fondată în 1895
bpt
serie nouă

henry stanley

în căutarea lui livingstone

★

cultură generală

Ilustrația copertei : *Doina Botez*

henry morton stanley

în căutarea lui livingstone

★

TRADUCERE DE EUGEN B. MARIAN
PREFAȚA ȘI TABELE CRONOLOGICE DE
ADRIANA ANGELA MAXIM

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1982
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

Ne amintim cu toții de primele călătorii făcute în țara minunilor însoțind-o pe Alice, eroina lui Lewis Carroll, sau de singuratica insulă a eroului lui Daniel Defoe, de uimirea și bucuria pe care am simțit-o la fiecare descoperire alături de căpitanul Nero sau de ciudatele țări vizitate de Gulliver, chirurgul explorator din cartea lui Swift. Vremea acelor lecturi trecută sau prezentă încă, ne-a trezit interesul pentru romanul de aventuri și pentru jurnalul de călătorie cu nota lui de exotic și de ciudat, cu descrierile și ineditul lor. Gîndindu-ne la minunatele întîmplări ale lui Simbad, la pasionantele descoperiri ale lui Nansen, la straniile călătorii spre centrul pămîntului, putem pe drept cuvînt spune că jurnalul de călătorii, fie ele fantastice sau reale, ne încîntă din copilărie și pînă la bătrînețe, fiind cartea scrisă în toate limbile și în toate epocile.

Multe din jurnalele de călătorie în care nume vestite prin călătoriile făcute și prin interesul pentru descoperire notează cu talent și dragoste pentru posteritate întîmplările de zi cu zi din timpul călătoriilor, mai stîrnesc și azi doar un interes istoric sau documentar. Totuși, împinși de curiozitate răsfoim jurnalul de călătorie scris de La Pérouse sau însemnările lui Mikluho-Maklai, retrăim aventurile expediției lui Scott, sau călătorim împreună cu Livingstone și Stanley.

Perioadele de cucerire a noi lumi, vremea cînd noi continente au fost descoperite, cînd călătorii porneau în jurul lumii,

se plasează în secolele al XV-lea și al XVI-lea. „Secolul al XVIII-lea este cel care marchează pătrunderea omului european în interiorul lumii noi : America, parte din Asia și din Africa. Secolul al XVIII-lea se poate numi secolul explorării și al cercetărilor metodice asupra oceanelor Atlantic, Indian și mai ales Pacific, cu puzderia lui de insule și arhipelaguri, cu mozaicul lui de popoare, cu viața și obiceiurile neîntîlnite, stranii pentru mentalitatea europeană." [1]

Din această perioadă menționăm însemnările lui Bongainville *Călătorie în jurul lumii* care aduc mărturii despre călătoria pe care acesta o începe la 5 noiembrie 1766 cu scopul de a face o expediție în jurul lumii. Tot acum au loc cele trei călătorii ale englezului James Cook, desfășurate între 1769 și 1779 în Oceanul Atlantic, Indian și Pacific. Jurnalele sale de călătorie ne istorisesc aventurile, descoperirile făcute de Cook în strădania sa, din păcate eșuată, de a descoperi continentul sudic (Antarctida). Cook ne descrie explorarea coastei apusene a Americii de Nord, Oceanul Înghețat de Nord și trecerea din Oceanul Pacific în Atlantic prin Nord. Abia se vorbise despre tragicul sfîrșit al căpitanului Cook (omorît în 1779 într-o ciocnire cu indigenii din insulele Hawai), că un nou explorator apare în Franța. Este vorba de La Pérouse căruia Ludovic al XVI-lea îi ordonase o expediție în Pacific. Această călătorie are loc între anii 1785—1788 și este descrisă în vestitul jurnal de călărie „una din cele mai bogate, mai sobre și totuși mai documentate descrieri de călătorie din veacul al XVIII-lea". [2]

Cartea lui La Pérouse prezintă călătoria în care exploratorul a străbătut Atlanticul, trecînd pe lîngă Capul Horn în Oceanul Pacific și navigînd de-a lungul coastei americane. Ni se dezvăluie moravurile, obiceiurile, meșteșugurile și deprinderile băștinașilor ca și topografia și frumusețea locurilor văzute.

---

[1] Dumitru Almaș, *Ceva despre La Pérouse și vremea lui*, în vol. *La Pérouse — Jurnal de călătorie* — Editura Științifică, București, 1962, p. 4.

[2] *Op cit.*, p. 10.

Jurnalul de călătorie înregistrează un nou moment de glorie în jurul anilor 1860 cînd exploratori ca Mikluho-Maklai, Livingstone, Prjevalski, H. M. Stanley pornesc spre Africa și Asia Centrală.

În 1860, Mikluho-Maklai pleacă în Insulele Canare apoi, în Maroc și pe coasta Mării Roșii. Cele mai importante însemnări însă sînt de pe coasta de nord-est a Noii Guinee, deoarece exploratorul consideră că descrierile făcute pînă atunci privind viața papuașilor sînt sărace și nesatisfăcătoare. Jurnalul său de călătorie cuprinde note, articole de etnografie și antropologie, scrisori, fotografii și desene făcute de marele explorator.

Bineînțeles, vorbind de exploratorii ruși, nu putem omite numele lui Prjevalski, cel care a intrat în istoria mondială a descoperirilor ca unul din primii cercetători ai Asiei Centrale. Lungimea totală a drumurilor străbătute de el prin Asia Centrală depășește 31 000 km, iar în jurnalele sale de călătorie Prjevalski a consemnat alături de datele de interes științific, date geografice, etnografice, geologice, faunistice, întîmplări semnificative și aventurile prin care a trecut împreună cu tovarășii săi.

Și iată că în 1853 doctorul David Livingstone se hotărăște să pornească în călătoria sa în sus pe Zambezi, prin cîmpia acoperită de savane, realizînd în 1856 terminarea traversării continentului african pe care o descrie în lucrarea intitulată *Călătoriile și cercetările unui misionar în Africa de Sud*. La fel ca Magellan care avusese alături pe Pigafetta, Livingstone va fi întovărășit în ultimele sale expediții de Henry Morton Stanley care va consemna această aventură și va nota impresiile din zilele petrecute alături de doctorul misionar.

Din călătoria pe care cei doi exploratori — doctorul și reporterul — o vor face împreună se va naște jurnalul de călătorie *În căutarea lui Livingstone* de Henry Morton Stanley. Totodată se naște și interesul lui Stanley pentru Africa, interes ce se va materializa într-o serie de expediții și descoperiri de mare importanță descrise în majoritatea lucrărilor sale.

Henry Morton Stanley (John Rowlands), ziarist și explorator britanic, se naște în 1841 în Țara Galilor. La 17 ani, pleacă spre

New Orleans și lucrează un timp pe un vas comercial. În America este adoptat de negustorul Henry Stanley și lucrează o perioadă ca funcționar. În timpul Războiului de Secesiune, Stanley face parte întîi din armata sudiștilor, apoi, trece în cea a nordiștilor și, în cele din urmă, se alătură marinei federale. La încheierea păcii îl găsim corespondent al ziarului *New York Herald* și în această calitate pleacă trimis în Spania, Turcia și Egipt, însoțind chiar armata engleză în campania din Etiopia. Este chemat la Paris de Gordon Bennett, editorul ziarului care îi propune să pornească pe urmele lui Livingstone, cerîndu-i, în același timp, să redacteze jurnalul acestei călătorii și să strîngă impresii, date, legate de doctorul explorator.

Stanley îl găsește pe Livingstone în localitatea Udjiji în 1871, pe țărmul lacului Tanganica, și explorează împreună timp de un an extremitatea nordică a lacului, convingîndu-se că acesta nu are scurgere spre Nord, el nefiind un izvor al Nilului, cum se credea pînă atunci.

Se întoarce în Anglia și, în 1872 publică volumul *În căutarea lui Livingstone*, carte de mare succes, tradusă în mai toate limbile. În 1874, ziarele *New York Herald* și *Dailly Telegraph* îi oferă posibilitatea de a conduce o expediție spre centrul Africii, și Stanley își propune două obiective : să rezolve enigma izvoarelor Nilului Alb și să navigheze pe fluviul Congo pînă la Oceanul Atlantic. Ajungînd pe malul lacului Victoria, exploratorul stabilește că principalul afluent al lacului este rîul Kagera, considerat azi un izvor al Nilului, de asemenea, fixează conturul marelui lac, descoperind la vest și masivul muntos Ruwenzori (de 5 119 m, al treilea ca altitudine din Africa), iar la sud de el lacul Eduard. În 1878, Stanley revine în Anglia și își publică o parte din însemnări în volumul *Prin continentul negru*. Pasiunea pentru explorare și dorința de a revedea Africa îl determină să se întoarcă în 1879.

Trebuie să înțelegem că epoca în care trăiește Stanley este în plină expansiune colonială, fiecare țară căutînd să acapareze cît mai multe pămînturi noi. Stanley dorise să atragă Anglia

spre regiunea foarte bogată explorată de el (Congo), dar guvernul britanic nu a părut interesat.

„La o conferință convocată de Bismarck pentru «reglementarea» împărțirii coloniilor — nu sîntem încă în epoca imperialismului, cînd împărțirea coloniilor s-a terminat — Stanley ajunge să cointereseze regatul Belgiei la «civilizarea» Congoului. Cu suma ridiculă de 500 000 franci, el «cumpără» — în nesfîrșite tratative și lupte — independența cîtorva sute de șefi de trib, care acceptă steagul al cărui înțeles nici nu-l prea pătrund".[1] Astfel, o mare parte a teritoriului din bazinul Congo a fost ocupată de belgieni, devenind proprietatea personală a regelui Belgiei, Leopold al II-lea, iar în 1908 colonie a Belgiei. Este începutul unei sîngeroase istorii în care bogatul ținut al Congoului reprezintă teatrul amestecului colonialiștilor britanici, belgieni, americani și portughezi, devenind, în același timp, sursă a comerțului de sclavi și țintă a expansiunii colonialiste a țărilor europene.

După această nouă expediție, Stanley pleacă în Egipt, unde stă pînă în 1890, întorcîndu-se apoi în Anglia. Aici, va ține conferințe în care descrie expedițiile făcute, publică însemnările din aceleași călătorii, i se oferă un loc în parlament, dar continuă să-și dorească jungla și savana africană.

În 1885, apare *Congo și formarea sa ca stat liber* iar în 1890, două volume intitulate *În adîncurile Africii*. Sînt jurnale de călătorie în care reporterul notează cu acuitate și talent întîmplările, descoperirile, greutățile pe care le întîlnește în timpul expedițiilor sale africane.

Volumul apărut în 1893 *Prietenii mei negrii și ciudatele lor povestiri* este o culegere, am putea spune, de povestiri naive, legende, amintiri din timpul călătoriilor. Memorabile sînt portretele conturate diferiților șefi de triburi, descrierea obiceiurilor și a vieții lor, Stanley făcînd astfel o nouă dovadă a talentului său.

---

[1] Sergiu Fărcășan, *«Spărgătorul de stînci»*, prefață la volumul *H. M. Stanley, Călătorie prin Africa 1871*, Editura tineretului,, 1960, p. 3.

În 1891, publică *Prin Africa de Sud*, carte în care descrie ultima sa expediție și care este urmată de cîțiva ani de inactivitate și de moartea autorului în 1904.

Citind însemnările lui Henry Morgan Stanley descoperim un nou tip de jurnal de călătorie, în paginile căruia găsim note de călătorie, impresii, date științifice despre ținuturile descoperite, dar și o urmă de aventură, de straniu, de mister. Este aceeași senzație pe care o simțim, un fel de bucurie amestecată cu teamă și curiozitate ca atunci cînd admirăm o pînză de Gaugain. Același farmec exotic, același straniu și pitoresc îmbinat cu naturalețe și firesc, aceeași natură în care omul pare să trăiască în afara timpului, în veșnicie.

Jurnalul lui de călătorie, bazat pe elemente izvorîte din contactul cu viața Africii, bîntuit de lucruri observate, ne oferă o imagine vie a Africii cu o civilizație cu totul nouă și misterioasă, neatinsă de preocupările europene. Totodată, autorul reușește să redea atmosfera colorată, pitorească, a tîrgurilor, bîlciurilor africane, unde totul se amestecă într-o beție de culori și sunete care ne amintește o dată în plus de violența culorilor impresioniste.

Jurnalul de călătorie al lui Stanley este un fel de combinație între jurnalul de călătorie (înregistrare fidelă a zilelor unei expediții) și romanul de aventuri de felul *Insulei piraților* de Stevenson, în care aventura se îmbină cu descoperirea, misterul cu legenda.

Stanley schimbă oarecum și tehnica narativă a jurnalului: schimbă punctul de vedere, trecînd deseori de la narațiunea de persoana întîia la o omniscientă selectivă în care evenimentele sînt văzute de băștinași sau de alt membru al expediției.

Astfel, narațiunea are de cîștigat în ritm și chiar în verosimil, primind un plus de original. Scriitorul înregistrează pe povestitori, le notează reflecțiile, afirmațiile, povestirile, în toată naivitatea lor, descriind, în același timp, auditoriul, povestitorul, atmosfera, reacțiile albilor și ale indigenilor, realizînd, în acest fel, imagini cu totul noi pentru jurnalul de călătorie.

Stanley știe să aţiţe curiozitatea cititorului, să-l facă să citească însemnările sale fără să-l plictisească sau să-l oboseasc㠄, folosind amănunte sau notaţii ştiinţifice pur geografice sau faunistice cum o făceau predecesorii săi. De multe ori întîlnim dialoguri, mici monologuri interioare în cursul cărora personajele se dezvăluie, deoarece în însemnările lui Stanley putem găsi adevărate personaje de roman. Ne amintim de multe ori de romanul experimental al lui Hemingway *Dealurile verzi ale Africii* în care peste secole după Stanley se face o nouă descriere a Africii, de astă dată în timpul unui safari, nu al unei expediţii şi găsim cîteodată la Stanley aceeaşi vînă reportericească, aceeaşi înclinaţie pentru concis, clar şi acelaşi respect pentru timpul şi gustul cititorului.

Nouă este şi concepţia lui Stanley faţă de băştinaşi, faţă de cei pe care de fapt îi va expune exploatării şi tiranizării de secole. Sentimentele exploratorului sînt ambigui, pe de o parte, îndrăgindu-i pe locuitorii acelor ţinuturi noi, înregistrînd aspecte ale vieţii lor, încercînd să-i înţeleagă şi chiar să-i ajute uneori, pe de altă parte, dorind ca bogăţiile şi frumuseţile acestor locuri să servească lumii europene.

El este deci ca toţi exploratorii, dornic de aventură, însetat de nou, pornit să descopere şi să cunoască, dar să şi cîştige: „Exploratorii vor să cucerească pentru cetăţile lor pămînturi noi, popoare noi vor să se îmbogăţească, oamenii pe care îi conduc sînt *desperados*, foşti ocnaşi, oameni fugiţi din mijlocul societăţii civilizate, iar ei înşişi, aceşti exploratori, sînt, în acelaşi timp, geografi, navigatori, negustori, piraţi, cum a fost celebrul Francis Drake, care izbutise să îmbine meseriile de explorator şi tîlhar al mărilor... Aceşti *conquestatores* care înfruntau stihiile mărilor şi mînia a mii de indigeni, au fost, în felul lor, oameni curajoşi şi au împletit, în personalitatea lor, contradicţiile tragice ale căror instrumente erau.“ [1]

Aceste contradicţii se întîlnesc la tot pasul în jurnalele lui Stanley şi în însemnările privind expediţia doctorului Living-

[1] Sergiu Fărcăşan, *Op. cit.*, p. 6.

stone. Este prieten cu indigenii, le admiră calităţile, dar, în acelaşi timp, îi consideră o bună sursă de cîştig pentru ţara care-l va plăti mai bine : Anglia sau Belgia.

Am amintit că, în notele lui Stanley, întîlnim un interes pentru aventură, pentru mister, reflectat atît în atmosferă cît şi în povestirile relatate. Dealtfel, Africa oferă cadrul cel mai prielnic unor astfel de aventuri şi să nu-l uităm pe Jules Verne care în vestitul roman *Căpitan la 15 ani* îşi alege tocmai acest cadru pentru cele mai îndrăzneţe şi aventuroase dintre întîmplări. Bineînţeles, că nu poate fi vorba de un roman de aventuri, cînd ne referim la scrierile lui Stanley, dar este, totuşi, primul explorator care îmbină harul scrisului cu curajul, abnegaţia şi voinţa.

Dintre jurnalele sale de călătorie, elogii generale a primit cel intitulat *În adîncurile Africii (In Drakest Africa),* volum care reuşeşte pe deplin să demonstreze măiestria lui Stanley. Descrierile sînt desăvîrşite, pana scriitorului redînd cele mai variate nuanţe ale unui amurg african, cu soarele roşu de cupru, amintindu-l pe Coleridge din *Balada bătrînului marinar,* cu umbrele şi luminile amestecîndu-se într-un amalgam de negru, galben şi verde, totul scăldat în purpuriul soarelui care apune. Detaliul este ales cu grijă, cu interes pentru semnificativ, nimic nu este în plus, imaginea generală fiind de unitate şi concizîune. Firul naraţiei aventurii de-a lungul rîului Luama de la lacul Tanganica se desfăşoară simplu şi liniar, în ciuda digresiunilor făcute de autor.

Aflăm totul despre frămîntările şi îndoielile lui Stanley, care, ca şi Livingstone, nădăjduia că acest rîu este principalul izvor al Nilului şi bucuria lui cînd descoperă, după ce a explorat întreg cursul rîului, că Lualaba nu era legat de Nil. Găsim, şi în acest volum, contradicţiile amintite, ambiguităţi în sentimentele şi comportamentul său faţă de băştinaşi, dar impresia generală lăsată de carte este una de prospeţime, verosimilitudine, ordine şi exactitate.

În creaţia lui Henry Morton Stanley, un moment aparte, dealtfel debutul său în scris, îl constituie cartea *În căutarea lui Livingstone.* Este un volum singular în jurnalele de

călătorie, deoarece se află printre puținele lucrări de acest gen în care relatarea nu este făcută de însuși conducătorul expediției descrise. Cel care va relata, povesti și comenta va fi reporterul, al cărui punct de vedere va fi prezent în volum.

Deși avem de-a face cu un jurnal de călătorie în care narațiunea este la persoana întîia, totuși, putem socoti că evenimentele legate de Livingstone sînt mai mult narate printr-o omniscientă selectivă, punctul de vedere schimbîndu-se din cînd în cînd de la narator la băștinași sau la unii din membrii expediției.

Astfel, personalitatea doctorului Livingstone se reliefează clar, apare ca rezultat al opiniilor subiective, fiecare din naratori aducînd un plus și întregind cu părerile lor portretul făcut de autor. Este o replică dată tuturor celor care-l prezentau pe explorator ca pe un mizantrop straniu, cufundat în cărțile și cercetările sale, fără interes pentru cei din jur și pentru problemele lor.

„Am stat cu el, ne spune Stanley, din 10 noiembrie 1871 și pînă în martie 1872, i-am urmărit comportarea în tabără sau în timpul marșurilor, iar sentimentul pe care-l simt față de el este de nețărmurită admirație." [1]

Stanley descrie pe acest doctor ciudat, în căutarea căruia fusese trimis, lăsîndu-ne un portret bine creionat și făcînd un elogiu caracterului și voinței lui. Astfel, Livingstone ne apare ca un bărbat în jur de șaizeci de ani, care după ce se însănătoșește nu pare să aibă mai mult de cincizeci, cu ochi vioi și minte ascuțită. Sub aspectul modest se ascunde un umor deosebit și un caracter integru. Față de oamenii în mijlocul cărora s-a retras, Livingstone simte prietenie, înțelegere. „Poate fi fermecat de simplitatea primitivă a copiilor negri din Etiopia cu care a petrecut atîția ani din viață ; are o încredere de neclintit în capacitatea lor ; vede în ei virtute acolo unde alții nu văd decît sălbăticiune. Oriunde a mers, a căutat să-i ajute pe

[1] H. M. Stanley, *How I Found Livingstone*, Sampson Low, Marston, Searle & Livingstone Ltd. 1980, p. 347.

acești oameni care par a fi uitați de Dumnezeu și de orice altă ființă omenească." [1]

Volumul ne prezintă, de fapt, întîlnirea lui Stanley cu Livingstone și zilele pe care cei doi exploratori le-au petrecut împreună. El este împărțit în două: prima parte cuprinde pregătirile și plecarea în expediția menită să-l găsească pe Livingstone, a doua, perioada cu Livingstone. Subtitlul cărții: *Călătorii, aventuri și descoperiri în Africa Centrală* rezumă într-un fel conținutul întregii cărți. Fiecare capitol are o prezentare concisă, un fel de idei principale, care apare la începutul fiecărei părți amintind de tehnica narativă a lui Fielding.

Fidel conciziunii și acurateții, Stanley ne precizează de la primele fraze ziua, locul și anul în care se afla cînd a fost chemat urgent la Paris de James Gordon Bennett junior, directorul ziarului *New-York Herald*. Sîntem în 16 octombrie 1869, la un început de drum, care va dura pînă în 1872 și va fi descris aproape zi cu zi. Începutul este direct și de la primele pagini sîntem puși în temă cu intenția editorului care își întreabă redactorul chiar din momentul întîlnirii: „Unde crezi că se află acum Livingstone?" Continuarea dialogului ne informează despre scopul întrevederii și despre startul expediției:

„— Crezi c-o fi murit?

— Poate că da, poate că nu.

— Eu unul sînt de părere că trăiește, că poate fi găsit și te trimit în căutarea lui".

Partea primă a volumului ne relatează cu toate amănuntele momentele petrecute de Stanley pînă la întîlnirea cu Livingstone. Acest interes pentru înregistrarea fidelă îl face pe Stanley să enumere liste întregi de obiecte necesare expediției (alimente, arme), liste cu numele principalilor membrii ai expediției după rangul ocupat, descrierea amănunțită a insectelor întîlnite, etc. Fragmentele acestea ar putea fi deosebit de plictisitoare și să nu prezinte nici un interes pentru un cititor modern dacă nu ar fi intercalate cu meditații, mici aventuri,

[1] H. M. Stanley, *Op. cit.*, p. 358.

descrieri sau chiar dialoguri. Deși pare destul de stufoasă, unitatea narațiunii este urmărită și realizată atît prin scopul propus (preocuparea pentru găsirea exploratorului fiind ca un fel de mister de descoperit) cît și prin tehnica narativă a jurnalului de călătorie.

De la bun început, autorul ne arată că folosește obișnuita tehnică a jurnalelor, narațiunea la persoana întîia. El spune: „Am folosit persoana întîia singular, poate mai des decît ar fi îngăduit modestia. Dar nu trebuie să uitați că subiectul povestirii îl constituie propriile mele aventuri pînă în clipa cînd îl voi întîlni pe Livingstone, impresiile mele, acțiunile mele, greutățile prin care trec, sînt partea cea mai interesantă a tot ce-aș avea de spus." [1]

Stanley naratorul este unul și același cu Stanley protagonistul-explorator, deci toată expediția este prezentată din punctul acesta de vedere. Sînt momente cînd contopirea este perfectă și momente în care naratorul pare să-l observe pe explorator, să-l comenteze și cîteodată să-l descrie cu o ușoară ironie și urmă de umor. De exemplu, savuroase sînt momentele în care Stanley trebuie să-și dovedească priceperea de diplomat și să evite vreun incident sau vreo ciocnire cu triburile ale căror pămînturi vor fi străbătute în căutarea lui Livingstone. Astfel, asistăm la tratativele duse cu solii din Kingaro care fuseseră adînc jigniți de faptul că Stanley își îngropase calul în pămînturile lor, considerîndu-le deci un cimitir. Exploratorul folosește argumentele cele mai simple, trecînd și la banale „represiuni", care au ca rezultat încheierea bruscă a tratativelor în favoarea albilor, naivii băstinași rămînînd și ei mulțumiți. Pentru a reda cît mai fidel momentul, reporterul folosește, uneori, stilul direct colorînd astfel fragmentul respectiv.

„— Nu eu am vrut să vin aici, frații mei mi-au spus: «Haide Kingaru, haide! Vezi ce-a făcut omul alb! A luat în stăpînire pămînturile tale, punîndu-și calul în groapă, fără să-i fi dat tu

[1] H. M. Stanley, *Op. cit.*, p. 6.

voie. Du-te la el și întreabă-l cu ce drept a făcut asta !» Așa că eu am venit să te întreb...“ [1].

Scriitorul folosește imagini sugestive care se succed cu repeziciune ca pe o peliculă, propoziții scurte și clare reușind să redea esențialul și să caracterizeze situația. Stanley alege întotdeauna din multitudinea de momente, reacții sau peisaje, pe cel mai semnificativ, dovedindu-și profesia de jurnalist. De exemplu, descrierea unui cartier din Zanzîbar este făcută cu deosebit talent și putere de sugestie : „Am păstrat imaginea umilelor dughene cu firide adînci, în pragul cărora stăteau oameni cu turbane roșii pe un fundal alcătuit din pînzeturi de bumbac provocatoare : stămburi albe și neinălbite, stofe într-o singură culoare, vărgate, cadrilate, podele înțesate cu colți uriași, unghere întunecate pline de bumbac brut, de olărie, de unelte, de mărfuri de rînd și de tot felul din cartierul banianilor“. [2]

Autorul descrie o lume pestriță populată de băstinași, de colonialiști, de exploratori, lume în care fiecare grup își duce viața sa, întrepătrunzîndu-se, influențîndu-se. Spre deosebire de E. M. Foster, care în romanul său *O călătorie spre India* ne înfățișează o Indie colonializată văzută de ochii unui medic indian care observă atît lumea albilor cît și a indienilor de pe pozițiile celor cuceriți plini de complexe, umilințe, și-n același timp, ură și dispreț, la Stanley lumea nouă este văzută de un cuceritor. El își poate permite să aibă un ușor dispreț amestecat însă cu un simțămînt de castă față de albi precum, și o înțelegere suverană față de indigenii care populează cartierele negrilor din Zanzibar (wanyamwezi și wasawahili). Stanley, cel care nu va pregeta să vîndă Congo-ul belgienilor, va fi tot cel care afirmă în paginile însemnărilor sale :

„...În ciuda deosebirii de culoare, negrii sînt făpturi ca și noi ; au pasiuni, simpatii, prejudecăți, gusturi și sentimente comune tuturor oamenilor... N-am nevoie să mai adaug că ob-

[1] H. M. Stanley, *Op. cit.*, p. 26.
[2] H. M. Stanley, *Op. cit.*, p. 13.

servația cea mai atentă nu m-a făcut să descopăr în această privință nici o deosebire între firea lor și a mea". [1]

Remarcabil în acest volum ni se pare talentul de etnograf al exploratorului. Citind cartea aflăm elemente semnificative din viața locuitorilor, obiceiurile lor, cuvinte uzuale, viața lor socială, elemente de cultură și religie existente în acele regiuni. De exemplu, vorbind despre arabi, Stanley ni-i descrie ca pe niște bărbați arătoși, înclinați spre lux și viață confortabilă. Aflăm că trăiesc într-o societate sclavagistă și că sclavii lor le procură o dată pe an tot ce le este necesar traiului îmbelșugat. Ni se descrie un interior arab cu colecțiile de covoare persane, cu frumoasele servicii de ceai sau cafea, cu vase de aramă frumos emailate. În alt fragment, autorul ne descrie costumele, dansurile, cîntecele unor băștinași, notînd chiar cuvintele cîntecului de adio pe care aceștia l-au compus în onoarea lui Livingstone. Stanley scrie :

„Acesta este momentul unic de adio făcut pentru noi de wanyamwezi din Singeri și pe care l-am imortalizat în paginile acestei cărți pentru deosebita sa frumusețe epică, cadență ritmică și forță de sugestie. El este una din cele mai frumoase creații ale copiilor iubitori de cor din Unyamwezi" [2].

Ținutul african ni se dezvăluie în fața ochilor în toată splendoarea sa, Stanley afirmînd că în timpul acestei expediții, dragostea sa pentru pitoresc n-a fost înșelată. Minunată este descrierea regiunii Mpwapwa cu lanțul ei de munți și firele de apă care o străbăteau : „Pe povîrnișul care se întîlnea cu albia rîului zăceau blocuri groase de bazalt și frînturi de stînci căzute dintr-un povîrniș superior ; stîncărie enormă, purtînd mari euforbi solid fixați în piatră și care-și găseau hrana unde nici o altă plantă n-ar fi putut măcar să vegeteze. În altă parte, versantul era împodobit cu o mantie de mimoze, care ajungea aproape pînă-n vîrf." [3]

---

[1] H. M. Stanley, *Op. cit.*, p. 20.
[2] H. M. Stanley, *Op. cit.*, p. 492.
[3] H. M. Stanley, *Op. cit.*, p. 140.

Volumul are atașată și o hartă care ajută pe cititor să urmărească călătoria pe care a făcut-o Stanley în căutarea lui Livingstone, întregind cu date pur geografice relatarea lui Stanley în jurnalul lui de călătorie. Dealtfel, nu este singura mărturie a faptului că avem de-a face și cu un cercetător pe lîngă un om de litere. Regiunile sînt descrise nu numai cu talent literar, dar ni se dau și o serie de informații de specialitate legate de botanică, zoologie, geografie. Paragrafe întregi sînt dedicate cercetării muștei țețe și a efectelor înțepăturii ei, la fel cum pagini întregi cuprind descrieri de plante, pomi, etc.

Toate aceste date științifice amestecate cu descrieri, dialoguri, relatări, portrete, fac parte din volumul *În căutarea lui Livingstone*, unul din cele mai îndrăgite jurnale de călătorie. H. M. Stanley, deci, explorator, reporter, etnograf, geograf, memorialist, își va continua drumul prin Africa, drum început după cum am mai spus cu această expediție de salvare a doctorului Livingstone, iar numele lui va rămîne înscris nu numai printre exploratorii de frunte ai lumiii dar și printre talentații autori ai jurnalului de călătorie.

Vom reveni cu bucurie la povestirile lui, la credincioșii săi tovarăși, vom urmări mereu cu plăcere drumurile sale africane, urmînd cu interes expedițiile sale pe care Stanley le crede și le dorește în sprijinul prosperității. El va scrie :

„Am fost primul care a explorat fluviul Congo și ar trebui acum să arăt lumii importanța acestui fluviu, să întemeiez pe malurile lui, colonii, să le transform pe acestea conform cu ideile moderne, în state naționale, unde va domni dreptatea, legea și ordinea, și unde va înceta pentru totdeauna crudul negoț de sclavi." [1]

Deși acum Africa, țările ei, sînt pe buzele tuturor și numele care păreau exotice și stranii sînt cunoscute tuturor copiilor, continuăm să fim interesați de farmecul și atracția pe care o exercită acest continent atît asupra cercetătorului cît și asupra călătorului. Africa va constitui mereu un punct de atracție, un

[1] Sergiu Fărcășan, *Op. cit.*, p. 3.

mister, un continent al magicului și al bogăției, un continent în care s-au dus aprige lupte pentru libertate.

Vorbind despre Africa și exploratorii săi, Livingstone și Stanley, ni se pare necesar să menționăm și numele exploratorilor români care au pornit pe drumul deschis de Livingstone. Astfel, Francis Bender din Sebeș-Alba se îndreaptă spre Africa, unde va întreprinde diverse cercetări timp de cîțiva ani. Cea mai importantă expediție o face între 1860—1861, navigînd pe Nilul Alb și pătrunzînd în pădurile ecuatoriale dintre bazinele marilor fluvii Nil și Congo, ajungînd la regiunile cele mai de Sus explorate în această parte a Africii de vreun european.

În 1898; Sever Pleniceanu efectuează și el cîteva călătorii în Congo Belgian (Zair) și, „în octombrie se afla la Lorezi, post belgian în zona de nord a cataractelor de la Stanley Falls, regiunile înconjuratoare fiind descrise într-o scrisoare trimisă unui prieten din București ; în decembrie se găsea la Lukungu, un important post de plantație de cafea și cacao, cu care prilej execută ridicări topografice și studiază viața indigenilor. Demne de menționat sînt și explorările inginerului G. P. Ghițulescu în Congo (Brazzaville)" [1]

Am amintit numai cîteva nume din multitudinea celor care au explorat Africa (Dimitrie Ghica-Comănești și fiul său Nicolae, George Strat, Nicolae Rosetti, I. L. Catina), urmărindu-i, în special, pe cei care au explorat regiunile străbătute de Livingstone și Stanley.

Bineînțeles, trebuie să menționăm și cele mai recente expediții românești, ca de exemplu prima expediție transafricană între 9 decembrie 1970 și 30 martie 1971, care a străbătut continentul de la vest la est, trecînd prin douăsprezece țări ; sau expediția de biologi oceanografi întreprinsă în anii 1973—1974 în apele Tanzaniei.

După cum vedem, expedițiile continuă și deși, dacă ne referim la suprafața globului terestru, am putea considera că „pe-

[1] Ioan Popovici, *Pe urmele marilor exploratori*, Editura Albatros, 1974, p. 264.

tele albe" au dispărut, enigmele și interesul pentru diverse zone ale lumii continuă.

„Este vorba de explorarea hidrosferei, a oceanului mondial cu variatele lui ipostaze, dar mai ales ca resurse pentru traiul omenirii vremurilor noastre și a celor care vor urma ; sau de primele observații asupra Pământului din afara spațiului terestru. Rămîne însă contemporaneității și viitoarelor generații să ne ofere spectaculoasele lor descoperiri". [1]

ADRIANA ANGELA MAXIM

[1] Ioan Popovici, *Op. cit.*, p. 235.

TABEL CRONOLOGIC

HENRY MORTON STANLEY

1841 *28 ianuarie* Se naşte Henry Morton Stanley (John Rowlands) într-un cătun lîngă Denbigh (Ţara Galilor).

1840—1842 Are loc Războiul opiului — Războiul anglo-chinez.

1840 Apare *Un erou al timpului nostru* de Lermontov.

1843 Se tipăreşte *Martin Chuzzlewit* de Charles Dickens.

1844 Apare *Cei trei muşchetari* de Alexandre Dumas.

1847 K. Marx şi F. Engels formează Liga Comuniştilor — prima organizaţie comunistă internaţională a proletariatului.

1848 Urmează cursurile secundare de la Saint-Asaph.

Anul revoluţiilor burgheze şi burghezo-democratice din Europa.

Marx şi Engels publică *Manifestul Partidului Comunist.*

Lui Thackeray i se tipăreşte *Bîlciul deşertăciunilor.*

Lui Emily Bronte i se editează *La răscruce de vînturi.*

1852 Harriet Beecher-Stowe publică romanul *Coliba unchiului Tom.*

1855 Apare prima ediţie a poeziilor lui Walt Whitman *Fire de iarbă.*

1856 Stanley pleacă la New Orleans şi se angajează ca mus pe un vapor.

1857 Stanley este adoptat de un negustor care-i dă numele devenit celebru.

Se publică romanul lui Flaubert *Doamna Bovary*.
Apar vestitele poezii în volumul *Florile răului* de Baudelaire.
1859 Se tipăreşte *Originea speciilor* de Charles Darwin.
1863 Crearea, la Geneva, a Comitetului Internaţional al Crucii Roşii.

1865 Participă la Războiul de Secesiune, făcînd parte din armata confederaţilor, trece apoi în marina federală.

Izbucneşte războiul civil în America (Războiul de Secesiune).
1866 Apare romanul *Crimă şi pedeapsă* de Dostoievski.
Verlaine publică primul volum de versuri *Poeme saturniene*.

1867 Stanley este corespondent al ziarului *New-York Herald* şi trimis în Abisinia, apoi în Spania.

1868 Lui Dostoievski i se tipăreşte romanul *Idiotul*.

1870 Pleacă în căutarea doctorului Livingstone, care dispăruse în Africa Ecuatorială.

1871 Stanley pleacă din Bombay, ajunge în Zanzibar şi porneşte spre interiorul continentului.

10 noiembrie Îl descoperă pe doctorul Livingstone, la Udjiji.

Apare romanul *Tartarin din Tarascon* de Alphonse Daudet.
Se publică romanul prim din ciclul despre familia Rougon-Maquart *Izbînda familiei Rougon* de Emile Zola.

1871—1872 Stanley participă alături de Livingstone la explorările din regiunea Tangantica.

martie 1871 Se instaurează Comuna din Paris.

1872 Revine în Anglia unde este primit cu mare entuziasm. Societatea Regală de Geografie îi acordă Marea Medalie. Publică materialele legate de doctorul Livingstone sub titlul *În căutarea lui Livingstone.*

1874 *Ziarele New-York Herald* și *Daily Telegraph* îi oferă posibilitatea de a conduce o expediție spre centrul Africii. Descoperă masivul muntos Ruwenzori și coboară pe fluviul Congo pînă pe țărmul Oceanului Atlantic.

Apare romanul lui Thomas Hardy *Departe de lumea dezlănțuită.*

1876 Se tipărește romanul *Aventurile lui Tom Sawyer* de Mark Twain.

1876—1878 Stanley explorează regiunea lacului Victoria și cursul rîului Congo.

1877 Are loc Războiul ruso-turc la care participă și România.

1878 Revine în Anglia și publică volumul *Prin continentul negru.*

Lui Henry James i se tipărește romanul *Daisy Miller.*

1879 Pleacă într-o nouă expediție în Africa, fiind în serviciul regelui Leopold al II-lea al Belgiei, și se ocupă de organizarea viitoarei colonii belgiene Congo.

1881 Anatole France publică romanul *Crima lui Silvestre Bonnard.*
Lui Henry James i se editează romanul *Portretul unei doamne.*

1883 Stanley revine în Anglia.

1884 Apare romanul *Aventurile lui Huckleberry Finn* de Mark Twain.
Se tipărește volumul de poezii *Poeții blestemați* de Verlaine.

1885 Stanley publică însemnările *Congo și formarea sa ca stat liber.*

Apare romanul lui Emile Zola *Germinal.*
1886 Rimbaud publică poemele în proză *Iluminări* și volumul de versuri *Poezii complete* prefațat de Verlaine.

1887 Pleacă în Africa Centrală trimis de guvernul englez, participă la o lovitură de stat și apoi trece în Egipt, la Cairo.

1889 Crearea Internaționalei a II-a la Paris.
Apare *Thaïs* de Anatole France.

1890 Se întoarce în Anglia și publică două volume de însemnări intitulate *În adîncurile Africii.*

Oscar Wilde publică romanul *Portretul lui Dorian Gray.*

1892—1895 Traversează Statele Unite și Anglia ținînd o serie de conferințe despre călătoriile și descoperirile sale.

1895 Se publică *Prietenii mei negrii și ciudatele lor povestiri.*

1895 Alfred Nobel instituie Fundația Nobel „pentru mari servicii aduse umanității".
Lui Stephen Crane i se tipărește romanul *Semnul roșu al curajului*.

1898 Stanley publică însemnări din ultima sa călătorie sub titlul *Prin Africa de Sud*.

Izbucnește războiul între S.U.A. și Spania, primul război imperialist pentru împărțirea posesiunilor coloniale.
1900 Apare *Vrăjitorul din Oz* de Frank L. Baum, una din cele mai iubite cărți pentru copii din literatura universală.
Jack London publică romanul *Chemarea strămoșilor*.

1904 Moare, în Anglia, Henry Morton Stanley.

A. A. M.

TABEL CRONOLOGIC

DAVID LIVINGSTONE

1813 *19 martie.* Se naşte, la Blantyre (Scoţia), David Livingstone.

1823 Urmează cursurile şcolii serale şi paralel se angajează ca ucenic într-o ţesătorie să-şi procure banii necesari pentru cumpărarea de cărţi de călătorie, care încep să-l pasioneze, şi pentru plata studiilor.

1832 Începe studiile la Facultatea de Medicină şi Chirurgie.

1835 Îşi ia licenţa de medic încheindu-şi tot acum şi studiile de teologie.
Se angajează la Societatea de misionari din Londra.

1840 Doctorul Livingstone pleacă în Africa de Sud şi, după o călătorie de trei luni, debarcă la Capul Bunei Speranţe.

1841 Se stabileşte la Kuruman, în ţara Beciuana (azi Botswana) iar anii care urmează sînt ani de explorări şi cercetări.

1843 Cercetează Valea Mabotsa, unde are un accident, fiind atacat de un leu rănit. Este salvat de cei care-l întovărăşesc.

1845 Pleacă la Chonuane şi apoi la Kolenberg unde va locui un timp cu familia.

1849 Porneşte într-o expediţie şi traversează deşertul Kalahari descoperind, la 1 august, Lacul Ngami. Pentru această descoperire i se acordă premiul Societăţii Regale de Geografie.

1850 Are loc a doua expediţie spre rîul Zonga. Doctorul Livingstone este întovărăşit de soţia sa şi de cei trei copii — Robert, Thomas şi Agnes — însă sînt nevoiţi să întrerupă călătoria din cauza epidemiei de friguri care izbucneşte în regiune.

1851 A pătruns spre nord-est în delta mlăştinoasă a rîului Okovango, pentru ca, în anul următor, să atingă un afluent al fluviului Zambezi, Kwando, netrecut pînă atunci pe hărţile geografice.

1855 Urmează a treia expediţie ; familia sa se întoarce în Anglia.
Livingstone porneşte de la Capul Bunei Speranţe spre Linyanti şi apoi spre coasta de Vest a Africii. *La 17 noiembrie,* descoperă Cascada Victoria şi ajunge pe Coasta de Est a Africii lîngă Kilimane, fiind primul explorator care a traversat Africa.

1856 La *12 august,* pleacă spre Mauriciu unde rămîne cîteva luni să se însănătoşească după repetatele atacuri de friguri pe care le suferise în timpul ultimelor călătorii.
La *12 decembrie,* se întoarce în Anglia.
Scrie *Călătoriile şi cercetările unui misionar în Africa de Sud,* tradusă în mai toate limbile europene.
Societatea Regală de Geografie acordă doctorului Livingstone Marea Medalie de Aur.

1858 Pleacă, împreună cu soția, fiul și fratele său Charles, să exploreze regiunea rîului Zanzibar. Expediția va dura cinci ani.

1860 *15 mai* Medicul pornește pe jos vizitînd din nou lacul Nyazza și întocmește prima hartă exactă.

1862 *27 aprilie* Moare soția sa Mary Moffat-Livingstone, de malarie tropicală.

1864 *20 iulie* Doctorul Livingstone se întoarce în Anglia la bordul vasului *Lady Nyassa* și este primit cu entuziasm de locuitorii Londrei.

1864—1865 Locuiește în Newstead unde va continua să scrie despre propriile-i călătorii întregind a doua parte din însemnările sale.

1865 Publică lucrarea *Călătorii pe Zambezi între 1858—1864.*
14 august Pleacă în ultima expediție.

1866 *28 martie* Începe expediția care urmează cursul rîului Ruvuma.

1867 *13 martie* Ajunge la extremitatea sudică a lacului Tanganica.

1868 Călătorește de-a lungul țărmului de sud-vest al lacului Tanganica spre a cerceta rîul Chambezi.
18 iulie Descoperă lacul Bangwelo (Zambia) socotit pînă atunci o sursă a Nilului.

1871 Doctorul Livingstone se află la Udjiji și se va întîlni cu H. M. Stanley (John Rowlands) care fusese trimis în căutarea lui.

1872 Pleacă într-o nouă expediție spre lacul Tanganica.

1873 *1 mai* Moare doctorul Livingstone, în cătunul Chitambo (la sud de lacul Bangwelo), iar corpul îi este adus la Londra și îngropat în Catedrala Westminster.

1874 Stanley editează însemnările doctorului Livingstone sub titlul *Ultima călătorie a lui David Livingstone*.

A. A. M.

PARTEA ÎNTÎIA

ÎN INIMA AFRICII

Capitolul I

INTRODUCERE. INSTRUCȚIUNILE PRIMITE PENTRU A-L GĂSI ȘI SALVA PE LIVINGSTONE

În ziua de 16 octombrie din anul Domnului 1869, mă aflam la Madrid, abia întors de la Valencia, unde făcusem un reportaj asupra măcelului săvîrșit acolo. La zece dimineața, în Calle de la Cruz, Jacopo îmi înmînă o depeșă, în care citesc următoarele : „Vino la Paris pentru o afacere importantă !". Telegrama venea de la James Gordon Bennett junior, directorul adjunct al ziarului *New York Herald.*

Pun să fie date jos tablourile de pe pereții apartamentului meu de la etajul al doilea, cărțile și suvenirurile sînt îndesate în lăzi, îmi strîng în grabă garderoba : o parte din rufe pe jumătate spălate, altele luate de pe frînghie, aproape uscate. După ce muncim pe brînci două ceasuri încheiate, gata — cuferele sînt zăvorîte și etichetate „Paris".

La ora trei eram pe drum. Nevoit să mă opresc cîteva ceasuri la Bayonne, n-am sosit la Paris decît în noaptea următoare. M-am dus direct la Grand-Hotel și am bătut la ușa domnului Bennett.

— Intră, îmi răspunse cineva dinăuntru.

L-am găsit pe domnul Bennett în pat.

— Cine ești dumneata ? mă întrebă dînsul.

— Mă numesc Stanley.

— Aha, da ! Ia-ţi un scaun ; am o misiune importantă pentru dumneata.

Îşi aruncă pe umeri halatul de casă şi mă întrebă :

— Unde crezi că se află acum Livingstone ?

— Habar n-am, ca să vă spun drept, domnule.

— Crezi că trăieşte ?

— Poate că da, poate că nu, i-am răspuns.

— Ei bine, eu unul sînt de părere că trăieşte, că poate fi găsit şi am de gînd să te trimit în căutarea lui.

— Cum ! am exclamat, credeţi cu adevărat că-l pot găsi pe doctorul Livingstone ? Vă gîndiţi să plec chiar în Africa Centrală ?

— Da, mi-am pus în gînd să pleci să-l regăseşti, indiferent unde ai afla că este, să aduci toate veştile posibile privitoare la soarta lui şi, cine ştie... rosti el, apăsat şi gînditor, poate că bătrînul călător se află la strîmtoare ! Ia cu dumneata tot ce-i va putea fi de folos ! Fireşte, te vei călăuzi după planurile dumitale personale ; fă cum socoţi mai bine, dar găseşte-l pe Livingstone !

Foarte uimit de acest ordin care, cu un sînge rece desăvîrşit, mă trimitea în Africa Centrală, ca să caut un om pe care eu, laolaltă cu o lume întreagă, îl consideram mort, am pus următoarea întrebare :

— Aţi chibzuit serios, domnule, la cheltuiala pe care probabil că v-o va cere acest mic voiaj ?

— Cît o să coste ? întrebă fără ocoluri domnul Bennett.

— Burton şi Speke au cheltuit pentru călătoria lor în Africa Centrală cam între 3 000 şi 5 000 de lire sterline şi mi-e teamă că o să-mi trebuiască pe puţin 2 500 de lire sterline.

— Prea bine, să-ţi spun ce vei face. Vei scoate acum de la bancă 1 000 de lire ; cînd le vei isprăvi o să scoţi încă o mie, pe urmă a treia şi după ce o vei cheltui, altă mie, şi aşa mai departe, dar găseşte-l pe Livingstone !

Surprins, dar nu nedumerit de asemenea ordin, căci știam că, o dată ce domnul Bennett a luat o hotărîre, nu-i lucru ușor să-l abați de la ea, am crezut totuși, fiind vorba de un proiect atît de uriaș, că nu cîntărise îndeajuns, pe toate fețele, acest proiect costisitor și că trebuie să-l îndemn să-i măsoare temeinic urmările.

— Umblă zvonul, am urmat eu, că, dacă tatăl dumneavoastră ar muri, ați vinde ziarul *Herald* și v-ați retrage din afaceri.

— Cei care au susținut un astfel de lucru se înșeală ; în tot New York-ul nu se găsesc destui bani ca să cumpere cineva *Herald*-ul. Tatăl meu a pus pe picioare un mare ziar ; eu vreau să-l fac și mai mare. Intenționez să fie un ziar de noutăți în toată puterea cuvîntului. Vreau să ajungă să tipărească în orice domeniu, tot ce poate interesa publicul, și asta cu orice preț.

— În cazul acesta, nu mai am nimic de spus. Trebuie să plec direct în căutarea doctorului Livingstone ?

— Nu ! Vreau să asiști mai întîi la inaugurarea canalului de Suez. De acolo, o să navighezi în sus pe Nil, fiindcă am auzit că Baker are de gînd să plece în Egiptul de Sus ; informează-te cît mai pe larg asupra expediției sale ! Urcînd fluviul spre izvoare, să descrii tot ce este mai interesant pentru turiști și să ne alcătuiești un ghid, unul practic, pentru Egiptul de Jos, să spui tot ce merită să fie văzut și în ce chip se poate vizita.

După asta ar fi mai nimerit să te duci la Ierusalim ; aud că acolo căpitanul Warren face descoperiri importante. Pe urmă vei pleca la Constantinopol, unde te vei pune la curent asupra neînțelegerilor existente între *kediv* și sultan.

După aceea, ia să ne gîndim puțin. Mda, ai putea foarte bine să dai o raită prin Crimeea, să vizitezi cîmpurile de bătălie din ținut, să străbați de-a curmezișul Caucazul, pînă la Marea Caspică ; se spune că o expediție rusă se pregătește de plecare la Khiva. De-acolo te poți

îndrepta spre India, traversînd Persia ; vei putea să trimiți o corespondență interesantă din Persepolis. În drum o să treci prin Bagdad ; scrie-ne ceva despre calea ferată din valea Eufratului. Pe urmă, cînd vei ajunge în India, îmbarcă-te pe un vapor, ca să dai de urma lui Livingstone. Pînă atunci vei afla, probabil, că este în drum spre Zanzibar ; în caz contrar, du-te în interiorul continentului și caută-l pînă ce dai de dînsul. Dacă e viu, informează-te asupra descoperirilor lui. În sfîrșit, dacă a murit între timp, adu-ne dovezi sigure asupra morții lui. Asta e tot. Și acum, noapte bună, și Domnul să te aibă în pază !

— Noapte bună, domnule ! Voi face tot ce stă în puterea unei făpturi omenești, am adăugat, și Dumnezeu să-mi însoțească pașii în misiunea pe care o am de îndeplinit.

Am rămas în tovărășia tînărului Edward King, ziaristul, care dobîndește faimă în Noua Anglie. Era tocmai omul cel mai nimerit pentru a afla cu cea mai mare bucurie de inițiativa domnului Bennett și de însărcinarea ce o primisem de la dînsul ; ar fi fost încîntat să înștiințeze despre treaba aceasta ziarul al cărui corespondent era.

Aș fi fost și eu la fel de fericit să pot vorbi despre călătoria mea și să discut cu el rezultatele posibile, dar nu îndrăzneam să-i dezvălui nimic. Deși copleșit de uriașa sarcină ce-mi căzuse pe umeri, trebuia să mă prefac că nu am altă țintă decît să fiu prezent la inaugurarea Canalului de Suez.

Tînărul King mă însoți pînă la gară, de unde se lua trenul de Marsilia, apoi ne despărțirăm : el se ducea să citească ziarele la cabinetul de lectură Bowles, pe cînd eu mă îndreptam spre Africa Centrală și mai departe — cine putea să știe ?

Nu este nevoie să recapitulez ce-am făcut înainte de a mă duce în Africa Centrală.

Am navigat în susul Nilului și la Philae l-am văzut pe domnul Higginbotham, mecanicul-șef al expediției Baker. În timp ce mă aflam acolo, am izbutit să împiedic un duel între el și un tînăr francez zurliu, care simțindu-și onoarea rănită din pricina faptului că domnul Higginbotham îl luase drept egiptean, înșelat de fesul ce-l purta, se hotărî să se dueleze cu pistolul, ca să spele ofensa.

La Ierusalim, am avut o întrevedere cu căpitanul Warren, am coborît într-unul din puțurile săpate de echipa lui și am văzut acolo vestigiile lăsate de meșterii din Tir, pe pietrele de temelie ale templului lui Solomon.

Am vizitat moscheele din Stambul, împreună cu ministrul rezident și consulul Statelor Unite. Am cutreierat Crimeea, cîmpurile sale de bătălie, ținînd în mînă strălucita lucrare de referință a lui Kinglake. La Odesa, am cinat cu văduva generalului Liprandi. L-am văzut pe Palgrave, exploratorul Arabiei, la Trebizonda; la Tbilisi m-am întîlnit cu baronul Nikolai, guvernatorul civil al Caucazului. La Teheran, am fost găzduit de ambasadorul rus și, după ce în întreaga Persie, m-am bucurat de cea mai bună primire din partea gentlemenilor de la compania telegrafică indo-europeană, urmînd pilda multor oameni iluștri, mi-am mîzgălit numele pe unul din monumentele din Persepolis. Am sosit în India în luna august 1870.

La 12 octombrie, m-am îmbarcat la Bombay pe *Polly*, un vas cu pînze grozav de lent, căruia i-au trebuit treizeci și șapte de zile ca să ajungă în insula Mauriciu. Secundul vasului era un scoțian de obîrșie din Leith, pe nume William Lawrence Farquhar. Era un navigator încercat și, socotind că mi-ar putea fi de folos, l-am angajat. Urma să primească salariu doar din ziua cînd vom fi părăsit Zanzibarul cu destinația Bagamoyo.

Între insula Mauriciu şi Zanzibar neexistînd legătură directă, a trebuit să mă duc în arhipelagul Seychelle. La trei-patru zile după sosirea mea la Mahé, una din grupul insulelor Seychelle, am avut norocul să găsesc loc pe o balenieră americană, aşa că la 6 ianuarie 1871, am debarcat la Zanzibar, însoţit de William Lawrence Farquhar, şi de un tînăr arab, pe care-l luasem cu mine de la Ierusalim, ca tălmaci.

Nu mai scriu nimic despre această îndelungată călătorie, care m-a dus prin multe ţări, dar nu-l interesează pe cititor. Am străbătut multe ţinuturi, însă cartea de faţă cuprinde numai relatarea expediţiei ce-am întreprins în căutarea marelui explorator al Africii, Livingstone. Mărturisesc că este mai degrabă o dare de seamă ziaristică făcută din fuga condeiului ; unii au tratat-o drept ceva quijotesc [1] ; resping de pe acuma asemenea învinuire, neîntemeiată, după cum va constata singur cititorul, înainte de a ajunge la cuvîntul „sfîrşit".

În paginile următoare, veţi găsi denumirea „soldaţi", care necesită explicaţii. Este traducerea literară a lui *askari,* nume hindus, ce şi-l dau singuri băştinaşii, negrii liberi din Zanzibar sau sclavii eliberaţi de pe continent, care alcătuiesc escorta călătorilor. Sînt înarmaţi şi echipaţi ca soldaţii, deşi se angajează şi ca servitori, dar ar fi fost mai pretenţios să-i numesc astfel, decît să folosesc cuvîntul „soldaţi" ; fiind deprins să le spun mai curînd aşa decît *watuma,* obiceiul a fost greu de învins şi, cu această scuză, voi păstra cuvîntul „soldaţi".

Am folosit persoana întîia singular, poate mai des decît ar fi îngăduit modestia. Dar nu trebuie să uitaţi că subiectul povestirii îl constituie propriile mele aventuri, că, pînă în clipa cînd îl voi întîlni pe Livingstone, gîndurile, impresiile, marşurile, acţiunile mele, greută-

[1] Aventură nebunească, la fel cu cele ale lui Don Quijote. (n. t.).

ţile prin care trec, sînt partea cea mai interesantă din tot ce-aş putea avea de spus.

Se prea poate să fi scris : expediţia mea, sau caravana mea ; dar de-aci nu rezultă că aş fi avut intenţia de a le trece pe seama mea. Trebuie să se înţeleagă clar tot timpul că expediţia aceasta a fost organizată de *New York Herald,* iar eu am fost pur şi simplu însărcinat de către domnul James Gordon Bennett, proprietarul ziarului, să o conduc, fiind doar mandatarul lui.

Încă un amănunt : am adoptat forma naraţiunii pentru a relata căutările mele, deoarece pare să prezinte mai mult interes decît un jurnal de călătorie şi cred că în acest fel înlătur marele cusur al repetării, pentru care unii călători au fost sever criticaţi.

Capitolul II

ZANZIBAR

În dimineața zilei de 6 ianuarie 1871, străbăteam canalul ce desparte de continent, rodnica insulă Zanzibar. Pămînturile înalte de pe coasta africană par, în lumina cenușie a zorilor, o umbră alungită. Insula Zanzibar, aflată în stînga noastră, la depărtare de numai o milă, se ivește încet-încet din vălul său de neguri, pe măsură ce se face ziuă și, în cele din urmă, se înfățișează cu limpezime privirilor noastre, asemenea celei mai frumoase nestemate a creațiunii. Este un ținut jos, dar nu plat. Ici și colo, mici coline cu contururi unduioase se înalță deasupra panașului lînced, dar grațios, al cocotierilor ce străjuiesc țărmul, iar, la intervale simetrice, depresiuni vizibile arată unde pot găsi răcoare cei care fug de soare dogoritor. Cu excepția fîșiei înguste de nisip, unde apa verde-gălbuie își rostogolește undele, murmurînd și gemînd necontenit, întreaga insulă pare îngropată sub o mantie de verdeață.

Cîteva *daos* [1] cu pînzele umflate se-nvîrtesc în susul și-n josul golfului Zanzibar. Deasupra zării, către sud, se ițesc catargele cîtorva corăbii încăpătoare, în timp ce spre răsărit, se strîng ciorchini de case albe, cu acoperișul plat. Ne aflăm în fața Zanzibarului, capitala insulei,

[1] Bărci arabe cu multe punți în partea de dinapoi (n. t.).

oraș destul de mare și cu cartiere îndesate unul într-altul, prezentînd toate caracteristicile arhitecturii arabe. Deasupra cîtorva din cele mai mari case de pe chei, flutură drapelul roșu ca sîngele, al sultanului seyd Burghash și cele ale diferitelor consulate : american, englez, francez, german. În port se află cinci vase de război : unul englez și patru zanzibareze. Pe lîngă ele, mai sînt opt vase de comerț : două americane, unul francez, unul portughez, două engleze și două germane ; în sfîrșit, se văd numeroase *daos* ce vin din Johanna, din Mayotte (insulele Comore), din Muscat și Cutch, precum și bărci arabe făcînd transportul între India, golful Persic și Zanzibar.

Căpitanul Francis E. Webb (fost ofițer de marină), consul al Statelor Unite, m-a primit cît se poate de curtenitor și mi-a oferit ospitalitate deplină. Dacă nu mi-ar fi făcut acest prețios serviciu, m-aș fi văzut nevoit să consimt a-mi găsi adăpost și hrană în casa Charley, botezată astfel după numele proprietarului său, un francez cu nasul ca un cioc de corb și foarte original, cunoscut de la un capăt la celălalt al insulei, pentru mania lui de a-i găzdui pe pribegii fără un gologan pe sufletul lor. Este un om excentric, care, prin diferite acțiuni, își manifestă necontenit bunătatea, deși și-o ascunde îndărătul unei frunți foarte severe. Altminteri, aș fi fost silit să-mi întind cortul de dril, cu căptușeală dublă, pe țărmul acestei insule tropicale, ceea ce nu era deloc de dorit. Dar propunerea binevenită a căpitanului Webb, de a mă considera la el ca la mine acasă, cerînd tot ce-mi va fi necesar, înlătură toate alternativele neplăcute.

Douăzeci și patru de ore de ședere în Zanzibar m-au făcut să văd că eram de-o ignoranță totală în privința oamenilor și a stărilor de lucruri din lumea africană. Citisem din scoarță-n scoarță pe Burton și Speke, îmi închipuisem că-i înțelesesem și că, prin urmare, mă pătrunsesem de măreția și de dificultățile acțiunii pe care urma s-o întreprind. Dar tot ce concepusem, bazat pe

cărți, era pur și simplu ridicol. Imagini fanteziste, desfătări îndelung visate, atracții africane se spulberară curînd și toate ideile informe căpătară contur precis.

Am hoinărit prin oraș, care mi-a lăsat întipărită impresia unui ansamblu de ulicioare strîmte, întortochiate, de căsuțe văruite, de străzi pe care se înșiră clădiri trecute cu mortar în cartierul curat. Am păstrat imaginea umilelor dughene cu firide adînci, în pragul cărora stăteau baniani cu turbane roșii pe un fundal alcătuit din pînzeturi de bumbac păcătoase : imprimeuri, stămburi albe și neînălbite ; podele înțesate cu colți uriași de fildeș ; unghere întunecate pline de bumbac brut, de olărie, de cuie, de unelte, de mărfuri de rînd și de tot felul, din cartierul banianilor.

Am păstrat amintirea ulițelor cu izuri puternice, rău mirositoare, a capetelor lînoase, de pe trupurile aburinde negre sau galbene — oameni așezați în pragul unor cocioabe ca vai de lume, rîzînd, flecărind, tocmindu-se, certîndu-se, într-o atmosferă duhnind de înfiorătoare miazme, un mișmaș de efluvii de piele, gudron, resturi de legume și alte gunoaie de tot soiul, în cartierul negru. Îmi amintesc de înaltele locuințe cu aspect solid, cu acoperișuri plate, cu uriașele lor porți sculptate, avînd ciocane mari de aramă, și de *baabii* [1] așezați în pragul lor, cu picioarele încrucișate, veghind intrarea sumbră a casei stăpînului ; de un braț de mare nu prea adînc, cu bărci, luntre, *daos* și un ciudat remorcher cu aburi, culcat pe o rînă în nămolul lăsat de marea în reflux ; de o piață numită M'razi Moya („cocotier") unde europenii se tîrăsc seara cu pas lînced, ca să respire briza blîndă ce lunecă peste mare, în timp ce soarele roșu moare la apus ; de cîteva morminte ale unor marinari, care au rătăcit pînă aici ca să-și găsească moartea, de o casă înaltă unde locuiește doctorul Tozer,

[1] Paznicii locuințelor persoanelor înstărite (n. t.).

episcop misionar al Africii Centrale, cu şcoala lui de mici africani. Sînt imagini învălmăşite şi schimbătoare, în care abia dacă deosebeam arabii de africani, africanii de baniani, banianii de hinduşi, hinduşii de europeni.

Zanzibarul este Bagdadul, Ispahanul, Istambulul Africii orientale — dacă vreţi. Este marele tîrg care invită pe neguţătorii de fildeş din interiorul Africii, absorbind pieile, lemnul preţios de *orchilla* şi sclavii din Africa.

Bagdadul avea mari bazare de mătăsuri, Zanzibarul are bazarele sale de fildeş ; odinioară Bagdadul făcea negoţ cu giuvaeruri, Zanzibarul face negoţ cu gumă de copal ; Stambulul importa roabe circaziene şi georgiene ; aici frumuseţile negre din Uhiyow, din Ugindo, din Ugoga, din Unyamwezi [1] şi din ţara triburilor Galla sînt importate, spre a fi vîndute în exterior.

Comerţul este practicat aici ca în toate ţările musulmane, dar ce spun, întocmai cum se făcea cu mult înainte de naşterea lui Moise. Arabul nu schimbă nimic. A adus cu el obiceiurile strămoşeşti de cînd a venit să se stabilească în această insulă. Nu sînt mai puţini arabi în Zanzibar, decît în Muscat sau la Bagdad. În orice loc s-ar duce să trăiască îşi ia cu dînsul haremul, religia, burnuzul lung, tunica, papucii şi pumnalul. Dacă pătrunde în Africa, toate batjocurile negrilor nu-l pot schimba cu nimic. La rîndul său, şi el a avut o înrîurire slabă asupra mediului în care-l întîlnesc acum ; ţara n-a devenit orientală, cum înţelegem noi, aspectul ei este pe jumătate african, iar oraşul este doar pe jumătate arab.

Pentru călătorul proaspăt debarcat, arabii din Muscat întîlniţi în Zanzibar, formează un subiect demn de studiu. În acţiunile lor există un anumit *empressement* [2] pe care-l admir.

Aproape toţi sînt călători, ei se îndeletnicesc cu căutarea fildeşului. Puţini sînt cei ce nu au trecut prin aven-

[1] Ţara Lunii (n. t.).
[2] Zor (fr.) (n. t.).

turi primejdioase în Africa Centrală, iar obstacolele învinse, primejdiile prin care au trecut, le dau un aer de hotărîre şi încredere în forţele lor inconfundabil; ceva calm, semeţ, sfidător şi independent, inspirînd respectul fără voie. Adesea m-am gîndit că povestirile ce le-ar putea spune aceşti oameni ar umple numeroase cărţi de aventuri palpitante.

Nutresc un mare dispreţ pentru corciţi. Nu sînt nici albi, nici negri, nici buni, nici răi, nu sînt nici de admirat, nici de urît. Tot timpul sînt toate laolaltă; totdeauna sînt umili faţă de arabii de vază şi cruzi faţă de nefericiţii căzuţi sub jugul lor. Dacă am văzut un negru nenorocit, pe jumătate mort de foame, de fiecare dată am fost sigur că mi se va spune: „este corcit".

Mereu i-am găsit umili şi ipocriţi, lingăi şi servili, perfizi şi meschini. Par să fie veşnic gata să se prosterne şi să adore pe un arab bogat, dar sînt necruţători cu un sărman sclav negru. Cînd jură cu cea mai mare convingere, poţi fi sigur că mint cel mai rău, şi totuşi aceasta este spiţa care s-a înmulţit cel mai mult în Zanzibar.

Banianul este negustor din născare; este profitorul întruchipat. Banii curg înspre buzunarele lui la fel de firesc ca apa, urmînd un povîrniş repede. Nici o umbră de conştiinţă nu-i împiedică să-şi înşele aproapele; îi întrece pe evrei, nu-şi găseşte pereche decît în negustorii perşi; pe lîngă el, arabul este un prunc nevinovat.

Merită să-l vezi străduindu-se din răsputeri, din tot trupul, din tot sufletul, ca să stoarcă unui băstinaş măcar un bănuţ. Colţul de elefant oferit pare să tragă doi frasilahi [1], cel puţin aşa arată cîntarul. Vînzătorul pretinde solemn c-ar fi şi mai greu; banianul susţine că omul nu se pricepe deloc şi jură că este fals cîntarul. Îşi adună toată energia şi se apără:

— Cum, dar este un fulg! Abia dac-o avea un frasilah!

[1] Treizeci şi cinci de kilograme (n. t.).

Băştinaşul protestează.

— Uite ce e, spune banianul, să sfîrşim o dată cu treaba asta ; ia-ţi banii şi şterge-o ! Ce, eşti ţîcnit ?

Dacă băştinaşul şovăie, banianul îşi iese din sărite, se înfurie, îl dă afară pe vînzător, împinge fildeşul cît colo, cu nepăsare despreţuitoare. Niciodată nu s-a făcut atîta zgomot pentru nimic, căci deşi îşi dă muşteriul afară, hoţomanului nici prin gînd nu-i trece să lase să-i scape din mînă fildeşul.

Dintre toţi traficanţii din ţinut, banianul are cea mai mare înrîurire asupra comerţului Africii Centrale. Cu excepţia unui grup restrîns de arabi, bogaţi, toţi ceilalţi sînt nevoiţi să suporte camăta impusă, după placul lui. Dacă un negustor, de pildă, vrea să plece în interior pentru a cumpăra fildeş, gumă de copal, îi cere unui banian să-i avanseze 5.000 de dolari şi obţine împrumutul cu 50, 60 sau 70 la sută dobîndă. Oricare ar fi rezultatul speculaţiei, cel care acordă împrumutul este sigur că-şi va căpăta suma riscată. Rareori se întîmplă ca un om cu experienţă să nu izbutească în acest gen de comerţ. Dacă a fost norocos, fără a avea vreo vină, banianul îl pune iarăşi pe picioare şi se despăgubeşte cu vîrf şi îndesat.

Să citäm cîteva cifre. Un arab a plecat cu o încărcătură valorînd 5.000 de dolari, bani împrumutaţi. Ajuns în Unyanyembe, mărfurile sale şi-au dublat preţul, adică au atins cifra de 10.000 de dolari ; la Ujiji, valorează 15.000 de dolari.

Cinci doti de pînzeturi, sau 7,50 dolari, sînt preţul unui sclav, pe pieţele din Ujiji, iar la Zanzibar se obţin pentru el 30 de dolari. Un sclav oarecare poate fi cumpărat cu 6 dolari şi vîndut cu 25 de dolari, pe coasta Oceanului Indian.

Să zicem că negustorul cumpără numai sclavi, de toţi banii, după ce scade suma de 1.500 dolari, cheltuielile necesare drumului pînă la Ujiji, dus-întors, adică 3.500

de dolari transportul de sclavi, 464 în total, la prețul de 7,50 dolari de cap — înseamnă că realizează din vînzarea lor, la Zanzibar, 13.000 dolari.

Să ilustrăm acum cu un exemplu din domeniul negoțului de fildeș. Un negustor ia cu el 5.000 de dolari pînă la Ujiji, și după ce scade 1.500 de dolari, cheltuielile de drum, dus-întors, îi mai rămîn 3.500 de dolari investiți în pînzeturi și mărgele, cu care cumpără fildeș. La Ujiji fildeșul se obține cu 20 de dolari frasilahul (sau 35 de livre), așa că suma de care dispune îi permite să strîngă 175 de frasilahi, care, dacă e fildeș bun, valorează cam 60 de dolari frasilahul, la Zanzibar. Negustorul descoperă astfel că a realizat un cîștig net de 10.500 dolari!

Adesea traficanții arabi au făcut și afaceri mai puțin bune, dar mai totdeauna s-au întors pe coasta oceanului cu o marjă enormă de profit.

Ca putere economică, hindușii musulmani vin după baniani, dar nu sînt sigur că nu-i egalează în privința șireteniei și a rapacității. M-am întrebat adesea care din ei este mai tare și, înainte de a acorda banianului cununa, am șovăit mult. Acest trib de indieni poate da naștere la sumedenie de nemernici lipsiți de conștiință și doar unui singur negustor cinstit. Tarya Topan, unul dintre cei mai loiali oameni aparținînd tuturor culorilor, albi sau negri, galbeni sau roșii, pe care i-am întîlnit, este musulman hindus. Numele său echivalează, pentru europenii din Zanzibar, cu buna credință, cu integritatea în afaceri. Are o avere uriașă, posedînd mai multe vase și *daos* fiind om de seamă în consiliile lui Seyd Burghash. Familia lui este numeroasă; doi fii ajunși la vîrsta bărbăției au fost crescuți în același cult al onoarei. Dar oameni ca Tarya Topan nu reprezintă decît o infimă minoritate printre negustorii hinduși.

Arabii, banianii și hindușii musulmani reprezintă clasa de sus și cea de mijloc a insulei. În mîna lor se află pămînturile, magazinele, corăbiile, averea și puterea.

Dinaintea lor se prosternă metişii şi grosul populaţiei. Aceasta este compusă din negri, cărora li se adaugă băştinaşii din Wasawahili, din Somalia, din insulele Comore, din Unyamwezi, precum şi reprezentanţi a o grămadă de mici seminţii africane din interiorul continentului.

Pentru albul care se pregăteşte să pătrundă în inima Africii, o plimbare prin cartierul wanyamwezilor şi al wasawahililor este cît se poate de instructivă. Acolo începe să înveţe necesitatea de a recunoaşte că, în ciuda deosebirii de culoare, negrii sînt făpturi ca şi el ; că au pasiuni şi prejudecăţi, simpatii şi antipatii, gusturi şi sentimente, comune tuturor oamenilor. Cu cît îşi dă seama mai iute de această realitate şi îşi adaptează mentalitatea în conformitate cu ea, cu atît mai uşoară îi va deveni călătoria printre rasele negre cu care va veni în contact. Cu cît este mai înclinat din fire să se modeleze după mediul înconjurător, cu atît are mai mulţi sorţi de izbîndă.

Deşi am trăit în sudul Statelor Unite, am primit o educaţie nordică şi am întîlnit destui negri cărora mă mîndresc că le pot spune prieteni. Eram deci pregătit să-i acord stima mea oricărui negru posesor al virtuţilor ce caracterizează adevărata omenie, să văd în el un prieten, chiar un frate şi, ca atare, să-l respect ca şi cum ar face parte din propriul meu neam. Nici culoarea pielii, nici trăsăturile obrazului nu puteau, în ochii mei, să-i răpească drepturile cuvenite ca oricărui alt om.

Aceşti negri africani, m-am întrebat eu, vizitîndu-le tabăra şi observîndu-le purtările, au oare calităţile care îl fac pe un om iubit de semenii lui ? Aceşti barbari pot oare, la fel ca mine, să fie mişcaţi de o binefacere şi să se simtă jigniţi de o insultă ? N-am nevoie să mai adaug că observaţia cea mai atentă nu mi-a permis să descopăr în această privinţă nici o deosebire între firea lor şi

a mea și am fost foarte încîntat să constat că erau la fel de înrîuriți ca și mine de pasiuni, de iubire și ură.

Negrii reprezintă, probabil, cam două treimi din populația Zanzibarului, alcătuind clasa muncitoare a insulei, fie oameni liberi, fie sclavi. Aceștia din urmă cultivă plantațiile, la țară sau la oraș ; au grijă de grădini, de moșii ori sînt hamali. La țară, îi vezi umblînd de colo pînă colo, încărcați cu poveri enorme, purtate pe cap, cît se poate de fericiți, și nu fiindcă ar fi tratați cu blîndețe sau pentru că munca ar fi ușoară, ci fiindcă sînt voioși și cu inima ușoară din născare ; nu rîvnesc la bucurii și nu nutresc speranțe de neîmplinit, nici nu au ambiții care le întrec puterile ; nu le-au fost spulberate speranțele și nu au cunoscut dezamăgirea.

În oraș îi vezi perechi-perechi, transportînd sacii de cuișoare, lăzile, baloturile de mărfuri de la depozit la descărcare sau de acolo pe țărmul în pantă, umblînd desculți și cîntînd vreo frază muzicală monotonă, ca să se încurajeze unul pe altul și să țină pasul. Statornicia cu care repetă refrenul adoptat te face să-i recunoști curînd ca pe vechi cunoștințe. Auzeam cum, de cîteva ori pe zi, trecea pe sub ferestrele consulatului aceeași pereche — nici cuvintele, nici melodia, nu variau cu vreo iotă. Se prea poate ca alte persoane să fi socotit aceste cîntece absurde și neroade ; pentru mine nu erau lipsite de farmec și, dealtfel, mi se părea că ating perfect scopul căruia le erau menite.

Orașul Zanzibar, situat pe țărmul sud-vestic al insulei, adăpostește aproape o sută de mii de suflete. După aprecierea mea, întreaga insulă nu are mai mult de 200.000 locuitori, socotind laolaltă toate rasele.

Dintre vasele de comerț, care vizitează portul, cele mai multe sosesc din Statele Unite, mai cu seamă din New York și Salem [1]. După cele americane, vin la rînd cele

[1] Port din statul Massachussets (n. t.).

germane, apoi vasele franceze şi engleze. Aduc pînzeturi şi rachiu, flinte, pulbere, mărgele de sticlă, bumbacuri englezeşti, sîrmă de alamă, porţelan şi alte mărunţişuri. Pleacă încărcate cu fildeş, gumă de copal, cuişoare, piei brute, scoici *cauris,* susan, piper şi ulei de cocos.

Valoarea produselor exportate este apreciată la 3.000.000 de dolari, iar a celor importate din toate ţările, la 3.500.000 de dolari.

Europenii şi americanii rezidenţi în Zanzibar sînt agenţi oficiali ai guvernelor lor, negustori care trafichează pe contul lor, sau reprezentanţi ai unor mari firme comerciale din Europa şi Africa.

Climatul din Zanzibar nu este chiar cel mai plăcut din lume.

Europenii, ca şi americanii, se plîngeau cît îi ţinea gura de climă, şi nu fără motiv ; am văzut cum aproape jumătate din colonia albă a căzut bolnavă în aceeaşi zi. Miazmelor de malarie emanate de o lagună nu prea adîncă, Malagash, li se adaugă duhorile gunoaielor de tot soiul, schelete de animale, rămăşiţe de pe la bucătării, peşti, moluşte, cîini şi pisici moarte, leşuri omeneşti neîngropate, stîrvuri cît poftesti, care fac din acest oraş locul cel mai insalubru din lume. Cînd te gîndeşti că ar fi uşor să-i însănătoşeşti atmosfera, căci însăşi natura oferă mijloacele necesare, este de mirare cum domnitorul actual nu ascultă îndemnul raţiunii.

Zanzibarul este aşezat pe cornul sud-vestic al unui golf în formă de semilună, mărginit la est de canalul pestilenţial pomenit mai sus. Această lagună puturoasă, numită Malagash, se sfîrşeşte la sud de capul Shangani, la 230 de metri de ţărm. Dacă s-ar deschide un şanţ de 10 picioare pe această întindere, iar Malagash-ul ar fi adîncit puţin, Zanzibarul ar deveni o insulă. Ce minunate efecte ar avea această transformare asupra sănătăţii şi salubrităţii sale !

N-am auzit de asemenea inițiativă, dar consulții ar fi putut, cel puțin pe cîte mi se pare mie, să-i sugereze sultanului această lucrare, dobîndind astfel meritul de a fi contribuit la prefacerea acestui oraș ucigător într-una din cele mai sănătoase așezări din zona ecuatorială. Curînd însă, la cîteva zile după sosirea mea, i-am exprimat domnului Webb mirarea de a vedea cum niște oameni înzestrați cu inițiativă neînduplecată, caracteristică europenilor și americanilor pătrunși de ideile de progres și prefaceri, sînt contagiați de apatie și inerție pînă într-atîta, încît ajung doar niște betegi ipohondri, palide fantome, convinși că ucigătorul climat este o fatalitate, păstrînd abia o urmă din spiritul îndrăzneț stăpînitor al firii.

— A, îmi răspunse căpitanul Webb, dumitale ți-e foarte ușor să vorbești despre energie și toate celelalte, dar te încredințez că o ședere de patru-cinci ani pe această insulă, printre oameni de soiul acestora, te va face să-ți dai seama că este o misiune lipsită de speranță să cauți a rezista influenței exemplului de care sînt covîrșite pînă și spiritele cele mai energice și căruia trebuie să i se supună, mai curînd sau mai tîrziu.

Cînd punem piciorul pe insulă, sîntem cu toții teribil de plini de energie și ne zbatem vitejește pentru a face ca lucrurile să meargă așa cum eram deprinși acasă, dar descoperim treptat că ne ciocnim cu capul de ziduri din granit, fără niciun folos.

Pe acești arabi, baniani și hinduși, nu poți nici cu rugăminți, nici cu dojeni, să-i clintești ; nimeni nu mișcă aici vreun deget și vei vedea foarte curînd că este curată nebunie să încerci să lupți contra a ceva de neînvins. Stai liniștit locului, nu te frămînta ! Ăsta este sfatul meu, altminteri n-ai multe zile pe meleagurile astea.

Cu toate acestea, erau în oraș trei-patru oameni exagerat de activi, care forfoteau la orice oră din zi. Unul din ei era american și nu-și pierduse măcar un strop de energie. Parcă mai aud și azi cum pasul său rapid țăcănea

pe caldarîmul ce mărginea consulatul şi cum răsunau saluturile *Yambo,* pe care le zvîrlea din mers, cu glas vibrant, tuturor persoanelor întîlnite. Totuşi, locuia şi el în Zanzibar de cel puţin doisprezece ani.

Am mai cunoscut şi pe altul, unul din cei mai vînjoşi scoţieni, cu purtări pline de farmec, un om simplu şi loial în fapte ca şi-n vorbă. Se afla acolo de mulţi ani, suferise pierderi de afaceri, precum şi de arşiţa şi sîcîielile climatului, ceea ce nu-l împiedica să lupte cu aceeaşi tărie contra apatiei localnicilor. Căpitanul Fraser, care făcuse parte din marina Indiei, nu ar fi putut fi acuzat de apatie.

Aş mai putea găsi lesne şi alte exemple de muncă intensă şi susţinută, dar toţi sînt prietenii mei, toţi oameni buni. Rezidenţii americani, englezi, germani şi francezi m-au tratat totdeauna plini de o curtenie şi amabilitate pe care n-o voi uita. În ansamblu, ar fi greu de găsit, în oricare parte a lumii, o colonie de albi mai generoşi şi mai ospitalieri.

Capitolul III

ORGANIZAREA EXPEDIȚIEI

Nu cunoșteam cîtuși de puțin interiorul Africii și era greu să aflu, de la început, ce îmi trebuia ca să pătrund pînă acolo. Timpul era prețios, nu-mi puteam permite să-l risipesc făcînd investigații. Mare noroc ar fi fost pentru mine dacă unul din acei gentlemeni, care făcuseră drumul ce trebuia să-l urmez, căpitanii Burton, Speke și Grant, ar fi dat unele informații sau ar fi dedicat un capitol temei „Cum să pregătești o expediție în Africa centrală". Scriu, deci, acest capitol pentru ca exploratorii care vor veni după mine să profite de experiența mea. Îmi pierdusem somnul de grijă ; răsucindu-mă în pat, frămîntam perna ; iată cîteva din întrebările ce-mi puneam :

De cîți bani am nevoie ?

Cîți hamali sau pagazi ?

Cîți soldați ?

Ce cantitate de pînzeturi ?

Cîtă sîrmă, cîte mărgele de sticlă și de alamă ?

Ce fel de stofe trebuie să iau cu mine, pentru diferitele triburi ?

Întrebări care nu-și găseau nici una răspunsul. Am acoperit vrafuri de hîrtii mîzgălind nenumărate cifre, tot socotind, înșirînd liste de materiale, calculînd și punîn-

du-mi mereu aceeași ecuație : cît costă pe an întreținerea a o sută de oameni, în metri de stofă de diferite sorturi ?

Am studiat cărțile lui Burton, Speke și Grant în van. Am găsit în ele multe informații geografice, etnografice, multe amănunte asupra călătoriei, însă nimic asupra organizării expediției ce trebuia să te ducă pînă în Africa. Albii pe care-i vedeam nu știau mai mult decît mine în această privință. Eu însă ce trebuia să fac, pînă la urmă ? Asta era marea întrebare.

M-am hotărît să caut un arab, fost traficant de fildeș sau proaspăt sosit din Africa.

Șeicul Hashid era unul din cei mai bogați și mai cu vază oameni din Zanzibar ; pusese pe picioare nenumărate caravane și era în legătură cu negustorii de frunte din oraș care veneau la el ca să tăifăsuiască despre aventurile și cîștigurile lor. Pe lîngă asta, era proprietarul încăpătoarei case locuite de domnul Webb și vecinul nostru, stînd peste drum de consulat. Dintre toți zanzibarezii, era omul cel mai potrivit de consulat, așa că a fost rugat să vină să mă vadă.

În cursul acestei întrevederi, venerabilul șeic cu barba căruntă m-a învățat tot ce se cuvenea să știu : obiectele de schimb, modurile de a proceda, cantitățile și calitățile de mărfuri necesare, mai mult decît izbutiseră laolaltă toate cărțile studiate în ultimele trei luni. După aceea, a avut bunăvoința de a mă prezenta mai multor negustori arabi, oameni cu experiență, care mi-au dat sfaturi extrem de prețioase, datorită cărora m-am putut organiza.

Este bine să știi și să nu pierzi niciodată din vedere faptul că pentru orice călătorie nu trebuie să-ți iei cu tine decît strictul necesar drumului și explorării. Prea multe mărfuri ți-ar fi aproape tot atît de dăunătoare ca și lipsa lor. De unde rezultă că un călător trebuie să se străduiască, în primul rînd, să afle

exact cantitatea și calitatea obiectelor necesare pentru aprovizionare, judecînd totul cu măsură.

De la persoanele care m-au informat m-am lămurit că pentru a hrăni o sută de oameni, 10 doti sau 40 de yarzi de pînzeturi pe zi, ar fi suficient. Am aflat că cel mai potrivit lucru era să cumpăr 2 000 doti de americă, 1 000 doti de *kaniki* și 650 doti de pînzeturi colorate, cum sînt *barsati,* foarte căutate în Unyamwezi, *sohari,* cerută în Ugogo ; *ismahili, taujiri, shash, rehani, jamdani* sau *kunguru-cutch,* albastre și roze. Aceste cantități erau socotite a fi întru totul îndestulătoare pentru întreținerea a o sută de oameni pe timp de douăsprezece luni. Conform acestui calcul, pentru doi ani aveam nevoie de : 4 000 doti = 16 000 yarzi de americă, 2 000 doti = 8 000 yarzi de *kaniki ;* 13 000 doti = 5 200 yarzi de pînzeturi colorate. Erau informații precise și prețioase pentru mine ; afară de faptul că nu se sugera nimic cu privire la calitatea *americii,* a *kaniki*-ului și a pînzeturilor colorate, obținusem tot ce doream asupra acestui subiect.

Venea apoi rîndul mărunțișurilor de sticlă, moneda curentă în mai multe ținuturi, unde din nefericire gusturile nu sînt aceleași. O seminție vrea mărgele albe, alta le preferă pe cele verzi sau galbene și așa mai departe. În Unyamwezi, de pildă, mărgelele roșii *(samisami)* erau primite imediat, toate celelalte fiind refuzate. Deși în Ugogo se căutau cele negre *(bubu),* pentru toate celelalte triburi nu aveau absolut nici o valoare. Perla de mărimea unui ou de porumbel *(sungomazzi),* valorează mult în Ujiji și nu e primită în toate celelalte regiuni ; perla albă *(merikani)* deși apreciată în Ufipa și în cîteva părți din Usagara și Ugogo este, în mod sigur, disprețuită în Ukonongo și Useguhha. Așa stînd lucrurile, eram silit să studiez îndeaproape și să calculez timpul probabil ce urma să-l petrec în fiecare ținut, pentru a fi sigur că voi lua deajuns din fiecare sortiment și că voi lua doar cantitatea cerută. Burton și Speke, de pildă, fuseseră siliți să

arunce ca inutile cîteva mii de şiraguri de mărgele pe care nu le voia nimeni, sub nici un chip.

Închipuiţi-vă că în Europa n-ar exista schimb monetar şi că un călător ar vrea să cutreiere, mergînd pe jos, diferite state. Înainte de plecare va avea nevoie să calculeze cîte zile îi vor trebui pentru a ajunge de la o frontieră la alta a Franţei, cît timp pentru a străbate Prusia, Austria, Rusia şi ce cheltuială va avea de suportat în fiecare din aceste ţări. Dacă în Franţa are nevoie de un napoleon pe zi şi dacă îi trebuie o lună pentru a străbate ţara, nu va lua cu el decît şaizeci de piese de aur din acestea, pentru dus şi întors, fiindcă la popoarele vecine asemenea monedă nu-i va fi de nici un folos.

Îngrijorarea mea în această privinţă era dintre cele mai chinuitoare. Studiam fără încetare numirile acestor obiecte şi măsuri, repetînd cuvintele polisilabice, cu speranţa că voi ajunge la o definiţie inteligibilă a termenilor. Suceam şi răsuceam în minte cuvintele : *mukunguru, ghulahio, sungomazzi, kadunduguru, mutaaanda, samisami, bubu, merikani, hafde, lunghio-rega, lakhio* pînă ce-mi ieşeam din fire. În cele din urmă, am ajuns la concluzia că îmi trebuiau 5 fundo pe zi — adică 50 de khete [1] — ceea ce făceau 37 000 de şiraguri pentru doi ani ; mai socoteam că unsprezece varietăţi mi-ar putea fi suficiente. Cumpărăturile au fost făcute după acest calcul şi 22 saci de mărgele de sticlă din cele mai bune sorturi, ambalate cum se cuvine, îmi fură trimişi la consulat, gata de a fi transportaţi la Bagamoyo.

Am descoperit, nu fără greutate, că sîrma numărul 5 şi 6, cam de grosimea firelor de telegraf, era cea mai convenabilă.

După coliere, veni rîndul sîrmei metalice. În zona unde urma să pătrund, boabele de sticlă ţin locul monedei de aramă ; stofa înlocuieşte moneda de argint, iar dincolo

[1] Şiraguri de mărgele lungi de un cot (n. t.).

de lacul Tanganica, alama reprezintă moneda de aur. Cu 10 frasilahi (350 de livre) din această sîrmă prețioasă, voi face față cu prisosință tuturor necesităților.

După încheierea cumpărăturilor, mi-am inspectat cu oarecare trufie baloturile și pachetele orînduite și îngrămădite șir după șir, în încăpătoarea magazie a căpitanului Webb. Totuși, munca mea abia începuse, mai aveam nevoie de provizii, ustensile de bucătărie, bărci, frînghie, sfoară, corturi, măgari și pînză de sac, canava, catran, ace, unelte diverse, arme, muniții, echipamente, medicamente, așternuturi, daruri pentru căpetenii ; erau o mie și unul de obiecte necumpărate.

Tocmeala și hărțuiala cu traficanții banieni, arabi hinduși și metiși însemna pentru mine o încercare crudă. Așa, de pildă, cei 22 de măgari cumpărați, care îmi fuseseră oferiți la 40—50 dolari de cap, mi-au fost livrați la prețul redus de 15 pînă la 20 dolari, dar după ce risipă de argumente, demne de o cauză mai nobilă ! La fel se întîmpla cu fiecare obiect în parte ; nici măcar pentru o testea de ace n-am fost scutit de îndelungata negociere a prețului, cu o reducere de cinci la sută, ceea ce ducea, vrînd-nevrînd, la o mare pierdere de timp și sleire a răbdării.

După ce mi-am adunat măgarii, am aflat că în tot orașul nu se găsea măcar un singur samar de vînzare. Am născocit un samar pe care a trebuit să-l confecționăm, eu și cu Farquhar, din frînghie, pînză și bumbac. Pentru samare am avut nevoie de 4 frasilahi de bumbac și zece lungimi de pînză. De îndată ce a fost terminat primul samar, l-am pus în spinarea unui măgar, l-am încărcat cu o povară cîntărind 140 de livre și, în ciuda salturilor și a fantasticelor zvîrlituri din copite ale animalului, un exemplar sălbatic din Unyamwezi, nici un fir din încărcătură nu s-a clintit. După această experiență, Farquhar s-a apucat de treabă și a confecționat alte 21 de samare, după modelul făcut de mine. Am cumpărat

și căptușeli de lînă, ca să ferim animalele de rosături. Genul de samar inventat de mine era după șaua *otago*, un model pe care îmi aminteam că-l văzusem folosit în Abisinia de armata engleză.

Cam tot pe atunci a venit să-mi ofere serviciile sale John William Shaw, de felul lui din Londra, care în ultima vreme fusese al treilea contramaistru pe vasul american *Nevada*. Deși mi s-a părut cam suspectă plecarea lui de pe *Nevada*, n-am văzut nici un motiv pentru a-l refuza. Era deajuns de dibaci, știa să mînuiască acul și foarfecele, putea să taie pînza ca să fie bună la orice, era un corăbier destul de destoinic, plin de bunăvoință și îndatoritor din fire, însușiri de care aveam nevoie. Într-un cuvînt, l-am angajat cu 300 dolari pe an, cu gradul de secund al echipajului, Farquhar fiind șeful. Acesta era un navigator excelent, foarte tare la matematică ; un om voinic, energic și înzestrat cu isteține.

Îmi mai rămînea să înrolez 20 de oameni pentru escortă, să-i înarmez și să-i echipez. Johari, primul tălmaci al consulatului, spunea că știe unde pot fi găsiți cîțiva din „devotații" lui Speke. Mi se părea un noroc să am în preajma mea oameni deprinși cu obiceiuri europene și care, poate, aveau să-i hotărască și pe alți cîțiva camarazi de treabă să se alăture expediției mele. Mă gîndisem la acest aspect, mai ales la Seedy Mbarak Mombay, poreclit îndeobște „Bombay" care, deși avea „cap de lemn" și mîini „stîngace", era considerat „cel mai credincios dintre credincioși".

Ajutat de Johari, în cîteva ceasuri mi-am asigurat serviciile lui Uledi, care fusese valetul lui Grant, ale lui Ulimengo, Baruti, Ambari, Babruki (Cap de taur, fostul nefericit valet al lui Burton), care făcuseră parte toți cinci din escorta devotată a lui Speke. Cînd i-am întrebat dacă consimt să facă parte din expediția altui alb, mi-au răspuns că vor însoți bucuroși pe un frate al fostului stăpîn. Doctorul John Kirk, consulul majestății

sale la Zanzibar, care asistase la întrevedere, le spuse că nu sînt fratele lui Speke, dar că, în orice caz, vorbesc aceeași limbă. Se arătară foarte puțin impresionați de această precizare și am văzut cu mare mulțumire cum au declarat încă o dată că mă vor urma oriunde și-mi vor împlini toate dorințele.

Mombay, cum îi spuneau ei, sau, cum îl cunoșteam noi, Bombay, se afla atunci la Pemba, o insulă roditoare, situată la nord de Zanzibar. Uledi mă încredință că perspectiva unei noi călătorii îl va face să danseze de bucurie. L-am însărcinat deci pe Johari să-i scrie imediat și să-i vestească norocul ce-l aștepta.

A patra zi după trimiterea scrisorii, sosi chiar faimosul Bombay în persoană, urmat de foștii lui tovarăși, devotații lui Speke, fiecare la locul cuvenit, după gradul avut odinioară. Am căutat zadarnic „capul de lemn și dinții de aligator" pe care îi atribuise lui Bombay primul său stăpîn. Mă aflam în fața unui omuleț zvelt, subțirel, de vreo cincizeci de ani, cu părul cărunt, o frunte îngustă și de o înălțime neobișnuită, cu gura foarte mare, dinți neregulați și foarte distanțați, păstrînd în falca de sus o spărtură urîtă, pe care i-o lăsase ca amintire pumnul încleștat al căpitanului Speke în Uganda, într-o zi cînd acesta își pierduse răbdarea și o pedeapsă imediată devenise necesară. Faptul că asemenea *„factotum"* fusese răsfățat de căpitan reieșea limpede din însăși cutezanța cu care vinovatul acceptase partida de box cu stăpînul lui. Dar lucrurile acestea le-am aflat abia peste cîteva luni, cînd am fost nevoit să-i aplic chiar eu o pedeapsă. În ciuda chipului său zbîrcit, a gurii sale mari, a ochilor mici și a nasului turtit, Bombay mi-a făcut o impresie favorabilă.

— *Salaam aliekum !* mă salută dînsul cînd intră.

— *Aliekum salaam !* i-am replicat, cu toată gravitatea de care mă simțeam în stare. După care l-am întrebat pe noul sosit dacă s-ar învoi să fie șeful escortei mele

pînă la Ujiji. Mi-a răspuns că este gata să facă orice aș voi, să mă urmeze pretutindeni, pe scurt, să fie un slujitor și soldat model. Spera doar să capete o uniformă și o pușcă bună, două lucruri care i-au fost făgăduite.

I-am vorbit despre ceilalți tovarăși, însoțitori credincioși ai căpitanului Speke în Egipt. Nu mai rămăseseră decît șase în oraș. Ferajji, Maktub, Sadik, Sunguru, Manyu, Matajari ; Mkata și Almas muriseră. Uledi și Mtamani se aflau în Unyanyembe, Hasan la Kilwa și Ferahan în Ujiji — cel puțin așa se presupunea.

Dintre cei șase „credincioși" pe care puteam să-i înrolez în expediția mea, păstrători ai medaliei adeverind că luaseră parte la descoperirea izvoarelor Nilului, unul, sărmanul Mabruki, ajunsese schilod, în urma unei aventuri înfiorătoare.

Mabruki, „Cap-de-taur", avea o casă împrejmuită de o grădină, mîndria sa. Alături de el locuia un soldat al înălțimii sale, posesor al unui domeniu asemănător, față de care Mabruki se purta arțăgos ; cei doi vecini ajunseseră la cuțite și, după o ceartă destul de violentă, soldatul se hotărî ca, ajutat de cei trei camarazi, să-i dea dușmanului său o pedeapsă pe care numai inima unui african o putea concepe. Laolaltă, punînd mîna pe vecin, îl legară de încheieturile mîinilor de o cracă unde îl lăsară spînzurat două zile, după ce-l torturară cît poftiră, ca să se răzbune. A doua zi, pe înserat, nenorocitul fu găsit acolo din întîmplare, în halul cel mai jalnic. Mîinile i se umflaseră în mod oribil, la una, vinele îi plesniseră. Nu-i nevoie să mai spun că povestea, ajungînd la urechile sultanului Majid, vinovații fuseseră aspru pedepsiți. Doctorul Kirk, care-l îngrijise pe nefericitul acela, izbutise să redea uneia din mîini ceva din forma ei inițială, dar de cealaltă, prefăcută într-un ciot groaznic, nu se mai putea sluji.

Cu toată infirmitatea lui, cu toată urîțenia și vanitatea lui, l-am angajat pe Mabruki pentru simplul motiv că-l

însoțise pe Speke și-i fusese credincios. Mi-era deajuns să-mi slujească drept tălmaci, să-și folosească limba la momentul potrivit și să stea cu ochii în patru, ca să-mi fie util.

Bombay, căpitanul escortei, izbuti să-mi procure încă 18 voluntari ca *askari* (soldați), pentru care garanta el că nu vor dezerta. Erau bărbați foarte chipeși, părînd dotați cu mult mai multă inteligență decît mi-aș fi închipuit la niște barbari africani. Majoritatea lor era din Uhijan, ceilalți din Unyamwezi, iar unii din Useguhha și Ugindo. Le-am fixat o soldă de 36 dolari pe an, 3 dolari pe lună. Fiecare primi o flintă, un cornet pentru pulbere, un săculeț pentru gloanțe, o secure, un cuțit și muniții pentru 200 de cartușe.

Bombay, ținînd seama de titlul lui și de serviciile loiale aduse odinioară lui Burton, Speke și Grant, a fost angajat cu 80 dolari pe an, jumătate din sumă fiind plătită dinainte. Pe lîngă asta, a mai căpătat o carabină bună care se încărca prin țeavă, un pistol, un cuțit și o secure.

Ambari, Mabruki, Ulimengo, Baruti și Uledi, ceilalți cinci credincioși, primiră, de asemenea, o leafă ceva mai mare decît camarazii lor. Solda lor fu urcată la 40 dolari, la care se adaugă echipamentul necesar. Întrucît studiasem temeinic toate cărțile exploratorilor privind Africa Orientală și Centrală, nu ignoram nici una din greutățile expediției ce urma s-o întreprind în căutarea doctorului Livingstone. Gîndul meu statornic, țelul tuturor acțiunilor mele, era cum să preîntîmpinăm toate obstacolele ce puteau fi prevăzute.

Mă întrebam : „În clipa cînd voi ajunge pe țărmul lacului Tanganica, privind spre malul opus, voi fi cumva oprit și eu de obrăznicia vreunui Kannena, sau de capriciul vreunui Hamed bin Sulayyam ? [1]“ Pentru a preîn-

[1] Personaje despre care pomenește Burton în cartea sa *Călătorie la marile lacuri* (n.t.).

tîmpina asemenea eventualități mi-am cumpărat două ambarcațiuni. Apoi, m-am gîndit, că, dacă aud că Livingstone se află în Tanganica, pot să părăsesc barca și să pornesc pe urmele lui. Am achiziționat o barcă mare, în stare să transporte 20 de persoane, împreună cu proviziile și mărfurile necesare întreținerii lor, de la un consul american la prețul de 80 dolari. Pentru cealaltă, în care șase oameni cu bagajele lor se puteau simți la largul lor, am plătit 40 dolari altui gentlemen american.

Nu intenționam să iau bărcile întregi, așa cum se aflau ; trebuia să le demontăm bordurile și să nu cărăm decît scheletul și cheresteaua lor. Cît despre scîndura bărcii, a fost înlocuită printr-un înveliș compus din două pînze de cort, impregnate cu catran. M-am însărcinat cu asemenea operație timp de cinci zile. Astfel îmbucătățite, stinghiile fură împărțite în loturi care, odată ambalate, n-au depășit greutatea de 68 livre. Asta a fost opera lui John Shaw, care în această muncă a desfășurat o iscusință deosebită ; cînd le-a terminat, s-au îmbucat perfect în cadrul lor. Au intrat șase bucăți de pînză — pînză de cînepă englezească, numărul 3, provenită din depozitele sultanului și procurată de Ludha Damji.

Un obstacol de netrecut în calea rapidității călătoriei, în această parte a Africii, îl creează lipsa de hamali, iar viteza era obiectivul principal al expediției comandate de mine, așa că datoria mea era să reduc cît mai mult această dificultate. Pagazii mei puteau fi angajați doar după sosirea la Bagamoyo, pe continent. Aveam vreo 20 de măgari pregătiți și m-am gîndit că un fel de cărucior, de proporții corespunzătoare cu potecile ținutului, ar putea fi avantajos. Am pus deci să fie construit un cărucior lung de 5 picioare și lat de 18 degete, la care au fost adaptate roțile de dinainte ale unui mic car cu coviltir american. Urca să servească mai mult la transportul lăzilor de muniții grele și înguste totodată. Împre-

jurările aveau să arate în ce măsură practica îmi verifica teoria. Dacă la Unyanyembe un măgar căra 140 de livre era probabil că un cărucior va duce o cantitate dublă, ceea ce va înlocui 4 oameni.

Cînd mi-am încheiat cumpărăturile și am privit lungile rînduri de baloturi, șirurile de lăzi, ici un morman de ustensile de bucătărie, colo grămezi de frînghii, corturi, șei, un maldăr de cufere și cutii conținînd tot ce se putea imagina, mărturisesc că m-am simțit cam rușinat de propria-mi cutezanță. Se strînsese acolo un material cîntărind pe puțin 6 tone. Cum va fi cu putință să străbat cu el pustiul ce se întinde de la țărm pînă la marile lacuri din Africa ?

„Ei, alungă-ți toate îndoielile, prietene, mi-am zis în sinea mea, și pornește la treabă !"

„Este de-ajuns necazul pe care-l ai de înfruntat acum, fără să mai împrumuți și din cele de mîine !"

Călătorul este obligat să-și croiască drum în interiorul continentului african într-un mod cu totul diferit de cel cu care a fost obișnuit în alte țări. Este nevoit să ia cu el exact ce ar lua o corabie, în pragul unui voiaj îndelungat. Trebuie să aibă un dulăpior, conținînd o mică provizie de delicatese conservate și medicamente ; pe lîngă acestea, trebuie să aibe suficiente puști, pulbere și gloanțe pentru a face față, dacă e necesar, unor lupte în toată legea. Trebuie să aibe oameni destui ca să ducă aceste felurite articole și, cum povara maximă la un om nu depășește 70 livre, pentru a transporta 11 000 livre, are nevoie de circa 160 de oameni.

Europa și Orientul, pînă și Arabia și Turchestanul au niște drumuri regești, în comparație cu Africa. În zonele geografice amintite, se primesc monezi, așa că un călător își poate duce cu el resursele personale. În schimb, Africa Orientală și Centrală cer să ai la tine un colier, în locul unui cent, doi yarzi de pînzeturi americane, în

locul unei jumătăți de dolar sau a unui florin și un *kitindi* de sîrmă groasă în locul unei monezi de aur.

Exploratorul Africii nu poate închiria nici căruțe cu coviltir, nici cămile, nici cai sau catîri, ca să le ia cu el în interiorul continentului. Mijloacele lui de transport se limitează la oameni negri și goi ; ei cer cel puțin 15 dolari de cap pentru fiecare încărcătură de 70 livre dusă doar pînă în Unyanyembe.

Alt lucru despre care predecesorii mei au uitat să-i informeze pe cei cu destinația Africa și care are importanță, este că nu trebuie să vii în Zanzibar decît cu bani ghiață în monezi de aur. Scrisori de credit, scrisori de schimb și alte forme civilizate asemănătoare sînt cu un secol în avans față de economia zanzibareză.

Una dintre cele mai neplăcute, dacă nu cea mai sîcîitoare amintire întipărită în memoria mea, este că la fiecare dolar mi se scădeau 20 și chiar 25 de cenți. Căci Zanzibarul este un loc tare îndepărtat de toate magistralele comerțului european și moneda este extrem de prețuită. Poți să discuți și să argumentezi cît poftești, chiar dacă ai cecuri, scrisori de credit, mînă liberă pentru orice sumă, de fiecare dolar, mi s-a spus, — și asta a fost și experiența mea directă — trebuie să ți se scadă douăzeci, douăzeci și cinci și chiar treizeci de cenți. Ce păcat că nu există nici o filială bancară pe aici !

Avusesem intenția să trec pe continent *incognito*, dar vestea că un alb, ba chiar un american, pleca în Africa fu curînd cunoscută în întregul Zanzibar. A fost repetată de o mie de ori pe străzi, în dughene, în sălile vămii. Bazarul băștinaș luă în primire această noutate și o dezbătu agitat zi și noapte, pînă în ceasul plecării mele. Străinii, inclusiv colonia albă, încercau să afle ce mă adusese acolo și spre ce locuri mă îndreptam.

La toate aceste întrebări, discrete sau nu, răspundeam : „Plec în Africa". Deși pe cartea de vizită se putea citi limpede :

cred că la foarte puțini oameni le-a dat în gînd să lege numele meu și cel al ziarului, de căutarea lui Livingstone. Dar asta nu era vina mea, nu-i așa ?

Vai mie ! Grea muncă mai este să pui pe picioare o expediție de unul singur !

Tot zorindu-mă de colo-colo, prin arșița unui soare cumplit, necruțător, care te cocea, din prăvălie în prăvălie, mă străduiam din răsputeri, cu o răbdare inepuizabilă și atotîndurătoare să rezist harței și tocmelei cu hinduși cu fețe livide ; îmi adunam curajul și istețimea pentru a mă măsura cu josnicii goanezi și a-i înfrunta pe banienii șireți ca vulpoii, risipind un noian de vorbe ceasuri și ceasuri în șir, din zori pînă-n seară, corectînd estimațiile făcute, încheind socoteli, supraveghind livrarea articolelor cumpărate, măsurîndu-le și cîntărindu-le ca să văd dacă totul corespunde cu greutatea și măsura prevăzută ; controlam munca albilor angajați, Farquhar și Shaw, care erau prinși cu confecționarea șeilor pentru măgari, cu pînzele ambarcațiunilor, cu corturile și bărcile expediției ; simțeam, cînd ajungeam la capătul zilei, că atît creierul, cît și mădularele mele, își meritau cu prisosință odihna.

Asemenea cazne mă așteptau, fără putință de scăpare, o lună întreagă.

După ce am semnat în contul domnului James Gordon Bennett contracte pentru o sumă de cîteva mii de dolari, ca să obțin pînză, mărgele, sîrmă, măgari și o mie de articole necesare, după ce mi-am soldat socotelile, am plătit un avans angajaților mei albi și escortei negre ; am uzat mai mult decît se cuvenea nervii gazdelor mele, umplîndu-le locuința de zarvă și de mărfuri ; nu-mi mai rămînea decît să-mi iau rămas bun de la colonia albă, să le mulțumesc sultanului și tuturor celor care mă

sprijiniseră, înainte de a mă îmbarca cu destinația Bagamoyo.

În ajunul plecării mele din Zanzibar, consulul american și-a pus fracul negru, și-a luat o pălărie neagră luxoasă, ca să fie în mare ținută și m-a însoțit la palatul sultanului. Domnitorul fusese generos cu mine, îmi dăruise un cal arab, îmi furnizase scrisori de recomandare către agenții fruntași ai reprezentantului de pe continent și în multe alte feluri îmi dovedise bunăvoința sa.

Acest palat este o întinsă casă pătrată, aflată în apropierea portului, arătoasă, construită din mărgean și acoperită cu tencuială groasă, făcută din var și ciment. Aspectul său este pe jumătate arab, pe jumătate italian. Obloane venețiene de un verde viu contrastează net cu fondul zidului, de un alb sclipitor.

De ambele laturi ale portalului, foarte mare, falnic și foarte larg totodată, erau înșirați în formă de semilună persani și beluci înarmați cu săbii încovoiate și scuturi din piele de rinocer. O tunică lungă de bumbac, de un alb murdar, le cădea pînă la gleznă ; o cingătoare de piele, cu reliefuri de argint, le strîngea mijlocul.

Cum ne zăriră, dădură un semnal cuiva dinlăuntrul palatului. Cînd mai rămăseseră doar 20 yarzi între noi și poartă, înălțimea sa, care ne aștepta pe peron, coborî treptele și păși în întîmpinarea noastră, cu mîna dreaptă întinsă și cu un zîmbet bonom pe chip. La rîndul nostru, ne-am scos pălăriile, ne-am strîns mîinile, apoi sultanul ne-a poftit să trecem înaintea lui și am urcat pe treapta cea mai înaltă din fața intrării.

La al doilea semn, am trecut poarta, după ce am făcut și o plecăciune în fața înălțimii sale.

Ajunși la picioarele unei scări înguste, nevopsite, ne-am oprit iar. Am remarcat cum căpitanul Webb urcă scara alături de sultan, ca să împace invitația cu respectul cuvenit rangului celui pe care-l preceda, așa că i-am

urmat pilda cum m-am priceput şi eu, fără a înceta să-mi socotesc poziţia ciudată.

La capătul scării am aşteptat şi ne-am întors spre sultan. Prinţul ne-a făcut din nou semn, cu mărinimie, să ne urmăm drumul ; în faţa noastră se aflau sala de primire şi încăperea tronului. Era o încăpere mare, de înălţimea unui etaj, pictată în stil arab. Am remarcat, în timp ce o străbăteam, moliciunea covorului persan, precum şi cele douăsprezece fotolii aurite şi candelabrul care alcătuiau mobilierul sălii.

După ce ne-am aşezat, Ludha Damji, un venerabil banian cu chip inteligent şi şiret, încasatorul vămilor, şi-a luat un scaun alături de înălţimea sa, în dreapta. Lîngă dînsul se aşează marele negustor hindus Tarya Topan, prezent la întrevedere nu numai în calitate de membru al sfatului sultanului, ci şi fiindcă se interesase îndeaproape de expediţia noastră. În faţa lui Ludha stătea căpitanul Webb, şi lîngă el mă aflam eu. Sultanul şedea pe un jilţ aurit, între americani şi sfetnicii lui.

Dinaintea sultanului, plasat între noi şi consilierii săi, era în picioare, umil, Johari, tălmaciul consulatului, aşteptînd să traducă vorbele noastre.

După costumul său, suveranul putea să pară un om de neam mare din Mingrelia ; cu excepţia turbanului ce forma cute mari, alternative : roşii, galbene, cafenii şi albe. Un brîu bogat, de care atîrna un iatagan cu mîner de aur, într-o teacă, de asemenea, împodobită cu aur, strîngea poalele lungii sale mantii de postav, de culoare închisă.

Avea mîini şi picioare enorme, fiind atins de straniul flagel blestemat al ţării : elefantiazis. Ca încălţăminte purta doar *watta,* papuci cu talpă groasă, prinşi la gleznă printr-o solidă fîşie de piele.

Tenul său de nuanţă deschisă, trăsăturile sale, vesteau pe arabul de înaltă obîrşie. Dar nu-i dezvăluiau decît originea nobilă : caracterul nu-i era deloc oglindit

pe chip, care nu lăsa să se ghicească decît urmele afabilității și ale unei depline mulțumiri de sine, precum și ale satisfacției ce i-o produceau persoanele prezente acolo.

Astfel s-a înfățișat ochilor noștri Seyd Burgash, sultan al Zanzibarului, al Pembei și al întregii coaste africane, din Somalia pînă în Mozambic.

Ni s-a servit cafeaua în ceșcuțe puse pe suporturi aurite ; afară de asta ni s-au oferit lapte de cocos și șerbeturi excelente, bogate în arome.

Întrevederea a început cu această întrebare, adresată consulului :

— Cum vă simțiți ?

— Foarte bine, vă mulțumesc. Cum se simte înălțimea voastră ?

— De minune.

Mi s-a pus aceeași întrebare și am dat același răspuns.

Apoi domnul Webb a discutat despre afaceri, după care înălțimea sa s-a interesat de călătoriile mele.

— Vă place Persia ?

— Ați văzut Kerbela, Bagdad, Masr [1], Stambul ?

— Turcia are o armată numeroasă ?

— Cîți soldați are Persia ?

— Este o țară roditoare ?

— Cum vi se pare Zanzibarul ?

După ce întrebările acestea și-au primit fiecare răspunsul cuvenit, Seyd mi-a dat scrisori de recomandație către djemadarii săi din Bagamoyo și Kaole, precum și un firman de ocrotire adresat tuturor negustătorilor arabi pe care aveam să-i întîlnesc în drum ; după aceea, sfîrși, exprimîndu-și speranța că, oricare ar fi țelul călătoriei mele, ea se va încheia întru totul mulțumitor.

După un schimb de saluturi, ne-am luat rămas bun cu același ceremonial, făcînd plecăciuni la fiecare palier

[1] Numele dat de arabi Egiptului (n. t.).

și mergînd tot înaintea înălțimii sale, care ne-a petrecut pînă la poarta cea mare.

De acolo m-am dus la domnul Goodhue din Salem, negustor american stabilit de multă vreme în Zanzibar și care, în clipa despărțirii, mi-a dăruit cu generozitate un murg primit de la Capul Bunei Speranțe — cal de rasă, care valora pe puțin cinci sute de dolari.

4 februarie: La 4 februarie se scurseseră douăzeci și opt de zile de cînd intrasem în portul Zanzibar; organizarea și echiparea expediției „New York Herald" era terminată.

Soldații erau echipați, șeile, corturile, bărcile și pînzele lor erau pregătite. Caii nechezau, măgarii răgeau, nerăbdători să pornească odată la drum.

A doua zi, 5 februarie, 4 *daos* se aflau în fața consulatului american. În primul, am îmbarcat caii; în cel de al doilea și al treilea, fură urcați măgarii; al patrulea, mult mai încăpător, fu încărcat cu escorta de negri și cu bagajele expediției.

Cu puțin înainte de amiază am înălțat pînzele.

Steagul american, un dar făcut expediției de inimoasa doamnă Webb, fu ridicat pe catarg. Consulul, soția lui și copiii lor, voioși și plini de însuflețire, Mary și Charley, se aflau pe acoperișul casei, fluturînd stindardul înstelat, pălăriile și batistele, în semn de rămas bun de la mine și ai mei.

Ce oameni fericiți și buni la suflet! Să dea domnul ca soarta lor, ca și a noastră, să fie înfloritoare și binecuvîntarea cerului să ne însoțească pe toți!

Capitolul IV

VIAŢA LA BAGAMOYO

Insula Zanzibar, cu desişurile ei de cocotieri şi de manghieri, oraşul cu case albe şi cu mireasma crîngurilor de cuişoare şi de scorţişoară, cu portul şi vasele sale care cutreieră largurile, cu cele două insulițe Chumbi şi French, postate de sentinelă, pieri încet-încet la orizont, în timp ce la apus creştea, văzînd cu ochii, ţărmul african, o masă de verdeaţă asemenea celuilalt ţărm care, depărtîndu-se din clipă în clipă, nu mai era decît o linie unduitoare, căpătînd în zare înfăţişarea nobilă a munţilor.

Deşi din Zanzibar pînă în Bagamoyo nu era decît o distanţă de 25 de mile, leneşelor şi prăpăditelor noastre *daos* le-au trebuit nu mai puţin de zece ore pentru a străbate braţul de mare. Aruncarăm ancora în vîrful unui recif de mărgean aflat la o sută de yarzi de coastă şi a cărui stîncă se zărea deslușit, la cîteva picioare sub faţa apei.

Soldaţii din escorta mea, abia recrutaţi, dornici de larmă şi gata să se lase înflăcăraţi, îi salutară cu numeroase salve pe arabi, banieni şi kasawahili [1], care se îndesau grămadă pe plajă, primindu-ne cu strigăte : „*Yambo bana ?*“ (Cum vă simţiţi, stăpîne ?) însoţite de priviri înmărmurite.

[1] *Kasawahil*, ţărm, în limba băştinaşilor. *Kasawahili*, oamenii ţărmului (n. t.).

În patria mea este un lucru destul de obositor să fii întîmpinat de o mulțime adunată anume pentru a te primi, amorul propriu al concetățenilor noștri pretinzînd strîngeri de mînă zdravene, în care fiecare stăruie pînă ce vanitatea e satisfăcută. Aici un singur *„yambo bana !“* pare că este suficient, drept răspuns pentru toate salutările ce ți se adresează ; toată lumea se mulțumi cu atît, afară de notabilitatea locului care, în calitatea sa de înalt personaj, voia să i se acorde o atenție deosebită și se apropie ca să capete un *yambo* personal și să-mi strîngă mîna.

Acest om de vază, purtînd un turban cu un văl lung la spate, era Jemadar Esau, comandantul soldaților, polițiștilor sau jandarmilor beluci ținuți de înălțimea sa în garnizoană la Bagamoyo. El îi însoțise pe Speke și pe Grant destul de departe în adîncul Africii, fapt pentru care acești domni îl răsplătiseră cu prisosință. Ajută chiar el la debarcarea expediției și, oricît de nedemn și neatrăgător ar părea, din pricina murdăriei lui, îl recomand tuturor viitorilor exploratori ai Africii Orientale, pentru influența pe care o are asupra gloatei.

În mulțimea care ne aștepta, în primul rînd stătea un părinte din societatea „Sfîntului Duh“, care, împreună cu alții, sub conducerea părintelui stareț Horner, au întemeiat la Bagamoyo un foarte meritoriu centru de misionari. Părintele ne-a invitat în chipul cel mai curtenitor să tragem la casa lor, să luăm masa acolo, ba chiar, dacă acest lucru ne putea fi pe plac, să ne stabilim tabăra pe terenul lor. Dar eu unul, oricît de amabilă și sinceră era invitația, de cîte ori îmi stă în putință, prefer independența, oricărui alt avantaj. Pe lîngă aceasta, delicatețea și răbdarea cu care gazda mea din Zanzibar suportase marile supărări ce i le pricinuisem mă făcea să simt mai mult ca oricînd povara obligațiilor ce ți le creezi într-un asemenea caz.

De aceea, oricît de stăruitoare şi cordială era invitaţia ospitalierului părinte, n-am primit-o decît eu personal, şi numai pentru o singură noapte.

Am închiriat la capătul de vest al oraşului o casă dînd spre un vast teren deschis, pe unde venea drumul pe care urma să apucăm spre Unyanyembe. Dacă m-aş fi aflat în Bagamoyo o lună de zile şi tot n-aş fi putut să aleg mai bine. Corturile noastre, ridicate în faţa clădirii *(tembé)* alcătuiau împreună cu ea ocolul unei mici curţi, unde ne puteam ocupa de afaceri, cercetări şi de etichetarea baloturilor, scutiţi de nepoftiţii curieri.

Un ţarc, lipit de casă, le adăposti pe cele 27 de animale ale noastre. Lăzile şi baloturile fură puse în magazie ; în jurul lor, am postat un şir de soldaţi şi, lăsînd tabăra în grija lui Farquhar, Shaw şi a lui Bombay, m-am dus flămînd şi ostenit la misiunea iezuită, unde eram aşteptat cu cina.

Misiunea se află la mai bine de o jumătate de milă depărtare de oraş, spre nord ; alcătuieşte un adevărat sat aparte, numărînd cu totul vreo 15 sau 16 case. Se află acolo mai mult de 10 părinţi, angajaţi în această instituţie şi tot atîtea surori, şi au treabă destulă pentru a aprinde în capetele băştinaşilor scînteia inteligenţei. Adevărul mă îndeamnă să recunosc că munca lor e încununată de succes, întrucît au peste 200 de elevi, băieţi şi fete, la Misiune şi toţi de la cei mai răsăriţi pînă la cei mai mici poartă pecetea folositoarei educaţii primite.

Masa servită de părinţii iezuiţi a fost compusă din acelaşi număr de feluri ca şi cina unui hotel parizian de mîna întîia, şi era pregătită cu aproape tot atîta artă, în pofida resurselor inferioare folosite. Pe deasupra, cu acest prilej m-am încredinţat că bunii călugări nu ştiau numai să savureze cu rafinament supe şi antreuri, ci şi că nu se lăsau abrutizaţi de lipsa lichidului înviorător slăvit de Horaţiu, Hafiz şi Byron. Şampanie, gîndiţi-vă şi dumnea-

voastră, *Veuve Cliquot* [1], într-o biată văgăună din Africa orientală ; vinul de Burgundia, cel de Bordeaux, Château-Lafitte, Château la Rose erau de prima calitate, iar ochii plecați ai cucernicilor cunoscători în ale gastronomiei străluceau destul, sub această licoroasă înrîurire. Ah ! acești buni călugări se pricep să trăiască și știu să țină seama de scurta durată a vieții ! Masa lor, la care prînzesc sărbătorește, izgonește *mukunguru* (frigurile de junglă), domolește posomorîrea și însingurarea și tempereaza înfiorarea resimțită cînd, ieșind din sala luminoasă, te cufunzi în bezna unei nopți ale cărei adîncuri vibrează doar de scîrțîitul lăcustelor, glasul monoton al brotacilor și urletul îndepărtat al hienelor. Fără ajutorul unui Bordeaux rubiniu, ți-ar trebui o putere supraomenească pentru a păstra intactă această politețe, manierele acestea suave, în mijlocul grozăviilor continentului african.

După masa de seară, care mi-a redat puterile ce mi se epuizaseră și pentru care am simțit o vie recunoștință, cei mai avansați dintre elevi se înfățișară înaintea noastră în număr de 20, cu instrumente muzicale, formînd astfel o orchestră completă. Am fost deajuns de uimit să ascult cum instrumentele sunau armonios, în mîinile și sub buzele acelor tineri cu capetele acoperite de plete lînoase ; să aud piese muzicale franzuțești bine cunoscute în portul acela izolat, să aud cum niște băiețași negri, care cu cîteva luni mai-nainte nu știau nimic altceva decît tradițiile învățate de la mamele lor, stau și cîntă melodii pariziene despre vitejia și gloria franceză, cu tot *sang-froid*-ul [2] unor *gamins* [3] de prin suburbia Saint-Antoine [4].

Am petrecut o noapte nespus de întremătoare și, în faptul zilei, m-am dus în tabără, cu totul îndemnat să mă bucur de noua mea existență.

---

[1] Vestită marcă franțuzească, întreprindere fondată în 1828 (n. t.).

[2] Sînge rece (fr.) (n. t.).

[3] Strengari (fr.) n. t.).

[4] Cartier din Paris, cu vestigii din veacul al XVI-lea (n. t.).

Am numărat măgarii : lipseau doi. Mi-am cercetat valorile : dispăruse un sul de sîrmă de alamă numărul 6. Firește dormiseră buștean cu toții, uitînd că pe țărm sînt mulți vagabonzi care dau tîrcoale noaptea. Jemadar Esau fu înștiințat de pierdere și i se făgădui o răsplată. Soldații fură trimiși prin oraș și împrejurimi. Pînă-n seară, unul din măgari fu descoperit într-un cîmp de manioc, unde păștea frunzele, dar celălalt nu mai fu găsit, și nici sulul din sîrmă de alamă.

În cursul zilei, am primit vizita lui Ali-bin-Salim, care m-a copleșit cu salamalecuri. Fratele lui, faimosul Sayd-bin-Salim, fostul conducător — Ras Kafilah — al caravanelor lui Burton și Speke, urma să fie omul meu de încredere în Unyamwezi ; puteam deci să mă încred în politeturile sale și am acceptat fără șovăială colaborarea ce mi-o oferea.

Vai și amar de firile prea încrezătoare ! Acest Ali-bin-Salim se dovedi a fi un șarpe prefăcut, un spin în inima mea. Mă invită la el acasă, la o cafea. M-am dus la dînsul într-o locuință confortabilă. Cafeaua era bună, deși fără zahăr, iar făgăduielile numeroase, dar se arătară lipsite de valoare.

— Ce pot face ca să vă servesc ? Sînt prietenul dumneavoastră și abia aștept să vi-o dovedesc.

— Vă sînt îndatorat, am mare nevoie, i-am răspuns eu, de un om devotat, cunoscînd bine limba și obiceiurile din Unyamwezi, care să-mi procure pagazi și să mi-i trimită la timp. Fratele dumitale îi cunoaște pe wasungu (albi) și știe că se țin de cuvînt. Găsește-mi 140 de pagazi și îți voi plăti cît vrei.

— Să-mi plătești pentru acest serviciu neînsemnat ! exclamă reptila, cu glas mieros. N-am să vă cer nimic, prietene ; și fiți pe pace, peste 15 zile n-o să vă mai aflați aici. Mîine dimineață voi veni să vă văd bagajele și-mi voi da seama de cîți oameni aveți nevoie.

M-am despărțit de el, felicitîndu-mă că îl cunoscusem și legănîndu-mă cu iluzia fericită că mă și aflu în drum spre Unyanyembe.

Două temeiuri puternice mă făceau să-mi închin toată energia țelului de a pleca din Bagamoyo cît mai grabnic. Mai întîi doream să ajung la Ujiji înainte ca Livingstone să fi primit veștile, de aceea îl urmăream, căci aveam impresia că el era un om capabil să fugă de prezența mea, și aș întreprinde în van călătoria. Al doilea, *masika,* anotimpul ploios, se apropia ; dacă m-ar fi surprins la Bagamoyo, eu n-aș fi putut pleca decît abia după sfîrșitul ploilor. Și, după toate informațiile exagerate ale celor ce-mi vorbeau de ele, asta însemna o întîrziere de patruzeci de zile. Știam prea bine ce perspective cumplite mă așteaptă ; păstram amintirea tuturor necazurilor ce ți le poate cășuna cerul. De pildă, cunoșteam ploaia din Virginia și tot alaiul de grozăvii ce-o însoțește : umiditate, mucegăieli, friguri, reumatisme și altele de același soi ; ploaia din Anglia, burnița jalnică, care-ți isca gînduri negre ; apoi, ploile torențiale din Abisinia, cînd bolta își deschide zăgazurile într-un nou potop ce acoperă sub apă jumătate de continent, în cîteva ceasuri ; în sfîrșit, musonul Indiilor, ploaie violentă și necontenită, care te pironește în casă multă vreme. Cu care din aceste ploi trebuia să fie comparată *masika* din Africa de Est ? Descriind ținutul Uzaramo, Burton nu scrisese mult despre noroi ? O regiune al cărui sol era calificat drept glod negru, în anotimpul frumos, cum mai putea fi numită, după ce o muiase o ploaie de patruzeci de zile și o terciuiseră picioarele pagazilor și ale măgarilor ? Aceste reflecții, izvorîte din cunoașterea împrejurărilor, îmi reveneau fără încetare în minte și îmi creau îngrijorări destul de vii.

Credincios făgăduielii date, a doua zi, Ali-bin-Salim veni să viziteze tabăra și cercetă, dîndu-și ifose, toată încărcătura. După ce privi teancul de stofe, îmi spuse că

toate aceste baloturi trebuie să fie puse în saci — rogojini, numiți *makanda* [1], că va trimite un om să ia măsura pentru ei și mă îndemnă, mai ales, să nu discut prețul pentru rogojini, deoarece va pune el toată treaba la punct.

În vreme ce așteptam, cu o răbdare vrednică de laudă, sosirea celor 140 de pagazi promiși de Ali-bin-Salim, fiecare era prins de treburile sale care îi păreau necesare să fie duse la capăt pentru a străbate cu bine vătămătoarea regiune maritimă, ca să putem acoperi traseul, mai-nainte ca frigurile cumplite să ne doboare și să ne taie orice chef de viață. O scurtă experiență făcută la Bagamoyo ne arătă ce ne lipsea, ce era de prisos și ce era necesar. Într-o noapte se dezlănțui o vijelie, urmată de o ploaie spumegată. În cortul meu, aveam pînză pentru pagazi în valoare de 1.500 dolari. În cursul dimineții, m-am uitat la ea și, vai mie ! Învelitorile de dril lăsaseră să treacă ploaia prin ele, ca un ciur, și fiecare yard de pînză era ud. Ne-au trebuit, după aceea, două zile ca să uscăm pînzele și să le împăturim din nou. Drilul de cort fu condamnat și o bucată de pînză de cort numărul 5, de cînepă, fu pregătită pe loc. După aceea, m-am convins că baloturile mele de pînză ca și muniția pentru un an de zile erau în siguranță și că puteam să sfidez *masika*.

În graba plecării din Zanzibar și în ignoranța mea despre modul cum trebuie făcute baloturile, mă bizuisem pe judecata mai bună și experiența sănătoasă a unui anume Jetta, un samsar, pentru a pregăti baloturile spre a fi transportate. Acesta, luînd toate stofele, lîneturile și celelalte, le îngrămădise talmeș-balmeș, *merikani, kaniki, barsati, jamdani, ismahili, joho* și le legase fără să-și bată capul cu greutatea lor. Unul sau doi pagazi veniră la tabăra mea și se angajară ; ei doreau să vadă baloturile, înainte ca să se fi făcut încărcătura finală ; o ri-

[1] Pluralul de la kanda, un fel de rogojină în care sînt înfășurate baloturile. Se face din frunze de palmieri pitici (n. t.).

dicară, cu o strîmbătură şi plecară. Sus-zisa povară este cîntărită şi are exact trei frasilahi, cu unul mai mult decît s-ar cuveni.

La fel se întîmplă cu toate baloturile — depăşeau cu aproximativ 30 de livre greutatea indicată. Mi-am dat seama că, în ciuda experienţei sale, Jetta lucrase la întîmplare, dîndu-mi mare bătaie de cap. Soldaţii au trebuit să desfacă şi să împacheteze la loc totul, operaţie plicticoasă, practicată în felul următor : am tăiat 1 doti sau 4 yarzi de *merikani* ordinar, valorînd la Zanzibar circa 2,75 dolari bucata de 30 yarzi, întinsă pe pămînt. Am luat o bucată sau un sul de *merikani,* de astă dată de bună calitate, stofa fusese păturită iniţial în două de ţesătoriile din Mashua şi Salem ; am pus-o în trei, ca să aibe o lăţime de un picior. Bucata aceasta constituie primul strat, al doilea e format din şase bucăţi de *kaniki,* pînzet albastru, asemănător cu stofele de bluze franţuzeşti, şi *blue jeans* americani, dar mai deschis ; al treilea strat este format din a doua bucată de *merikani,* al patrulea, din încă şase de *kaniki,* al cincilea strat din *merikani,* al şaselea de *kaniki* ca înainte, al şaptelea şi ultimul de *merikani ;* în total patru bucăţi de *merikani,* care cîntăresc 36 livre şi 18 de *kaniki* avînd 36 livre alcătuind un ansamblu care cîntăreşte 72 livre, sau ceva mai mult de doi frasilahi. Pînzeturile sînt ridicate în bloc şi înnodate la colţuri. Este adusă frînghia făcută din fibre de cocos şi doi oameni, cu un mai de lemn, bat şi îndeasă balotul, se apucă să-l lege cu sfoară, bucată cu bucată, cu grija pe care-o pun marinarii în echiparea cu funii a unei corăbii.

După ce au isprăvit, balotul formează un corp solid, avînd trei picioare şi jumătate lungime pe un diametru de un picior, în toate direcţiile. Aveam de transportat 82 de pachete la Unyanyembe dintre care numai 40 de *merikani* şi *kaniki.* Celelalte 42 conţineau *merikani* şi pînze

colorate, care mai tîrziu aveau să servească drept *honga* sau pînzet tribut şi să antreneze un alt grup de pagazi din Unyanyembe spre Ujiji, şi din Ujiji către regiunile de dincolo.

A cincisprezecea zi cerută de mine prin Ali-bin-Salim, pentru procurarea pagazilor, a trecut şi nu era nici fantoma vreunui pagaz. L-am trimis pe Mabruki Cap-de taur la Ali-bin-Salim să prezinte salutările mele, amintindu-i că speram să-şi ţină cuvîntul.

Peste o jumătate de oră, Mabruki s-a întors cu răspunsul de la arab, că în cîteva zile el va fi în stare să-i adune pe toţi, dar adăugă Mabruki : „Bana, eu nu-l cred". Îşi spuse sieşi încet, în auzul meu. „De ce m-aş ocupa de acest Musungu ca să-i procur pagazi ? Seyd Burghash nu mie, ci lui Jemadar i-a trimis o scrisoare. De ce m-aş frămînta pentru treburile lui ? N-are decît să-mi scrie Seyd Burgash, în privinţa lui, şi va avea pagazii în două zile".

Am socotit că sosise ceasul acţiunii. Ali-bin-Salim avea să vadă că e necugetat să te joci cu un alb care are gînduri cinstite. Am încălecat şi m-am dus acasă la el, ca să-i cer socoteală pentru aceste vorbe. Mabruki, pe cît afirma el, îmi îndrugase o minciună la fel de neagră ca şi chipul său. Pretinse că în viaţa lui nu rostise aşa ceva. Dorea să devină sclavul meu, chiar pagazul meu...

L-am oprit pe volubilul Ali şi i-am spus că nu mă gîndesc să-l folosesc ca pagaz, nici nu puteam găsi de cuvinţă să-l deranjez pe Seyd Burgash să-i scrie direct o scrisoare sau să primească de la un om care mă înşelase odată, ca Ali-bin-Salim, servicii de orice natură. De aceea, ar fi mai bine, dacă Ali-bin-Salim ar sta departe de tabăra mea ; să nu intre nici el, nici trimişii în numele său.

Pierdusem cincispreze zile fiindcă Jemadar Sadur din Kaole nu se clintise din casa lui fortificată pentru a mă

servi, ci se mărginise să-mi facă o vizită, după primirea scrisorii sultanului. Iar Naranji, slujbaș la vama din Kaole nu dăduse curs cererii lui Ludha ca să-mi procure pagazi, decît încuviințînd din cap, făcîndu-mi semn cu ochiul și formulînd făgăduieli asemănătoare cu ale lui Ali-bin-Salim.

Ajuns la ananghie, mi-am amintit că nobilul hindus Tarya Topan — un mahomedan hindi — îmi propusese să trimită o scrisoare de recomandare pentru mine unui tînăr Soor Hadji Palloo despre care, se spunea că nu-și găsea pereche cînd era vorba de procurat pagazi. L-am trimis la Zanzibar pe tălmaciul meu arab, cu o scrisoare plină de stăruințe, adresată căpitanului Webb, în care îl rugam pe acesta să obțină de la Tarya Topan recomandarea oferită. Jucam ultima carte.

Arabul se întoarse după trei zile cu o scrisoare către Soor Hadji Palloo și o grămadă de bunătăți trimise de ospitalierul domn Webb.

La foarte scurt interval după primirea scrisorii, eminentul tînăr Soor Hadji Palloo a venit să mă viziteze și m-a anunțat că Tarya Topan l-a rugat să-mi procure, în cel mai scurt termen, 140 de pagazi pînă în Unyanyembe. Pagazii erau foarte scumpi, numeroși negustori arabi și wasawahili pîndeau să pună mîna pe ei, cînd se iveau, plătind 20 doti sau 80 yarzi de pînză pentru fiecare pagaz, iar mulți care nu ofereau decît atîta, așteptau cîteodată și șase luni.

— Vreți să plecați de urgență ? își urmă el vorba, dați între 25 și 40 de doti ; într-o lună veți fi pe drum.

— Mă învoiesc, i-am răspuns, iată aici stofe în valoare de 1.750 dolari, sau 3.500 doti, suficiente ca să plătească la 140 oameni 25 doti pentru fiecare. Nu voi plăti peste 25 doti. Trimite 140 de pagazi cu stofa și sîrma în Unyanyembe, iar dumneata vei căpăta un dar care-ți va bucura inima.

Cu o îmbărbătătoare naivitate „tînărul" zise că nu dorește nici un cadou ; el îmi va obține cota de pagazi și apoi le-aș putea spune altor wasungu ce tînăr bun este, și în consecință, profitul pe care-l va primi va însemna o sporire a afacerii. Apoi, spre marea mea surprindere, îmi mărturisi că avea acasă zece pagazi și că, dacă binevoiam să-i trimit pe dată patru baloturi de stofă, doi saci cu mărgele și douăzeci de colaci de sîrmă, pagazii vor pleca a doua zi din Bagamoyo, cu trei din soldații mei ; „căci caravanele mici sînt cu mult preferabile celor mari, acestea stîrnesc lăcomia căpeteniilor, sînt întîrziate, sub pretexte neînsemnate și provoacă atacuri pe cînd celelalte trec nebăgate în seamă."

Am organizat plecarea celor trei soldați ; am trimis stofa, salbele, sulurile, tot ce-mi ceruse Soor Hadji Palloo și, felicitîndu-mă că-l întîlnisem pe acest tînăr bun la inimă, am adus în jurnalul meu elogii capacității sale, importanței și influenței lui Tarya Topan, amabilității domnului Webb, care-mi grăbise plecarea din Bagamoyo, și m-am gîndit la minunatul cadou ce voi fi încîntat să i-l fac lui Palloo.

Pregătirea primei caravane spre Unyanyembe mă învață diferite lucruri care par a fi scăpat din vederea predecesorilor mei și a căror cunoaștere mi-ar fi fost foarte utilă, cînd îmi făcusem cumpărăturile de stofă pentru a alege sorturile necesare și cantitățile suficiente.

Aceste pregătiri mă luminară, de asemenea, și asupra chestiunii tributului, chestiune importantă, după cum se va vedea mai tîrziu. Stofele destinate acestei întrebuințări trebuiau să fie ambalate separat și să fie toate de calitate superioară, căci căpeteniile care pretind tribut sînt nu numai lacome, ci și greu de mulțumit. Nu ar primi nici în ruptul capului țesături ușoare, cu care se mulțumesc pagazii, le trebuie stofe regești *dabwani, ismahili, rehani, sohari* sau postav stacojiu lat — și toate acestea sînt foarte scumpe. Pentru primul grup, tributul

fu apreciat la 25 dolari. Cu asemenea cifre, o sută patruzeci de pagazi trebuiau să mă coste 330 dolari aur în numerar, cu o marjă de 25 la sută în defavoarea mea. Cîntăriți bine aceste cifre nude, călătorilor! Spre lămurirea voastră specială le expun.

Prima mea caravană urma deci să mă părăsească și-l binecuvîntam pe Soor Hadji Palloo, acest merituos tînăr, cînd, în dimineața plecării, dînsul veni să mă vadă, pentru a încheia învoiala definitivă și îmi prezentă, cu gravitatea deplinei nevinovății, conturile: „atîta... pentru că a furnizat fiecărui hamal 25 doti: leafa lor", cerînd plata imediată și în bani ghiață.

N-am găsit cuvinte pentru a-mi exprima uluirea, simțită în mod firesc, văzînd că acest vioi tînăr uitase așa de curînd contractul verbal încheiat în dimineața precedentă conform căruia rămăsese bine stabilit că-mi voi plăti singur hamalii de la Bagamoyo pînă în Unyanyembe, din stocul de 3 000 doti depozitat în cortul meu. Recunoscu și el și îmi mărturisi, pentru a justifica ruperea contractului, că ținea să vîndă stofa lui și nu pe a mea; că, pe lîngă asta, nu făcea schimb, ci cerea bani pentru pînzeturi. La rîndul meu, i-am răspuns că nu va primi alți bani afară de suma ce voi găsi de cuviință să i-o dau pentru osteneala sa, și că numai în condițiile acelea va putea acționa în numele meu, în orice chestiune, și că un *musungu* nu este obișnuit să-și ia vorba înapoi.

Paragraful precedent sintetizează mult mai multe cuvinte decît cuprinde. Rezumă un dialog de un ceas și ceartă violentă de o jumătate de oră. Soor Hadji Palloo imploră, se supără, vărsă lacrimi, jură că nu se mai ocupă de treburile mele dacă nu-i iau stofa, urmară căințe jalnice, îndemnuri și multe altele. La toate i-am răspuns: „Fă cum vreau eu, sau nu mai faci nimic!". Pînă la urmă, Soor Hadji Palloo, mulțumit de comisionul ce trebuia să-i revină, a plecat cu un aer radios, luînd cu el

posho (hrana) celor trei soldați și *honga* (tributul) necesar caravanei.

A fost un noroc pentru mine că lucrurile s-au sfîrșit așa și că certuri ulterioare de aceeași natură s-au încheiat în mod atît de pașnic, altminteri mă îndoiesc că plecarea mea din Bagamoyo s-ar fi petrecut atît de curînd. Și fiindcă tot am abordat această temă, și întrucît, realmente, chestiunea aceea mi-a absorbit tot timpul cît am stat în localitate, aș putea la fel de bine să fiu mai explicit cu privire la Soor Hadji Palloo și la rolul jucat de el în treburile mele.

Soor Hadji Palloo era un om abil, trecut prin ciur și dîrmon, energic în afaceri, prompt la calcule mintale, născut pentru a reuși în comerț. Ochii săi nu-și găseau răgaz; rătăceau fără încetare, de colo pînă colo, cercetîndu-mi toate părțile trupului, făcînd expertiza cortului meu, a armelor, a așternutului, a veșmintelor; după ce-și termina inspecția, o lua iarăși de la capăt, în tăcere. Nici degetele lui nu știau ce-i odihna: erau stăpînite de neliniște, de mișcări înfrigurate, mereu gata să palpeze ceva nou. În timp ce-mi vorbea, acest tînăr cumsecade se apleca să-mi pipăie pantalonul, haina sau pantofii apoi jamdani, muselina cu broderii a cămășii mele ușoare, stofa în carouri albe și albastre a cingătoarei, pînă în clipa în care, oprindu-și din întîmplare ochii asupra vreunei noutăți, corpul lui se apleca iarăși, cu brațele întinse și mîinile desfăcute. Pînă și fălcile i se agitau necontenit, din pricina obiceiului său de a mesteca betel dres cu var — cîteodată înlocuind betelul cu tutunul, fără a suprima varul — și făcînd zgomotul unui pui de animal care suge.

Altminteri era bun mahomedan, un tînăr evlavios, păzind cu strictețe tipicurile și eticheta musulmană. Saluta cu un aer afabil, se descălța cînd intra în cortul meu, mă asigura că nu este demn să stea jos de față cu mine,

totuşi se aşeza şi dădea drumul întortocheatelor sale discursuri.

Cît despre practicarea cinstei, aşa ceva nici nu-i trecea prin cap acestui cucernic credincios. Deprinderea minciunii alungase de pe chipul său orice urmă de sinceritate, răpise trăsăturilor sale orice urmă de candoare, făcînd din acest flăcău de vreo douăzeci de ani, şarlatanul cel mai neruşinat, expertul cel mai priceput întru nemernicie.

În cele şase săptămîni petrecute la Bagamoyo, acest băiat de douăzeci de ani mi-a dat mult de furcă. De zece ori pe zi îl prindeam cu mîţa-n sac, dar el nici măcar nu se tulbura. Cînd i-am înapoiat stofa, ieşi la iveală că în loc de 25 doti pentru cap de om, cît îmi socotea, hamalii primiseră cel mult 20, unii nu căpătaseră decît 12 doti. Soor Hadji Palloo descria pînzeturile pe care mi le vindea ca fiind de prima calitate, ulyah, de patru ori mai scumpe decît ţesăturile obişnuite — erau de ultimă speţă, 30 yarzi, valorînd la Zanzibar 2,75 dolari sau cea mai ordinară *kaniki,* vîndută îndeobşte cu 9 dolari cuponul. El ar fi venit personal la tabăra mea şi ar fi cerut 40 livre de sami-sami, *merikani* şi mărgele bubu pentru hrană sau raţiile caravanei.

Din raţiile furnizate aceloraşi hamali, plătite cu vîrf şi îndesat, lipseau între 5 şi 30 livre de cap. Aceeaşi escrocherie se petrecuse cu banii ce trebuiau să fie plătiţi la bacul de pe rîul Kingani Ferry, cerînd pentru fiecare zece pagazi 4 dolari, cînd preţul era de 2 dolari. În fiecare zi ieşeau la iveală noi şi noi pungăşii, sistematic. Născocea la şiretlicuri cu duzinele şi părea că nu se gîndeşte decît la mijloacele de a mă jefui şi mai rău. Nu munceam decît pentru a-i dejuca înşelătoriile şi ajunsesem la capătul puterilor. Dacă-l demascam în faţa tuturor camarazilor săi, nici o pată de roşeaţă nu se ivea pe obrajii lui scobiţi ; dădea din umeri şi basta ; lăsîndu-mă slobod să comentez faptul şi să interpretez gestul

cum cred de cuviință. Nici amenințarea de a-i scădea comisionul nu avu mai mult efect ; pentru el, vrabia din mînă valora mai mult decît două ciori de pe gard, și zece dolari furați azi îi păreau mai buni decît promisiunea de a căpăta 20 dolari peste cîteva zile, chiar făcută de un om alb.

Vă veți întreba, desigur, de ce n-am rupt-o cu acest pungaș, de la prima descoperire a metodelor sale nerușinate. La care vă voi răspunde : fiindcă fără el aș fi rămas în Bagamoyo mai bine de șase luni, pe cînd eu aveam neapărată nevoie să plec grabnic. Trebuia cu orice preț să pornesc la drum, și îngrozitorul Hadji, sau alți indivizi de teapa lui erau singurii care-mi puteau furniza mijloacele necesare. Niciodată n-am depins în așa măsură de o persoană ca de acest Hadji Palloo.

Altminteri, aș fi fost silit să rămîn la Bagamoyo cel puțin șase luni, la capătul cărora expediția nu ar mai fi avut nici o valoare, zvonurile despre existența ei fiind împrăștiate în cele patru vînturi. Pentru succesul meu, era esențială plecarea imediată, plecarea din Bagamoyo, după care mi-ar fi fost cu putință ca, în mare măsură, să am în mîinile mele propriul meu viitor.

Necazurile au fost cu mult mai mari decît mi-aș fi putut închipui la vremea aceea. Am afirmat deja că aveam stofe în valoare de 1 700 dolari, sau 3 500 doti, pentru plata pagazilor, depozitate în cortul meu, și am înșirat cam ce mai conțineau baloturile mele. Calculînd 140 pagazi la prețul de 25 doti fiecare, presupuneam că aveam de-ajuns, deși mă zbătusem să învăț pe tînărul hindus că Musungu nu era nici nerod, nici orb, față de șmecheriile lui pentru a mă ciupi. Deși cheltuisem toți cei 3 500 de doti, deși obținusem doar 140 de pagazi la prețul de 25 doti de cap, care una peste alta, se ridicau la 3 500 de doti, Soor Hadji Palloo îmi prezentă o notă, cerînd un supliment de 1 400 dolari. Pretextul lui era că furnizase stofe ulyah, 240 doti care valorau cît 960 din

ale mele, că banii fuseseră cheltuiți dînd pice [1] bacşişuri pentru transport, daruri pentru şefii de caravane, sub formă de corturi, puşti, stofă roşie lată, daruri făcute oamenilor de pe Mrima (coastă) pentru a-i îndemna să vîneze pagazi. Faţă de această înşelăciune lipsită de orice scrupul, indignarea mea a explodat şi i-am declarat că, dacă nu-şi aruncă ochii peste cont şi nu-l corectează, o să plece fără a căpăta măcar un pice.

Dar, mai înainte ca nota de plată să capete forma convenabilă, cuvintele, ameninţările şi promisiunile căzînd fără a fi luate în seamă de capul unui om împietrit, un ins, pe nume Kanjee, a trebuit să vină anume de la depozitul lui Tarya Topan, din Zanzibar ; socoteala fu revizuită şi scăzu la 738 dolari. Băgaţi bine de seamă că, cu tot respectul datorat nobilului hindus, trimisul lui nu făcea mai multe parale decît tînărul Soor Hadji Palloo. Kanjee şi pehlivanul meu nu se deosebeau nici cu un fir de păr. Dar, pacea fie cu dînşii şi deie Domnului ca scăfîrliile lor rase să nu poarte niciodată cununa de spini pe care ei m-au silit s-o port la Bagamoyo !

Dragi prieteni cititori, dacă în acest capitol şi în alte cîteva vă relatez detalii mărunte, care vă par fleacuri fără importanţă, să nu credeţi, oricît de meschine vi s-ar părea, că ar fi trebuit să le trec sub tăcere. Fiecare din ele reprezintă un fapt şi cunoaşterea faptelor îţi sporeşte experienţa. Dealtminteri, cum să vă povestesc călătoria mea, fără să vă înşir mizeriile pe care m-am silit să le îndur şi care ucid nădejdea celui ce le pătimeşte, sosind în Africa prima dată ? Dacă aş fi fost un personaj oficial, n-aş fi avut decît să mişc un deget, şi cota necesară de pagazi mi-ar fi fost furnizată în termen de o săptămînă ; dar ca individ oarecare, sosind acolo neuns de harul unei recomandări oficiale, nefiind înarmat cu o trecere pe lîngă cineva din guvern, eram silit să fiu răbdător, să iau lucrurile cu încetul şi să-mi mestec domol iritarea, deşi

[1] Monedă mică, valorînd 3 sferturi de cenţi (n. t.).

se nimeri ca nu toată pîinea mîncată în cursul acelor zile să fie amară.

Ploile torențiale se înmulțeau, vestind *masika* și ne demonstrau urgența înlocuirii corturilor cu altele impermeabile. Shaw și Farquhar lucrau de zor în această treabă, ca să nu sufăr din pricina umidității și să-mi las mărfurile să mucegăiască. Ne-am străduit să îndreptăm cît mai era timp toate erorile strecurate din cauza ignoranței sau a grabei exagerate, considerînd că nu era înțelept să las lucrurile să se îndrepte singure. Dacă am fost în stare să rezist frigurilor ce m-au cuprins de douăzeci și trei de ori în cursul a treisprezece luni, trebuie să mărturisesc că asta se datorează, în primul rînd, proniei cerești, apoi, entuziasmului inspirat de acțiunea întreprinsă, constituției mele zdravene, pe care am avut grijă să nu mi-o minez, interzicîndu-mi orice fel de desfrîu și necumpătare, energiei caracteristice, înclinației firii mele de a vedea partea bună a lucrurilor pe care nimic n-a putut să mi-o distrugă ; în sfîrșit, precauțiunii luate de a-mi procura un adăpost impermeabil și încăpător.

Și acum dacă experiența mea poate fi utilă, îi voi sugera oricărui călător să profite de experiența mea și, în loc să se supună capriciilor unui fabricant de corturi, care se va zbătea să-i plaseze unul din atrăgătoarele sale produse — deloc adaptate pentru toate climatele — să se bizuie doar pe judecata proprie, să-și cumpere ce este mai rezistent și mai bun în materie de pînză de cînepă, o trainică pînză, ce sfidează apa. Pînă la urmă, se va dovedi a fi cel mai ieftin și asta poate fi un mijloc de salvare pentru el.

Alt punct de semnalat novicilor, ca să-i scutesc de o greșeală — ceea ce a dăunat mult plăcerilor mele — este alegerea armelor pentru sport sau apărare. Călătorul trebuie să procedeze în această privință cu cea mai mare grijă. Are nevoie de cel puțin trei genuri de puști : una

pentru păsări, alta pentru animale mari, cu țeavă dublă, calibrul 10 sau 12, a treia pentru apărare.

Cît privește păsările, aș sugera o carabină calibrul 12, cu țevi de cel puțin 4 picioare lungime. Pentru carabina necesară vînatului de proporții mai mari, voi sublinia, păstrînd respectul cuvenit vechilor sportivi, desigur, că cele mai bune arme pentru vînatul african sînt carabinele englezești Lancaster și Reilly ; iar spre a face față luptelor, susțin că cea mai bună armă inventată pînă în prezent este carabina cu repetiție americană Winchester, sau „șaisprezece focuri", cum este numită, încărcată cu muniție de la firma londoneză Eley.

Dacă sugerez ca armă de luptă Winchesterul american, nu vreau să spun prin asta că exploratorul trebuie să o ia cu el în scopul de a deveni agresor, ci doar ca mijlocul cel mai bun pentru a avea o apărare eficientă, pentru a-și salva viața de atacurile bandiților africani, de cîte ori este nevoie — lucru care se poate petrece oricînd.

Curînd după întoarcerea mea din interiorul continentului, am întîlnit în Zanzibar un tînăr care mi-a declarat, în ceea ce privește vînătoarea, că nu există armă mai desăvîrșită decît cea cunoscută sub numele de „express". Se prea poate să aibă dreptate ; nu am experimentat-o și nu-i contest valoarea ; însă, acest tînăr nu o încercase trăgînd asupra vînatului mare din Africa și pot spune că, cu arme care erau la fel de precise și de puternice ca și „express", gloanțele mele străbăteau trupul fiarei, fără să o doboare de la prima lovitură. Vînatul îmi scapă adesea, aproape totdeauna, cu toate rănile căpătate, în timp ce cu greoiul Reilly împrumutat în cursul călătoriei de doctorul Livingstone, rareori se întîmpla să nu aduc în tabără un animal sau două răpuse. Voi adăuga că gloanțele explozive ale lui Fraser își țin pe deplin făgăduiala. Isprăvile domnului Samuel Baker și ale căpita-

nului Speke nu-l mai uimesc pe tînărul vînător, cînd are în mînă un Lancaster sau un Reilly. După cîteva zile de încercări, poate urma şi el pilda lor, dacă nu chiar să-i întreacă, numai să nu-i tremure mîna.

Repet : orice carabină are o forţă suficientă pentru a face ca glonţul să pătrundă ; dar nu are puterea necesară pentru a fi utilă unui explorator african. Pentru vînatul mare din Africa, ai nevoie de o armă nimicitoare, înzestrată cu o forţă care să sfarme oasele.

La cîteva zile după sosirea mea la Bagamoyo, mă dusesem la tabăra din Mussudi, să văd caravana trimisă de consulul britanic în ajutorul lui Livingstone, aflată acolo de la 1 noiembrie 1870. Baloturile erau treizeci şi cinci la număr ; nu era nevoie deci decît de 35 de hamali, pentru a le transporta în Unyanyembe. Baloturile se aflau în paza a şapte iohanezi şi wahizi. Patru erau sclavi. Stăteau acolo fără a se gîndi la misiunea lor şi nepăsători faţă de consecinţele întîrzierii. N-am izbutit de fel să ghicesc ce făceau oamenii aceia acolo, de trei luni de zile, decît să se lase în voia vicioaselor lor înclinări. Era absurd pretextul lipsei de pagazi ; deoarece ştiam că de la 15 decembrie, perioada sfîrşitului Ramadanului, se formaseră cel puţin 15 caravane şi, folosind influenţa consulului, le-ar fi fost de-ajuns două zile ca să strîngă 35 de hamali.

Bagamoyo are climatul cel mai plăcut. Este cu mult preferabil celui din Zanzibar. După o noapte petrecută sub cerul liber, te trezeai înviorat şi sănătos, gata să te arunci în mare, la scăldat ; ieşeam din baie şi, cînd se înălţa soarele pe cer, mă găseau la lucru, ocupat cu pregătirile plecării spre interior. Chiar dacă necazurile se iveau cu duiumul, nu lipseau nici distracţiile. Zilele noastre erau însufleţite de vizite ale arabilor în drum spre Unyanyembe. În tabără, se produceau scene hazlii, cîteodată se instituia o curte marţială pentru a judeca abaterile de la disciplină ; se punea la cale cîte-un meci

de box între Shaw și Farquhar, luptă pe care o opream cu prudență, cînd devenea prea serioasă ; din cînd în cînd organizam cîte o vînătoare pe malul rîului Kingani sau în cîmpia învecinată ; sau tăifăsuiam „monden" cu bătrînul Jemadar sau cu belucii lui, care nu se mai săturau să-mi repete întruna : „se apropie *masika* și ați face bine s-o luați la picior de-aici, în mare zor".

Printre membrii caravanei se aflau doi goanezi și doi hinduși. Ei își închipuiseră că interiorul Africii este un Eldorado, un ținut așternut cu fildeș și, într-o zi cînd imaginația lor era mai înfierbîntată, își strînseră laolaltă economiile, pentru a înjgheba o mică întreprindere proprie. Se numeau : Jako, Abdul Kader, Bunder Salaam și Aranselar ; Jako fusese angajat în serviciul meu ca tîmplar și om bun la toate ; Abdul Kader, în calitate de croitor, Bunder Salaam ca bucătar și Aranselar ca prim valet.

Dar Aranselar, avînd intenție mai bună, prevăzu că, după toate probabilitățile, urma să mă arăt un patron energic, și, cît mai era vreme, se sbătu din răsputeri ca să născocească un plan de a anula angajamentul. Ceru și primi învoirea de a se duce la Zanzibar, ca să-și viziteze niște prieteni. Peste două zile am fost înștiințat că își scosese ochiul drept și am primit confirmarea medicală a faptului și o notă consemnînd gravitatea stării sale, din partea doctorului Christie, medicul Înălțimii Sale Seyd Burghash. Am presupus că și compatrioții lui plănuiau același lucru, dar ordinul categoric de a se abține de la asemenea nebunie, după ce primiseră un avans asupra lefei, fu suficient pentru a înfrîna orice proiect sinistru ce-l urziseră cumva.

Într-o noapte, un rîndaș fu prins furînd din baloturi și urmărirea lui pe cîmp, pînă ce pieri din ochi în junglă, fu una din cele mai agreabile distracții survenite pentru a ne mai trece timpul, în intervalul cît ne pregăteam de marș.

Pînă în momentul acela, expediasem în interiorul continentului patru caravane, iar a cincea care urma să transporte bărcile și cutiile, bagajele personale și cîteva încărcături de pînzeturi și mărgele, era gata să pornească sub conducerea mea personală. Ordinea de plecare a caravanelor e următoarea :

1871, 6 februarie : Expediția sosește la Bagamoyo.

1871, 18 februarie : Pleacă prima caravană, cu douăzeci și patru de pagazi și trei soldați.

1871, 21 februarie : Pleacă a doua caravană, cu douăzeci și opt de pagazi, doi șefi și doi soldați.

1871, 25 februarie : Pleacă a treia caravană, cu douăzeci și doi pagazi, zece măgari, un alb, un bucătar și trei soldați.

1871, 11 martie : Pleacă a patra caravană, cu cincizeci și doi de pagazi, doi șefi și trei soldați.

1871, 21 martie : Pleacă a cincea caravană, cu douăzeci și opt de pagazi, doisprezece soldați, doi albi, un croitor, un bucătar, un tălmaci, un purtător de pușcă, șaptesprezece măgari, doi cai și un cîine.

În total, cele cinci grupe, care formau expediția ziarului *New York Herald*, cuprindeau o sută nouăzeci și două de suflete.

Capitolul V

PRIN UKWERE, UKAMI ŞI UDOE, SPRE USEGUHHA

Părăsirea lui Bagamoyo pentru a merge spre interiorul continentului. Construcţia unui pod. Primele noastre necazuri. Vînătoarea hipopotamului. Întîia privelişte a ţinutului Gome. Anticiparea încercăturii cu wagogo. Teribilele muşte otrăvitoare. Aventuri nefericite în timpul vînătorii. Şeful viclean din Kingaru. Moartea neaşteptată a celor doi cai ai mei. O experinţă teribilă ! Oraşul Leu.

La 21 martie, exact la şaptezeci şi trei de zile după sosirea mea la Zanzibar, cea de a cincea caravană, sub comanda mea, ieşi din Bagamoyo şi se îndreptă spre vest, avînd drept *mot du guet* [1] : „Înainte !"

Hamalii şi soldaţii mergeau în şir, iar animalele, de asemenea, kirangozi, cum este numită călăuza, se puse în frunea tuturor, desfăşurînd steagul american. Mi-am luat rămas bun pentru vreme îndelungată de la viaţa civilizată, cu al ei *dolce far niente* [2], de la plăcerile ei ; am spus adio oceanului, drumului său larg deschis, ce duce pînă la mine acasă, adio mulţimii de spectatori bruni, care ne salutau plecarea trăgînd salve repetate.

---

[1] Parolă (fr.) (n. t.).

[2] Dulce trîndăvie (it.) (n. t.).

Caravana noastră era alcătuită din 28 pagazi, inclusiv kirangozi, sau ghidul, 12 soldați, comandați de căpitanul Mharak Bombay, răspunzînd de cei 17 măgari ai noștri și de încărcăturile lor. Selim, tălmaciul meu, conducea căruța care căra munițiile. Shaw, cîndva secund de navă, purtînd pe cap o cască de plută în formă de barcă răsturnată, încălțat cu cizme zdravene și călărind pe un măgar, era acum controlor al caravanei și încheia coloana ; în timp ce, călare pe splendidul armăsar dresat, dăruit de domnul Goodhue, eu însumi, „Bana Mkuba", adică „Marele Stăpîn", cum mi se spunea, reporter și șef al expediției, mă aflam în avangardă.

Expediția număra 3 albi, 23 de soldați, 4 supranumerari, 4 șefi și 153 de pagazi, 27 de măgari și un cărucior care ducea tot soiul de lucruri de schimb, pînzeturi, mărgele și sîrmă, material pentru ambarcațiuni, corturi, ustensile de bucătărie, farfurii, medicamente, pulbere, alice, gloanțe de carabină și cartușe metalice ; instrumente și alte mici lucruri necesare, cum ar fi săpun, zahăr, ceai, cafea, extract de carne Liebig, pemmican, lumînări, toate avînd o greutate de 153 tone.

Armele de apărare ale expediției constau dintr-o pușcă cu două țevi și încărcătura pe la chiulasă, o pușcă Winchester cu 16 focuri, o pușcă Henry cu 16 focuri, două carabine — una Jocelyn, alta, pentru elefanți, cu gloanțe cîntărind o optime de livră, două revolvere cu încărcare pe la chiulasă, 24 de flinte cu cremene, 6 pistoale cu o singură țeavă, 2 barde, 2 săbii, 2 pumnale.

Expediția fusese echipată cu grijă, avea de toate, nu fusese cruțat nici un efort. Nimic nu se făcuse cu prea mare grabă, și totuși, totul fusese cumpărat, confecționat, adunat și rînduit cu cel mai mare zor îngăduit de eficiența și mijloacele locale. Dacă avea să dea greș în misiunea ei de a străbate rapid Ujiji, întorcîndu-se la țărm, acest lucru se putea întîmpla pur și simplu ca urmare a unui accident ce nu putea fi prevenit. Cu aceasta am încheiat

cele spuse despre *personnel* [1] din expediție și despre scopul ei, pînă ce va fi atins *point de mire* [2].

Am ieșit din Bagamoyo fiind punctul de atracție al tuturor curioșilor, cu mult *eclat* [3] și am defilat pe o aleie îngustă atît de umbrită de desișul a două crînguri paralele de mimoza, încît părea cufundată în amurg. Eram cu toții plini de ardoare, pînă la cel din urmă om ; soldații cîntau, kirangozii scoteau răgete răsunătoare și fluturau drapelul american, care le vestea tuturora : „Luați aminte — e o caravană de Musungu !"

Cred că inima îmi bătea prea repede pentru ca trăsăturile mele să păstreze impasibilitatea cuvenită unui șef, dar impresia aceea era mai puternică decît mine ; entuziasmul tinereții mă stăpînește încă și azi, în ciuda călătoriilor făcute. Sîngele îmi alerga prin vine, cu toată fierbințeala pe care ți-o dăruiește o sănătate exemplară. Grijile care mă copleșeau de două luni pieriseră ; îi spusesem ultimul meu cuvînt necinstitului Soor Hadji Palloo, aruncasem cea din urmă privire asupra adunăturii guralive a metișilor, banianilor și belucilor, îmi luasem rămas bun de la iezuiții misiunii franceze. În fața mea se deschidea spațiul întins iar zarea însorită era plină de făgăduieli, pe cînd mă zoream spre apus.

Frumusețea strălucea în jurul meu. Priveam cîmpii roditoare, vegetație luxuriantă, copaci necunoscuți.

Ascultam glasul greierului, al nagîțului, șuieratul insectelor nenumărate, toate păreau să-mi spună : „În sfîrșit, ai plecat !" Ce puteam face decît să-mi înalț privirea către cerul sclipind de puritate și să scot acest strigăt, izvorît din adîncul sufletului : „Domnul fie lăudat !"

După un marș de trei mile și un sfert, ne-am oprit la Shamba Gonera — după o oră și jumătate. În ansamblu,

---

[1] Personalul (fr.) (n. t.).
[2] Țelul (fr.) (n. t.).
[3] Strălucire (fr.) (n. t.).

ţinînd seama de împrejurări, cum spun irlandezii, această mică etapă se desfăşurase cu bine. Selim nu răsturnase căruţa mai mult de trei ori ; măgarul lui Zaidi, care ducea o ladă cu muniţii şi un sac conţinînd o parte din rufele mele — nu se lăsase decît o dată ispitit să se rostogolească pe jos, dar într-o băltoacă de apă neagră, care mă silise să-mi curăţ veşmintele, cît despre ladă, era impermeabilă şi nu suferise avarii, mulţumită prevederilor mele. Cuprins de bucuria plecării — Kamna, care poate cunoştea arta conducerii patrupezilor, uitase de obstacolele cu care ar fi avut de luptat o biată făptură din spiţa asinilor, cum ar fi necunoaşterea drumului, ispita irezistibilă de a se rătăci prin manioc şi a rămîne pe-acolo. Fusese silit să caute urecheatul care, la vederea unui ciomag învîrtit pe dinainte-i, după tradiţie, în loc să-şi înţeleagă vina, o luase la fugă şi galopase în sens opus, pînă în clipa în care povara sa, pierzîndu-şi echilibrul, îl făcu să cadă odată cu ea. Dar toate aceste incidente erau fleacuri, floare la ureche şi pătanii fireşti, pentru un prim „mic voiaj" în Africa Orientală.

Caracterele soldaţilor începeau să iasă cîte puţin la iveală. Bombay se dovedi cinstit şi demn de încredere, dar cam înclinat spre amînare. Uledi făcea mai mult tărăboi decît treabă, în timp ce Ferajji, cel fugar, şi Mabruki Burton cel ciung, se dovedeau oameni întregi şi plini de curaj, cărînd poveri care i-ar fi făcut pînă şi pe nişte hamali din Stambul, bine clădiţi, să suspine numai la vederea lor.

În schimb, samarele erau de o calitate ce depăşea orice aşteptare. Pînza lor tare, de cînepă, suporta o greutate de 150 livre, avînd forţa unei piei de taur, iar felul cum erau prinse ne permitea să încărcăm şi să descărcăm oricare parte a bagajului, pe cît de ordonat, pe atît de iute.

Pe scurt, nu era nimic de regretat, succesul etapei străbătute dovedea că plecarea noastră nu fusese cîtuşi

de puțin prematură. Cele trei zile care urmară fură folosite ca să ne punem la punct pregătirile de plecare pentru lunga călătorie pe uscat și să luăm precauții contra *masikăi,* ale cărei semne prevestitoare erau tot mai vădite. Totodată, ne-am încheiat socotelile.

Shamba Gonera înseamnă Ogorul Gonera, acesta fiind numele unei văduve hinduse, o bogătașe care îi vede cu ochi buni pe *wasungu* (albi). Ea trimite în provinciile îndepărtate din centrul Africii, multe pînzeturi, mărgele și sîrmă și importă, în schimbul lor, o mare cantitate de fildeș. Locuința ei construită după modelul caselor din oraș, este un pătrat mare, cu acoperiș întins și înclinat, ale cărui streașini ies mult în afară, ca să adumbrească o verandă sub care le place pagazilor să se tolănească, pierzînd vremea.

În partea sudică și răsăriteană a casei, se întind mari culturi de *matama,* articol de bază în această parte a Africii, destinat a fi vîndut la Bagamoyo. În stînga, adică la vest, cîmpurile sînt pline de porumb și *muhogo,* plantă ale cărei rădăcini albicioase, semănînd cu ignamul, este cîteodată numită manioc. Cînd această rădăcină este uscată, se macină, se pulverizează și se fac din ea turte, asemănătoare la gust cu clătitele de hrișcă din armată.

La nord, chiar în spatele clădirilor, șerpuiește o mlaștină neagră, o scobitură sinuoasă, în adîncul căreia e totdeauna apă, domiciliul nămolos al lui „Kiboko", hipopotamul, care îndrăgește țărmurile căptușite cu ierburi mari. Malurile acoperite de salcîmi, de palmieri pitici, de trestii uriașe și de iarba-tigrului, oferă adăposturi umbroase unei mulțimi de păsări acvatice — pelicani și alte soiuri. După ce se îndreaptă spre nord-est, neagra mocirlă se varsă în Kingani, care, la patru mile de casa Gonerei, cotește spre est, către ocean.

Mergînd spre vest, cale de o milă, străbați cîmpuri cultivate, apoi întîlnești lungi unduiri paralele de teren, acoperite cu plante de mlaștini, ierburi dese, crînguri

stufoase și încununate cu pîlcuri de baobabi, mangheri și abanoși [1], care, formate din fostele dune, marchează locurile pe unde trecea odinioară țărmul oceanului.

„Sofari, sofari leo! Pakia, pakia!" „Călătorie, zi de călătorie! La drum, la drum!" strigă cu bucurie kirangozi, al cărui glas voios își găsește ecoul în glasul lui Selim, servitorul meu, în dimineața celei de a patra zile, cea fixată pentru veritabila noastră plecare. Zoresc munca oamenilor, dau o mînă de ajutor energică celor care strîng corturile și îmi spun în gînd că, dacă îmi înlătură obstacolele caravanele trimise înainte, peste trei luni vom fi în Unyanyembe.

Pe la șase, cînd am luat prînzișorul, pagazii, soldații și măgarii ieșeau din tabăra Gonera. Chiar la acest ceas matinal, se și aflau curioșii veniți să ne vadă, o adunare în toată legea, cărora le-am trimis un sincer *„Kwaheri"*, salut de despărțire.

Calul meu murg era de neprețuit pentru cineva care are de supravegheat un tren de marfă, aceasta fiind funcția cu care eram îndemnat să mă asemuiesc. Încălecînd astfel, am putut rămîne în urmă, ca să văd cum pleacă ultimul măgar și, cu un scurt galop, să trec în fruntea detașamentului, lăsîndu-l pe Shaw în ariergardă.

Drumul, o simplă potecă, se desfășura pe un sol care, deși nisipos, era de o surprinzătoare fertilitate, producînd o sută de legume și grîne la o sămînță, totul fiind semănat și plantat cu cea mai vădită pricepere. Bărbați și femei munceau pe cîmp, fără a se sinchisi să facă treabă bună și într-un costum sumar, față de care Adam și Eva, cu frunza lor de viță ar fi părut *en grande tenue* [2]. Am trecut prin fața lor, cu chipurile grave, în timp ce dînșii rîdeau și chicoteau.

---

[1] Copacul care în această regiune furnizează abanosul nu este din familia ebenacelor, ci leguminoasă, dalbergia, de nuanță roșcată. Localnicii își fac din lemnul său țevi de pipă. Există peste șaizeci de specii de dalbergia (n. t.).

[2] În ținută de gală (fr.) (n. t.).

Peste o jumătate de ceas pieriseră cîmpurile de *matama* înalt, pepenii, castraveții și maniocul. Străbătînd o mocirlă acoperită de trestii, intram într-o pădure de abanoși și baobabi, cu desăvîrșire lipsită de mărăcinișuri.

În adîncurile sale se găsesc căprioare din belșug și hipopotamii din Kingani vin în timpul nopții să savureze iarba cu care este așternută.

Nu ne-a trebuit mai mult de un ceas de marș pentru a ieși din pădure. Atunci s-a deschis dinaintea privirilor noastre valea lui Kingani, o privelişte atît de deosebită de ceea ce-mi înfățișase închipuirea mea neroadă, incît am simțit o adevărată ușurare. Sub ochii mei se afla o întindere de patru mile de la est la vest și cam de opt mile de la nord la sud ; cel mai roditor pămînt, părăsit în voia ierburilor sălbatice, care în lumea civilizată ar putea fi folosit drept cea mai prețioasă pășune pentru vite ; o vale largă, acoperită în depărtare de păduri dese care întunecau zarea în toate direcțiile și împreunată de coame deluroase, înveșmîntate în copaci. La zgomotul făcut de caravana noastră, antilope cu pielea sclipitoare o luară la goană care încotro, iar broaștele își încetară orăcăitul. Străbătînd valea, soarele care ardea în toată măreția lui, ne făcu să-i simțim dogoarea cu adevărat africană.

Pe la jumătatea drumului, am întîlnit o apă stătătoare care se lăbărța într-o baltă mustindă de nămol, tocmai în mijlocul potecii. Un podeț aruncat în grabă, într-o perioadă îndepărtată, de către vreo cîțiva washensi [1] samaritani ne ajută să trecem peste acest smîrc. Nu era prea comod ; o împletitură de ramuri noduroase și întortocheate, așezate pe niște furci ce se clătinau și care, fără doar și poate, puseseră la încercare răbdarea și iscusința unui mare număr de unyamwezi, încărcați așa cum se întîmplă cu ai noștri. Dobitoacele mai slabe fură descărcate, poverile lor duse de oameni, nu fără a ne

[1] Nume dat, în general, locuitorilor din interiorul continentului (n. t.).

pricinui multă întîrziere, căci balta dintre Bagamoyo și Gonera ne învățase să fim prudenți. Fiecare muncea cu vioiciune, sub supravegherea harnică a lui Shaw.

La scurt interval, după aceea, am atins cursul tulburelui Kingani, celebru prin hipopotamii săi, și am intrat în jungla care mărginește malul său drept. Pe neașteptate, am fost opriți de un canal plin de noroi negru și de-o adîncime necunoscută. Deși mlaștina n-avea decît o lățime de 8 picioare, de data asta obstacolul era foarte serios; măgarii nu puteau trece peste canal pe două prăjini întinse deasupra mocirlei, cum ar fi izbutit oamenii, iar caii și mai puțin — nici nu puteau să intre în noroiul acela, care i-ar fi înghițit. Singurul mijloc de a trece în siguranță era să înjghebăm o punte, menită să dureze timp de generații, în acest ținut conservator, ca operă artizanală a wasungilor. Așa că, neavînd încotro, ne-am apucat de treabă, cu securi americane, primele de soiul lor, ale căror lovituri au răsunat în această parte a lumii. Puteți fi siguri că podețul a fost iute gata, fiindcă unde se ivește omul civilizat, obstacolul trebuie să piară.

Șase copaci groși fură aruncați de la un mal la altul, cincisprezece samare ale măgarilor noștri, puse de-a curmezișul peste această schelărie, fură îmbrăcate într-un strat gros de iarbă și trecerea mlaștinei se petrecu fără accident. Era al treilea canal străbătut de dimineață.

Ne aflam pe malul drept al lui Kingani, care în acest loc curge spre nord. După o mie de pași făcuți în această direcție, în mijlocul unui desiș de trestii uriașe și de plante cățărătoare crescute haotic, am ajuns pînă la locul pe unde trece bacul, și a trebuit să descărcăm din nou animalele.

Cînd am văzut această apă adîncă și nămoloasă, mi-am dorit din suflet să pot avea toiagul fermecat al lui Moise sau, și mai bine, inelul lui Aladin, care ne-ar fi dus fără trudă, pe malul celălalt. Dar, neavînd nici unul din aceste două talismane, am pus să fie descărcați măgarii și am

dat ordinele necesare pentru o trecere imediată, căci nu-i bine să-ți dorești lucruri ce depășesc puterile noastre, cînd stai față-n față cu realitățile cele mai lumești.

Kingwere, vîslașul, ne privea de partea cealaltă a rîului ; răspunse cuviincios la chemarea noastră și, manevrînd cu dibăcie enormul trunchi de copac scobit, care îi slujea drept bac, îl făcu să lunece în mijlocul vîrtejelor și vîltorilor, sosind la locul unde-l așteptam.

În timp ce o parte din oameni puneau bunurile noastre în luntre, ceilalți pregăteau o frînghie lungă care, legată de gîtul măgarilor, trebuia să ne permită a-i conduce și a-i face să ajungă pe malul opus.

După ce am pus treaba pe roate, m-am dus de m-am așezat pe o luntre grosolană și m-am distrat biciuind țeasta groasă a hipopotamilor cu puşca mea numărul 12. Carabina mea Winchester, calibru 44 — dar primit din partea onorabilului Edward Joy Morris, ministrul nostru la Constantinopol — nu izbuti decît să-i zgîrie ușor ; cam aceeași ispravă pe care ar izbuti-o un băiat trăgînd cu o praștie într-un bou. Arma era de o precizie desăvîrșită, fiindcă de zece ori în șir am nimerit drept în creștetul capului, între urechi.

Un mascul bătrîn, cu înfățișarea de înțelept, fu atins aproape de urechea dreaptă de unul din aceste gloanțe. În loc să se afunde în apă, cum făcuseră ceilalți, își roti capul spre mine cu răceală, părînd a-mi spune : „De ce risipești în vînt cartușe prețioase ?“ Am răspuns la această mută întrebare, plină de tîlc, printr-un glonte de o uncie și un sfert, care a smuls bătrînului înțelept un răget de durere. El dispăru, se ivi din nou în fața apei, voi să se ridice și căzu din nou, zbătîndu-se în pragul unei agonii cumplite. Gemetele sale erau atît de tînguitoare, încît m-am abținut de la un nou sacrificiu, lăsînd hoarda amfibie în pace.

În puținele minute petrecute în așteptarea baculuí, am dobîndit anumite cunoștințe asupra acestor greoi locuitori ai Africii. Cînd nu-i neliniștește nici un zgomot

necunoscut, ei se adună într-o apă nu prea adîncă, pe vreun banc de nisip stînd cu corpul pe jumătate expus la soare. Calmi și somnolenți, seamănă astfel cu o turmă de porci enormi. Dacă sînt tulburați de cel mai mic zgomot trădînd prezența unui intrus, se cufundă brusc în adîncuri, biciuind apa pînă ce scot o spumă gălbuie și se împrăștie de-a lungul rîului. Apoi cîteva capete se ivesc iarăși, dînd apa afară pe nări cu un sforăit sonor, respiră adînc și aruncă în jurul lor priviri prudente și scrutătoare. Nu li se observă decît urechile, fruntea, ochii, nările și cum se afundă din nou cu iuțeală, trebuie să ai mînă rapidă și încheietura sigură ca să-i nimerești. Am auzit cîteva comparații cînd și-au făcut apariția, variind după cum urmează : niște arabi îmi spuseseră că, în momentul cînd plutesc astfel, aceste animale par niște trunchiuri putrede de copaci, luate de curent ; alte persoane, care văzuseră cum înotau porcii, îi comparau cu aceștia ; cît despre mine, consider că aduceau mai degrabă cu caii ; aceștia avînd gîtul și urechile ascuțite, ochii larg deschiși și nările dilatate, îți trezesc în minte asemenea comparație.

Seara ies pe țărm și hoinăresc, adesea la distanțe mari, ca să se înfrupte din belșugul ierburilor luxuriante. Întîlnești urmele lor pînă la patru mile de Bagamoyo (aflat la opt mile de Kingani). Deseori dacă n-aud nici un glas omenesc, care să-i alunge, dau buzna în cîmpurile de porumb ale băștinașilor și, în cîteva minute, fac pagube îngrozitoare. De aceea, nu m-am mirat cînd, în timpul acestui du-te-vino al bacului i-am auzit pe proprietarii negri din ținut provocînd aceeași hărmălaie pe care în Anglia o fac copiii cu obraji trandafirii ai fermierilor, pentru a speria stăncuțele în perioada cînd începe să dea colț grîul.

Între timp, caravana trecu rîul : baloturi, bagaje, măgari și oameni. Aș fi vrut să mă opresc pe malul apei, să fac un popas acolo și să vînez antilope, atît pentru a procura carnea lor, cît și din plăcere, spre a-mi cruța ca-

prele, care constituiau stocul meu viu de provizii. Dar groaza şi respectul, inspirate de hipopotami oamenilor mei mă siliră să ajung pînă într-un sătuleţ numit Kikoka, situat la patru mile de Kingani, unde garnizoana belucă din Bagamoyo avea ultimul ei post.

Malul apusean pe care ne aflam atunci, era mult mai prielnic decît celălalt. Aici nu mai dai peste smîrcuri negre, peste torenţi de nămol, nici peste buruieni înalte sau desişuri de junglă cu miazme vătămătoare, ci întîlneşti un teren neted ca o plajă, urcînd pe nesimţite o costişă cu creasta rotunjită, ce se înalţă în pantă dulce la depărtare de o milă. Decorul întîlnit în faţa unui conac englezesc era format dintr-o pajişte imensă, cu pîlcuri de copaci în cantitate suficientă şi distribuiţi în mod agreabil.

Continuîndu-se drumul, am părăsit această pajişte şi, străbătînd de-a curmezişul cîmpia deschisă, am ajuns într-un crîng de abanoşi tineri, unde am văzut bibilici şi antilope caama [1]. Apoi, urmînd curbele capricioase ale unei poteci de capre, drumul şerpuia peste o serie de unduiri de teren, încununate de frunzişul sumbru al manghierului şi de cel al baobabului, mai rar şi totodată de o nuanţă mai deschisă. În depresiunile formate de aceste valuri mari se aflau jungle avînd ici şi colo luminişuri, umbroase chiar în miez de zi, datorită unor pîlcuri rare de arbori cu trunchi dominator.

La apropierea noastră, cîrduri de porumbei verzi, gaiţe, ibişi, turturele, fazani aurii, prepeliţe, potîrnichi albe din Scoţia, stăncuţe, ereţi, fugeau îngroziţi. La răstimpuri, cîte un pelican singuratic îşi lua zborul, perechi de antilope însufleţeau priveliştea şi maimuţele se îndepărtau, ţopăind aidoma cangurilor. Aveau o talie frumoasă, capul lor era rotund ca o ghiulea, pieptul alb, şi o coadă mare, sfîrşind cu un smoc de păr.

---

[1] Nume dat de hotentoţi antilopei asemănătoare speţei bubale, de la nordul Ecuatorului. Este antilopa cea mai urîtă, cu botul prea lung şi zbîrcit (n. t.).

Pe la ceasurile cinci, după un marş de unsprezece mile — în cursul căruia descărcasem şi încărcasem la loc de patru ori povara măgarilor noştri şi străbătusem un canal noroios, o mocirlă adîncă şi un rîu — am ajuns la Kikoka. Aşezarea aceasta era alcătuită dintr-un şir de căsuţe acoperite cu stuf, neurmînd vreun stil arhitectonic, ci avînd forma născocită de către coloniştii din Zanzibar şi cei din Mrima în scopul de a alunga cît mai mult soarele din locuinţele lor. Un canal şi cîteva fîntîni furnizau locuitorilor satului o apă care, fără a avea un gust neplăcut, nu este tocmai salubră, nici prea îmbietoare, din pricina grămezii de gunoaie aduse de ploi şi lăsate să putrezească acolo.

Pentru a cultiva un petic din terenul învecinat, s-a depus un oarecare efort, însă în locul misiunii cumplite de a dezrădăcina copacii şi a desţeleni desişul, coloniştii au preferat să ia în lucru un luminiş, unde zgîrie pămîntul cu hîrleţul la o adîncime de două-trei degete, după ce a fost arsă iarba de deasupra, şi unde aruncă seminţele fără să mai depună altă muncă, siguri de răsplata ce-o vor obţine.

A doua zi, după sosirea noastră la Kikoka, a fost o zi de popas. Am găsit acolo al patrulea grup al meu, compus numai din wanyamwezi şi care avea să constituie un obstacol sîcîitor pentru rapiditatea călătoriei. Şeful grupului, Maganga, nu ştia ce să mai născocească pentru a-mi smulge alte pînzeturi, deşi el singur mă costase mai mult decît ceilalţi trei şefi laolaltă, dar eforturile lui nu-i aduseră decît făgăduiala unei răsplăţi, dacă avea să se zorească sosind înaintea mea în Unyanyembe, lăsîndu-se astfel drumul liber.

Plecă în 27, în zorii zilei, iar noi ne-am ridicat tabăra pe la şapte dimineaţa.

Ţinutul rămînea mereu acelaşi ca şi între Kingani şi Kikoka, un parc superb, atrăgător şi frumos, în toate

amănuntele sale. Am pornit-o călare înaintea grupului ca să ne procurăm carne, dacă se ivea vreun prilej ; dar nici urmă de vînat, nici păsări, nici patrupede. În fața noastră spre vest se desfășura un șir de urcușuri și coborîșuri, formînd mari linii paralele, ca brazdele unui ogor arat, valuri enorme avînd fiecare în creasta sa un șirag de copaci stufoși sau hățișuri de junglă. Apoi, brazdele acestea se sfărîmară în dîmburi independente, căptușite cu o junglă deasă.

Pe una din aceste coline, în mijlocul unui desiș de salcîmi spinoși — un hățiș de nepătruns — e așezat Rosako, ocrotit de brîul fortificației naturale. Alt sat, de asemenea, apărat de tufișuri de mimoze, este situat la mică depărtare spre nord. Între cele două sătulețe se înfundă o vale dintre cele mai roditoare, străbătută de un pîrîu care servește drept canal de scurgere al văii și al scundelor coline înconjurătoare.

Kikoka se află la capătul nord-vestic al ținutului Uzaramo ; Rosako este satul de hotar cu Ukwere. Am intrat în sat și tabăra noastră, cu corturile și animalele ei, fu stabilită în centrul așezării. Căpetenia locului îmi trimise o *kitanda* — un pat ușor pătrat, fără nici un fel de perdea sau ciucuri — care, deși lipsit de aceste amănunte de prisos, era confortabil. Animalele noastre fură despovărate pe dată, duse la pășunat și toți oamenii mei, de la primul pînă la cel din urmă, se apucară să adăpostească bagajele de teama ploii care, în acest anotimp, oricînd iminentă, putea să producă pagube ireparabile.

Printre experiențele pe care urma să le fac în cursul acestei călătorii în Africa, era și folosirea unui bun cîine de pază, contra oricăror persoane nemanierate, dornice să intre în cortul meu la ore nepotrivite și să primejduiască bunurile.

Voiam îndeosebi să încerc efectele avute de lătrăturile lui asupra vînjoșilor wagogo care, după cum îmi spuse-

seră unii arabi, erau în stare să ridice perdeaua cortului și să intre indiferent dacă îi pofteai sau ba ; ori înclinați să chicotească de frica trezită de ei și să-ți spună : „Hi, hi, om alb, în viața mea n-am mai văzut o făptură ca tine ; mai sînt mulți la fel ? De unde vii tu ?“

Aflasem, de asemenea, că se prea poate să-ți ia ceasul în mînă și să te întrebe, cu o curiozitate voioasă : „La ce e bun asta, omule alb ?“ la care, desigur, ai să-i replici că folosește pentru a arăta orele și minutele.

Dar Mgogo, mîndru nevoie mare de isprava lui și mai necioplit decît o brută, are să-ți răspundă cu un sfo-răit insultător. De aceea, mă gîndisem din vreme la un cîine de pază și îmi procurasem la Bombay unul, bun nu numai ca tovarăș credincios, ci și pentru a amenința cu colții lui călcîiele unui asemenea soi de indivizi.

Dar de-abia sosiți la Rosako, s-a descoperit că dulăul, botezat Omar, din pricina obîrșiei sale turcești, ia-l de unde nu-i ! Se rătăcise de soldați cînd izbucnise o ploaie torențială și rămăsese pierdut. L-am trimis pe Mabruki Burton să-l caute, îndărăt la Kikoka. Acest servitor tare cumsecade nu se înapoie decît a doua zi, în momentul cînd ne pregăteam să plecăm din Rosako, dar îmi aducea cîinele, regăsit în satul Kikoka.

În ziua următoare, la ceasul plecării, Maganga, șeful caravanei a patra, veni să mă anunțe că trei dintre pa-gazii săi sînt bolnavi și ar vrea *„dowa“*-doctorii. Nu eram doctor și nu aveam nici un fel de legătură cu această profesie ; totuși, posedam o farmacie bine asortată, fără de care nici un alb n-ar putea supraviețui unei călătorii prin Africa.

M-am dus să-i văd pe cei trei bolnavi ai lui Maganga unul era scuturat de *mukunguru* (malaria africană), altul avea o pneumonie. Se credeau toți trei ajunși în ceasul morții și se văicăreau, strigînd : „mamă, mamă“!, deși erau oameni în toată firea. Nu încăpea nici o îndoială, cel de-al patrulea grup nu se putea urni în ziua aceea.

După ce i-am spus lui Maganga să ne urmeze cît mai curînd, am dat ordine pentru ca să pornească la drum caravana mea.

Afară de împrejurimile sătulețelor, nicăieri nu se găsea nici urmă de culturi. Între un popas și altul, ținutul nu era decît un pustiu, la fel de sălbatic și părăsit ca și Sahara, însă cu o înfățișare mult mai atrăgătoare. Primul nostru strămoș, trezindu-se în acest colț al Africii pe vremea Facerii lumii și descoperindu-i frumusețile, n-ar fi avut motiv să se plîngă. Desișurile umbroase, risipte ca niște insulițe pe întinsul unui ocean de verdeață, i-ar fi oferit un adăpost răcoros de arșița zilei și un refugiu sigur pentru el și soața sa în ceasul tenebrelor înfricoșătoare. Dimineața, o plimbare pînă-n creștetul povîrnișului ierbos l-ar fi făcut să guste prospețimea aerului, iar pentru a se spăla ar fi avut la îndemînă unul din numeroasele pîraie care aleargă la poalele colinei. Grădina sa de pomi fructiferi este tot ce se poate dori, pădurile nobile, adînci și răcoroase, o înconjoară și la umbra lor, multe animale se plimbă în voie. Poți străbate acest ținut în toate direcțiile, la nord, la sud, la răsărit și la apus, zile și zile în șir, și vei avea necontenit de contemplat același decor.

Oricît de zorit eram să ajung la Unyanyembe, îngrijorarea pentru soarta celui de-al patrulea grup îmi apăsa sufletul, așa că m-am oprit înainte de a fi parcurs două mile și am dat ordin să ne facem tabără. Locul ales pentru tabără era malul unei lungi albii de torent, care în sezonul ploilor își adună apele de pe două coaste largi de deal, în timp ce în restul anului înșiră acolo două bălți întinse. Abia isprăvisem cu descărcatul și ne înconjurasem tabăra cu o *boma,* o puternică îngrăditură făcută din ramuri de salcîmi spinoși și alți copaci, că ne-am și dat seama de numărul uimitor și varietatea unui trib de insecte care roiau în jurul nostru ; ele deveniseră pentru

mine un nou motiv de îngrijorare, pînă cînd o examinare stăruitoare a diferitelor specii îmi alungă neliniștea.

Deoarece a fost o vînătoare nespus de interesantă, înscriu aici, sub beneficiu de inventar, cronica ei. Scopul meu, obținînd specimenele acelea, era să văd dacă genul *Glossina morsitans,* a naturalistului, sau țețe (numită uneori setse) menționată de Livingstone, Vardon și Cumming și considerată a fi ucigătoare pentru cai, se afla printre ele. De aproape două luni de cînd sosisem în Africa, nici nu văzusem această teribilă muscă, iar cei doi cai ai mei, departe de a se jigări, ceea ce este un simptom al fatalei înțepături, arătau mult mai bine decît înainte.

Dar printre insectele care ne asediau, se remarcau trei specii de muște — dintre care unele își căutaseră adăpost în cortul meu, unde zbîrnîiau în cor, fără răgaz și odihnă. Una scotea un zumzet de bas-bariton, alta de tenor, a treia părea o contraltă cu glas firav.

Am examinat mai întîi basul-bariton, exemplarul cel mai voluminos, făcînd una din cele mai intense cercetări. I-am permis să se oprească pe pantalonul de pijama din flanelă ce-l purtam *en deshabillé* [1] în tabără. De îndată ce se așeză, își ridică abdomenul, lăsă capul în jos și scoase din teaca ei armele cuprinse în trompa sa, patru stilete subțiri cît un fir de păr. Am simțit imediat o durere de parcă aș fi fost injectat cu dexteritate de o lancetă sau înțepat adînc cu un ac fin.

Deși răbdarea mea de naturalist era pusă la încercare în mod crud, interesul fu mai puternic. Am lăsat musca să se înfrupte în voie, să-și întindă abdomenul, pe măsură ce masa devenea mai copioasă și pînă la urmă să atingă un volum triplu. Astfel îndopată, musca zbură singură. Mi-am ridicat pijamaua de flanelă ca să văd fîntîna de unde musca scosese lichidul și am descoperit,

[1] În neglijeu (fr.) (n. t.).

puțin deasupra genunchiului stîng, o mărgea roșie rămasă pe locul inciziei. După ce am șters stropul de sînge, am privit rana ; semăna cu cea pe care ar fi provocat-o un ac fin, înfipt adînc ; cît despre durere, încetase odată cu plecarea insectei.

Am luat atunci o muscă de aceeași speță, ca să stabilesc o comparație cu musca țețe descrisă de Livingstone [1]. Divergențele sînt numeroase, și de așa natură încît rezultă cu totul improbabil ca această muscă să fie adevărata țețe, deși oamenii mei declarau unanim că mușcătura ei era fatală pentru cai, ca și pentru măgari. După doctor, descrierea sună așa : „Nu este mult mai mare decît o muscă obișnuită de casă, are cam aceeași culoare cafenie ca albina, cu vărgături galbene pe ultimele inele. Scoate un zumzet aparte, pe care nu-l uiți, și înțepătura ei — mortală pentru cal, bou și cîine — este inofensivă pentru animalele sălbatice, precum și pentru om. Luată și lăsată să se hrănească pe mînă, trompa ei se împarte în trei firișoare, cea din mijloc se inserează în piele, se retrage puțin și devine roșie, în timp ce mandibulele puse în lucru acționează intens. În urma rănii, rămîne o ușoară mîncărime."

Musca studiată de mine atunci este numită de băștinași *mabunga*. Este mult mai mare decît musca obișnuită, talia ei peste o treime mai dezvoltată decît a albinei, iar culoarea ei mai distinctă ; are capul negru, cu reflexe verzui. Pe abdomen se vede o dungă albă longitudinală, avînd de ambele laturi alte două dungi, una roșie-stacojie, cealaltă cafeniu deschis. Cît despre zumzet, nu are nimic care să o deosebească de cel al unei albine. Cînd prinzi o *mabunga,* insecta face eforturi disperate ca să fugă, dar nu caută să te înțepe.

---

[1] David Livingstone, *Călătorii făcute ca misionar și cercetări efectuate în Africa de Sud,* Ediția Murray, 1868, p. 56-57 (n. a.).

Musca aceasta, la fel cu multe altele, atacase calul meu sur, la picioare, muşcîndu-l cu atîta cruzime, încît sărmanul animal părea scăldat în sînge. Se prea poate ca, văzînd acest lucru să fi purces la examinarea lanţetelor micului vampir ceva mai răzbunător decît cerea zelul unui entomolog. Fapt este că am cercetat îndelung aparatul său de muşcat şi tot ce-l înconjoară.

Pentru a face o descriere cît mai fidelă pentru cititori, voi spune deci că are capul ca o miniatură a capului de elefant, trompa neagră cu care se termină alungindu-se în mijlocul unei perechi de antene cornoase, a căror culoare şi curbură reproduc colţii de fildeş ai colosului. Totuşi, trompa neagră alcătuieşte o simplă teacă, închizînd în ea cele patru seringi roşiatice. Văzute la microscop, cele patru lanţete nu au aceeaşi grosime. Două sînt relativ foarte groase; a treia este mult mai subţire, iar ultima, de o culoare opalină şi aproape străvezie, este de o fineţe extremă; trebuie să fie canalul prin care suge. În clipa cînd urmează să se producă înţepătura, antenele cornoase îmbrăţişează locul care va primi boldul, cele patru lanţete ies din teacă şi incizia este făcută. Consider această muscă drept tăunul african.

A doua din aceste muşte sîngeroase, cea cu ton de tenor, corespundea mai bine descrierii şi dimensiunii muştei ţeţe. Era atît de sprintenă, încît trei din oamenii mei au pierdut aproape un ceas ca să-mi procure un eşantion. Cum a fost prinsă, mi-a înţepat cu turbare mîna şi nu şi-a încetat atacurile decît cînd a fost străpunsă cu un ac. Avea pe abdomen trei sau patru dungi albe tranversale, care au dispărut după moartea insectei.

La aceasta aparatul bucal era diferit, se compunea din două antene negre şi un stilet de nuanţă opalină, care se înfăşura sub gît. Pentru a funcţiona, acul se ridica şi cele două antene îl strîngeau cu putere. N-am mai găsit în tabăra noastră, în ziua aceea, decît o singură muscă din speţa aceea. A treia, numită în ţinut *chufwa,* scoate un sunet slab de *alto, crescendo.* Era mai groasă

cu o treime decît musca domestică, avea aripi lungi şi făcea mai puţin zgomot decît celelalte, dar mai multă treabă ; era cu siguranţă cea mai vătămătoare. Caii şi măgarii se ridicau în două picioare şi zvîrleau din copite, la înţepătura ei, care făcea să şiroiască sîngele. Atît de lacomă încît se lăsa mai curînd prinsă decît să fugă înainte de a se fi îmbuibat, era uşor de nimicit ; dar în zadar le striveai, căci numărul acestui înspăimîntător duşman al vitelor creştea mereu.

După spusele băştinaşilor, cele trei spețe descrise mai sus ar fi fatale bovinelor, ceea ce ar putea fi motivul lipsei vitelor în acest ţinut bogat în păşuni, dar ai cărui locuitori nu au decît capre. Am recunoscut mai tîrziu că aceasta din urmă era musca ţeţe.

A doua zi, în loc să plec, am socotit de datoria mea să aştept cea de-a patra caravană.

Burton trecuse printr-o experienţă care-mi era suficientă — pe baza făgăduielilor făcute de banienii din Kaole şi Zanzibar, şi aşteptase unsprezece luni înainte de a primi articolele promise.

Cum nu mă aşteptam să mă ocup prea mult de misiunea mea în acel interval, ea ar fi eşuat complet şi iremediabil, dacă aş fi fost reţinut un răstimp tot atît de mare la Unyanyembe de caravană.

Tot aşteptînd, m-am gîndit la plăcerile vînătoarei. Deşi mai doborîsem ceva vînat în cîmpiile Americii şi ale Persiei, mărturisesc că eram novice în acest sport. Mă socoteam totuşi un ţintaş bun şi, într-o ţară darnică în privinţa vînatului, cînd întîlneai la tot pasul animale în bătaia puştii, nu mă îndoiam că mă voi întoarce în tabără cu pradă.

După ce am făcut o milă printre ierburile înalte din cîmpie, m-am îndreptat spre un şir de luminişuri aşezate între jungle.

Toate cotloanele fuseseră scotocite, ascunzişurile bătute pe rînd, fără să descopăr nimic, cînd am dat peste

o potecă pe care urmele lăsate de o mică antilopă se amestecau cu cele ale unui *caama*. Urmele acelea, după care fireşte că m-am ţinut, intrară într-un desiş şi mă duseră pe malul unui pîrîu care străbătea poteca aceea de junglă. Timp de un ceas urmele fură mai mult sau mai puţin vizibile, apoi se şterseră şi cînd am vrut să fac cale întoarsă, m-am rătăcit.

Totuşi, cu busola mea, nu aveam de ce să mă tem — eram sigur că voi ieşi în cîmp deschis în centrul căruia se afla tabăra. Dar este o treabă grozav de grea să scapi din aceste hăţişuri africane care îţi distrug hainele şi îţi torturează epiderma. Ca să pot umbla mai repede, îmi păstrasem pantalonul de flanelă şi pantofii de pînză. Cum era de aşteptat, abia mă cufundam în desişul spinos, cînd o creangă de *acacia horrida,* numai una din cele o sută de sîcîitoare speţe agăţătoare, pe care aveam să le întîlnesc în drum, îmi prinse jambiera dreaptă în dreptul genunchiului şi o smulse aproape în întregime ; apoi veni rîndul trunchiului noduros al unui *kolquall,* ca un arici cu ace, care mă apucă de umăr, provocîndu-mi o nouă ruptură. După aceea, un *odagaci* îmi agăţă cealaltă jambieră şi o spintecă de sus pînă jos ; în timpul acesta un *convulvulus* — puternic ca un odgon — mă făcu să mă încurc în încolăciturile sale şi am fost azvîrlit, cît eram de lung, pe un pat de spini.

Acum eram silit să umblu în patru labe, cu nasul lipit de pămînt, ca un copoi adulmecînd urmele ; sărmana mea cască, brevetată contra soarelui, devenea din clipă-n clipă tot mai puţin asortată, mai puţin solidă, iar hainele mele se zdrenţuiau tot mai mult. Pe lîngă toate aceste neajunsuri se mai afla pe acolo şi-o plantă cu emanaţii tari şi iuţi, ale cărei fire îmi biciuiau obrajii şi-mi pricinuiau o arsură analogă celei lăsate în gură de ardeiul de Cayenne. În sfîrşit, aerul înăbuşitor al acestei jungle dese — un aer umed şi fierbinte — mă gîtuia ; sudoarea îmi curgea prin toţi porii, încît pînă şi fişiile de flanelă

care-mi rămăseseră se făcuseră leoarcă de parcă ar fi trecut printr-un potop. Cînd am ieşit în sfîrşit de acolo şi am putut răsufla în voie, m-am jurat să nu mai pătrund niciodată în adîncurile junglei africane, dincolo de zidul acestor desişuri de spini, decît în caz de necesitate absolută.

A doua şi a treia zi trecură, fără a primi nici o veste de la Maganga. În consecinţă, în ziua a treia, neavînd nici o veste de la grupul al patrulea, l-am trimis pe Shaw şi pe Bombay să-i caute, cu misiunea de a-i zori prin orice mijloace. Se întoarseră a patra zi, urmaţi de cei întîrziaţi ; Maganga pretextă drept scuză starea de slăbiciune a celor trei bolnavi, adăugă că mai aveau nevoie de încă o zi de repaus, ca să poată face faţă ostenelilor drumului, că aş face bine să plec şi să-l aştept la popasul următor, la Kingaru. Urmîndu-i sugestia, am ridicat tabăra şi m-am îndreptat spre Kingaru, situat doar la cinci mile depărtare.

În cursul acestui marş, terenul era mai denivelat şi caravana întîlni prima junglă pe care trebui s-o străbată ; cu toate că am găsit o cărare, cu multă trudă am izbutit să scoatem căruţa de-acolo.

Un calcar pisolitic, ieşind la iveală, pe-alocuri în blocuri desprinse şi în pînze de rocă, mă făcu să presupun că ne apropiem de colina, unde aerul va fi mai salubru. Presupunerea aceasta îmi era confirmată de conurile albăstrite ale munţilor Udoe, care se zăreau la nord şi nord-vest, dominate de piscul Dilima — înălţat cam la o mie cinci sute de picioare peste nivelul oceanului. Curînd însă, cufundîndu-se într-un bazin unde înverzea porumbul înalt, drumul a deviat uşor către vest şi nu mai oferi privirilor noastre decît legănările undurilor obişnuite.

Kingaru este situat în scobitura uneia din aceste încreţituri de teren şi are împrejurimi care m-au făcut

să mă gîndesc la friguri. Poate că cerul acoperit de nori amenințători sau crestele povîrnite, încărcate de codri întunecați de posomorîre, îl făceau mai nesuferit ca de obicei, însă prima impresie ce-mi produsese această văgăună noroiasă, impresurată de păduri lugubre și în mijlocul căreia era o rîpă adîncă în care domneau băltoace de apă stătută, nu a fost cîtuși de puțin plăcută.

Nici nu ne înălțasem bine corturile, că prevestitorul perioadei *masika* se năpustea asupra noastră cu niște ploi torențiale, suficiente pentru a stinge ardoarea și dragostea pentru Africa, ce simțeam că se naște în inima mea, în ultima vreme.

Totuși, în pofida ploii, am isprăvit în mare grabă înălțarea taberei, bunurile fură puse la adăpost de vremea rea și de tîlhari și am putut privi cu resemnare uriașii stropi de apă care, bătînd pămîntul, îl prefăceau într-un noroi deosebit de tenace și ne împresurau cu lăculețe și rîuri.

Spre seară, după ce necazurile îndurate ajunseseră la culme, ploaia încetă și băștinașii, ieșind din cătune pitite în pădure se revărsau în tabără, ca să ne vîndă provizii. În fruntea lor, ca și cum l-ar fi silit îndatorirea tradițională, sultanul satului — domn, stăpîn sau căpetenie — ducea cu pompă în brațe trei măsuri de *sorgo* și o jumătate de măsură de orez, pe care, cu surîsuri părintești, mă rugă să le primesc. Dar sub masca lui zîmbitoare, ochii urduroși și fruntea încrețită, era vizibilă șarlatania, de cea mai vicleană speță.

— Căpetenia din Kingaru mă socoate un sultan bogat, i-am spus eu, cu același surîs pe buze adoptat de vîrstnicul pungaș, de ce nu vine cu un dar vrednic de bogăția mea și care i-ar aduce o răsplată de același preț ?

— În sat nu este *sorgo*, îmi răspunse el, cu altă grimasă a chipului său ridat.

— Kingaru este sărac, nu are *matama*.

— Dacă așa stau lucrurile, am urmat eu, ia-ți jumă-

tate din *shukka* [1], este prețul potrivit pentru cele ce-mi aduci. Dacă ții să socotești coșulețul de grîne drept un dar, voi zice și eu că stofa aceasta este tot un dar!

Logica mea păru să-l satisfacă, așa că luă bucuros metrul de stofă.

1 Aprilie: Astăzi expediția a suferit o pierdere, prin moartea calului meu sur, arab pur sînge, dăruit de Seyd Burghash, sultanul Zanzibarului. Cu o seară înainte, remarcasem că era suferind. Cu gîndul la afirmația repetată întruna, că în interiorul Africii nu poate trăi niciun cal, din pricina muștei țețe, i-am făcut autopsia: în stomacul lui am găsit, pe lîngă o masă de ierburi și de *matama* nedigerate, douăzeci și cinci de viermi albi, groși și scurți, prinși ca niște lipitori de peretele organului, iar în intestine mișuna o cantitate uimitoare de limbrici. Nu există făptură, om sau animal, care să poată rezista multă vreme unui asemenea parazitism.

Ca să nu stric și mai mult aerul prost al locului, am pus ca stîrvul sărmanului animal să fie îngropat la adîncime, la douăzeci de metri de tabără. Acest pretext mărunt stîrni mare supărare căpeteniei, care își adună colegii din așezările învecinate — fiecare din aceste cătune putea să aibă cel mult două duzini de colibe făcute din nuiele împletite.

Consiliul deliberă asupra mijloacelor de a smulge de la Musungu una sau două doti de *merikani* și își încheie ședința declarînd că faptul de a fi îngropat un cal mort pe teritoriul lui Kingaru, fără voia nimănui, constituia o insultă gravă, pasibilă de o amendă.

Arătîndu-se deci foarte indignat de această abatere de neiertat, Kingaru îmi trimise patru tineri supuși, purtători ai următorului mesaj: „Ai vîrît calul tău în pămîntul meu, eu îngădui să rămînă acolo, dar pentru asta trebuie să-mi plătești două doti [2] de *merikani*."

---

[1] Un metru de pînzeturi (n. t.).

[2] Opt metri (n. t.).

Le-am răspuns solilor că treaba aceasta necesită explicații, așa că ținea să tratez cu căpetenia în persoană, pe care-l rugam să binevoiască a veni să mă vadă. Cum satul se afla doar la o azvîrlitură de piatră, sbîrcitul personaj se ivi peste cîteva minute la intrarea cortului meu, urmat de vreo jumătate din populația satului.

Voi reproduce dialogul avut cu el, pentru a ilustra ce fel de fire au oamenii cu care urma să duc negocieri comerciale timp de un an întreg.

Omul Alb: Tu ești marea căpetenie din Kingaru ?

Kingaru: Ihi-hi. Da.

Omul Alb: Marea, marea căpetenie ?

Kingaru: Ihi-hi. Da.

Omul Alb: Cîți soldați ai sub comanda ta ?

Kingaru: De ce ?

Omul Alb: Cîți luptători ai ?

Kingaru: Niciunul.

Omul Alb: Aha ! Credeam că s-ar putea să ai cu tine vreo mie de oameni, dacă ai de gînd să amendezi cu două doti pentru îngroparea unui cal mort, pe un puternic om alb, care are sumedenie de puști și soldați.

Kingaru: (cam buimac) Nu, n-am de fel soldați, am doar cîțiva tineri cu mine.

Omul Alb: Atunci, de ce vii să stîrnești tămbălăul ăsta ?

Kingaru: Nu eu am vrut să vin aci, frații mei mi-au spus : „Haide Kingaru, haide ! Vezi ce-a făcut omul alb ! Nu a luat el în stăpînire pămîntul tău, punîndu-și calul în groapă, fără să-i fi dat tu voie ? Du-te la el și întreabă-l cu ce drept a făcut asta ?“ Așa că am venit și întreb : cine ți-a îngăduit să iei pămîntul meu drept un loc de îngropăciune ?

Omul Alb: N-am nevoie de învoirea nimănui ca să fac un lucru drept, i-am răspuns eu. Calul meu a murit ; dacă l-aș fi lăsat sub cerul liber, să duhnească în valea voastră, boala s-ar fi abătut asupra satului, apele ar fi

devenit nesănătoase. În loc să se oprească la voi pentru negoț caravanele v-ar fi ocolit, zicînd : „Locul este spurcat, să trecem mai departe.“ Dar destulă vorbărie ! credeam că săvîrșesc o faptă bună ; n-am fost pe placul vostru, greșeala se poate îndrepta lesne. Într-un minut, soldații mei vor săpa din nou și vor acoperi groapa cu pămînt așa cum a fost înainte, iar calul va fi lăsat acolo unde a murit. (Apoi strigînd către Bombay) Bombay, cheamă *ascari* și spune-le să ia sapele, să dezgroape numaidecît calul ! După ce-l vor scoate din groapă să-l tîrască la locul unde a murit ; am de gînd să fie lăsat acolo. Pe urmă veți vesti că mîine dimineață totul să fie pregătit pentru marș.

— *Akuna, akuna, bana !* Nu, nu, stăpîne ! strigă cu glas mult mai puternic decît al meu, bătrînul Kingaru, căruia i se clătina capul de emoție. Nu te supăra, *musungu,* calul este mort și îngropat, e bine așa, să nu se mai atingă nimeni de el și să fim iarăși prieteni !

Șeicul din Kingaru fiind astfel trezit la rațiune, am schimbat un *kwaheri* amical și am rămas singur, să meditez asupra pierderii suferite.

Nu trecuse nici o jumătate de ceas de la plecarea căpeteniei, cînd în mijlocul tăcerii ce domnea, era nouă seara, tabăra era pe jumătate ațipită, am auzit un vaiet adînc. Al doilea cal al meu cel murg, gemea de durere. Am luat un felinar și m-am dus să văd ce-i cu el. Ce boală putea să aibă ? Stomacul părea să fie pricina durerii, dar nu știam dacă de vină era o plantă otrăvitoare înghițită cînd păștea sau vreo boală cabalină. Avea o diaree abundentă, dar a cărei culoare nu oferea nici o indicație. Era vădit că suferă cumplit. Vaietele sale îți făceau rău și animalul se zbătea cu o violență nespusă. Am rămas în picioare toată noaptea, sperînd că-i vorba doar de o indigestie, efectul trecător al vreunei plante stranii și vătămătoare, dar animalul muri în zori, la 6

dimineața, exact la cincisprezece ore după tovarășul lui, după o scurtă agonie.

La autopsie am văzut că moartea îi fusese provocată de ruperea unei tumori canceroase care atacase mai mult de jumătate din peretele intern al stomacului și se întindea pînă la vreun deget sau două de larinx. Un val galben și vîscos, țîșni din tumoare, inundă stomacul și intestinele. Astfel, în interval de cincisprezece ore, am fost lipsit de ambii mei cai.

Cunoștințele mele limitate de medicină veterinară, totuși întărite de dovezile recente și pozitive obținute în urma disecției, cu greu pot stabili dacă asemenea cai pot ajunge în Unyanyembe sau dacă ar fi în stare să călătorească prin această parte a Africii de Est. Dacă voi avea altădată prilejul, nu aș șovăi să iau patru cai cu mine, după ce m-aș încredința că sînt teferi și sănătoși, și să-i spun călătorului care va avea de străbătut acest drum : încearcă și nu te lăsa descurajat de experiențele mele nenorocoase.

Se scurseseră zilele 1, 2, 3 aprilie, de cînd trebuia să mă ajungă din urmă veșnic întîrziata caravană a patra, și nu auzeam nici nu vedeam vreun semn de viață din partea ei.

Pe lîngă timpul prețios pierdut, din cauza perversității șefului unei alte caravane, un pagaz, care căra bărcile, folosi prilejul și dezertă. Frigurile îl atacaseră mai întîi pe Selim, apoi pe ajutorul de bucătar și croitor, Abdul Kader. În cele din urmă, spre sfîrșitul zilei a treia, Bombay era pironit de reumatism, Uledi avea gîtul umflat, Zaidi avea dezinterie, Kingaru avea mukunguru, Farjalla căpătase o febră biliară, pe Khamisi îi țineau șalele și Makoviga se îmbolnăvise rău. Pe scurt, din douăzeci și cinci de oameni, aveam zece bolnavi și un dezertor. Presimțirea mea cu privire la calamitățile ce ni le rezerva Kingaru se adeverise.

În sfîrșit, la 4 aprilie sunetele unei trîmbițe, însoțite de salve de flinte, ne vestiră, după tradiția ținutului, sosirea unei caravane și Maganga apăru, urmat de întregul grup. Bolnavilor săi le mergea mult mai bine ; totuși, aveau nevoie de o zi de odihnă.

În cursul după-amiezii, Maganga căută să-mi capteze generozitatea, povestindu-mi amănunțit pungășiile lui Soor Hadji Palloo, demnul nostru tînăr, căruia îi căzuse victimă. L-am informat, la rîndul meu, că de la plecarea noastră din Bagamoyo, nu mai aveam mijloace de a fi generos ; că ne aflam acum într-un ținut în care pînzeturile aveau mare valoare, că nu posedam decît cantitatea necesară pentru a-mi plăti și hrăni oamenii, că el alături de caravana lui mă și costaseră prețul și osteneala cerută de trei caravane — fapt care era adevărat, și-i închise gura. I-am înlăturat însă, totodată, îndoielile pecuniare, făgăduindu-i că, dacă ajunge repede la Unyanyembe, va avea motiv să fie mulțumit.

Porni iar la drum la 5 aprilie, luînd de astă dată avans și afirmîndu-mi că nu-l voi mai ajunge din urmă, oricîtă grabă aș dovedi, pînă ce nu vom trece la Simbamwenni.

A doua zi dimineața, vrînd să scutur toropeala bolnăvicioasă a oamenilor mei, am sunat adunarea, bătînd vesel cu o lingură de tinichea într-o bară de fier și le-am anunțat plecarea în *sofari*. Apelul meu avu un efect excelent, căci oamenii răspunseră cu extraordinară sprinteneală. La răsăritul soarelui, porneam la drum, iar sătenii se repezeau în tabără cu o iuțeală de șoimi, ca să culeagă toate resturile, zdrențele și gunoaiele pe care le putusem lăsa în urmă.

Cincisprezece mile ne despărțeau de Imbiki. Acest marș lung dovedi cît de mult fusese slăbită și demoralizată ceata mea, soldați și hamali, de șederea prelungită la Kingaru. Doar cîțiva din ei avură puterea de a ajunge pînă la locul de popas înainte de căderea nopții. Ceilalți

sosiră abia a doua zi, într-un hal jalnic, atît trupește, cît și sufletește, îngrijindu-se de măgarii încărcați.

Khamisi — pagazul slab de mijloc, dezertase, luînd cu dînsul două capre, cortul aflat în proprietatea lui și întreaga avuție personală a lui Uledi, constînd din *dish-dasheh* — o tunică lungă, de model arab — 10 livre de mărgele și cîteva straie frumoase, pe care Uledi, cuprins de o criză de generozitate, i le încredințase ca să care el povara pagazului : 70 de livre de mărgele *bubu*.

Această încălcare a legii nu trebuia să fie trecută cu vederea, nici să i se permită lui Khamisi să revină, fără a face mai-nainte un efort de a pune mîna pe el.

În consecință, Uledi și Ferajji fură trimiși în urmărirea fugarului, în vreme ce noi ne odihneam la Imbiki, în scopul de a le da prăpădiților soldați și bietelor animale răgazul necesar pentru a-și reface puterile.

Pe data de 8 aprilie ne-am continuat călătoria, ajungînd la Msuwa. Marșul acesta a rămas în amintirea noastră drept unul din cele mai istovitoare drumuri pe care le-am făcut ; tot timpul numai jungla, avînd doar trei înguste luminișuri în care am putut să ne mai tragem sufletul.

Miazmele și efluviile plantelor căzute în descompunere erau atît de stătute, aveau o duhoare iute, atît de înțepătoare, încît mă așteptam ca dintr-o clipă într-alta să fim cu toții fulgerați de friguri acute. Din fericire, nu s-a întîmplat așa ceva ; dar nu vă puteți închipui ce înseamnă să treci șaptesprezece măgari încărcați, conduși de numai șapte oameni, pe o cărare lată de un picior, șerpuind în mijlocul unui desiș nespus de încîlcit, între două ziduri spinoase, ale căror crengi ca niște piroane se întind gata să agațe tot ce se găsește mai sus de patru picioare de la pămînt ; tocmai înălțimea la care se află baloturile, pe care trebuie să le descarci și să le încarci necontenit. Oamenii nu mai puteau de osteneală și, în descurajarea lor, nu se apucau din nou de treabă decît

după ce fuseseră mustrați de mai multe ori și făcuseră o pauză de cîteva minute.

Cînd am ajuns la Msuwa, eram singur cu cei zece măgari, a căror conducere o luasem, însoțit de Mabruki cel Mic, care trecea drept o făptură neroadă și care se purtase ca un om de inimă.

Uledi și Bombay se aflau departe, în urma noastră, cu cei mai sleiți dintre măgari. Shaw, care mîna căruța, sosi abia la două dimineața, furios foc, după ce epuizase tot stocul de blesteme din vocabularul mateloților, sporit cu cele improvizate de dînsul.

Am fost nevoiți să ne oprim la Msuwa ; pentru ca atît animalele, cît și oamenii, să-și poată reface puterile. Căpetenia satului, leit un alb în toate privințele, afară de culoare, ne-a trimis berbecul cel mai gras din turma lui și cinci măsuri de *sorgo*. Berbecul acela cu coadă lată era desăvîrșit, fără pereche. Niciodată un dar n-a căzut la timp mai potrivit. I-am fost recunoscători bunului șef de trib, dăruindu-i două doti de stofă și l-am distrat arătîndu-i revolverele mele cu încărcare pe la chiulasă și uimitorul mecanism al puștii cu șaisprezece focuri.

Destul de inteligent, ca și oamenii din suita sa, înțelese foarte bine puterea unor astfel de arme și, printr-o pantomimă expresivă, își exprimă părerea asupra puterii ce i-ar acorda ele unui singur ins, față de o armată întreagă care n-ar avea decît săgeți și lăncii, întinzîndu-și brațele, cu o pușcă imaginară, și rotindu-se într-un cerc larg.

„Wasungu sînt cu adevărat mult mai înțelepți decît washensi, exclamă el. Ce minți au ! Ce lucruri minunate fac ! Uitați-vă la corturile lor, la puștile lor, la uneltele de măsurat vremea, la straiele lor și la micul lucru rostogolitor care cară mai bine de cinci oameni !"

Întremați după încordarea covîrșitoare cerută de ultimul marș, amplecat din Msuwa la 10 aprilie, însoțiți de ospitalierii oameni din sat, care ne petrecură pînă la

zăplazul defensiv făcut din pari, strigîndu-ne într-un glas, cu însuflețire : „*Kwaheris.*“

Ruta făgăduia să fie mai puțin anevoioasă decît cea dintre Imbiki și Msuwa. Ne duse mai întîi într-o cîmpie fermecătoare, străbătută de un *mtoni* — albie de torent, rîpă secată în perioada aceea — apoi, între ogoare ai căror cultivatori ne priveau fascinați, cu gura căscată și ochii holbați.

Nu trecu mult și întîlnirăm o privelişte banală în acest colț de lume, o ceată de sclavi care erau duși spre coastă. Sclavii nu păreau cîtuși de puțin abătuți, dimpotrivă, păreau pătrunși de voioșia filozofică a voiosului servitor al lui Martin Chuzzlewit [1]. Dacă nu ar fi fost lanțurile, ți-ar fi venit greu să deosebești stăpînul de sclav : trăsăturile și fizionomia erau identice — blîndul aer blajin cu care ne priveau era la fel de întipărit pe toate chipurile. Lanțurile lor erau apăsătoare, bune să priponești cu ele pînă și elefanții, dar nu cărau nimic altceva și se poate ca povara lor să nu fi depășit pe cea a pagazilor. Jungla era rară în cursul acestei etape, și deși am avut unele accidente, niciunul n-a fost atît de serios ca să ne întîrzie înaintarea. Pe la 10 am făcut popas în mijlocul unei impunătoare întinderi de verdeață și pădure, deasupra căreia se boltea un cer fără nori. Ne-am așezat iarăși tabăra în mijlocul pustietății și, conform tradiției caravanelor, am tras două focuri de armă ca să avertizăm pe orice washensi posesor de grîne că dorim să cumpărăm.

Kisemo este un tîrgușor situat într-un district populat, la 11 mile de Msuwa. Nu mai puțin de cinci sate se zăreau în jur, avînd fiecare zăplazul lui, întărit cu mormane de spini ; sate dovedind o ambiție vajnică de a-și păstra independența, de parcă mărunții lor cîrmui-

[1] Eroul romanului cu același nume de Charles Dickens (n. t.).

tori ar fi fost niște Percy sau Douglas [1]. Fiecare era cocoțat pe o colină sau o movilă, sfidînd cu aer cocoșesc vecinii.

Între aceste modeste înălțimi și coline joase, șerpuiesc văi înguste în care se cultivă *sorgo* și porumb indian. În spatele lui Kisemo trece Ungerengeri, rîuleț năvalnic, cu apă limpede și foarte dulce, strîns între maluri în albia lui, care cu toate acestea, în anotimpul ploios se revarsă peste maluri și este principalul afluent al lui Kingari. În acest loc, Ungerengeri curge către sud-vest, apoi se îndreaptă spre răsărit.

Frumoasele din Kisemo sînt vestite pentru eleganța lor, pentru varietatea coafurilor de pe capetele lor hirsute și pentru pasiunea deșartă arătată față de sîrma de aramă, mai ales inele spiralate, cu care-și împodobesc încheieturile mîinilor și gleznelor ; extravaganțe ale toaletei cărora localnicele le adaugă adesea lungi rîuri de mărgele de diferite culori, șiroind pe pielea lor neagră. Dimpotrivă, bieții lor domni și stăpîni trebuie să se mulțumească cu un petic de stofă zdrențuit și cu urechile despicate, arătînd prin aceasta cît de întinsă este împărăția lui Asmodeu pe sfera noastră terestră — căci trebuie să fi îndurat zile amarnice, pînă ce soții încolțiți au făcut, în fine, pe voia nevestelor.

Cu greu poți întîlni o priveliște mai comică decît aceea înfățișată de una din aceste femei atît de gătite și împopoțonate, ocupată cu îndeplinirea sarcinii casei și strict necesare de a măcina porumb pentru ea și familia ei. Aparatul de măcinat consta din două părți : una e alcătuită dintr-o prăjină groasă, din lemn tare, lungă de vreo șase picioare, și care joacă rolul de pisălog ; cealaltă este o încăpătoare piuliță de lemn, înaltă de trei picioare [2].

[1] Conducători militari englezi (n. t.).

[2] Circa un metru (n. t.).

Cînd isprăvi cu aşezarea cortului său, Shaw răsturnă un mic bolovan turtit, aflat în locul unde voia să pună un ţăruş. Căpetenia satului, care era de faţă, se repezi, stăpînit de semnele celei mai vii emoţii, puse imediat lespedea la loc şi piciorul deasupra, mărturisind prin atitudinea sa că era nespus de important ca bolovanul acela să nu fie deplasat. Bombay, văzîndu-l pe Shaw amuţit de uimire, îi ceru „şeicului" explicaţii. Căpetenia arătă cu degetul spre punctul în chestiune şi răspunse pe un ton solemn : „Uganga" [1].

L-am implorat să mă lase să văd ce era sub bolovan. Consimţi bucuros, cu o bunăvoinţă realmente mişcătoare, ridicînd cu mîna lui lespedea. Am văzut atunci o insectă pironită într-o gropiţă cu un ac de lemn — gînganie rea, care provocase pierderea sarcinei unei tinere femei din sat.

În cursul după-amiezii, Uledi şi Ferajji, trimişi după răufăcătorul Khamisi, se întoarseră cu el şi cu toate articolele care lipseau.

Curînd după ce părăsise drumul mare şi se cufundase în junglă, unde se mîngîia cu gîndul de a triumfa cu prada lui, Khamisi se întîlni cu cîţiva din washensi porniţi după jaf, care sînt totdeauna *le qui vive* [2] după pribegi singuratici, şi luat pe sus, fără multe fasoane, în satul lor din inima pădurilor, unde fu legat de un copac, aşteptînd să fie ucis. Khamisi îi întrebă de ce îl legaseră, drept care atacatorii îi răspunseră că aveau intenţia de a-l ucide fiindcă era un Mgwana, pe care erau deprinşi să-i omoare de îndată ce puneau mîna pe ei. Dar Uledi şi Ferajji, care se iviră la faţa locului la scurt timp după prinderea lui, fiind amîndoi bine înarmaţi, puseră capăt dezbaterilor asupra soartei lui Khamisi, revendicîndu-l ca pagaz fugar din tabăra lui Musungu, împreună cu

[1] Cuvînt însemnînd magie. Uganga joacă rolul de vrăjitor, doctor şi totodată de preot (n. a.).

[2] La pîndă (fr.) (n. t.).

toate obiectele de care dispunea în momentul capturării sale. Tîlharii nu obiectară împotriva pretenţiilor ridicate asupra hamalului, a caprelor, cortului sau oricărui alt bun de preţ găsit la el, dar pretinseră că meritau o răsplată pentru prinderea lui. Cererea fiind considerată justă, o răsplată în valoare de două doti şi un fundo, adică zece coliere de mărgele — le fu acordată.

Pentru dezertarea şi tentativa lui de jaf, Khamisi nu putea fi iertat mai-nainte de a suferi o pedeapsă. Înainte de a se înrola în serviciul meu, la Bagamoyo, ceruse un avans de 5 dolari în bani, şi-l căpătase ; îi fusese dată o încărcătură de mărgele *bubu,* de greutate obişnuită — aşadar, nu avea nici un motiv de a dezerta. Totuşi, ca să nu trec de limitele prudenţei, pentru a-l pedepsi, am convocat un tribunal compus din 8 pagazi şi patru soldaţi, cerîndu-le să decidă ei ce trebuia să facă. Verdictul lor unanim fu că se făcuse vinovat de o crimă aproape necunoscută printre pagazii wanyamwezi şi putea să le strice reputaţia ; de aceea, îl condamnară să fie biciuit cu biciuşca pentru măgari a „Marelui Stăpîn". Sentinţa fu adusă la îndeplinire întocmai, spre durerea sărmanului Khamisi, care plîngea.

La 12 aprilie, am ajuns la Mussoudi, pe malul rîului Ungerengeri. În ziua aceea, spre fericirea răbdătorilor noştri măgari, drumul a fost scutit de toate sîcîielile junglei. N-am avut nici un balot deranjat, nici un motiv de nelinişte. Odată încărcaţi, măgarii nu mai avură altceva de făcut decît să meargă drept înainte — drumul fiind excelent, nesilind la nici un ocol, neprilejuind nici un cuvînt de nerăbdare, de-ndată ce am părăsit Kisemo.

O privelişte frumoasă, splendidă în belşugul naturii sale sălbatice, îmbălsămată de nenumărate flori şi de varietatea boschetelor de arbuşti cu dulci miresme, printre care am recunoscut salvia sălbatecă şi arbustul de indigo, se sfîrşeşte abia la poalele piscului Kira şi ale conurilor surori care marchează hotarul dintre ţinuturile

Udoue şi Ukami, aflat încă la o depărtare de douăzeci de mile.

Munţii îndepărtaţi formau un fundal adecuat acestui minunat decor de cîmpii deschise, petice de pădure, şi pajişti uşor povîrnite ; era suficient pitoresc şi sublim în munţii aceia albaştri pentru a face un întreg desăvîrşit.

Închipuiţi-vă că un Byron ar fi văzut cîteva din peisajele acelea ; ar fi fost desigur înclinat să-şi poetizeze impresia în felul următor :

Udoe — aspre coline, sumbri zori,
Stînci negre-n Uruguru, Kira, pisc
cu lini torenţi, ceaţă de stropi uşori,
vîrstat pe rînd de purpuri şi cenuşi.

Cînd ne-am apropiat de valea lui Ungerengeri, noduri de granit şi gurguie de cuarţ orbitor au început să-şi scoată capul deasupra solului roşiatic.

Coborînd o coastă stîncoasă unde predominau aceste roci, ne-am aflat pe un teren nisipos aluvionar, depus de rîu, în mijlocul unor cîmpuri de *sorgo,* de trestie de zahăr, de porumb indian, de *muhogo* (manioc), printre grădini în care se cultivă vînătă, castraveţi şi cari.

Pe malurile lui Ungerengeri prosperă bananierul şi falnicul mparamusi (taxus elongatus) care-l întrece cu 25—30 de metri şi care rivalizează în frumuseţe cu ţşiranul din Persia şi platanul din Abisinia. Destul de drept şi arătos pentru a face din el catargul mare al unei fregate de clasa întîia, trunchiul lui răsfirat este încununat de o coroană largă, cu frunziş des şi de un verde plin de prospeţime. Acolo poţi vedea sumedenie de speţe de copaci ale căror ramuri întinse se înlănţuiesc de pe un mal pe celălalt, deasupra rîului îngust, dar repede. Fiecare adîncitură de teren, precum şi malul apei, sînt înţesate de desişuri tinere, de ierburi şi trestii ţepene.

Mussoudi este așezat peste nivelul mediu al văii, și ca urmare domină satele vecine, în număr de peste o sută. Ocupă capătul occidental al ținutului Ukwere. De partea cealaltă a rîului Ungerengeri începe teritoriul locuit de wakami.

Am fost reținuți o zi la Mussoudi de greutatea de a strînge cantitatea de grîne ce ne era necesară. Această lipsă într-o vale atît de mănoasă și de populată, era provocată de marele număr de caravane ce ne precedaseră și care-și făcuseră acolo provizii considerabile, pentru marșurile ulterioare.

În ziua de 14, am trecut rîul Ungerengeri, care curge spre sud, la capătul sudic al văii, unde coteşte spre est pînă la Kisemo. În acest loc poate fi străbătut prin vad în orice anotimp, și n-avea atunci mai mult de douăzeci de yarzi lățime.

Am mai făcut încă o milă în vale, pe un teren excesiv de umed și acoperit de ierburi mari, cu o vegetație luxuriantă.

Apoi drumul se înalță treptat și străbătu un crîng de mparamusi și de tamarinzi, de arbuști, tamarisci și mimoze de diferite spețe, în floare. Două ceasuri ne duseră pînă-n vîrful unei creste de unde, întorcîndu-ne, am putut vedea hăt departe, cîmpia cu pădurile de sub noi, pînă spre pantele de la Kisemo, abia părăsite.

După un coborîș de cîteva sute de picioare, ne-am oprit în albia unui torent secat, cu fund nisipos, pe-al cărui mal opus am recîștigat înălțimea pierdută. Ne-am aflat atunci iarăși pe un teren asemănător celui pe care tocmai îl părăsisem cu privelişti larg deschise și ne-am urmat drumul pînă la un heleşteu lîngă care se zărea o boma [1] cu colibe din ierburi recent făcute și bine construite ; acestea fură imediat ocupate de oamenii mei, ca

[1] Boma (se mai numește și khamba) — tabără alcătuită din căsuțe de paie, înconjurate de un gard de spini (n. t.).

loc de înnoptat. Căruța ne pricinuise o groază de încurcături, nici cel mai voinic dintre măgarii noștri, deși căra ușor o sută nouăzeci și șase de livre, nu putea să tragă mai mult de două sute douăzeci și cinci de livre.

A doua zi, pe 15, am plecat devreme spre Mikeseh. Pe la opt și jumătate, urcam versantul meridional al piscului Kira. Cînd am ajuns la o înălțime de 200 de picioare deasupra terenului înconjurător, am avut sub ochi priveliștea minunată a unui pămînt ce nu se odihnește niciodată.

Am părăsit povîrnișul meridional al muntelui Kira pentru a ne urma drumul pe creasta unui lanț muntos, de care era alipit, și am coborît în valea Kiwrima, unde în orice anotimp se găsește apă curată și din belșug. Kiwrima este prima așezare pe care am întîlnit-o în Udoe. La două mile de acest sat, spre vest, se află Mikiseh.

În ziua de 16, după cîteva ceasuri de marș, am ajuns la Ulagalla. Este numele unui district — sau al unei porțiuni de district — situat între munții Uruguru, care-l mărginesc spre miazăzi, și Udoe aflați la nord. Ulagalla alcătuiește partea principală a bazinului cuprins între aceste două lanțuri paralele, bazin care nu are o lărgime mai mare de zece mile.

Etapa s-a încheiat la Muhalleh ; ne aflam atunci pe teritoriul Waseguhha ; întregul marș se desfășurase în bazinul Ulagalla, între cele două lanțuri care îl închid ; la dreapta noastră munții Uruguru, la stînga cei din Useguhha și Udoe.

După numeroasele mile parcurse în cîmpie, cu undurile sale monotone, această schimbare de decor era cît se poate de plăcută și binevenită. Dacă privirile noastre se săturau de pădurile care se înșirau pe marginea potecii, cînd de o parte, cînd de cealaltă, nu aveam decît să ne întoarcem ochii spre munte, la ale cărui poale se întindea priveliștea unor copaci ciudați și a unor flori

şi plante cu felurite nuanţe. Privirile noastre urcau de-a lungul versantului, pînă-n creştet pentru a găsi o variaţie în această plăcută îndeletnicire ; memoria noastră îşi însemna frumuseţile sale şi ne întipăream în minte prelunga şi unduitoarea creastă a munţilor, ieşiturile, intrîndurile, pintenii de piatră, rîpele, spărturile adînci, mai cu seamă pădurea de un verde întunecat, care înveşmînta coastele pînă la culme.

Cînd nu ne absorbea atenţia sarcina lumească de a veghia asupra baloturilor duse de măgar, sau asupra mersului prea încet al pagazilor, ne desfătam văzînd cum joacă trîmbele de aburi în jurul culmilor, cum alcătuiesc cununi fulguitoare, grupuri fantastice, cum se despart pentru a condensa într-o largă pînză care, gata să se destrame în ploaie, se risipea în faţa strălucirii razelor de soare.

Am regăsit la Muhalleh a patra caravană a noastră, cu trei bolnavi noi, care-şi aţinteau ochii cu lăcomie asupra mea, „împărţitorul leacurilor". Apropierea mea fusese salutată cu salve de împuşcături ; boabe de porumb bune de prăjit şi de orez aşteptau să binevoiesc a le primi, dar i-am spus lui Maganga că aş fi preferat să aibe un avans de opt sau zece etape asupra noastră.

Se afla acolo Salim bin Rashid, care se înapoia din interiorul continentului cu o caravană uriaşă, transportînd trei sute de colţi de elefant. Pe lîngă urările de bun venit şi orezul ce mi l-a dăruit, am căpătat de la el veşti despre Livingstone. Acest arab cumsecade se despărţise de bătrînul explorator la Ujiji, unde timp de 15 zile locuiseră în două colibe vecine. „Tocmai fusese tare bolnav, îmi zise Bin Rashid, vorbindu-mi despre doctor, şi avea înfăţişarea unui bătrîn, cu chipul răvăşit şi mustăţile şi barba cărunte. Avea de gînd, cînd va fi iar pe picioare, să plece într-o regiune numită Manyema, apucînd-o prin ţinutul Marungu."

Valea lui Ungerengeri, precum și teritoriul Muhalleh sînt de o fertilitate minunată ; *sorgo-ul* atinge aici cea mai mare înălțime și porumbul egalează cele mai frumoase recolte obținute vreodată în Arkansas.

Numeroase cursuri de apă coboară din munți, scăldînd din plin această bogată vale, al cărei humus îl înmoaie, răspîndind o umiditate care nouă ne-a cășunat anumite necazuri, ca : umezirea stofelor, mucegăirea ceaiului, topirea zahărului, ruginirea uneltelor ; însă grija avută față de aceste obiecte, necesare, de-ndată ce am sosit în tabără, ne-a scutit de o pierdere însemnată.

Între obiceiurile celor din Useguhha și ale celor din Udoe, Ukami și Ukwere, cu care avusesem de-a face mai-nainte, există o deosebire care ni s-a părut simțitoare. La ei n-am găsit politețea întîlnită pînă atunci ; nu ne ofereau în mod curtenitor, ca în alte părți produse pe care doreau să ni le vîndă, ci dorința lor de a face negoț se exprima prin sugestii neobrăzate, de a cumpăra la prețul cerut de ei. Dacă încercai să te tocmești, se înfuriau, răspundeau arțăgos ; neadmițînd contrazicerea, îi apuca turbarea și treceau la amenințări. Această purtare ciudată opusă celor din Ukwere, plini de calm și blîndețe, poate fi excelent ilustrată comparînd purtările unui grec înfierbîntat cu cele ale unui german stăpîn pe el și înzestrat cu sînge rece. Nevoia ne-a silit să cumpărăm provizii de la acești oameni prea puțin amabili ; spre cinstea ținutului, voi recunoaște că mierea lor avea o savoare aparte, demnă de cea a faimosului Hymet.

În dimineața următoare, mergînd pe firul văii, am trecut pe sub zidurile capitalei ținutului Useguhha, Simbâmwenni, eram departe de a mă aștepta la asemenea întîlnire în Africa orientală. În Persia, în Mazanderan, nu m-ar fi uimit, dar aici era cu totul neprăvăzută priveliștea orașului împresurat de ziduri.

Acest oraș putea să aibă cam la 3.000 de locuitori. Casele lui, în număr de o mie, cu o populație densă, erau

construite după tipicul arhitecturii localnicilor, însă în cel mai bun stil, iar fortificațiile sale arabo-persane întruneau avantajele ambelor genuri : precizia arabă și planul sistematic persan.

Afară de marile orașe, n-am întîlnit nicăieri în Persia pe un traseu de 950 de mile, fortificații mai bine concepute decît cele din Simbamwenni. Acolo, zidurile sînt făcute din vălătuci — chiar la Kasvin, Teheran, Ispahan și Siraz. Acelea din Simbamwenni aveau ziduri de piatră, apărate în ambele colțuri de cîte un turn, de asemenea, din piatră și bine construit.

Meterezele cu două șiruri de găuri de ochire, pentru puști, cuprinzînd un spațiu de opt sute de metri pătrați — erau străpunse de patru deschizături plasate înspre cele patru puncte cardinale și situate la egală distanță de turnuri. Porți uriașe, din lemn de tek aflat în ținut, închideau aceste patru deschizături ; porțile erau acoperite de cele mai fine și complicate arabescuri.

Din acest motiv, am bănuit mai întîi că porțile acelea veniseră din Zanzibar sau de pe coastă, fiind trimise bucată cu bucată ; dar cum și casele mari din oraș aveau porți la fel de sculptate și cizelate, deși mai puțin măiestrit se poate ca ele să fi fost făcute și cizelate de artiști indigeni.

Asemeni caselor de pe coastă, reședința regală era o lungă clădire pătrată, cu un acoperiș lung cu pantă foarte înclinată, depășind cu mult zidul și adăpostind o verandă, în față.

Palatul aparținea atunci unei sultane, fiica cea mai mare a faimosului Kisabengo, vînător de oameni, care a fost spaima a șase provincii : Udoe, Ukami, Ukwere, Kingaru, Ukweni — și Kiranga-Wanna. Înzestrat cu o forță remarcabilă, vorbire elocventă, spirit versatil, ager și amuzant, acest Theodoros [1] la scară redusă, de obîrșie umilă, a dobîndit lesne o mare înrîurire asupra unei cete

[1] Rege al Abisiniei (n. t.).

de indivizi care l-au recunoscut drept căpetenia lor. Justiția se amestecă ; Kisabengo o tuli și sosi în Ukami — provincie care, în perioada aceea, se întindea de la Ukwere pînă-n Usagara.

Tîlharul începu atunci o viață de jaf și cuceriri, al cărei rezultat fu că îi sili pe ukami să-i cedeze un teritoriu imens în mănoasa lor vale. Știu să-și aleagă locul cel mai admirabil și își întemeie acolo capitala, numind-o Simbamwenni — ceea ce înseamnă „Orașul Leu", adică cel mai puternic.

La bătrînețe, norocosul tîlhar și răpitor de oameni își schimbă numele, de Kisabengo, care dobîndise atîta notorietate, luîndu-l pe cel dat orașului său și, cu limbă de moarte, ceru fiicei sale, căreia îi lăsă puterea, să-și ia și dînsa acest nume regesc, sub care este cunoscută astăzi sultana.

În timp ce străbăteam repedele curs de apă care trece pe sub zidurile orașului, locuitorii săi avură un frumos prilej de a-l contempla pe Marele Musungu, omul precedat de trei caravane proprii, care, printr-o greșeală de neiertat, se făliseră cu bogăția și puterea lui. Pe cele două maluri se adunaseră mai bine de o mie de băștinași, aruncîndu-ne tot soiul de priviri : sfidătoare, insolentă, șireată, vicleană, modestă sau nepăsătoare.

Războinicii sultanei, înarmați cu lăncii și arc sau o flintă și putînd sluji de modele pentru Nisus și Eurial [1], Teseu și Piritou, Damon și Pythias [2], Ahile și Patrocle [3], se țineau îmbrățișați doi cîte doi, împărtășindu-și părerile asupra culorii și a straielor noastre.

Toți acești oameni ieșiseră dincolo de zidurile lor cu strigătul : „Musungu Kuba : !" cuvinte care păreau să

[1] Cuplu de tineri prieteni nedespărțiți, care-și găsesc o moarte eroică în luptă, în *Eneida* lui Virgiliu (n. t.).

[2] Eroi ai legendelor elene din perioada prehomerică (n. t.).

[3] Eroi din tabăra grecilor, în *Iliada* lui Homer (n. t.).

aibă asupra lor aceeaşi înrîurire ca şi muzica omului cu două flaute asupra şobolanilor din Hamelin [1].

Trecuseră rîul şi începeam să mă tem că se va repeta catastrofa din legendă, înainte de a mă descotorosi de ei, cînd, din fericire pentru tihna sufletului meu, mulţimea socoti că soarele bate prea tare, marşul e prea lung, şi se risipi.

Ne-am ridicat tabăra pe malul lui Ungerengeri, care este la patru mile de Oraşul Leu. Trebuia să ne cercetăm bagajele, să reparăm echipamentul măgarilor şi să îngrijim cîteva animale, a căror spinare era grav vătămată. Îndemnat de toate aceste motive, am hotărît să petrecem acolo două zile, cu atît mai mult cu cît merinde se găseau din belşug la Simbamwenni, deşi erau relativ scumpe.

În ziua următoare, mi-am dat seama, pentru prima dată, că aclimatizarea mea cu mlaştinile din Arkansas nu avea niciun efect faţă de *mukunguru* din Africa Orientală.

Erau ceasurile zece dimineaţa, cînd îmi năpădiră organismul simptomele ce prevestesc *mukunguru*. Mai întîi, o oboseală generală, însoţită de somnolenţă ; pe urmă, o jenă supărătoare, care pleacă din şale, urcă în coloana vertebrală, se întinde în coaste, ajunge la umeri şi se stabilizează acolo, devenind o durere obositoare. Te cuprinde răceala, tot trupul îţi este îngheţat. Capul se îngreuiază ; eşti apucat de ameţeală, ochii ţi se înceţoşează şi toate obiectele ţi se înfăţişează ca prin ceaţă, deformate.

Accesul mi-a trecut la zece seara, lăsîndu-mă doborît de o slăbiciune nespusă.

---

[1] Personaj legendar, despre care se spune că a scăpat de şobolani oraşelul german Hamelin, făcîndu-i să se înece, vrăjiţi de muzica lui. Cînd fruntaşii oraşelului n-au vrut să-i dea răsplata făgăduită, străinul a procedat la fel cu copiii tîrgului, dispărînd cu dînşii în adîncul unui munte. (Poem de Robert Browling) (n. t.).

Am recurs la cel mai eficace tratament, după experienţa dobîndită în Arkansas, şi anume: cincisprezece boabe de sulfat de chinină în trei doze înghiţite din oră în oră, cu începere de la primul efect al unui purgativ luat seara, în ajun. Această medicaţie, aplicată în cursul celor trei zile următoare accesului, a preîntîmpinat recidiva, cel puţin pentru cîtăva vreme, şi mi-a dat acelaşi rezultat de cîte ori am folosit-o în tabără, fie pentru mine, fie pentru oamenii mei.

În a treia zi de popas, sosiră cetăţenii de vază din Simbamwenni, veniţi ca ambasadori din partea sultanei lor, ca să ridice tributul pe care înălţimea sa se credea destul de puternică pentru a-l putea pretinde. Dar, cum se obişnuieşte să impui la un singur tribut pe proprietarul unei caravane, oricît de împărţită ar fi ea, iar Farquhar achitase datoria mea, înşişi ambasadorii recunoşteau acest fapt, le-am răspuns că n-ar fi cinstit să mă facă să plătesc de două ori. Notabilităţile au răspuns: *„Ngema"* (foarte bine) şi mi-au făgăduit să transmită suveranei lor răspunsul meu. Se va vedea în capitolul următor, ce s-a întîmplat cu aprobarea notabilităţilor şi în ce fel s-a purtat cu mine stăpîna lor, folosind împrejurările potrivnice mie pentru a-şi lua singură plata.

Cu aceste însemnări închei şirul întîmplărilor petrecute în cursul călătoriei noastre prin ţinutul maritim.

Capitolul VI

SPRE UGOGO

Valea întristării și a mediului prielnic pentru malarie. Numeroși paraziți. Mlaștina Makata. Experiența dureroasă a prinderii unui dezertor. Perspectiva unei îmbrățișări îndepărtate. Boala lui William Farquhar. Lacul Ugombo. Ținutul promisiunii. Marele Kisesa. Plaga urechelnițelor.

Între Bagamoyo și Simbamwenni este o distanță de 119 mile. Pentru a o străbate, ne trebuiseră patrusprezece marșuri care, cu popasuri cu tot, ne luaseră douăzeci și nouă de zile. Patru mile pe zi în medie ; era departe de a fi un ritm rapid. Firește, *masika* purta și ea o vină ; dar această încetineală se trăgea mai ales de la Mananga, care dovedea o lenevie deopotrivă cu lăcomia sa și al cărui grup — alcătuit din hamali wanyamwezi slabi — avea mereu bolnavi. Pe timp uscat și cu oameni valizi, nu mi-ar fi trebuit mai mult de șaisprezece zile ca să ajung la Ungerengeri ; din cei cinci sau șase arabi, care mă precedaseră pe această rută, cel puțin doi făcuseră drumul în opt zile. În orice caz, măgarii nu-mi înșelaseră încrederea ; bietele dobitoace, cărînd fiecare cîte 150 de livre, ajunseseră la Simbamwenni în perfectă stare, numai Maganga, îmbinare de lăcomie și trîndăvie, cu tribul lui de slăbănogi, furniza mereu bolnavi.

Din scurtele descrieri ale ținutului, înfățișate aici, cititorii își pot face o idee precisă asupra lui ; așa cum se întindea zi de zi sub ochii noștri Simbamwenni nu putea să aibă o înălțime mai mare de 1000 de picioare deasupra nivelului mării, deoarece terenul se înălțase treptat. Cum noi am străbătut regiunea în timp ploios și multe afirmații prevestitoare de nenorociri ne-au fost transmise de cei care-i ignorau caracterul real, firește că am văzut-o în lumina ei cea mai proastă și cu toate acestea — în ciuda negrelor noroaie adînci, a ploilor sale dezolante, a ierburilor înalte picurînd o rouă glacială, în ciuda junglelor dese unde te așteaptă frigurile, îmi amintesc de această regiune cu plăcere, din cauza bogăției și a prosperității pe care o făgăduiește unei națiuni civilizate, care, într-un viitor apropiat, va veni să o ia în stăpînire.

Un drum de fier între Bagamoyo și Simbamwenni ar fi mult mai puțin costisitor, mult mai rapid de construit și mai ușor de realizat, decît *Union Pacific* [1] al cărui mers grabnic către definitivare a fost auzit și admirat de lumea întreagă. După ce i s-ar amenaja cursurile de apă, această regiune ar putea fi locuită fără a prezenta mai multe neajunsuri decît oricare altă țară nouă. În timpul zilei, în acest anotimp n-am văzut ca termometrul să se ridice peste 29 de grade și jumătate Celsius. Nopțile, de ajuns de răcoroase ca să necesite două pături, erau plăcute și, pînă la Simbamwenni, n-am zărit nici picior de țînțar, acest cumplit flagel al preeriilor din Kansas și Nebraska. Singurul necaz de temut a fost ferocitatea muștelor descrise : *mabungu, chufwa* care ar face nerenumerativă creșterea vitelor, pînă în clipa cînd vor fi defrișate junglele și o parte din codrii deși.

Împotriva așteptărilor noastre, ne-a fost imposibil să plecăm după două zile, așa cum hotărîsem. Am petrecut

[1] Linie care străbate Statele Unite de la Oceanul Atlantic pînă la Oceanul Pacific (n. t.).

alte două zile destul de jalnice în întristătoarea vale. Rîul Ungerengeri, nu prea însemnat în anotimpul uscat, capătă un volum și o forță enorme în perioada de *masika*, cum am constatat pe pielea și spre necazul nostru. Primește apele coborîte dintr-o seamă de piscuri și din două lungi șiruri de munți, a căror bază o ocolește și ale căror coaste stîncoase îi varsă toate torentele ce îi brăzdează, toate cascadele ce-i fac să scînteieze în scurtele intervale cînd strălucește soarele. Atunci devine un obstacol serios în calea caravanelor neutilate pentru a construi poduri.

Adăugați acestui rîu furios o ploaie necontenită, una din acele ploi ce împiedică oamenii să iasă din casă și îi face mohorîți și ursuzi, o adevărată ploaie londoneză, veșnică burniță însoțită de ceață și pîclă. Cînd se ivea soarele, palidă imagine a lui însuși, pagazii veterani clătinau din cap, înțelepțește, ca niște căpitani de baleniere. Zăreau lugubrul spectru, încredințîndu-ne că era îndoielnic, dacă ploaia va înceta înainte de trei săptămîni.

Locul ocupat de noi, dincoace de rîu, era un sălaș de malarie groaznic la vedere, lăsînd o amintire odioasă. Gunoaiele scîrboase îngrămădite de generații de pagazi adunaseră acolo puzderii de vietăți mișunînd și tîrîndu-se : furnici negre, roșii și albe ce infestau solul ciuruit ; viermi și miriapode de toate culorile, care se cățărau pe toate tulpinile, se tîrau prin ierburi ; viespi cu cap galben, cu ace la fel de veninoase ca și scorpionul și ale căror cuiburi atîrnau de fiecare mărăcine ; enormi scarabei, de mărimea unui șoarece în toată firea, care făceau și rostogoleau cocoloașe de scîrnăvii ; paraziți de toate grosimile, de toate nuanțele și soiurile. Pe scurt, cea mai bogată colecție entomologică n-ar fi putut rivaliza, ca număr și varietate, cu pereții cortului meu, din zori și pînă-n noapte.

La 23 aprilie, în a cincea dimineață, am profitat de un răgaz de cîteva ceasuri lăsat de ploaie pentru a trece

mocirla ca un Styx [1] care ne despărțea de rîu și, la cinci dimineața, soldații au început să ne transporte bagajele pe celălalt mal, pe un pod din cele mai rustice. Doar un african neștiutor se poate mulțumi cu ceva atît de rudimentar, deasupra unei ape repezi și adînci. Nici chiar wanyamwezii noștri cei sprinteni la picior nu prea se simțeau la largul lor trecînd podul. Doar un dansator pe sîrmă profesionist se putea încumeta să care cu ușurință povara.

Pentru a te folosi de un pod african, trebuie mai întîi să sari de pe mal pe una din crengile copacului care-l constituie ; (creangă adesea aflată în apă), pe urmă, ajuns la capăt, să faci o nouă săritură, pentru a pune iarăși piciorul pe uscat. Cu 70 de livre în spinare, nu-i totdeauna o treabă ușoară. Cîteodată s-a mai gîndit careva să întindă în chip de frînghie o liană de la copac la altul, în chip de parapet, ceea ce îți este de mare ajutor ; dar rareori este luată această precauțiune, washensi socotind-o de prisos.

După ce am descărcat măgarii, cum se înțelege de la sine, i-am vîrît în apă și i-am remorcat de-a curmezișul torentului, treabă care a necesitat viguroase eforturi. Totuși, spre norocul nostru, trecerea s-a petrecut fără accidente ; numai că isprava de a trece rîul ne-a pretins cinci ceasuri bătute pe muchie și o risipă de energie, de mînie și de înjurături, care ar fi fost de ajuns pentru o întreagă armată.

Ne-am încărcat la loc măgarii, ne-am stors bine hainele, după care ne-am îndreptat spre nord, îndepărtîndu-ne de oribila vecinătate a rîului, cu murdăria și meandrele lui. Astfel am ocolit două coline care tăiau drumul și, după ce am trecut de ele, vederea odioasei văi ne-a fost acoperită.

Totdeauna m-am simțit mai în voie, cu trupul și spiritul mai ușor, cînd mă aflam în marș, decît în cursul

[1] *Styx*, fluviu care ocolea de trei ori Infernul (n. t.).

acestor nesfîrşite zile de popas, în care, foindu-mă ros de nerăbdare, mă revoltam împotriva unor întîrzieri pe care nici o strădanie nu le putea înlătura. Se prea poate deci ca bucuria de a fi pe drum să mă fi îndemnat să văd ţinutul în culori mai frumoase decît ar merita. În orice caz, perspectiva înfăţişată privirilor noastre îmi păru mult mai agreabilă decît Valea lui Simbamwenni, cu toată fertilitatea ei de nedescris. Era alcătuită dintr-un şir de poieni despărţind pîlcuri de arbori tineri, mărginită în depărtare de piscuri singuratice, şi munţi risipiţi. Cînd şi cînd, după ce suiam vreo înălţime, zăream linia albastră a munţilor Usagara, care închideau orizontul la vest şi nord, dominînd o cîmpie întinsă.

La picioarele unei lungi coline brăzdate de pîraie de munte şi izvoare care susurau, am găsit un *khambi* [1] confortabil ale cărui colibe erau bine construite — numit de localnici *Simbo*. Această tabără se află cale de două ceasuri încheiate, spre nord-vest, adică la cinci mile de faimosul pod de peste Ungerengeri. În locul acesta, terenul este compus din sfărîmături de stînci, îndeosebi minereu de cuarţ, cărate de cursuri de apă permanentă. Pe malul lor creşte o vegetaţie puternică în mijlocul căreia, printre bambuşi cu un diametru de două degete şi jumătate, se remarcă *myombo*, copac foarte arătos şi frumos, cu scoarţa la fel de netedă ca şi frasinul, *imbite*, cu frunze cărnoase, smochinul, sicoromul, tamarindul — un soi de prun, „ugaza", *mgungu*, ale cărui ramuri larg desfăcute poartă pe ele frunze mici, strînse în buchet şi copacul „mătase-bumbac".

Deşi de la Simbo Khambi nu se observă nici un sat sau aşezare, în faldurile muntelui se aflau cîteva sate. Aceste tîrguleţe erau locuite de wasekuhha, cam înclinaţi spre fapte necinstite şi omoruri.

[1] Tabără întărită ; un fel de *kraal* înconjurat de spini (n. t.).

Lunga cîmpie zărită de pe înălțimile străbătute între Ungerengeri și Simbo se întindea acum în fața noastră ; această cîmpie, numită Valea Makata, ne-a lăsat amintiri dureroase. Etapa inițială a pornit de la Simbo, iar punctul terminus a fost Rohenneko, la baza munților Usagara, la o distanță de 6 zile de marș. Mai întîi, se iviră largi unduiri acoperite de tinere păduri de bambus, palmierul-evantaî, piticul *mgungu,* și de maiestuoșii palmyra. Curînd, aceste unduiri de teren se sparseră, întretăiate de rîpe care, în perioada aceea, erau umplute de ape și unde creșteau, în tufișuri dese, enorme trestii și plante cu frunze late. Urmară apoi mari savane, înțesate de ierburi înalte, a căror monotonie era în mod plăcut întreruptă, ici și colo, de cîte un copac izolat.

În toată această întindere pustie din valea Makata, nu era decît un singur sat locuit de neamul waseguhhilor, ceea ce ne lăsa să ne îndestulăm în voie din marele belșug de vînat al ținutului. Din revărsatul zorilor, zebre, caama, cudu [1] și alte antilope ieșeau din tufișuri și veneau să pască la loc deschis. Seara, synhiena își părăsea sălașul, zvîrlea hidoasele ei urlete și pornea în căutarea vreunei prăzi adormite — om sau dobitoc.

Solul mocirlos al acestor savane, reținînd cu o tenacitate deosebită picioarele oamenilor și ale animalelor, făcea ca marșul să fie groaznic de anevoios : ne trebuiau zece ceasuri pentru a parcurge zece mile.

În deșertul acela, am stabilit un nou *khambi* — măsură adoptată ulterior de vreo cinci-șase caravane. Era aproape miezul nopții cînd sosi căruța, însoțită de trei sau patru pagazi istoviți. Bombay era cu ei și îmi povesti că, punîndu-și jos povara, pentru a ajuta la scoaterea căruței dintr-un smîrc, aceasta îi fusese furată. Pe lîngă cele două uniforme ale sale, cămășile, securea,

[1] *Cudu sau Condoma,* antilopă mare, avînd o lungime de șapte pînă la nouă picioare, cu o înfățișare mult mai elegantă decît caama (n. t.).

pistolul şi muniţiile lui, balotul acela cuprindea stofă, mărgele de sticlă, unul din corturile noastre şi o toporişcă americană zdravănă. Bănuia că vreun washensi pus pe hoţii, care dau tîrcoale totdeauna în urma caravanelor, ca să prindă pe cei rătăciţi, o tulise cu lucrurile lui. Vestea acestei pierderi, în inima nopţii, după o zi grea, m-a scos din sărite. În furia mea, l-am mustrat pe spăşitul Bombay pentru toate greşelile săvîrşite : capra pierdută la Muhalleh, felul cum îi permisese lui Khamisi să dezerteze la Imbiki, luînd lucruri de preţ, neglijenţa sa faţă de măgari, pe care adesea îi lăsa să fie legaţi în ţarc fără să fi fost adăpaţi, dragostea lui pentru foc, stînd apatic şi toropit, ca un om fără sînge, în faţa lui, dimineţile irosite în trîndăvie în loc să se scoale la ora 6, şi încărcătura pierdută acum ; pierduse cortul meu tocmai în toiul anotimpului *masika ;* din această lipsă de grijă baloturile cu stofe urmau să putrezească şi să nu mai aibe nici o valoare ; pierduse securea de care aveam nevoie la Ujiji pentru a-mi construi o barcă ; în sfîrşit, pierduse un pistol, o toporişcă şi un corn cu cel mai bun praf de puşcă. Ţinînd seama de toate aceste lucruri, care arătau că era cu totul nepotrivit pentru funcţia de căpitan, i-am comunicat că îl degradez, numindu-l în locul lui pe Mabruki-Burton.

Uledi, de asemenea, urmînd exemplul prost al lui Bombay, în loc de a fi secundul căpitanului, n-avea să mai dea ordine nici unui soldat, pe viitor, ci să se supună celor date de Mabruki care valora el singur cît o duzină de Bombay şi două duzini de Uledi. Acestea fiind zise, l-am expediat, ordonîndu-i să pornească, odată cu răsăritul soarelui, în căutarea obiectelor pierdute.

A doua zi, caravana, frîntă de ultimele osteneli făcu popas. În timp ce Bombay se ducea să-şi caute bunurile pierdute, i-am trimis pe Kingaru, Babruki cel Mare şi cel Mic la Simbamwenni, cu ordinul de a cumpăra şi grîne

în valoare de trei doti — cumpărătura era indispensabilă aprovizionării noastre, în pustietatea aceea.

Se scurseră trei zile fără ca oamenii mei să se întoarcă ; îi aşteptam cu răbdarea de care mai dispuneam. Proviziile se împuţinau ; vînătoarea era slabă ; vînatul se ţinea la depărtare prea mare ; în două zile, nu ucisesem decît un cocoş de munte, o prepeliţă şi cîţiva porumbei.

În sfîrşit, se ivi Bombay ; nu găsise nimic şi îndurase mari necazuri. În ziua a patra, l-am trimis pe Shaw să vadă ce se întîmplase cu ceilalţi. Se întoarse spre seară, cu o febră puternică, un acces de mukunguru ; îi aducea însă pe cei trei soldaţi, întîlniţi la jumătatea drumului, care îmi dădură singuri raportul.

Ne-am bucurat din toată inima să părăsim o tabără, unde îndurasem atîtea nelinişti şi frămîntări — în ciuda unei ploi torenţiale spumegînde care, după ce ne făcuse ciuciulete toată noaptea, ar fi putut să ne domolească ardoarea în oricare altă împrejurare.

Drumul duce mai întîi pe un teren roşiatic, ce drena un îndoit povîrniş, înclinat lin într-o parte spre apus, în cealaltă spre răsărit ; după cîteva mile, însă părăsind ocrotirea prietenoasă a pădurilor, am intrat iarăşi în savană, al cărei sol, pe timp de ploaie, este vîscos ca mocirla şi tenace ca mortarul, astfel că eram toţi ameninţaţi să împărtăşim soarta faimosului călător care, străbătînd un smîrc din Arkansas, se scufundă în aşa hal, încît ajunsese să nu se mai vadă dintr-însul decît „coşul" pipei.

Shaw era bolnav şi îmi revenea integral îndatorirea de a conduce caravana ce se zbătea prin rovine. Măgarii wanyamwezi cădeau în mlaştină şi prindeau rădăcini acolo. Cînd ieşea unul, după o ploaie de bice, se înfunda altul, apoi altul şi altul, la nesfîrşit.

După două ore de asemenea muncă de Sisif [1] — muncă

[1] Personaj mitologic osîndit să împingă pe un povîrniş o stîncă rostogolită în vale la infinit (n. t.).

înnebunitoare, sub ploaia piezișă și cînd ai ajutoare ca Bombay și Uledi, care nici tăiați în bucăți n-ar fi înfruntat nici furtuna, nici truda ; după două ore de muncă, sub o ploaie cu găleata, înaintasem, oprindu-ne cu o milă și jumătate prin savană, și nici nu mă felicitasem bine pentru acest succes, cînd o rîpă transformată în rîu ne opri și se vărsă, în Makata. A trebuit să descărcăm măgarii, să-i tîrîm în torent, să-i încărcăm iar pe malul celălalt ; operația asta ne-a răpit un ceas.

Am străbătut tîrîș-grăbiș un crîng. Pe urmă încă un rîu, mai lat și mai adînc. Cum puntea fusese măturată de ape, trecurăm înot, făcînd ca baloturile să plutească, ceea ce ne întîrzie alte două ceasuri. Apoi intrarăm în apă, pînă la genunchi, uneori pînă la bărbie, cînd și cînd pe jumătate înotînd și bălăcindu-ne, bălăcărind sau lunecînd în noroi, în mijlocul tulpinilor de *sorgo* și al ierburilor ude leoarcă, urmăm malul stîng al Makatei propriu-zise, pînă în clipa cînd unul din coturile sale adînci ne împiedică să mergem mai departe. Zece ore de drum ; făcuserăm șase mile în ziua aceea mizerabilă.

Pe jumătate mort de osteneală, încercam totuși o vie mulțumire ; nimeni nu suferea de friguri — era ceva miraculos. Dacă vreun loc a fost vreodată menit să fie bîntuit de malarie, apoi era pustietatea aceea blestemată a Makatei. Numai vederea acelor codri șiroind de apă, învăluiți în neguri opace, a șirurilor prelungi de ierburi culcate la pămînt de revărsarea mîloasă a apelor, a mormanelor de copaci putrezind în îngrămădeala de trestii, a rîului acela umflat și a cerului scăldat în lacrimi, era de ajuns ca să-ți dea friguri ; iar *Khambi*-ul, cu maldărele de murdării, care-l înconjurau, era potrivit să zămislească holera.

Makata, o apă care n-are mai mult de 40 de picioare lățime, pe timp de secetă, capătă în anotimpul ploios

întinderea, adîncimea și forța unui rîu însemnat. Dacă *masika* este deosebit de puternică, rîul acoperă marea cîmpie de la un capăt la celălalt și o transformă în lac.

Cam la zece mile spre nord-est de vadul trecut de noi, Makata mare și cea mică, Ruduha, precum și un mic curs de apă fără nume se unesc și formează Wami, care se varsă în mare între Saadani și Wihinde. Acesta este fluviul care, în întregul ținut Usagara, poartă numele de Mukondokwa. Trei din rîurile care-l alcătuiesc, Makata fiind cel mai năvalnic, își au izvorul în semiluna descrisă către sud și sud-vest de munții Usagara, în timp ce Rudewa coboară din cornul nordic al aceluiași lanț.

Atît de rapid era atunci curentul Makatei, atît de primejdioasă puntea tremurătoare și pe jumătate acoperită de ape, încît transportul bagajelor de pe un mal pe celălalt ne-a luat cinci ceasuri bune. Abia pusesem jos pe mal toate aceste baloturi, din care nici un articol nu fusese udat, datorită unor griji zeloase, că o ploaie torențială le îmbibă de parcă ar fi fost tîrîte prin rîu.

Nici vorbă nu putea fi să încercăm trecerea mlaștinei formate de acest potop, așa că am fost nevoiți să poposim într-un loc unde fiecare ceas aducea porția lui de necazuri.

Unul dintre soldații wangwana angajați la Bagamoyo, pe nume Kingaru, folosi prilejul pentru a dezerta, cu echipamentul lui Mgwana. Cei doi detectivi ai mei, Uledi (valetul lui Grant) și Sarmean, fură expediați în urmărirea lui, amîndoi fiind înarmați cu puști americane care se încărcau pe la chiulasă. Porniră în misiunea lor cu o dibăcie și o iuțeală ce promitea succesul. După un ceas se întoarseră cu fugarul lor. Îl găsiseră ascuns în casa unei căpetenii Wseguhha, numită Kigondo, care locuia cam la vreo milă de malul răsăritean al rîului și îi însoțise pe Uledi și Sarmean pentru a-și primi răsplata și a relata incidentul.

După ce luă loc, Kigondo spuse :

— L-am văzut pe omul acesta ducînd o boccea în spinare și alergînd de-i sfîrîiau călciîele, și după acest amănunt, am știut că dezerta de la voi. Noi (eu cu soția mea) stăteam în mica noastră colibă la pîndă, păzindu-ne ogorul semănat cu porumb, și cum drumul trece foarte aproape de locul acela, omul a fost silit să vină lîngă noi. Cînd am fost la doi pași, l-am strigat, zicînd :

— Stăpîne, de ce alergi atît de iute ? Nu cumva dezertezi de la Musungu, căci știm că faci parte din caravana lui, fiindcă ieri a cumpărat de la noi carne de doi doti ?

— Da, spuse el, am fugit de la el, vreau să ajung la Simbamwenni. Dacă mă adăpostiți în colibă, am să vă dau un doti.

Atunci noi i-am zis :

— Vino în căsuța noastră, ca să stăm de vorbă pe îndelete despre treaba asta.

După ce se află în căsuța noastră, într-o odaie dinăuntrul colibei, l-am zăvorît acolo și am ieșit iarăși afară, la pîndă ; dar le-am lăsat vorbă femeilor să-l păzească. Știam că dacă voiai să pui mîna pe el, vei trimite *ascari* (soldați) după el. Abia ne aprinsesem pipele, cînd am văzut doi oameni înarmați cu puști cu țeavă scurtă, care nu duceau poveri, cum vin pe drumul mare, privind la răstimpuri pămîntul, de parcă ar fi căutat urme de pași. Am știut că ei sînt oamenii pe care îi așteptam, așa că i-am întîmpinat cu strigăte, zicînd :

— Stăpînilor, oare ce căutați ?

Ei au zis :

— Sîntem pe urmele unui om care a dezertat de la stăpînul nostru. Aici se văd întipăriți pașii lui. Dacă stați de mai multă vreme în coliba voastră, trebuie să-l fi văzut. Puteți să ne spuneți unde este ?

Noi am zis :

— Da, este în căsuța noastră. Dacă vreți să veniți cu noi, o să vi-l dăm pe mînă ; dar stăpînul vostru trebuie să ne dăruiască ceva, fiindcă l-am prins.

De vreme ce Kigondo primise să-l predea pe Kingaru, lui Uledi și Sarmean nu le mai rămase altceva de făcut decît să-și ia în primire prizonierul și să-l aducă, împreună cu cei ce l-au capturat, la tabăra mea de pe malul apusean al Makatei. Kingaru primi două duzini de lovituri de bici și fu pus în lanțuri, iar capturatorul lui, un doti, pe lîngă cinci khete de mărgele din mărgean, pentru soția lui.

Aversa pe care o suportasem, în ziua cînd am trecut Makata, se dovedi a fi ultima din sezonul *masika*. Cum prima ploaie torențială simțită pe pielea noastră se deslănțuise la 23 martie, iar ultima la 30 aprilie, *masika* durase treizeci și nouă de zile. Prezicătorii din Bagamoyo făcuseră profeții privind această perioadă a anului, cuvîntînd cu glas solemn : „Vreme de patruzeci de zile în șir, ploaia va cădea fără contenire", pe cînd noi nu pătimirăm de pe urma ploilor decît optsprezece zile. Cu toate acestea, am fost bucuroși, că am lichidat socotelile cu *masika*, fiindcă ne săturasem să fim siliți seară de seară să ne oprim ca să ne uscăm bagajele, să ne ungem uneltele și toate obiectele din fier, și în pofida acestor precauțiuni, să constatăm cum toate putrezesc sub ochii noștri.

La 1 mai, ne trudeam iarăși în apă și mocirlă, fiind cu toții mai mult sau mai puțin bolnavi, mai mult sau mai puțin istoviți de străbaterea atîtor ape și trecerea atîtor mlaștini.

Shaw suferea mai departe de primul lui acces de malarie. Zaidi, un soldat, era tare bolnav de vărsat de vînt ; Bombay era scuturat de Kichuma-chuma (literal : „fiare mici"), care îi sfîșiau pieptul și-l făceau să nu fie bun de nimic. Mabruk Sallem, un flăcău bine clădit, urmînd exemplul lui Bombay, se lungise pe terenul mlăștinos, declarîndu-se total incapabil să înfrunte rovinele Makatei. Abdul Kader, croitorul indian, un aventurier, cel mai moale dintre slăbănogi, tînjea mereu, suferind

de lipsă de putere, niciodată dispus să muncească, foindu-se de colo-colo, simulînd boala, dar veşnic flămînd.

— Dacă i-ar semăna toţi ceilalţi, am strigat din adîncul sufletului meu chinuit, nu mi-ar mai rămîne, o, Doamne, decît să fac cale întoarsă !

Poate că la regele Solomon înţelepciunea era rodul inspiraţiei, sau poate al spiritului de observaţie ; eu deveneam înţelept datorită experienţei, şi eram nevoit să remarc că, dacă noroiul şi umezeala subminau energia fizică a celor trîndavi din fire, o bătaie zdravănă făcea minuni pe spinările lor, redîndu-le vigoarea necesară pentru o activitate temeinică, uneori chiar frenetică.

Pe o întindere de treizeci de mile, pornind de la tabără, valea nu era decît o mlaştină înfiorătoare : în mediе, apa avea o adîncime de un picior, ici şi colo ne cufundam în gropi de cîte patru-cinci picioare. Nu se mai auzea decît pleosc-pleosc din clipa plecării pînă la sosirea la *boma,* ridicată în singurele locuri uscate ale traseului.

După două zile de bălăceală de acest fel, am ajuns la Rudewa, alt rîu puternic, ce curgea revărsat peste maluri. Ieşind din hăţişul de ierburi umede şi reci care acoperă malul drept al unuia din braţele sale, ne-am trezit în faţa priveliştii unei imense pînze de apă, pe care se zăreau risipite creştetele copacilor, tufe de ierburi semănate pe mari întinderi şi mărginite de munţii Usagara, aflaţi la o depărtare de zece ori douăsprezece mile. Mizeriile şi sîcîielile noastre au culminat după a cincea milă de marş de la braţul rîului. Cînd, împreună cu soldaţii şi măgarii pe care-i conduceau, am ajuns din urmă hamalii, aceştia erau înghesuiţi pe un dîmb.

— Sînteţi în tabără ? i-am întrebat.

— Nu.

— Atunci de ce v-aţi oprit ?

— Uf ! Apa este prea mare.

Unul din ei, ca să arate adîncimea, trase o linie închipuită în jurul şalelor ; altul îşi puse mîna de-a

curmezișul pieptului, un al treilea, la gît ; al patrulea peste cap, vrînd să spună că ar trebui să înoate.

Nu era cu putință să străbați înot cinci mile, într-o mlaștină de ierburi. Dar nici nu era posibil ca asemenea divergență de opinii să exprime adevărul. I-am pus deci pe wangwana să înainteze cu măgarii, urmați de pagazi și, după trei ore de bălăceală într-o apă adîncă de patru picioare, am poposit pe pămînt uscat.

Mlaștina era străbătută, dar grozăviile acestui marș ne lăsaseră o impresie ce n-avea să se șteargă curînd — nimeni nu era în stare să uite ostenelile îndurate acolo, trezind sila de călătorie — impresie dureroasă, pe care urmarea o făcu și mai vie, regretînd că pornisem la drum în plină *masika*. Începînd din perioada aceea, ne muriră cîte doi-trei măgari pe zi ; nu ne mai rămaseră decît cinci complet epuizați. Soldați și pagazi suferiră boli fără număr ; eu însumi am fost doborît la pat de o dezinterie acută. Poate că aș fi suferit mai puțin timp, luînd medicamentul adecvat, dacă nu mi-ar fi inspirat încredere clorodina lui Collis Brown, care a întîrziat folosirea judicioasă a prafului lui Dover. Această clorodină, despre care s-au vorbit și s-au scris atîtea și din care am întrebuințat trei flacoane, nu mi-a dat niciodată nici un rezultat, nici pentru dezinterie, nici pentru diaree ; nici măcar nu a limitat efectele bolii.

Totuși, în ceata noastră n-au fost decît două victime ale acestei înfiorătoare mlaștini : un pagaz și cîinele meu, sărmanul Omar, care mă însoțea de la plecarea din India.

Singurul copac important din valea Makata este palmyra *(Borassus flabelliformis)* ; în unele locuri, crește în cantitate suficientă pentru a forma desișuri care se pot numi pădurici. În momentul trecerii noastre, fructul lui nu era copt și am regretat acest lucru ; altminteri, ar fi fost pentru noi un fruct nou în toată puterea cuvîntului. Mai departe nu vezi, în această cîmpie, decît co-

paci spinoşi, de diferite speţe, alţii cu creste ca nişte graţioase paraşute şi un mimoza-umbrelă, al cărui creştet graţios este veşnic verde.

La 4 mai, după ce am urcat o clină uşoară, ne-am oprit la Rehenneko, cel dintîi sat din Usagara, în care am poposit. Este o aşezare mai acătării, situată la poalele muntelui, avînd aer bun şi curat, care ne făgăduia totodată sănătate şi confort. Ziduri groase din argilă formînd un careu compact închid colibele sale conice, cu acoperişuri de bambus şi flocoşică [1], adăpostind vreo mie de suflete. În jur sînt alte sate bogate şi populate, ai căror locuitori păstrează în purtările lor independenţa care n-are nimic neplăcut. Pîraie nespus de curate, limpezi ca un cristal, şopotind pe pietriş şi bolovani, compun o muzică desfătătoare pentru urechea călătorului aflat în căutarea unui asemenea dulce element potabil.

În împrejurimi, bambusul atinge un volum suficient pentru a face din el prăjini solide, bune de corturi şi în cantitate de ajuns de mare pentru a aproviziona o armată întreagă. În sfîrşit, munţii sînt acoperiţi din belşug de copaci frumoşi, care ar furniza lemn excelent pentru cherestea.

Am petrecut patru zile în acest loc plăcut, ca să ne mai refacem puterile înainte de a înfrunta urcuşul munţilor Usagara. Apoi, la 8 mai, în ciuda slăbiciunii lor, animalele şi oamenii suiră costişele abrupte ale primelor şiruri de coline.

Ajunşi în vîrf, am văzut desfăşurîndu-se, ca în tabloul unui maestru, valea largă a Makatei, cu cursurile ei de apă, asemenea unor frînghii de argint scînteind în jocul razelor de soare; cu miile de palmieri graţioşi care-i dăruiau şi ei farmecul lor; cu marele zid alcătuit din munţii Uruguru şi Uswapanga, care se albăstreau în zare

[1] *Folcus lanetus* (n. t.).

şi formau un fundal sublim prin măreţia şi vastitatea lui, demn de o panoramă atît de cuprinzătoare.

Întorcîndu-ne privirile spre vest, ne-am trezit într-o panoramă alpină, o creastă înălţîndu-se după alta, un pisc după altul, conuri îndesate peste alte conuri ; în depărtare, către nord, vest şi sud, culmile munţilor se rostogoleau asemenea unor talazuri îngheţate, în toată această privelişte nu se putea zări nici un loc golaş sau arid. Imaginea înfăţişată nu oferea schimbări subite, nici contraste izbitoare, căci pretutindeni o mantie universală alcătuită din copaci verzi înveşmînta fiecare pisc, vîrf şi culme.

După călătoria întreprinsă peste întinsul plat şi unduirile greu de străbătut ale ţinutului maritim, prima zi de marş prin ţinutul Usagara era pentru oamenii noştri un interludiu agreabil, dar pentru dobitoacele noastre slăbite şi împovărate, era o încercare crudă. La popasul de seară, ne muriseră doi, după numai şapte mile parcurse de la Rehenneko, era prima rată plătită din datoria noastră faţă de Makata. În scobiturile adînci ale munţilor se găsea din belşug apă dulce şi limpede, curgînd cînd prin albii de granit solid, cînd pe o albie de gresie roşie bogată, a cărei substanţă moale era curînd pătrunsă de elementul acvatic şi particulele ei erau mereu tîrîte de curent, îmbogăţind văile inferioare ; în alte rîpe apa ţîşnea şi urla ca un tunet minîatural, săltînd peste striuri de granit şi stînci de cuarţ.

În ziua de 9 mai, după alt şir de asemenea urcuşuri şi coborîşuri, urcînd coline şi coborînd în adîncurile crepuscule, ale unor văi profunde, am regăsit brusc Mukondokwa, într-o vale îngustă, acoperită de trestii, păpuriş şi de tufişuri spinoase. Printre mărăcinişuri, tamarindul lupta pentru existenţă cu uriaşe *convolvulus*, ale căror braţe încolăcite îl strîngeau cu atîta forţă şi tenacitate, încît părea crescut acolo doar a fi suportul lor.

Avînd cel mult o milă lățime, această vale, care pe-alocuri nu atingea nici un sfert din această întindere, urma toate mlădierile rîului și își desfășura curbele, la fel de variate ca ale unui șarpe, între costițe perpendiculare, înveșmîntate în mimoze, salcîmi și tamarinzi.

În scurtă vreme, am ajuns la drumul urmat de Burton și Speke în 1857, cu care ruta noastră s-a întretăiat între Mbumi și Kadetamare (acest din urmă loc trebuie să fie numit Misonghi, căci Kadetamare era doar numele unei căpetenii). Timp de o oră, am umblat de-a lungul malului stîng al lui Mukondokwa, drum unduitor, care ne-a făcut să ne îndreptăm spre sud-est, apoi spre vest, nord și nord-est, pentru a ajunge la locul unde poate fi trecut rîul.

O jumătate de ceas de marș de la vad ne-a dus la Kiora, așezare grețoasă, pavată cu balegă de capră, avînd un număr extraordinar de copii pentru un cătun cu douăzeci de familii, un soare dogorîtor care-l potopea cu o furie de 53 de grade și armii alcătuite din puzderie de insecte, de toate spețele cunoscute și necunoscute.

Trebuia să găsesc acolo, după cum fusesem anunțat, cea de-a treia caravană care, plecase din Bagamoyo atît de bine echipată și înzestrată din plin cu de toate. Conducătorul, nefiind altul decît albul Farquhar, zăcea în pat, cu un picior umflat (maladia lui Bright), incapabil de cea mai mică mișcare.

De îndată ce-mi auzi glasul, Farquhar se tîrî afară din cortul său, ceea ce nu mai făcuse de 15 zile. Nu l-aș fi recunoscut niciodată pe voiosul meu marinar alb sub înfățișarea acestui om de o paloare mortală și buhăit, cu picioare ca de elefant; plecase din Bagamoyo atît de sprinten și de ferchеș! Suferea ori de elefantiazis, ori de dropică.

O colină aerisită domina satul Kiora; am așezat acolo *boma*, cu un gard ghimpat, și după ce a fost ridicat

cortul meu și animalele îngrijite, am pus să fie adus bolnavul înăuntru, pe brațele a patru oameni.

Interogat asupra stării sale, Farquhar îmi spuse că nu știa de unde-i venise răul și că nu simțea nici o durere.

— Nu te doare uneori în partea dreaptă ? l-am întrebat.

— Ba da, cel puțin așa cred ; dar nu știu nimic precis.

— Nu ți se întîmplă cîteodată să simți un junghi deasupra mamelei stîngi, un spasm rapid, după care ți se taie răsuflarea ?

— Da, cîteodată mi se taie răsuflarea.

Singurul lucru de care se plîngea în mod vădit era halul picioarelor sale, umflate groaznic. Deși avea o poftă de mîncare de cal, totuși își simțea picioarele moi.

Cu ajutorul acestor zgîrcite informații asupra maladiei și a particularităților ei, am descoperit în cărțulia mea de medicină că „umflarea picioarelor și a corpului poate rezulta în urma unei boli de ficat, a inimii sau a rinichilor".

Dar nu se potriveau toate simptomele. Așa, de pildă, nu se manifesta nici o lenevire a intestinelor, ba chiar dimpotrivă. Ce era acest gen de hidropizie ? Numai de n-ar fi fost elefantiazis, atît de frecventă în Zanzibar. Dealtfel, cum să tratezi un om care nu-ți poate spune lămurit dacă îl doare capul sau spatele, picioarele sau pieptul ?

A fost deci un noroc pentru mine că l-am ajuns din urmă la Kiora ; deși se vădi a fi o pacoste pe capul meu, fiindcă nu era în stare să meargă, și transportul pe asini, după experiența dureroasă din valea Makata, începea să fie deficitar. Nici nu-l puteam lăsa la Kiora, căci moartea l-ar fi răpus curînd ; dar numai împrejurările îmi puteau arăta cîtă vreme voi izbuti să duc cu mine un

om în halul acela, printr-un ținut lipsit de mijloace de transport.

La 11 mai, al treilea și al cincilea grup, acum adunate laolaltă, mergeau de-a lungul malului drept al rîului Mukondokwa, prin mijlocul unor cîmpuri de *sorgo* și vedeam cum munții se înalță tot mai mult, pe măsură ce înaintam spre vest.

Am lăsat Muniyi Usagara în dreapta. La scurt răstimp după aceea, am găsit drumul barat de pintenii lanțului pe care trebuia să-l urcăm și să-l coborîm apoi.

Un marș de opt mile, pornind de la vadul lui Misonghi, ne aduse la alt vad al lui Mukondokwa, unde ne-am luat rămas bun pe îndelete de la ruta lui Burton, rută ce străbătea trecătoarea Goma și, după aceea, se cațără pe povîrnișurile abrupte ale lui Rubeho. Ruta noastră se desfășura într-un mediu complet opus celui pe care tocmai îl părăsisem. Nu mai era nici urmă de vegetație exuberantă, cu efluvii înăbușitoare ; nici soluri mănoase ; un teren arid și o floră de deșert ; aloes, cactuși, arbuști spinoși. Nu mai zăream păduri pe înălțimi, costișe și văi, doar stînci jupuite, înălbite de ploi și soare și hotarele unui deșert fără țipenie de om.

În timp ce urcam costișa prelungită, de un cenușiu cam cafeniu, care se află pe stînga după Mukondokwa, aveam la dreapta noastră piscul Nguru, cel mai falnic dintre conurile din Usagara.

La două mile de ultimul nostru vad, am găsit un *khambi* ridicat cu grijă și așezat lîngă rîu, care în acest loc se sfarmă într-un torent furios, primul oferit privirilor noastre.

A doua zi, chiar în clipa plecării, am aflat că *„Bana Mdogo“* „micul stăpîn“, cum i se zicea lui Shaw, și oamenii însărcinați cu căruța, încă nu sosiseră. De cu seară îi trimisesem lui Shaw doi măgari : unul pentru el, care se pretindea bolnav, și altul pentru încărcătura din căruță ; pe urmă, mă dusesem la culcare, gîndind că

întîrziații vor sosi curînd. Dimineața, aflînd de lipsa lor, mi-am închipuit că aghiotantul meu nu știa că avem de făcut cinci etape într-un ținut pustiu ; l-am trimis deci pe Chowpereh, unul din soldații Mgwana, cu următorul bilet :

„La primirea acestui ordin, aruncați în rîu, într-un șanț, în rîpa cea mai apropiată, căruța precum și samarele de prisos și, pentru numele lui Dumnezeu, porniți la drum ! Dacă rămînem aici, murim de foame !"

Patru ore se scurseră ; așteptîndu-l în van pe Shaw, ajungînd la capătul răbdării, căci în fața noastră se deschidea perspectiva unui marș lung, m-am dus în întîmpinarea celor ce zăboveau. La un sfert de milă de vad, o, căruțași, ascultați atenți, l-am văzut pe îndesatul, vînjosul Chowpereh purtînd căruciorul pe cap, inclusiv roțile, spițele, hulubele, osiile și toate celelalte. Socotise mai comod să-l care pe cap, decît să-l tragă după el.

Această transportare, contrazicînd formal ordinul ce-l dădusem, m-a exasperat și căruța se rostogoli în adîncuri printre buruienile înalte, unde fu, în sfîrșit, lăsat în plata Domnului.

În mijlocul cetei, era John Shaw, călare pe măgarul lui ; mi-ar fi imposibil, după pasul lor, să hotărăsc care din ei era mai adormit : călărețul sau măgarul... Cînd l-am dojenit fiindcă ținea în loc caravana atîta vreme, cînd ne aștepta un marș, cu tonul tipic pe care-l lua cînd era dispus să se burzuluiască, Shaw îmi răspunse că făcuse tot ce-i sta în puteri. L-am rugat totuși să schimbe pasul, dacă nu este în stare să descalece, pentru ca măgarul lui să fie luat la căratul poverilor. Asta prilejui, desigur, o mică scenă ; însă orice s-ar fi întîmplat, tînărul *mtongi* european al unei expediții în Africa Orientală trebui să cineze împreună cu tovarășul pe care și l-a ales.

Am ajuns la ora patru la Madete ; în cursul etapei, doi măgari, sleiți de trudă, își găsiră moartea.

Cu un ceas mai-nainte, trecusem iarăşi Mukondokwa. Determinînd direcţia, dobîndisem certitudinea că acest rîu izvorăşte dintr-un grup de munţi situaţi cam la 40 mile nord-vest de piscul Nguru. Ruta urmată de noi se îndrepta către vest-nord-vest ; la Madete, ea se îndepărta definitiv de rîu, în acest punct.

În ziua de 14, marşul se desfăşură, în întregime, pe nişte coline unde, ici şi colo, la suprafaţă, erau vizibile gresia şi granitul şi al căror aspect pietros şi secat părea că se oglindeşte în fiecare tufiş, în fiecare plantă. Acest marş de şapte mile ne făcu să ajungem la o înălţime de aproximativ opt sute de picioare deasupra lui Mukondokwa. Am văzut atunci la picioarele noastre lacul Ugombo, o pînză de apă cenuşie. Priveliştea nu era frumoasă, nici atrăgătoare, dar înviorătoare, plăcută pentru ochii obosiţi, înfăţişa o schimbare faţă de ariditatea din jur.

În împrejurimi, nimic care să-ţi poată trezi entuziasmul, cît de cît ; nici munţi unduind majestuos, nici peisaje rîzătoare. La extremitatea occidentală, un pisc de un cafeniu întunecat, înalt cam de trei sute de metri, numit Ugombo şi care dă numele său şi lacului. Un mic lanţ neregulat şi jos, avînd acelaşi ton cafeniu — închis, se desfăşura la nord, la distanţă de o milă, paralel cu malul ; în sfîrşit, pe ţărmul apusean al lacului, o cîmpie joasă se pierdea în depărtare, către munţii Mpwapwa şi către Marenga Mkali, iar ochii noştri, întorcîndu-se de la această întindere cafenie, se opreau bucuroşi asupra apei cenuşii şi liniştite de la poalele colinei.

Părăsind creştetul lanţului, mărginit la răsărit de pînza de apă pe o lungime de patru sute de picioare, am urmat ţărmul nordic al lacului. Mi-a trebuit exact un ceas şi jumătate ca să ajung de la un capăt la celălalt ; drept care am tras concluzia, această latură fiind cea mai lungă, că Ugombo are trei mile lungime şi două lăţime, în locul unde are dimensiunile cele mai mari.

Țărmul său, cel puțin pînă la șaisprezece metri de la marginea apei, este o mlaștină de netrecut, plină de trunchiuri și de ierburi înalte, printre care voluminosul hipopotam își croiește drum și sapă canale, care sînt urmele excursiilor sale nocturne. Aici vin să se adape animalele mai mici cu *„twiga"* (girafa), bivolul, zebra, mistrețul, *kudu*, hyraxul și numeroase antilope. Puzderie de păsări, de o varietate uimitoare, ca ibișii, rațele sălbatice, lebedele negre, cocorii și pelicanii, roiesc pe luciul undelor. Răpitoare, vulturi-pescari și ereți, planează deasupra lor, pîndindu-și prada, în vreme ce prin preajmă răsună strigătul bibilicii, al tucanului, gunguritul porumbelului, țipătul bufniței „ciuvic-ciuvic", și, în ierburile vecine, chemarea floricanului [1], a becației și a cocoșului de munte.

Am fost nevoit să rămîn acolo două zile ; unul din oamenii mei, un hindus numit Jako, tîmplar, dezertase, cu una din cele mai bune carabine ale mele ; trimisesem pe urmele sale, așa că n-aveam încotro, trebuia să aștept. Am profitat de ocazie pentru a explora malurile nordic și sudic ale lacului. La poalele stîncoase ale unei coline rotunjite și cam scunde, situată pe malul nordic, la 15 picioare deasupra nivelului actual al apei, se vedea în mod distinct și bine definit acțiunea valurilor. De la baza acestei coline, pînă la liziera mocirlei reci, șiruri înguste de scoici sfărîmate erau întipărite la fel de precis ca și cele ce se găsesc pe o plajă după reflux. Negreșit, că un geolog priceput ar fi urmărit mult mai sus urmele valurilor pe gresie. Pentru mine, doar urmele cele mai evidente erau vizibile. Totuși, ele mi-au izbit privirile și, după cercetarea împrejurimilor, mai cu seamă la capătul apusean al cîmpiei, nu încape îndoială că acest lac Ugombo nu este decît „coada" unuia a cărui întindere a fost odinioară egală cu cea a lacului Tanganica. După

[1] Un fel de stîrc, specie originară din Ceylon (n. t.).

ce am întreprins o ascensiune pînă la jumătatea piscului Ugombo, această opinie mi-a fost confirmată cînd am văzut lunga linie a cîmpiei, în depresiune, la poalele înălțimii, întinzîndu-se pe o distanță de treizeci de mile către munții Mpwapwa și apoi jur-împrejur, pînă la Marenga Mkali, acoperind toată suprafața aceea vastă pe o înălțime de patruzeci de mile și o lungime necunoscută. O coborîre a nivelului cu 12 picioare i-ar da, mă gîndeam, în timp ce priveam, treizeci de mile lungime pe zece lățime ; una de treizeci de picioare ar spori lungimea sa la o sută de mile și lățimea pînă la cincizeci, acesta fiind aspectul plan al cîmpiei ce se întindea la vest de Ugombo și la nord de Marenga Mkali. În sfîrșit, apele lacului au ceva din compoziția sălcie a lui Matamombo, torent de care se află acum la o depărtare de 15 mile și amintesc, deși într-o slabă măsură, de apa lui Marenga Mkali, situat la patruzeci de mile depărtare.

Jako, tîmplarul hindus, mi-a fost adus către sfîrșitul celei de a doua zile ; își explică dispariția aducînd pretextul că, obosit peste măsură, adormise în mărăciniș, la cîțiva pași de drum. Întrucît din vina lui zăbovisem în pustietatea flămîndă din Ugombo, nu eram dispus să-l iert ; astfel, ca să previn orice alte șmecherii ticăloase din partea lui, m-am văzut silit să-l pun laolaltă cu fugarii băgați în lanțuri.

Ne-au mai murit doi măgari și, pentru a împiedica să fie lăsată în urmă vreo parte din bagajul nostru prețios, am fost constrîns să-l expediez pe Farquhar, pe propriul meu măgar de călărie pînă-n satul Mpwapwa, la depărtare de treizeci de mile, dîndu-l în grijă lui Mabruki Burton.

Ca să salvez expediția de la pierzanie, deși nu voiam deloc ca lucrurile să se petreacă astfel, am fost silit să trag concluzia că ar fi mai cuminte pentru mine, pentru el și pentru toți cei în cauză, să fie lăsat în casa vreunui șef de trib binevoitor din vreun sat, cu un stoc de pîn-

zeturi şi mărgele care să-i ajungă şase luni, pînă se va face bine, decît să-şi facă vindecarea imposibilă.

La 16 mai, străbăteam cîmpia de la vest la Ugombo, atingînd din cînd în cînd marginea unui lanţ stîncos şi jos, format din trapp [1] din care o zguduire violentă deplasase cîteva blocuri enorme. Baobabi, tamarinzi uriaşi şi o varietate de arbori spinoşi creşteau în această cîmpie. Pe coasta stîncilor se aflau euforbii arborescenţi, de o mărime cum nu întîlnisem în Abisinia.

Mergeam de cinci ceasuri, cînd am văzut cum arcul munţilor se înconvoaie spre nord-est.

Ruta pe care o urmam se îndrepta către nord-est, spre falnicul şir al munţilor Mpwapwa, şi astfel ne făcea să ocolim Rubeho, lăsat în stînga noastră, unde se ridica pînă-n nori. Acum se explică adoptarea acestei noi rute spre Unyanyembe. În locul trecătoarei „teribile", a urcuşurilor anevoioase, nu aveam de întîlnit în cale decît o vastă cîmpie netedă, a cărei pantă se înclina uşor spre Ugogo.

După un marş de cincisprezece zile, ne-am oprit pe malul lui Matamombo, a cărui albie secată se ştie că are heleşteie cu apă amară, bătînd în ocru. Maimuţele şi rinocerii erau numeroşi prin împrejurimi, precum şi diferite antilope, printre care se deosebeau steinbock [2] şi Kudu. Acolo l-am pierdut pe preţiosul meu căţelandru, Omar, aproape în pragul ţinutului Ugogo, unde vigilenţa lui devotată mi-ar fi fost atît de preţioasă. A murit de pe urma unei inflamaţii a măruntaielor, contractată în mlaştinele Makatei.

Marşul următor fu, de asemenea, de cincisprezece zile, de-a curmezişul unei jungle interminabile, formată din hăţişuri spinoase. Către sfîrşitul etapei, cu ceva mai

[1] *Trapp*, nume dat în secolul trecut, în general, rocilor eruptive de bazalt (n. t.).

[2] Antilopa ibey, de mărimea unei capre ; caută locuri aride, unde trăieşte singură sau în perechi (n. t.).

puțin de două mile înainte de a ajunge la tabără, drumul urma albia unui mic rîu, pe-atunci secat; larg cît un bulevard, acest drum mă dusese la tabăra lui Mpwapwa, care avea în vecinătatea sa o grămadă de rîuri dintre cele mai limpezi.

Istoviți de aceste marșuri lungi făcute de la Ugombo, eram cît se poate de dispuși să ne înfruptăm din bunătățile aflate pe Mpwapwa, cum se întîmplă dealtminteri cu toate caravanele care ies din Useguhha și Wadoe, aceste meleaguri infestate de muște. Acolo l-am găsit pe șeicul Thani, inteligentul dar nevinovatul arab a cărui elocință ne adusese un serviciu atît de mare. Poposise sub umbrarul unui sicomar Mtamba uriaș, unde, de două zile, se înfrupta dintr-un berbec gras, lapte proaspăt, o cocoașă de bou și mă înștiință că nu avea de gînd să părăsească prea curînd belșugul acela fericit, înainte de a înfrunta privațiunile și terekezas (marșurile forțate) din Marenga Mkali, cu nenumăratele neajunsuri, cu apa ei salină și nitroasă.

— Nu, îmi spuse el cu tărie, nu plecați; dă-le oamenilor și animalelor dumitale două-trei zile de odihnă! Angajează toți hamalii disponibili, săturați-vă de toate bunătățile pe care le găsiți aci; pe urmă, vom face drumul împreună, fără a ne mai opri. Ugogo este bogat în lapte proaspăt, cartofi dulci, carne de vită, berbec, miere, fasole, *matama*, *mamweri* și nuci, bucate de tot felul și, *inch Allah!* Vom fi acolo în mai puțin de opt zile!

Cum sfatul lui se potrivea de minune cu dorințele mele și cu pofta mea grozavă de bunătățile înșirate, i l-am primit pe dată.

După numeroasele relatări extrem de favorabile făcute de caravanele întîlnite în drum, Ugogo îmi apărea drept întruchiparea pămîntului făgăduinței și eram nerăbdător să ajung acolo pentru a-mi alina stomacul prăpădit, cu prețioasele produse ale ținutului. Dar cînd mi s-a de-

monstrat că locul unde mă aflam era la fel de bogat în bucate gustoase de tot soiul, am cedat sfaturilor venerabilului meu prieten.

Dimineața următoare mi-a fost aproape în întregime ocupată cu obținerea merindelor de la localnici, cam grei la cap, iar cînd am avut, în sfîrșit, ouă, berbec, lapte, miere, făină, fasole, unt topit, în cantitate suficientă pentru o masă impresionantă am pus la contribuție toată atenția și arta mea culinară, ca să transform aceste materii prime într-un prînz care să satisfacă un stomac ca al meu, mofturos și înfometat totodată.

Digestia sănătoasă ce a urmat acestui ospăț mi-a dovedit că strădaniile mele izbutiseră din plin. Găsesc trecut în însemnările mele, la această dată memorabilă : „Slavă Domnului ! după ce, timp de cincizeci și șapte de zile, am trăit cu fiertură de *sorgo* și carne tare de capră, am savurat cu o satisfacție deplină un prînz ca lumea și o cină adevărată" !

Într-unul din numeroasele sătulețe situate pe costișele Mpwapwei, i-am găsit adăpost și cămin lui Farquhar, pînă cînd sănătatea refăcută îi va îngădui să pornească spre a ne întîlni la Unyanyembe.

Hrana era tot atît de variată și îmbelșugată și se vindea mult mai ieftin decît bucatele proaste cumpărate de multă vreme. Căpetenia, care se numea Leucole, un bătrînel cu ochi blînzi și înfățișarea foarte plăcută, căzu la înțelegere să-i asigure confort și ocrotire, dar, fiind informat că Musungu urma să fie lăsat cu totul în sarcina lui, sugera să rămînă cu dînsul unul din oamenii mei, pentru a-l servi și a-i tălmăci dorințele.

Jako, singurul om din grup care, afară de Bombay și Selim, știa engleza, a fost desemnat, și Leucole a fost satisfăcut.

Mărgele albe, pînzeturi, *kaniki* și *merikani* de ajuns pentru a duce un trai larg pe timp de șase luni, plus opt metri de postav de calitate superioară, ce trebuiau

să fie dăruiți căpeteniei după vindecarea bolnavului, îi fură aduse lui Leucole de către Bombay. I-am încredințat totodată o carabină Starr, trei sute de cartușe, o garnitură de ustensile de bucătărie și trei livre de ceai.

Abdullah bin Nasib își făcuse pe atunci tabăra în vecinătatea noastră, cu cinci sute de hamali și o suită numeroasă, compusă din arabi și wasawahili, gravitînd în jurul persoanei sale importante. Mă trata cam la fel cum se purtase Hamed bin Suleiman cu Speke la Kasenge. Era un bărbat înalt, de vreo cincizeci de ani, cu aer nervos plin de vigoare ; veni să mă vadă, urmat de sateliții lui, și mă întrebă dacă nu cumva am nevoie să cumpăr măgari. I-am răspuns imediat afirmativ, căci toți măgarii mei erau bolnavi sau pe moarte. Îmi spuse atunci, cu cea mai mare afabilitate, că-mi va vinde tot ce-mi va fi necesar și va primi drept plată o poliță achitabilă la Zanzibar.

Încîntat de acest chibzuit și amabil arab, găsind că îndreptățea întru totul elogiile aduse de Burton, în volumul *ținuturilor Lacurilor din Africa Centrală* i-am arătat toată stima cuvenită unui om însuflețit de o bunătate atît de mișcătoare. În dimineața următoare, fără a mă înștiința, fără a-mi trimite măcar un cuvîntel de rămas bun, Abdullah bin Nasib sau Kisesa, cum îi spun wanyamwezii, o pornea la drum spre Bagamoyo, cu sateliții și pagazii săi, cu toți măgarii, pînă la cel din urmă, fără să-mi spună măcar un *„kwaheri"*, sau rămas bun.

În general, poți întîlni, în acest loc, între zece și treizeci de hamali dispuși să urmeze caravanele ce urcă spre interiorul continentului. Am fost destul de norocos ca să iau în serviciul meu o duzină de oameni cumsecade care, la sosirea noastră la Unyanyembe, își prelungiră toți angajamentul și mă însoțiră pînă la Ujiji. În fața acelor formidabile marșuri forțate din Marenga Mkali care ne așteptau, m-am felicitat cu atît mai mult pentru această fericită întorsătură, cu cît nu-mi mai rămîneau decît

zece măgari dintre care patru abia puteau să se tîrască, și nu mai făceau doi bani ca animale de povară.

Mpwapwa, cum îl pronunță deformat arabii, este Mbambwa al wasagarilor. Este un lanț de munți ce se înalță la peste șase mii de picioare deasupra nivelului mării. Se mărginește la nord, după cum am spus, cu întinsa cîmpie, care începe de la lacul Ugombo, iar la est, cu cea a lui Marenga Mkali, ce se întinde dincolo de hotarele ținutului Uhumba. În fața lui Mpwapwa, la o distanță de aproape treizeci de mile, se ridicau Anak, mare pisc din Rubeho, precum și alți munți semeți și înalți, ale căror culmi formează o creastă cu lungi șiruri și povîrnișuri ce răsar din cîmpie ; povîrnișuri rectilinii, atît de regulate, de parcă materialele componente ar fi fost cizelate și dispuse de generații întregi de zidari și cioplitori în piatră.

Răpit de priveliștea costișelor sale înveșmîntate în verdeață, întunecate de mulțimea copacilor cu frunziș des, de limpezimea rîurilor nenumărate, cu apă dulce, străjuite de tufișuri de copaci spinoși, de mimoze gingașe, de uriași sicomori, de înaltele sale conuri, îndărătul cărora îmi închipuiam priveliști vesele, am înfruntat osteneliile unei ascensiuni pînă în vîrf.

Dragostea mea pentru pitoresc n-a fost dezamăgită. Din vîrf am îmbrățișat cu privirea o întindere de șes și de munți, mergînd de la piscul Ugombo pînă la îndepărtatul Ugogo și de la Rubeho pînă pe purpuriile pajiști ale ferocilor, neîmblînziților wahumba o arie de cîteva sute de mile pătrate. În cîmpie și în învecinata Marenga Mkali, ce părea netedă ca un fund de mare, colinele pe care natura parcă le-ar fi semănat la întîmplare „într-o zi de grabă nepăsătoare", răsăreau ca niște insule în largul unui ocean brăzdat în verde și în nuanțe întunecate. Acolo unde cîmpia era dezgolită se arătau largi spații de un alburiu-cafeniu, peste care, la răstimpuri, lunecarea

norilor arunca umbre prelungi ; iar unde era junglă deasă, verdele alterna cu cafeniul închis.

Privită în ansamblu, panorama nu era promițătoare, înfățișa prea evident adevărata pustietate, în cele mai aspre aspecte ale sale ; dar poate că și siguranța că în scobiturile vastei cîmpii desfășurate la picioarele mele nu se găsea nici un strop de apă, decît ceva saramurat, amar ca nitratul și de nebăut ca urina, îmi crea o antipatie față de ținut.

Vînătorul poate considera zona aceea un paradis în toată puterea cuvîntului, fiindcă în adîncurile sale găsește tot soiul de vînat care să-i atragă instinctele ; dar pentru un călător obișnuit are un aspect sever. Totuși, mai aproape de locul de unde priveam, la poalele lanțului Mpwapwa, aspectul de cîmpie se schimba. Mai întîi, jungla se rărea, avea luminișuri, pădurile își rupeau șirul și se întrezăreau cîmpuri întinse de porumb, de *holcus* noduros, de *sorgo* și mei, cu cîte un *tembe* sau un sat pe ici și colo. Apoi, tot mai aproape de mine, alergau fîșii înguste de iarbă tînără și se desfășura un tăpșan înconjurat de copaci mari.

Fire de apă, cuprinse într-o mare albie de rîu, împărțeau acestor ogoare însetate elementul înviorător, atît de rar și de prețios în această parte din Usagara. Pe povîrnișul care se întîlnea cu albia rîului, zburlit ici și colo de blocuri groase de bazalt și țăndări de stînci căzute dintr-un abrupt, pe această stîncărie enormă sînt agățați mari euforbi solid fixați în piatră care-și găseau hrana unde nici o altă plantă n-ar fi putut măcar să vegeteze. În altă parte, versantul era împodobit cu o mantie de mimoze îndrăznețe ajungînd aproape pînă-n vîrf. În sfîrșit, priveliște mîngîietoare pentru mine, care fusesem de atîta vreme lipsit de ea, sute de vite pășteau în faldurile munților, a căror singurătate o însuflețeau în chip plăcut.

Dar priveliștea cea mai frumoasă o aveam spre nord, în partea masivului muntos ce își arcuiește lanțul frontal în fața lui Rubeho ; masiv compact, de unde vînturile, al căror sălaș este, se rostogolesc din creștetul pantelor abrupte și al piscurilor singuratice, capătă tărie în „preria" Marenga Mkali, urlă de-a curmezișul lui Ugogo și se abat în Unyamwezi cu puterea vijeliei. Aceasta este și locuința norilor, aici întîlnești izvoare ale apelor cristaline ce înveselesc cu muzica lor vîlcelele înfrunzite și îmbogățesc populatul district Mpwapwa.

Pe aceste înălțimi răcorite de adieri simți că ți-e mai bine, renaști ; îți recapeți puterea sorbind aerul curat, desfătîndu-te cu vederea unor astfel de platouri, verzi, ca niște pajiști, de culmi netede, rotunjite, de văi ale căror ascunzișuri ar fermeca și pe un pustnic ; cu vederea rîpelor adînci și cumplite, impunătoarelor defileuri unde domnește o lumină crepusculară, abisurilor cu pereți zdrențuiți, țarcurilor fantastic de tocite ce le dominau cu priveliștea unui asemenea ansamblu pitoresc, ale cărui contururi mari închid în ele tot ce are natura sălbatic și poetic.

Totuși, deși călătorul care vine dinspre coastă se va simți recunoscător pentru produsele lactate din Mpwapwa, de care a fost multă vreme lipsit, nu trebuie să uităm că acest district se remarcă și prin faptul că este bîntuit în chip odios de urechelnițe. În cortul meu se numărau cu miile ; patul meu de campanie adăpostea sute, veșmintele mele cîte cincizeci, iar pe capul și pe gîtul meu stăteau cu duiumul. Plaga lăcustelor, cea a păduchilor și a puricilor este floare la ureche, în comparație cu aceste blestemate urechelnițe. Nu că ar mușca sau că ar irita cumva pielea ; însă aspectul și numărul lor este ceva atît de oribil, încît numai gîndindu-te la ele și ajungi în pragul nebuniei. Cine poate veni în Africa Orientală fără a fi citit experiențele lui Burton și Speke ? Care dintre lectorii lor nu-și va aminti cu oroare de înspăimîn-

tătoarea relatare a întîlnirilor sale cu acest flagel, făcută de Speke ? Cred că numai o intensă şi nervoasă vigilenţă m-a scăpat de o asemenea pacoste.

După urechelniţe veneau, ca importanţă şi număr, furnicile albe, a căror putere de distrugere este pur şi simplu cumplită. Cuiere, rogojini, veşminte, stofă ; într-un cuvînt, tot ce aveam, părea să dispare ; şi, fiind martorul voracităţii lor, mă temeam să nu-mi devoreze şi cortul, în timpul somnului. Pînă atunci. pe drumul dinspre coastă, seminţia aceasta nu fusese motiv de nelinişte ; în toate celelalte tabere, furnicile negre şi roşii ne absorbiseră atenţia ; dar în Mpwapwa cele negre erau foarte rare, iar roşii n-am văzut nici una.

După trei zile de popas, m-am hotărît să-mi reiau marşul, care trebuia să continue fără întrerupere pînă la Mvumi, sat din Ugogo unde aveam să fiu iniţiat în arta de a negocia un bir cu căpeteniile wagogilor.

Prima etapă, de la Mpwapwa la Kisokweh, fu foarte scurtă : numai patru zile, pentru ca şeicul Thani, şeicul Hamed şi cele cinci sau şase caravane de wasawahili să mă poată ajunge din urmă, după cum ne înţelesesem, şi să meargă cu mine la Chunyo, în hotarele lui Marenga Mkali.

Capitolul VII

PRIN MARENGA MKALI, UGOGO ŞI UNYANZI, PÎNĂ LA UNYANYEMBE

Mortalitatea în rîndul animalelor de povară. Încăpăţînaţii wagogo. Mulţimea bacantelor. Plătirea tributului. Necesitatea prudenţei. Cuvîntarea călăuzei. Autenticii ugogieni. Puterea injurioasă. Un conducător surprins. Renumitul Mizanza. Omorîrea hienelor. Grecii şi romanii Africei. Un moment critic. Spinarea elefantului. Sălbăticia din Ukimbu. Sfîrşitul primei părţi a călătoriei. Sosirea la Unyanyembe.

La 22 mai, toate caravanele noastre, a lui Thani, a lui Hammed, celelalte cinci-şase şi a mea, se adunau la Chunyo, popas aflat la trei ore şi jumătate de marş de Mpwapwa. În cursul acestui marş, mersesem de-a lungul munţilor şi trecusem peste trei sau patru pinteni izolaţi de lanţ, care ies în afară de-a curmezişul drumului. Ultimul din aceste colnice se împreună cu o ramură transversală de-ajuns de înaltă. Clădit în asemenea loc şi la adăpostul acestei îndoite ocrotiri, satul Chunyo, situat pe versantul vestic, nu simte nimic de pe urma vijeliilor ce se abat peste abruptele pante învecinate ; dar apa lui este grozav de rea, compoziţiei sale salino-nitrice îşi datorează pustietatea ce desparte Usagara de Ugogo, numele de Marenga Mkali, adică „apă amară".

Cu tot gustul lui nespus de dăunător gîtlejului, arabii și băștinașii beau fără teamă acest lichid nitros și nu suferă de pe urma lui ; însă au mare grijă să-și împiedice animalele de povară de a bea din puțuri. Neștiind acest lucru, ignorînd chiar punctul de unde începea exact cîmpia cea rea, am lăsat să-mi fie duse animalele la adăpat, cum se făcea întotdeauna la capătul unui marș, și rezultatul a fost dezastruos : cele cruțate de îngrozitoarea mlaștină a Makatei au fost răpuse de puțurile lui Chunyo. La mai puțin de cinci zile după plecarea noastră din Chunyo sau Marenga Mkali, cinci din cei nouă măgari care-mi mai rămăseseră, dobitoacele cele mai sănătoase, căzură victime apelor vătămătoare.

La ieșirea din neospitalierul Chunyo, caravana noastră era într-adevăr impozantă : aproape patru sute de oameni, multe puști, steaguri, tobe, trîmbițe, strigăte, un tărăboi cumplit.

Ceata era condusă de șeicul Hamed, care primise din partea lui Thani și a mea misiunea de a ne călăuzi prin temutul Ugogo, o alegere nefericită, după cum se va vedea mai tîrziu.

De la Chunyo la Ugogo sînt 30 de mile și distanța trebuie să fie străbătută în treizeci și șase de ore, ceea ce face ca oboseala să fie mai mult decît dublul celei obișnuite.

Între aceste două puncte se întinde Marenga Mkali, unde nu găsești un strop de apă. Cum o caravană mare, să zicem, de peste două sute de oameni, rareori face, în medie, mai mult de o milă și trei sferturi pe oră, acest traseu de treizeci de mile cere șaptesprezece ore de rezistență, sub un soare ucigător, fără apă și cu prea puțină odihnă.

De obicei, apa este ceva frecvent în sudul Africii, de unde rezultă faptul că în această regiune caravanele nu au fost silite să recurgă la burdufe, cum sînt „khirbeh" în Egipt sau „mushok" în anumite părți ale Indiei. Putînd

să străbată în două zile districtele secetoase, fiecare ia cu dînsul doar o mică ploscă şi se mulţumeşte să viseze la cantitatea de apă pe care o va înghiţi la locul înzestrat cu apă.

Deşertul e monoton ; marşul este îngreuiat din această cauză. Pe lîngă oboseală, m-au cuprins frigurile primejdioase şi mi-au ars pînă şi măduva din mine. Pilcurile de antilope, de zebre, de girafe, adevărate minuni vii ale Africii, galopînd pe cîmpie, nu aveau nici un farmec pentru mine şi nu-mi distrăgeau atenţia de la criza grozavă care mă scutura. Spre sfîrşitul primei etape, îmi era cu neputinţă să mă ţin pe măgar. Nici nu ne puteam opri, pînă a doua zi, cînd străbătusem doar o treime din pustiu. Le-am cerut deci soldaţilor să mă ducă într-un hamac, unde am căzut într-o letargie adîncă. Totuşi, febra a încetat, în cursul nopţii, şi la trei dimineaţa, cînd a sunat adunarea, îmi pusesem cizmele şi pintenii şi, ca-ntotdeauna, încălecasem iarăşi pe animalul meu şi-mi conduceam oamenii.

La ceasurile opt, făcusem 32 de mile. Deşertul era străbătut ; intram în Ugogo, această provincie care pentru oamenii mei era un motiv de teamă, pentru mine un „Pămînt al Făgăduinţei". Tranziţia de la pustietate la „Pămîntul Făgăduinţei" era foarte gradată şi lină.

Trecu multă vreme pînă să se rărească junglele, să se ivească terenurile desţelenite. În sfîrşit, se arătară : nu erau încă semne de culturi, pămîntul era gol. Marşul continuă ; ierburile şi vegetaţia acoperiră colinele situate în dreapta noastră, paralel cu ruta noastră. Apoi urmară păduri pe povîrnişuri, în sfîrşit se văzură întinse ogoare cultivate. Un mare val de pămînt roşcat, acoperit de plante sălbatice, graminee şi trestii, fu urcat, şi se deschiseră dinaintea noastră cîmpurile cu grîne pe care le căutasem.

Intrasem de un ceas în Ugogo. Priveliştea nu era ce mă aşteptam. Îmi închipuisem un platou rîpos, dominînd

cu cîteva sute de metri deșertul și dezvăluind brusc caracteristicile ținutului. În locul lui, o tranziție făcută pe nesimțite ; la ieșirea din mijlocul buruienilor înalte ce precedaseră locurile cultivate, intrasem în adîncurile unor mai înalte tulpini de *sorgo*, și, cu excepția cîtorva coline depărtate, lîngă Mvumi, unde locuia Marele Sultan, primul trib căruia trebuia să-i plătim tribut, panorama era extrem de limitată.

Cu toate acestea, în împrejurimile primului sat, apărură, cîteva trăsături tipice pentru Ugogo : era o vastă cîmpie, cînd plată, cînd ridicată, ici uniformă ca o masă, colo prezentînd movile încrețite, zbîrlite de imense frînturi de stîncă, puse unele peste altele, ca și cum copiii unui neam de titani s-ar fi amuzat să clădească cu ele. Deși îngrămădite talmeș-balmeș, fiecare material din aceste mormane, așchie colțuroasă sau bloc rotunjit, alcătuiau delușoare miniaturale și păreau să fi fost azvîrlite la suprafață de către o violentă forță subterană. Lîngă Mvumi, unul din ele îmi atrase în mod special atenția ; văzut printre ramurile unui bătrîn baobab, aducea atît de bine cu turnurile pătrate, masive, ale străvechilor fortărețe, încît timp de o clipă am fost măgulit de asemenea descoperire extraordinară, care scăpase observației predecesorilor mei în Africa Orientală. O privire aruncată mai de aproape îmi risipi iluzia ; era un simplu cub stîncos, avînd patruzeci de picioare pe fiecare latură.

Baobabii jucau și ei un rol deosebit de însemnat în această scenă ; pe toate terenurile cultivate nu se zăreau alți copaci. Probabil, că situația se explica prin două motive : întîi, lipsa securilor necesare pentru a doborî asemenea masă, al doilea, făina pe care, în perioadele de foamete, o poate furniza fructul colosului, făină comestibilă în lipsă de altceva.

Primele cuvinte care mi-au izbit urechea în această provincie ieșiră din gura unui ugogo robust, destul de vîrstnic, care păzea cu indolență niște vaci, dar care, la

apropierea mea, vădi un viu interes pentru acest străin în flanelă albă și purtînd pe cap o cască de plută, „Hawkes", brevetată contra soarelui. Cum mă zări, strigă cu un glas ce se putea auzi cale de o milă :

— *Yambo,* Musungu ; *Yambo, bana, bana !*

Efectul produs fu electrizant ; nici nu rosti bine numele de Musungu, că tot satul fu în forfotă. Localnicii fură cuprinși pe rînd de emoție : toate sătulețele înșirate în apropierea drumului, remarcînd agitația stîrnită în primul, căzură pradă aceleiași frenezii subite. O mulțime înfierbîntată, bărbați, femei și copii, toți aproape la fel de goi ca și Adam și Maica Eva în prima lor dimineață, în grădina raiului, se ținură după Musungu, împingîndu-se, bătîndu-se și îmbrîncindu-se pentru a-l privi mai bine, făcîndu-mi o primire cît se poate de triumfală. Pentru întîia oară, era văzut un alb în această parte din Ugogo. Strigăte admirative ca : „Hai-li-i-i" și o larmă confuză izbucneau în mijlocul zarvei și-mi izbeau urechea, în mod nu prea plăcut, întrucît multe le socoteam neobrăzate ! O tăcere respectuoasă și o comportare mai rezervată ar fi cîștigat stima mea, dar, o, puteri care slujiți la păstrarea etichetei în Usungu, țara albilor, rezervă, respect și stimă sînt termeni necunoscuți în sălbatecul Ugogo.

Pînă atunci mă comparam cu un negustător din Bagdad, călătorind în mijlocul kurzilor și vînzîndu-le mătăsurile sale de Damasc, covoarele de Kefieh și alte obiecte de lux ; acum eram nevoit să-mi scad din pretenții și să mă consider un fel de maimuță dintr-o grădină zoologică.

Unul din oamenii mei îi rugă să vocifereze mai încet ; seminția aceea pusă pe rele îi închise gura ca unei ființe nedemne să vorbească unor wagogo ! M-am întors spre arabii mei, ca să le cer sfatul.

— Nu-i lua în seamă, îmi spuse bătrînul Thani, întotdeauna înțelept, sînt cîini care, pe lîngă lătrat, mai și mușcă.

La ora nouă, ne aflam în tabăra noastră, aproape de satul Mvumi. Curioşii soseau întruna ; în pofida împrejmuirii de spini, se înghesuiau pentru a-l întrezări pe Musungu, a cărui prezenţă era acum cunoscută în întregul district. Peste două ceasuri, însă, am uitat de curioşi şi de eforturile lor, căci, deşi am luat repetate doze de chinină, frigurile au pus iarăşi stăpînire pe mine, scuturîndu-mă zdravăn.

A doua zi, străbăteam cele opt mile ce ne despărţeau de Mvumi de apus, sat locuit de „sultanul" districtului. Abundenţa şi varietatea proviziilor, care curseseră în *boma* noastră, adevereau din plin tot ce mi se spusese despre bogăţia acestui teritoriu. Lapte dulce şi covăsit, porumb, *sorgo*, mei, miere, fasole, unt topit, arahide, un fel de bob semănînd cu un fistic mare sau cu o migdală, pepeni galbeni, harbuji tămîioşi, dovleci, castraveţi ne furâ aduse şi vîndute pentru *merikani, kaniki*, mărgele albe americane şi mărgele roşii zise de mărgean, *sami-sami* sau *sam-sam*.

Acest tîrg şi negoţ, care ţinură de dimineaţă pînă seara, îmi amintiră de tradiţiile comerciale ale abisinienilor şi ale tribului Galla. În provinciile estice, şefii caravanelor venind dinspre ţărm sînt siliţi să trimită oameni cu pînzeturi prin sate, pentru a cumpăra acolo cele necesare. În Ugogo, băştinaşii vin din proprie iniţiativă la caravane şi le aduc toate produsele pe care le au pentru schimb. Vînzătorii noştri dovediră o grabă nespusă ; cele mai neînsemnate petice de pînzeturi, albastre sau albe, fură primite bucuros, chiar şi o bucată veche, tocită şi răstocită, purtată în jurul mijlocului.

A doua zi, ne-am odihnit. Fixasem ziua aceea pentru a-i duce Marelui Sultan din Mvumi tributul, a cărui omisiune ar fi aprins războiul. Dis-de-dimineaţă, prudentul prevăzător Thani şi activul Hamed se ocupară de această îndatorire importantă. Fură trimişi doi sclavi credincioşi de-ai lor, buni de gură, meşteri în negocieri, în stil orien-

tal, cunoscînd bine căpeteniile şi ciudăţeniile ţinutului. Aceştia i-au dus sultanului, în numele nostru, douăzeci şi patru de metri de stofe diferite : opt metri de *kaniki* în numele şeicului Hamed, opt de *merikani* satinat, trimis de şeicul Thani ; în sfîrşit, patru metri de *barsati* şi tot atîţia de *dabwani ulyah,* din partea lui Musungu. Era doar un aconto.

După un ceas, sclavii se întoarseră. Îşi bătuseră gura de pomană : ofranda, socotită neîndestulătoare, nici nu fusese măcar primită.

— Uf, rău om ! îmi spuse bătrînul Thani, relatîndu-mi rezultatul demersului, rău om este acest sultan, rău, rău ! Le-a răspuns solilor noştri : „Musungu este om de seamă ; este o mare căpetenie, este foarte bogat, am văzut trecînd mai multe caravane de-ale lui. Va plăti deci patruzeci de doti (120 de metri), iar arabii, fiecare cîte doisprezece doti ; căci ei înşişi au caravane bogate. În zadar îmi tot repetaţi că alcătuiţi cu toţii o singură caravană. Dacă aşa ar sta lucrurile, de ce aţi avea atîtea steaguri şi corturi ? Duceţi-vă şi vă întoarceţi cu şaizeci de doti ; mai puţin n-am să primesc."

Auzind asemenea pretenţii exorbitante, i-am sugerat şeicului Thani că, dacă ar fi avut douăzeci de wasungu înarmaţi cu carabine, Winchester cu repetiţie, poate că sultanul mi-ar fi plătit el mie tribut, dar Thani se rugă şi insistă să fiu precaut, ca nu cumva cuvintele mele mînioase să-l irite pe sultan, făcîndu-l să ceară tribut dublu, căci era foarte capabil de aşa ceva.

— Iar dacă preferi război, zise şeicul, toţi pagazii vor dezerata şi te vor lăsa, împreună cu pînzeturile, în voia acestor wagogo.

Dar m-am grăbit să-i potolesc temerile, spunîndu-i că pusesem de o parte o sută douăzeci de doti de stofă pentru *honga,* ceea ce îmi permitea să dau patruzeci fără greutate. După care i-am ordonat lui Bombay să

desfacă balotul şi l-am rugat pe Thani să binevoiască a lua stofa ce ar putea conveni sultanului.

Stînd şi judecînd liniştit, şi urmînd şi sfatul şeicilor Hamed, ca şi al celor doi sclavi ai lor, bunul arab mă povăţui să trimit numai doisprezece doti, dintre care trei de *ulyah,* lăsîndu-le trimişilor noştri grija de a pleda retoric pentru a-l convinge pe sultan că Musungu nu avea atîtea bagaje decît fiindcă ducea cu dînsul două *mashiwa* (bărci), care nu puteau fi de nici un folos cîrmuitorului unor ţări lipsite de ape şi lacuri. Nu-i nevoie să spun că acest sfat plin de înţelepciune căpătă aprobarea mea.

Sclavii plecară din nou, de astă dată cu 30 de doti şi petrecuţi de toate urările noastre pentru succesul mesajului lor. După un ceas, se întoarseră cu mîinile goale, dar fără să fi isprăvit treaba. Căpetenia mai pretindea de la Musungu şase doti de *merikani,* plus zece şiraguri de mărgele negre şi douăspreze doti de la arabi. Îi fură trimise, le luă, pe urmă adăugă că stofa Musungului fiind scurtă şi cea a arabilor grosolană, mai cerea iar de la Musungu trei doti mari, iar de la ceilalţi cinci doti de *kaniki.*

L-am pus să măsoare stofa pe omul care avea cele mai lungi braţe din caravana mea, după tipicul din Kigogo, şi i-am trimis-o cu Bombay.

Cît despre arabi, protestară aproape disperaţi ; spuneau că asta ar însemna să se ruineze şi din cei cinci doti ceruţi, nu dădură decît doi, rugîndu-l stăruitor pe sultan să considere stofa primită drept un tribut just şi foarte onorabil. Dar, de fel dispus să ţină seama de aceste propuneri, sultanul din Mvumi profită de ocazie pentru a pretinde ca restul să-i fie plătit în stofe mai preţioase : opt metri de *ulyah,* patru de *barsati kitambi.* Am fost nevoiţi să înghiţim şi asta şi micul tiran îşi căpătă stofa, însoţită de suspinele disperate ale lui Thani şi blestemele cumplite ale lui Hamed.

Foarte agreabil mai este postul de șef de district în acest ținut, n-am ce zice, o sinecură încîntătoare și cît se poate de rentabilă, cîtă vreme „sultanul" are de-a face cu negustători arabi timizi, care se tem să se arate cît de cît independenți și pe picioarele lor, de teamă ca nu cumva să fie storși de pînzeturi. Dintr-o singură *boma*, individul nostru scosese o sută optzeci de metri de *merikani, kaniki, barsati* și *dabwani;* douăzeci și opt de metri de stofă de calitate superioară, ca *rehani, sohari, dabwani, ulyah* și zece șiraguri de perle negre într-o singură zi, una peste alta, aproape cincizeci de dolari, ceea ce reprezintă un venit frumușel pentru o căpetenie din Ugogo.

A doua zi, la 27 mai, am părăsit această reședință regală, scuturîndu-ne bucuroși praful de pe picioare, și ne-am continuat marșul spre vest.

Cinci măgari îmi muriseră în ajun, de pe urma apelor nitroase din Marenga Mkali. Înainte de plecare, m-am dus să mă uit la stîrvurile lor ; nu mai rămăseseră dintr-înșii decît oasele, complet curățate de hiene și pe care puseseră stăpînire o armie de ciori cu cravate albe.

Trecînd pe lîngă numeroasele sate din drum, am constatat că întreg ținutul nu este decît un vast grînar.

Numărînd cu zecile de oameni adunați de-a lungul drumului pentru a se holba cu priviri lacome la Musungu, nu m-au mai surprins pretențiile împovărătoare ale căpeteniei lor. Căci sărea în ochi că n-ar fi avut decît să întindă mîna, ca să pună stăpînire pe tot ce posedam noi, și am început să capăt o părere mai bună despre un popor, care, avînd certitudinea forței sale, se abținea s-o folosească ; despre un popor destul de inteligent pentru a pricepe că interesul lui era să lase caravanele să circule, fără a le impune decît o taxă de tranzit, fără a încerca să comită vreo silnicie.

Sate pretutindeni : de la Mvumi pînă în distrinctul următor, am văzut nu mai puțin de douăzeci și cinci, îm-

prăştiate în cîmpia roşcată, care, în ciuda naturii sale neospitaliere era mult mai bine cultivată decît destule din provinciile străbătute de la plecarea din Bagamoyo.

Ajunşi la *boma* noastră din Matamburu, am găsit acolo aceeaşi afluenţă de curioşi, aceeaşi ardoare de a ne vedea, aceleaşi hohote de rîs, aceleaşi strigăte de uimire provocate de exteriorul sau de purtările noastre, care putea să le pară ridicole. Arabii fiind „wakonongo", călători pe care erau deprinşi să-i vadă zi de zi, se bucurau de o imunitate completă faţă de sîcîielile la care eram supuşi noi.

Căpetenia, un om de statură herculeană, cap masiv, bine înşurubat pe umeri puternici, ca ai lui Milon din Cretona [1], se arată foarte rezonabil. Mai puţin puternic decît „sultanul" din Mvumi, deşi avea sub stăpînire patruzeci de sate şi forţe suficiente pentru a ne asupri, dacă ar fi vrut, acceptă cele patru doti trimise ca preliminarii înălţimii sale şi se declară satisfăcut dacă Musungu şi arabii îi mai trimiteau încă o dată pe atît.

Cum pretenţiile lui erau foarte rezonabile, micul tîrg fu încheiat pe dată, spre mulţumirea tuturora, şi curînd kirangozi-ul şeicului Hamed vesti plecarea pentru a doua zi dimineaţă.

La ordinele aceluiaşi şeic, kirangozi-ul se ridică pentru a cuvînta în faţa oamenilor adunaţi din cele trei caravane.

— Cuvinte, cuvinte din partea lui Bana ! strigă el. Luaţi aminte, kirangozis ! Ascultaţi, fii ai Unyamweziului ! Călătoria este statornicită pentru mîine ! Drumul este întortocheat şi rău, rău ! Jungla este acolo, în jurul nostru, şi mulţi wagogi sînt ascunşi în ea ! Wagogii străpung cu lancia pe pagazi şi taie gîtul celor care cară *mutumba* (baloturi) şi *ushanga* (mărgele). Wagogii au fost prin tabăra noastră, ne-au văzut baloturile ; la noapte ei vor da tîrcoale prin jungă : mîine să fiţi cu ochii-n patru,

[1] Milon, atlet grec de o forţă legendară (n. t.).

o, wanyamwezi ! Staţi lipiţi unii de alţii, nu zăboviţi în urmă ! Kirangozii vor merge încet, pentru ca cei slabi, cei bolnavi şi tinerii să poată ţine pasul cu cei puternici !

Faceţi două popasuri pe drum ! Acestea sînt cuvintele lui *Bana* (Stăpîn). Le auziţi, wanyamwezi ? (un strigăt puternic este răspunsul afirmativ al tuturora). Le pricepeţi bine ? (alt cor aprobativ); atunci, Bas, şi, acestea fiind zise, elocventul kirangozi se retrase în adîncul nopţii întunecoase şi în coliba lui din paie.

Marşul spre Bihawana, tabăra noastră următoare, fu anevoios şi lung. A trebuit să străbatem o junglă neîntreruptă de salcîmi spinoşi şi ghimpi, să urcăm povîrnişuri şi, în cele din urmă, să trecem peste o cîmpie dogorîtoare, în vreme ce soarele ne topea de tot, devenind din ce în ce mai fierbinte, pe măsură ce ne apropiam de miezul zilei, pînă ce păru că scorojeşte orice strop de vitalitate al naturii neînsufleţite, în vreme ce zarea se nălbea ca văpaia unui cuptor încins şi era de nesuportat pentru privirea îndurerată, care căuta în zadar un refugiu. Mai multe cursuri de apă înnisipate, în albia cărora rămăseseră întipărite urmele multor picioare de elefanţi, au fost, de asemenea, trecute în această etapă. Albiile acelor rîuri secate aveau înclinarea sud-est şi sud.

În mijlocul acestei cîmpii scrumite de arşiţă, se înalţa satul Bihawana, aproape de nedesluşit, de departe, din pricină că bordeiele sale erau extrem de scunde, neatingînd înălţimea ierburilor nălbite din jur, care fumegau în canicula nemăsurată.

Tabăra noastră era o încăpătoare *boma*, aflată la distanţă de vreun sfert de milă de *tembe*-ul căpeteniei. Curînd după sosirea noastră în tabără, am primit vizita a trei wagogi, care mă întrebară dacă nu cumva am întîlnit pe drum pe un mgogo însoţit de o femeie şi un copil. Eram gata să le răspund, cu deplină nevinovăţie : „Da", cînd Mabruki, totdeauna precaut şi plin de vigilenţă pentru interesele stăpînului său, îmi ceru stăruitor

să nu le răspund, deoarece wagogii, după obiceiul lor, mă vor învinui că le-am făcut felul drumeților și vor cere să plătesc pentru ei o despăgubire. Indignat de șarlatania căreia eram pe cale să-i cad victimă, mă pregăteam să ridic biciul și să-i dau afară din tabără pleznindu-i cum meritau, cînd Mabruki interveni din nou, cu glas tunător, și îmi atrase luarea aminte că fiecare lovitură mă va costa trei-patru doti de pînzeturi.

Și, cum nu eram dornic să-mi potolesc furia cu asemenea cheltuială, am fost nevoit să-mi înghit mînia, așa că cei trei wagogi au scăpat de pedeapsă.

În ziua următoare, ne-am odihnit, ceea ce a fost pentru mine o mare ușurare ; frigurile, ținîndu-se de astă dată două săptămîni în șir, mă făceau să sufăr cumplit și mă împiedicau să-mi pun în ordine însemnările în fiecare seară, cum mă deprinsesem la încheierea unei etape de marș.

Căpetenia din Bihawana, deși supușii lui erau înclinați la rele și gata de hoții și omor, se arătă cumpătată și se mulțumi cu un tribut de 3 doti. De la dînsul am căpătat vești despre cea de-a patra caravană a mea, care se distinsese într-o luptă purtată cu cîțiva supuși nelegiuiți de-ai lui. Soldații mei uciseră doi inși care, după ce rătăciseră doi fugari de-ai mei, încercaseră să-și însușească un balot cu pînzeturi și un coș cu mărgele ; sosind la timp, soldații împiedicaseră fărădelegea. Căpetenia gîndea că, dacă toate caravanele ar fi fost la fel de bine păzite ca a mea, s-ar fi săvîrșit mai puține prădăciuni la drumul mare, părere pe care am aprobat-o din toată inima.

Tembe-ul căpeteniei următoare, prin al cărei teritoriu treceam, la 30 mai, se afla la Kididimo, la numai patru mile de Bihawana. Ruta trecea de-a lungul unei cîmpii alungite, printre două coame deluroase, presărate cu numeroși baobabi giganți.

Nimic mai mohorît decît înfățișarea satului Kididimo. Totul este încins de soare pînă la alb, pînă și chipurile locuitorilor, care par lipsite de sînge, sub reflexul acestei albețe uniforme înconjurătoare. Apa puțurilor, singura din împrejurimi, avea o odoare execrabilă. Ne-a îmbolnăvit măgarii ; doi din ei au murit după un ceas, din această pricină. Oamenilor, ea le-a produs dureri de măruntaie, grețuri și o iritare a tuturor organelor, care a stîrnit cele mai aprige blesteme împotriva ținutului și a imbecilului său cîrmuitor, iritare ce a ajuns la culme cînd, după ce purtase negocieri cu privire la tribut, Bombay veni să ne spună că sultanul pretindea zece doti și nici în ruptul capului nu voia să-și schimbe hotărîrea căci în măreția lui sporise tributul din clipa auzirii veștii că a sosit Musungu în persoană.

Totuși, slăbit de friguri și aproape sleit de puteri, nu aveam chef să contest suma, așa că sultanul își primi plata fără multă vorbă. Arabii continuară însă negocierile ; se prelungiră pînă seara și pînă la urmă nu dădură decît opt doti fiecare.

Între Kididimo și Nyambwa, districtul sultanului Pembera Pereh, se afla un codru întins în lung și în lat, sihlă și junglă, locuit de elefanți, rinoceri, zebre, căprioare, antilope și girafe.

Plecați în revărsatul zorilor, am intrat în junglă, ale cărei liziere de copaci mari și ale cărei linii întunecate se deslușesc perfect din *boma* la Kididimo. După două ore de marș, ne-am oprit pentru a ne odihni și a mînca la marginea unei salbe de mici heleșteie cu apă dulce, înconjurate de petice de vegetație de un verde viu, unde animalele sălbatice se adunau în număr mare, judecînd după urmele multiple și recente ce se vedeau prin jur. Un *nullah* îngust, adăpostit de frunziș des, ne oferi un refugiu excelent împotriva scînteierii soarelui.

La amiază, cu setea potolită și foamea satisfăcută cu ploscile umplute, am ieșit din umbră pentru a intra iarăși

în arşiţa orbitoare a văzduhului învăpăiat. Cînd-în junglă, cînd în afara hăţişului sau într-o pădure foarte rărită, apoi, în mijlocul unor mari ierburi albite ca mărăcinişul, al arborilor de gumă şi al spinilor, răspîndind un miros tare, ca de grajd ; apoi, prin boschete de mimoze şi colonii de baobabi, într-un ţinut mişunînd de vînat ales, dar ale cărui vietăţi, ce se arătau deseori, n-aveau să se teamă de armele noastre mai mult decît dacă am fi rămas pe ţărmul Oceanului Indian.

Un marş forţat ca al nostru nu îngăduie nici o zăbovire, nici un ocol. Lăsasem în urmă apa la amiază, pentru a nu mai regăsi un singur strop decît la capătul a douăzeci şi patru de ore, aşa că trebuia să mergem repede şi vreme îndelungată, dacă nu voiam să suferim de o sete turbată şi demoralizantă.

Nu ne-am oprit decît la sfîrşitul zilei ; după ce ne-am străduit curajos, la scăpătatul soarelui, am poposit fiind încă la două ceasuri de tabăra din Nyambwa. În noaptea aceea, oamenii noştri şi-au făcut bivuacul sub copaci, înconjuraţi de un codru des, întins pe mile şi mile savurînd răcoarea şi nefiind ocrotiţi nici măcar de o pălărie, în timp ce eu gemeam şi mă zvîrcoleam în fundul cortului, luptînd cu frigurile dezlănţuite.

Soarele tocmai se ivise, cînd caravanele noastre, sau salba de caravane, porniră iar la drum, desfăşurîndu-se într-un lung şir indian. Priveliştea era limitată. Ne aflam tot în pădure ; în dreapta şi-n stînga, adîncuri întunecate, deasupra capetelor noastre, o panglică de cer sticlos, pe care pluteau nori uşori. Nici un zgomot, cu excepţia cîtorva note stinghere aruncate din zbor de vreo pasăre, de cîntecul vreunui hamal, zumzetul vreunei conversaţii sau un strigăt de bucurie, la gîndul că ne apropiam de apă. Unul din pagazii mei, ostenit şi bolnav, căzu fără să se mai ridice. Ultimul om din caravană trecu pe lîngă el cînd agoniza.

La şapte, eram la Nyambwa, unde apa este minunată, şi beam, toţi, cu lăcomia unor cămile însetate. Întinse cîmpuri cu grîne vestiseră vecinătatea satelor şi-i îndemnaseră pe oamenii noştri să zorească pasul. Cînd ne-am apropiat de zona populată, am văzut alergînd mulţimea de wagoga ; curînd tineri şi bătrîni de ambe sexe alcătuiră, la trecerea noastră, o gloată compactă. Aceste demonstraţii de simpatie, lipsite de măsură, treziră din partea supraveghetorului caravanei mele, marinarul, anumite remarci caracteristice :

— Ei, bine, pe legea mea, ăştia trebuie să fie nişte ugogieni get-beget, fiindcă ştiu că ne tot privesc ! Privesc iarăşi, nu se mai satură căscîndu-se la noi ! Mai că-mi vine să-i pocnesc peste mutră !

De fapt, purtarea acestor wagogi din Nyambwa era o exagerare a comportării avute, în general, de neamul lor. Pînă în clipa aceea, cei pe care îi întîlnisem se mulţumiseră să privească şi să ţipe ; dar de data aceasta întreceau orice margine şi mînia mea crescîndă faţă de insolenţa lor excesivă se descărcă pe spinarea unuia dintre ei : l-am apucat de ceafă pe cel mai zurbagiu şi, pînă să-şi vină în fire din uimirea lui, l-am tăbăcit zdravăn cu cravaşa folosită pentru cîini, lucru cu care s-a desfătat prea puţin.

Această măsură stîrni din partea tribului de privitori şi gură-cască toată puterea lor nativă de vociferări şi injurii, domeniu în care erau deosebit de înzestraţi. Reacţia lor aducea cu aceea a unor cotoi înfuriaţi, îşi stropeau cuvintele cu un fel de şuierat care le îmbucătăţea şi semăna, totodată, cu un lătrat.

Atît cît pot înregistra şi silabisi eu fonetic, exclamaţia era : „haşt", rostită pe un ton ţipător, în *crescendo*. Se roteau de colo-colo, în sus şi-n jos, întrebîndu-se în mod retoric :

— Oare se cade ca wagogii să fie bătuţi ca nişte sclavi de către acest Musungu ?

Un wagog este un Mguana (Om liber) ; nu este deprins să fie bătut-hașt.

Dar de cîte ori făceam o mișcare, vînturîndu-mi spre ei cravașa, fanfaronii aceia grozavi găseau că este mai cuminte să se miște la distanță respectabilă de iritatul Musungu.

Dîndu-mi seama că puțină bărbăție și o demonstrație de forță erau tocmai ceea ce trebuia de mult acestor wagogi și, că în împrejurarea la care mă refer mă scutea de sîcîieli, am recurs la biciul meu, al cărui șfichiu lung troznea ca un foc de pistol de cîte ori depășeau limitele moderației. Cîtă vreme nu ne stinghereau cu insistențele lor decît privindu-ne și comunicîndu-și unul altuia observațiile și opiniile asupra tenului meu, a îmbrăcămintii și gătelii, mă resemnam cu spirit filozofic să le suport în tăcere amuzamentul ; dar cînd se grămădeau peste mine, abia lăsîndu-mi loc să înaintez, cîteva șfichiuieli viguroase și rapide în dreapta și-n stînga, cu pleazna mea foarte utilă, curățau de-ndată drumul.

Pembera Pereh era ciudat, un omuleț bătrîn, foarte scund și ar fi cu totul neînsemnat, dacă n-ar fi cea mai mare căpetenie din Ugogo, avînd chiar un fel de suzeranitate asupra multor altor triburi. Cu toată puterea sa, era foarte prost îmbrăcat, mai mizerabil decît mai toți supușii săi, și veșnic jegos, veșnic unsuros, veșnic cu gura murdară ; dar din excentricitate, nu din tembelism. Altfel, era neîntrecut ca judecător, înțelept ; totdeauna avea la îndemînă o chichiță pregătită ca să smulgă pînzeturi de la arabii slabi de înger care fac negoț în fiecare an cu Unyanyembe-ul și rezolva lesne cazuri judiciăre ce ar lăsa încurcat pe un om obișnuit.

Șeicul Hamed, conducătorul nostru, era încă și mai pitic, părînd o imitație a celuilalt Prichindel, faimos. O ființă scundă de tot, scundă și fragilă, care compensa proporțiile sale reduse printr-o activitate uluitoare. Nu se odihnea niciodată. Chiar în timpul popasurilor, îl

vedeai pe acest prichindel învîrtindu-se întruna, foindu-se de la un capăt al *bomei* la celălalt, într-un necontenit du-te-vino, iscodind, sîcîindu-ne, deranjînd totul şi tulburînd toată lumea.

Baloturile nu trebuiau să fie amestecate, nici lăsate aproape de ale sale, nici aranjate în cutare sau cutare chip. Avea un fel al lui favorit de a-şi îngrămădi mărfurile şi rămînea la faţa locului ca să vadă dacă tipicul e îndeplinit. De la prima privire alegea locul cel mai bun pentru a-şi aşeza cortul şi nu îngăduia să-i fie încălcat terenul. Văzîndu-l atît de plăpînd, ţi-ai fi închipuit că, după un marş de zece-cincispreze mile, va fi fericit să lase asemenea mărunţişuri pe seama oamenilor săi — dar nici pomeneală ; nimic nu putea fi făcut bine, dacă nu era el de faţă ; dealtminteri, neostenit, cuvîntul oboseală nu exista pentru dînsul.

Altă particularitate a caracterului său, însă aceasta mai comună, era de a fi foarte interesat. Nu era bogat, voia însă să facă avere şi îşi bătea mult capul pentru a scoate dintr-o *chukka* sau dintr-un şirag de mărgele tot ce se putea obţine ; fiecare cheltuială nouă părea că-i smulge măruntaiele ; era gata să verse lacrimi, cum mărturisea el însuşi, de cîte ori se gîndea la scumpetea alimentelor şi la exageratele tributuri pretinse în Ugogo. Motiv dublu pentru a ne asigura că vom rămîne cît mai puţin cu putinţă în Ugogo, unde hrana era atît de scumpă.

Ne făcusem deci tabăra la Myambwa, a cărei amintire va rămîne veşnic întipărită în mintea lui Hamed, din pricina necazului şi a vexaţiei îndurate. În vreme ce omuleţul se vînzolea prin tabără, absorbit să caute nod în papură, doi din măgarii săi se rătăciră în cîmpul cu *sorgo* al lui Pembera Pereh. Cum îşi dădu seama de dispariţia lor, Hamed alergă de îndată cu oamenii săi în căutarea celor două dobitoace. Se întoarse seara fără a fi găsit nimic şi văicărindu-se aşa cum poate face numai un oriental cînd l-a lovit năpasta şi a pierdut doi

măgari de Mascat, valorînd o sută de dolari. Șeicul Thani, care avea mai mulți ani, mai multă experiență și înțelepciune, îl povățui să-l înștiințeze pe sultan de pierderea suferită. Socotind că sfatul era chibzuit, Hamed trimise doi sclavi la Pembera ca să-i explice afacerea și căpătă această informație adusă de mesagerii săi : servitorii lui Pembera, găsind măgarii pe cînd mîncau *sorgo*-ul necopt aparținînd stăpînului lor, îi aduseseră acestuia, care voia să-i sechestreze pentru a-și acoperi paguba cășunată de către sus-zisele dobitoace, dacă proprietarul lor nu se învoia să-i trimită nouă doti de stofă de prima calitate.

Hamed fu cuprins de desnădejde. Nouă doti de stofă prețioasă, șaptezeci și doi de coți, care ar valora în Unyanyembe douăzeci și cinci de dolari ! Nouă doti pentru un pumn de grăunțe valorînd cel mult jumătate de *chukka* ; era o pretenție absurdă ! Dar dacă nu plătea, i se lua o sută de dolari, cît reprezentau măgarii.

Se hotărî să se ducă la Pembera pentru a-i demonstra absurditatea reclamației sale și a-i oferi jumătate din doti, dovedindu-i că era mai mult decît dublul valorii grînelor consumate.

Cînd am ajuns acolo, sultanul, care bea din zori, era într-un hal de cherchelează, presupun că era starea lui normală, care nu-i permitea să asculte plîngerea. În consecință, locțiitorul lui, un mnyamwed renegat, plecă urechea la replica lui.

Majoritatea căpeteniilor din Wagogo au în preajma lor cîte un mnyamwed, care este sfetnicul, ministrul, mîna lui dreaptă, omul lor bun la toate, plămădit dintr-o mare doză de intrigărie, lăcomie și agitație, încît de cîte ori auzi că acest soi de om este șeful sfetnicilor unui sultan din Mgogo, te simți tare ispitit să-l altoiești. Majoritatea jecmănirilor la care sînt supuși arabii sînt sugerate de acești vicleni renegați.

Cu neputință să obțină ceva de la dînsul : pretindea că, ori dăm nouă doti, ori sultanul păstrează măgarii, mnyamwedul se arăta mai neclintit decît sultanul.

Hamed plecă la fel cum venise. Ziua se scurse ; nici o veste asupra afacerii, drept care în noaptea următoare, cum vă puteți închipui, Hamed nu izbuti să închidă un ochi. După întorsătura lucrurilor, însă, pierderea măgarilor, amenda mare plătită și noaptea nedormită se adeveriră a fi o binecuvîntare travestită, căci către miezul nopții, un tîlhar mgogo îi vizită tabăra ; în timp ce încerca să fure un balot de pînzeturi, fu descoperit pe loc de arabul iritat și treaz și pus pe goană imediat, cu un glonț care îi șuieră pe la ureche.

Mnyamwedul încasase drept tribut, în numele stăpînului său beat, cincizeci și unu de doti din partea celorlalte caravane ale noastre și a celor șase care ne însoțeau ; totuși, fu neînduplecat față de nenorocosul șeic și bietul Hamed plăti cele două doti amendă pentru a-și recăpăta măgarii.

Ieșiți din ogoarele de porumb ale lui Pembera, ne-am trezit într-o mare cîmpie, la fel de netedă ca și suprafața unui lac liniștit și care furnizează sare wagogilor. Această imensă sărătură care se întinde de la Kanyenyi — pe ruta sudului — pînă dincolo de hotarele Uhumbei și Uhanaramei, cuprinde numeroaose heleșteie cu apă amară, ale căror maluri nu prea ridicate sînt acoperite de o eflorescență nitrică. Peste două zile, ajungînd pe creasta care desparte Ugogo și Uyanzi, îmbrățișăm cu privirea această vastă cîmpie, de-o întindere de peste o sută de mile pătrate. Se poate să fie o iluzie, însă mi s-a părut că văd largi pînze de apă, de un albastru-cenușiu, care m-au făcut să presupun că această cîmpie nu era decît o parte dintr-un mare lac sărat de odinioară. Wahumbii, care se găsesc în mare număr la Nyambwa pînă la hotarul ținutului Uyanzi, le-au spus oamenilor mei că la nord este o „Maji Kuba“ — adică o apă mare.

Mizanza, unde ne-am așezat tabăra următoare, este situat într-un crîng de palmieri, cam la treisprezece mile de Nyambwa. De îndată ce mi-a fost ridicat cortul, m-am îngropat sub cuverturi, scuturat din nou de friguri, care mă apucau periodic, de cînd străbătusem Marenga Mkali. Convins că o zi de popas, permițîndu-mi să-mi iau regulat neprețuita chinină, va fi de ajuns ca să mă vindec, l-am rugat pe bunul Thani să-i ceară lui Hamed să nu călătorească în ziua următoare, pentru a putea să scap de aceste accese repetate ale virulentei boli care mă aduseseră rapid într-un hal făr'de hal ; eram numai piele și oase și mi se sleiseră toate puterile.

În dorința lui de a ajunge la Unyanyembe înaintea celorlalți, pentru a-și plasa stofa mai avantajos, micul șeic răspunse că nu se putea opri pentru Musungu. Cînd Thani îmi transmise aceste cuvinte, am spus să i se comunice lui Hamed că Musungu nu avea de loc de gînd să-l oprească din drum, că avea destui oameni și destule puști pentru a duce la capăt și singur călătoria prin ținutul Ugogo și că spera că Hamed nu-l va aștepta.

Nu știu din ce motiv micul arab își schimbă hotărîrea, fapt este că trîmbița lui nu dădu semnalul plecării și a doua zi era tot cu noi.

Am început să-mi iau chinina încă din faptul zilei ; la ora șase, a doua doză, apoi a treia. Pe scurt, înainte de amiază luasem patru doze, în total cincispreze hapuri. Efectul lor se manifestă printr-o transpirație îmbelșugată, care-mi udă flanelele, lenjeria, cuverturile, ca și cum ar fi fost muiate în apă. Apoi, m-am ridicat din pat, plin de recunoștință pentru prețiosul medicament ce mă descotorosea de chinurile îndurate vreme de două săptămîni.

În ziua aceea, cortul meu falnic, și steagul american, care fîlfîia mereu, atraseră privirile sultanului din Mizanza și îmi aduse vizita acestui puternic personaj. Cum era vestit printre arabi fiindcă îl sprijinise pe Manwa

Sera în războiul purtat de acesta împotriva șeicului Sny Bin Amer — despre care Burton și apoi Speke au vorbit cu atîtea elogii — și cum, pe lîngă aceasta, era, după căpetenia din Myambwa, cel mai însemnat șef din Ugogo, firește că eram tare curios să-l văd.

Intrînd în cortul meu, a cărui perdea era ridicată pentru dînsul, bătrînul domn fu atît de surprins de înălțimea mea și aranjamentul acestei case de pînză, încît lăsă să-i cadă fîșia de stambă, singura sa ocrotire împotriva răcoarei nopții și a arșiței amiezii, dezvăluind astfel privirilor profane ale lui Musungu tristele și îmbătrînitele ruine ale unui corp care trebuie să fi avut proporții majestuoase.

Fiul său, un flăcău de vreo cincisprezece ani, se grăbi să-l înștiințeze respectuos, cu pietate filială, de goliciunea lui ; la care căpetenia își puse la loc redusu-i veșmînt, făcînd haz de această pățanie ; apoi se așeză și dădu frîu slobod admirației sale, față de obiectele ce alcătuiau mobilierul și bagajul meu personal. După ce privise uluit, ca un nerod, masa pe care erau ceva veselă și puținele cărți ce le aveam cu mine, după ce se holbă în fața hamacului, a cărui suspendare îi păru efectul unei născociri magice și după ce cercetă cuierele care-mi adăposteau hainele, exclamă :

— Hai li-i-i ! Musungu este o mare căpetenie, ce vine din țara lui ca să vadă ținutul Ugogo.

Luîndu-mă apoi drept țintă a curiozității sale, se minună de tenul meu palid, de părul meu neîncrețit și îmi puse această întrebare :

— Cum se face oare că ai rămas alb, în acest ținut, cînd nouă, celorlalți, soarele ne-a ars pielea pînă ce ne-a făcut-o neagră ?

Văzînd apoi casca mea de plută, și-o puse pe capul lui lînos, ceea ce-l amuză grozav, ca și pe mine. Mi-am luat armele și am descărcat minunata pușcă cu repetiție, Winchester, trăgînd rapid cele șaisprezece focuri, pentru

a-l face să priceapă remarcabila ei forță ucigătoare. Rămase de o mie de ori mai uluit și își exprimă convingerea că wagogii n-ar putea rezista lui Musungu într-o bătălie, fiindcă oriunde ar fi zărit un ugogo, asemenea pușcă l-ar ucide negreșit.

După aceea, i-am arătat carabinele și revolverele, explicîndu-i mecanismele lor, pînă cînd, cuprins de un elan de entuziasm pentru bogățiile mele, îmi spuse că-mi va trimite o capră sau un berbec, căci voia să fie fratele meu. I-am mulțumit pentru onoare și i-am făgăduit că voi primi cu dragă inimă orice va binevoi să-mi ofere.

Thani, care-mi servea drept tălmaci, îmi suflă că o căpetenie din Ugogo nu se cuvenea să plece niciodată cu mîinile goale. Am tăiat doi metri de *kaniki* și i-am dăruit vizitatorului meu. După ce examină și măsură stofa, căpetenia mi-o dădu înapoi pe temeiul că Musungu era prea bogat pentru a se înjosi dăruindu-i doar o *shukka*. Această pretenție venind în urma încasării unui tribut de doisprezece doti, mi se păru cam prea din cale-afară ; totuși, cum solicitatorul urma să-mi facă un dar, i-am acordat încă o *shukka,* care nu mai conta.

Credincios făgăduielii sale, căpetenia îmi trimise într-adevăr curînd un berbec frumos, durduliu, a cărui coadă, lată era un ghem de grăsime, dar însoțit de cuvintele : „Fiind acum fratele lui, trebuia să-i trimit trei doti de pînză bună.“ Cum prețul unei oi este doar un doti și jumătate, am refuzat darul și onoarea frățească, explicînd că darurile erau unilaterale și că, întrucît plătisem un *hongo* și îi trimisesem în dar un doti de *kaniki,* nu-mi dădea mîna să mă mai despart de pînzeturi fără o răsplată corespunzătoare.

În cursul după-amîezii, muri unul din măgarii noștri. Seara hienele veniră în număr mare pentru a se ospăta cu stîrvul. Ulimengo, vînătorul nostru, cel mai bun trăgător dintre soldații mei, își luă puşca și ucise doi din comeseni, de talie mai mare. Una din aceste hiene măsura

nu mai puțin de șase picioare din vîrful botului pînă la capătul cozii ; avea trei picioare diametru.

La 4 iunie, am ridicat tabăra. După ce am făcut cam trei mile spre vest, întîlnind cîteva pînze de apă sărată, am apucat-o spre nord-est, urmînd poalele colinelor care despart Ugogo de Uyanzi.

Trei ceasuri de marș ne făcură să ajungem pînă la Micul Mukondoku, teritoriu administrat de fratele sultanului din Mukondokul propriu-zis. Ne-am oprit pentru a plăti tributul. Doisprezece metri îi părură suficienți căpeteniei acestui colțișor de țară, unde nu se găsesc decît două sate, populate în mare parte de către wahumba și wahehe care și-au părăsit tribul.

Wahumba este neam de păstori ; locuiește în colibe căptușite cu tencuială din balegă de vacă, a căror formă conică este asemănătoare cu cea a corturilor tătărăști din Turkestan.

După cele văzute de mine, wahumba alcătuiește un neam frumos. Sînt înalți, chipeși și bine clădiți, au capul mic, cu partea dinapoi foarte proeminentă ; însă chipul lor este cu adevărat frumos. În zadar ai căuta printre ei buze groase și nasuri turtite, dimpotrivă, gura lor este totodată mică, delicată și are un format admirabil, nasul lor este drept ca al statuilor antice ; este o trăsătură atît de răspîndită la dînșii, încît de la bun început i-am botezat „Grecii Africii".

Departe de a avea membre greoaie, ca oamenii din tribul wagogo și alte seminții ale acestei regiuni, au piciorul lung și bine format, neted ca al unei antilope, au încheieturile fine, un gît subțire și lung pe care capul, bine așezat, se leagănă cu grație. Îndemînatici, încă de mici, la toate exercițiile atletice, păstori din născare, se căsătoresc între ei ; astfel, își păstrează rasa pură ; nu era unul, dintre cei văzuți de mine, care să nu fi putut servi drept model unui sculptor pentru o statuie a lui Hylas, Antoniu, Dafnis sau Apollo.

La fel de frumoase ca și bărbații, femeile au pielea foarte fină, foarte întinsă, cu granulația și netezimea abanosului, și de un negru intens ; nu în nuanța cărbunelui, ci un negru de cerneală.

Spirale din fire de alamă, în formă de cercei, coliere, brățări, cingători — constituie podoabele lor. Cingătoarea ține o piele de capră sau de vițel care, pusă în eșarfă și prinsă pe umăr acoperă jumătate din piept și le cade pînă la genunchi.

Cît despre wahehe, putem spune că sînt romanii acestei zone africane.

Reluîndu-ne marșul după un ceas, ne-au trebuit alte patru ore pentru a ajunge la Mukondokul propriu-zis. Acest capăt al ținutului Ugogo este peste măsură de populat. Treizeci și șase de sate înconjoară *tembe*-ul lui Swaruru, căpetenia districtului. Oamenii care veniră din aceste așezări pentru a vedea ființele minunate, cu chip alb și trup acoperit de lucruri atît de uimitoare și avînd arme supranaturale, „care fac bum-bum la fel de iute cît ai număra pe degete", formau o mulțime atît de numeroasă de sălbatici urlători, încît mi s-a părut cu neputință ca singurul scop al agitației lor să fie simpla curiozitate. M-am oprit pentru a întreba ce se întîmplase și de ce făceau atîta tărăboi. Un nemernic trupeș tot socotind cuvintele mele drept o deschidere a ostilităților, își încordă numaidecît arcul. Dar la fel de prompt am dus la urmă credinciosul meu Winchester cu treisprezece focuri, așteptînd doar să văd săgeata zburînd ca să revărs soli de plumbi ai morții în rîndurile mulțimii. Dar mulțimea se topi la fel de iute cum se adunase, lăsîndu-l pe vînjosul Tersit și doi, trei inși nehotărîți în bătaia carabinei mele dusă la ochi. O împrăștiere atît de rapidă a gloatei care, doar cu o clipă mai înainte, ne copleșea cu numărul ei, mă făcu să-mi aplec carabina și să izbucnesc într-un rîs cu hohote, din toată inima, la fuga caraghioasă a nimicitorilor de oameni.

Arabii care fuseseră atît de alarmaţi de lăudăroasa lor intruziune, acum se arătară gata să „încropească" un armistiţiu, ducîndu-şi misiunea la capăt, spre satisfacţia tuturora.

Cîteva cuvinte de lămurire îi aduse pe curioşi în număr şi mai mare ; iar vînjosul Tersît [1] care pricinuise tulburarea, plecă ruşinat şi stînjenit, sub presiunea opiniei publice.

Sosi atunci un om însemnat, care dojeni mulţimea pentru modul cum îl trataseră pe „străinul alb" ; am aflat mai tîrziu că acest om de vază era a doua personalitate a districtului, după Swaruru.

— Wagogi, strigă dînsul, nu ştiţi oare că acest Musungu este un *mtemi?* (cel mai înalt titlu). Nu vine aci ca waconongo (arabii), să cumpere fildeş, ci pentru a ne vizita şi a ne face daruri. De ce îl hărţuiţi, de ce-i tulburaţi oamenii ? Lăsaţi-l să treacă în pace, cu caravana lui. Dacă doriţi să-l vedeţi, apropiaţi-vă, dar fără să vă bateţi joc de el. Luaţi seama bine, cel dintîi dintre voi care va face dezordine va fi pîrît marii noastre căpetenii, care va afla cum vă purtaţi cu prietenii lui. Acest crîmpei oratoric îmi fu tradus pe loc de şeicul Thani ; după ce am înţeles ce rostise, l-am rugat pe şeic să informeze personajul acela că, după ce mă voi odihni, îmi va face plăcere să-mi viziteze cortul.

Am ajuns la *Khambi,* care în Ugogo este situat totdeauna sub un mare baobab, la o mie de paşi de *tembe*-ul căpeteniei.

Curioşii ne înconjurau într-un număr atît de mare, ne înghesuiau şi ne hărţuiau în aşa hal, încît şeicul Thani se hotărî să facă un demers pentru a ne scăpa de această năvală, sau ca să devină mai puţin sîcîitoare. Îşi puse cel mai frumos costum şi se duse la sultan pentru

[1] Personaj cinic şi pesimist din tabăra grecilor, la asediul Troiei. Are rol însemnat în *Troilus şi Cresida* de Shakespeare (n. t.).

a-i cere ocrotire. Beat mort, sultanul îl primi cu aceste cuvinte :

— Ce vrei de la mine, tîlharule ? Vii să-mi furi fildeşul sau stofa ? Cară-te de-aci, pungaş bătrîn !

Ministrul său, însă, omul chibzuit, care mustrase mai-nainte mulţimea, îi făcu un semn şi veni cu dînsul să ne vadă.

Întreaga tabără era stăpînită de larmă. Nu mai puteai nici să te întorci căci curioşii monopolizau fiecare palmă de loc, cu atît mai puţin să se înţeleagă om cu om. Pagazii se certau din pricina bagajelor, soldaţii din cauza lucrurilor stăpînilor primejduite şi strigau că vor fi răsturnate corturile. Stăteam în fundul cortului meu, scriindu-mi jurnalul, fără să-mi pese de zarva dezlănţuită între wagogi, wanyamwezi şi wangwana.

Deodată se făcu o tăcere atît de deplină, încît am ieşit din cort să văd care era cauza. Thani tocmai sosise cu ministrul. Acesta striga, în cuvinte puţine, dar bine ţintite :

— Wagogi, la *tembe*-ele voastre ! La *tembe*-ele voastre ! De ce-i tulburaţi pe aceşti călători ? Ce treabă aveţi cu ei ? La *tembe*-ele voastre, vă spun, la *tembe*-ele voastre ! Oricare mgogo va fi găsit în Khambi fără să aibe nimic de vînzare, nici vite, nici făină, fără bucate de nici un fel, va plăti amenda lui Mtemi, fie în vaci, fie în stofă.

Zicînd acestea, smulse un băţ şi începu să mîne afară din tabără pe wagogii aflaţi acolo cu sutele, fiecare i se supusese ca un copil şi în cursul celor două zile petrecute la Mukondoku, nici un curios nu mai veni să ne deranjeze, iar mulţimea ne lăsă tihna netulburată.

Chestiunea tributului fu, de asemenea, rezolvată în puţine cuvinte, datorită „primului ministru", cu care fu tratată. Acest om, plin de minte, acceptă de la bun început cele şase doti reprezentînd tributul obişnuit ; se mulţumi cu un singur doti de stofă de calitatea întîia şi după ce

„îl bucurasem" cu un dar personal, un doti de *rehani ulyah.*

Rămînea doar un sultan căruia trebuia să i se plătească *muhonga,* după Mukondoku ; sultanul de Kiwyeh. Avea o reputație atît de rea, încît stăpînii caravanelor, care dețineau controlul asupra pagazilor, rareori treceau prin Kiwyeh, preferînd vitregiile marșurilor lungi prin deșerturi în locul violenței și pretențiilor exorbitante ale șefului din Kiwyeh. Dar pagazii, care nu aveau altă răspundere decît cărarea poverilor și puteau fugi, dacă izbucneau ostilități, preferau marșul la Kiwyeh în locul îndurării setei și oboselii a unui *terekeza.* Adeseori, preferința pagazilor ieșea învingătoare ziua, cînd patronii lor erau timizi, oameni nehotărîți ca șeicul Hamed.

Ziua de 7 iunie era cea fixată pentru plecarea noastră. În ajunul plecării, arabii veniră în cortul meu pentru a discuta asupra rutei ce trebuia s-o urmăm. Kirangozii și veteranii caravanei fură chemați să ia parte la sfat. Pentru a merge la Mukondoku, la Uyanzi, călătorul are de ales între trei drumuri. Prima rută propusă de călăuzele noastre fu cea de miazăzi, care este cea mai frecventată ; însă, ea trece pe la Kiwyeh, a cărui căpetenie are o faimă atît de detestabilă, încît rareori o folosesc cei cu mărfuri, și Hamed se împotrivi.

— Sultanul este rău, afirmă el. Uneori s-a întîmplat să ceară pînă la douăzeci de doti de caravană, a noastră ar trebui să dea șaizeci. Să ne luăm gîndul de la această rută. Dealtminteri, am fi nevoiți să facem un *terekeza* și n-am sosi la Kiwyeh decît poimîine.

A doua rută, cea de centru, ne îngăduia să poposim a doua zi la Munieka ; în ziua următoare, am fi făcut un *terekeza,* pentru a ajunge la tabăra din Unyambogi. Acolo aveam să fim numai la două ore de Kiti, unde se găsesc din belșug merinde și apă. Dar nici arabii, nici

călăuzele nu cunoşteau drumul ; singurul membru al consiliului care-l urmase era unul din vechii mei hamali şi lui Hamed nici nu-i trecea prin cap să încredinţeze conducerea caravanei unui simplu pagaz.

A treia rută, care trecea pe la nord, străbate în primele două ceasuri un mare număr de sate ale wagogilor, apoi o junglă, şi după trei ceasuri de marş, ajunse la Simbo, unde se găsea apă, însă nu era nici o aşezare. În ziua următoare, pornind devreme, o etapă de şase ore te duce pînă la malul unui heleşteu. După un scurt popas, porneşti iarăşi la drum şi un nou marş de cinci ore te duce la *khambi* situat la mai puţin de trei ceasuri de un loc populat. Acest drum fiind cunoscut de cei doi şeici ai noştri şi de călăuze, Hamed îl rugă pe Thani să mă informeze că acestei din urmă rute îi acorda preferinţa sa. Am răspuns că, de vreme ce îi însoţisem pe arabi la Mpwapwa, eram dispus să-i urmez mai departe şi că, dacă alegeau drumul spre Simbo, aveam să-l fac împreună cu dînşii.

Abia fu cunoscută de către oamenii din caravanele noastre hotărîrea sfatului, că se înălţară proteste împotriva rutei prin Simbo, unde pe o mare întindere lipseau apa şi proviziile. Care mai de care povestea grozăviile deşertului, exagerîndu-le ; pe scurt, pagazii lui Hamed îşi încunoştiinţară stăpînul că, dacă hotărîrea este menţinută, vor pune jos poverile şi-l vor lăsa să-şi care singur bagajele.

Hamed Kimiani se repezi numaidecît la Thani şi-i declară că trebuia să alegem ruta prin Kiwyeh, altminteri vor dezerta toţi pagazii lui.

— Toate drumurile sînt la fel pentru mine, răspunse bunul arab, luaţi-o pe care vreţi ; drumul vostru va fi şi al meu.

Veniră apoi în cortul meu şi mă informară asupra noilor lor hotărîri la care ajunseră wanyamwezii.

L-am chemat pe veteranul meu, cel care vorbise favorabil despre ruta centrală, şi i-am cerut noi amănunte. Raportul fu atît de avantajos, încît, fără să şovăi, i-am răspuns lui Hamed :

— Sînt stăpîn pe caravana mea ; trebuie să meargă acolo unde îi spun eu călăuzei să o conducă. Cînd ordon un popas, trebuie să se oprească ; cînd este vorba de un marş, trebuie să plece. Îmi hrănesc bine oamenii, nu-i epuizez. Aş vrea să văd cine nu mă va asculta. Voi aţi ales drumul spre Simbo, abia adineauri, l-am acceptat ; pagazii voştri vor să treacă prin Kiwyeh sau să dezerteze. Dacă vă convine duceţi-vă la Kiwyeh şi plătiţi tributul care vi se cere. Eu şi caravana mea plecăm mîine dimineaţă pe drumul spre Kiti, şi cînd veţi ajunge la Tura, unde voi sosi înaintea voastră, o să vă pară rău că n-aţi urmat aceeaşi cale.

Hotărîrea mea fermă avu darul de a-l face pe Hamed să se răzgîndească din nou, căci spuse numaidecît :

— La urma urmei, drumul acesta este cel mai bun, şi odată ce sahibul este hotărît să-l prefere, de ce să ne despărţim, după ce am călătorit cu toţii prin ţinuturile rele ale wagogilor ? *Inch ! Allah !* Să urmăm calea !

Thani, acest om admirabil, nici nu voia altceva, şi cei doi şeici ieşiră bucuroşi din cortul meu ca să anunţe vestea.

A doua zi la 7 iunie, cele trei caravane o luară pe calea către Kiti, sub conducerea kirangozi-ului lui Hamed. Toţi păreau mulţumiţi, însă nu se scursese nici o jumătate de ceas de la pornire, abia făcusem o milă. cînd mi-am dat seama de o schimbare de direcţie : printr-un ocol abil, ne apropiam rapid de un defileu ce dădea spre platoul mai înalt al Kiwhyehului. Mi-am oprit pe dată caravana, l-am chemat pe veteranul care urmase ruta prin Kiti şi l-am întrebat dacă nu ne îndreptăm spre Kiwyeh. Mi-a răspuns afirmativ.

Mi-am adunat hamalii și l-am rugat pe Bombay să le spună că Musungu nu-și schimbă niciodată o hotărîre luată, că decisesem să mergem la Kiti și caravana noastră se va duce acolo, oricare rută ar fi luat arabii. Apoi, i-am ordonat veteranului care cunoștea drumul să i-l arate kirangozi-ului.

Pagazii wanyamwezi își puseră jos baloturile și apoi se iviră chiar unele semne de răzvrătire. Soldații wangwani primiră atunci ordinul de a-și încărca puștile și de a trece pe flancurile caravanei, trăgînd în primul hamal care ar încerca să fugă.

Descălecînd, mi-am luat biciul și, apropiindu-mă de hamalul care-și pusese jos primul povara, i-am făcut semn să și-o ridice din nou și să pornească în marș. Nu a fost nevoie să mai iau alte măsuri ; fără nici o excepție, o porniră cu toții, ascultători, după kirangozi.

Întorcîndu-mă înspre șeici, mă pregăteam să-mi iau rămas bun de la ei, cînd Thani strigă :

— Așteaptă-mă puțin, Sahib ! M-am săturat de joaca aceasta copilărească, vin cu dumneata !

Și caravana lui fu îndreptată spre a mea.

În clipa aceea, caravana lui Hamed atingea defileul, în vreme ce stăpînul său, la o milă îndărătul ei, plîngea cu lacrimi fierbinți, ca un copil, faptul că-l abandonasem, cum pretindea el. Fiindu-mi milă de jalea lui, căci gîndul la căpetenia brutală și hapsînă din Kiwhyeh îl făcea să-și piardă capul, l-am sfătuit să alerge după ceata lui și să le amintească oamenilor că sus-zisa căpetenie era la fel de crud pe cît de hrăpăreț. Într-un cuvînt, nici nu ajunsesem la defileul dinspre Kiti, cînd mi-am dat seama că sîntem urmați de caravana lui Hamed.

Urcușul crestei fu nespus de anevoios : un povîrniș rîpos și stîncos, acoperit de spinii cei mai tăioși, cei mai ascuțiți. *Acacia horrida,* mai cumplit ca oricînd, ne făcea mii de răni ; arborii de gumă își întindeau crengile, încîlcindu-ne mișcările, pentru a ne smulge poverile ; um-

brelele mimozelor ne ocroteau de soare, însă ne împiedicau să înaintăm rapid. Praguri abrupte de granit şi sienit, tocite de trecerea a numeroase picioare, ne opuneau suprafaţa lor lustruită, pe care trebuia să ne căţărăm, la rîndul nostru. În altă parte, terase ondulate îşi înălţau zidurile pămîntii, împănate de blocuri mari ce se clătinau sub efortul căţărătorilor, iar focuri de armă îndepărtate, ce răsunau prin pădure, sporeau panica şi nemulţumirea generală şi, dacă nu m-aş fi aflat imediat în spatele caravanei, pîndind orice manevră, wanzamwezii mei ar fi dezertat pînă la unul.

Deşi creştetul se afla doar la opt sute de picioare deasupra cîmpiei saline, ne-au trebuit două ceasuri bune pînă să ajungem acolo. Ne-am găsit atunci pe un platou unde, prin comparaţie, marşul a fost uşor. Trei ceasuri de drum printr-o pădure, prin mijlocul unor jungle şi luminişuri înguste, ne-au adus la Munieka, sătuleţ întemeiat de colonişti veniţi din Mukondoku, în ale cărui împrejurimi se întîlnesc vîlcele cu culturi bogate.

Cînd am ajuns în tabără, toată lumea era bine dispusă şi satisfăcută, afară de Hamed, care curînd se supără de-a binelea. Se nimeri ca oamenii lui Thani să ridice cortul stăpînului lor cam prea aproape de copacul în jurul căruia erau grămădite baloturile lui Hamed. Nu ştiu dacă micul şeic îşi închipuia că cinstitul bătrîn este în stare să-l fure ; sigur este că îşi iese din minţi, tunînd şi fulgerînd, din pricina vecinătăţii celui mai bun prieten al său şi că Thani dădu ordin să-i fie îndepărtat cortul cu cîteva sute de yarzi. Acest fapt nu-l linişti cu nimic pe Hamed ; furia lui fu totuşi urmată de remuşcare, încît pe la miezul nopţii se duse la bunul arab, se aruncă la pămînt dinaintea lui şi îi sărută mîinile şi picioarele, implorîndu-i iertare. Şeicul Thani, cel mai cumsecade şi mai darnic om din lume, îi dărui bucuros iertarea lui. Nici asta nu-i fu de ajuns scundului Hamed, care nu se socoti mulţumit decît după ce puse să fie adus îndărăt,

cu ajutorul sclavilor lui, cortul prietenului său, în locul unde se aflase la început.

Apa băută la Manieka am obținut-o din scobitura adîncă a unui bloc de sienit, avea o limpezime de cristal și era rece ca ghiața. Să bem din nou apă rece ! — era un lux de care nu avusesem parte din clipa plecării noastre din Simbawenni.

Ne aflam acum în hotarele Uyanzi-ului, sau, cu numele sub care este mai bine cunoscut, „Makunda-Mkali" — adică Pămîntul-fierbinte, sau Cîmpia-fierbinte. Trecusem prin sate populate de wagogi și eram pe cale de a scutura de pe picioarele noastre pulberea ținutului Ugogo. Intrasem în Ugogo plini de speranțe, crezînd că acest meleag va fi cît se poate de plăcut — un ținut în care avea să curgă lapte și miere. Suferisem o cruntă dezamăgire ; regiunea aceea se vădi a fi un ținut ce-ți făcea fiere și stîrnea amărăciune, plin de necazuri și jigniri aduse sufletului, unde la fiecare pas te pîndeau primejdii, unde ne simțeam expuși la capriciile unor „sultani" beți turtă. E de mirare, atunci, că într-o asemenea clipă ne simțeam cu toții însuflețiți de fericire ?

Deși în fața noastră se deschidea perspectiva de a înfrunta ceea ce mulți socoteau a fi o adevărată pustietate, ardoarea noastră nu se stinse, ci mai degrabă ne-am simțit întăriți și îndîrjiți în planurile noastre. În multe împrejurări, pustiurile Africei se arată a fi mai prietenoase decît regiunile populate.

În dimineața următoare, la ceasurile șapte, Kirangozi-ul sună deodată mai puternic și mai voios din cornul de *Kudu* decît îl auzisem în ultimele zece zile. Caravana urma să intre în Makunda Mkali.

Plecasem din Munieka la nouă dimineața ; peste două ceasuri treceam hotarul lui Ugogo și ne opream pe malul lui Mabunguru Nullah. Acest Nullah își are izvorul

în lanțul deluros care desparte Ugogo de Makunda Mkali și se îndreaptă către sud-vest. În perioada ploilor este aproape de nestrăbătut, din pricina curentului său năvalnic, albia lui avînd o înclinație deosebit de accentuată. Blocurile de sienit și de bazalt de care este înțesată vădesc violența cursului său. Colțurile lor sînt tocite, suprafața este lustruită. În stînca unde și-a săpat drum torentul au fost scobite bazine adînci, slujind drept rezervoare, în anotimp secetos. Deși apa acestor bazine este vîscoasă și verzuie și în ea mișună sumedenie de broaște, este departe de a avea gust prost.

Am pornit din nou în marș la amiază, în sunetul trîmbițelor, în larma cîntecelor și strigătelor întregii cete. Hamali și soldați, cîntînd cît îi ținea gura, făceau să se zguduie pădurea întunecoasă de tunetul glasurilor lor.

De cînd părăsisem Bagamoyo, încă nu văzusem un peisaj atît de pitoresc. Pretutindeni, uriașe talazuri de teren, pe ici și colo se iveau coline și stînci de sienit, închipuind străvechi fortărețe, care dădeau subit codrului o înfățișare nepămînteană și stranie. Îți venea să crezi că privești un colț de Anglie din timpurile feudale, cînd steiurile rotunjite, așezate unele peste altele, păreau că se clatină la suflarea vîntului ; cînd zăreai obeliscuri cu vîrful ciuntit, care dominau cei mai înalți copaci ; apoi conuri, turnuri, mari talazuri de piatră vitrificate și îngrămădiri de stînci ciobite, despicate și sfărîmate, ce căpătau proporții de măguri.

Erau aproape ceasurile cinci, cînd am sosit la țintă. Făcusem douăzeci de mile ; toată lumea avea nevoie de odihnă.

La unu noaptea, cînd luna se înălțase de mult pe cer, Hamed sună din goarnă și ne strigă : „La drum !“ Hotărît, se smintise, altminteri de ce era atît de pornit să înceapă marșul în puterea nopții ? Un murmur de adîncă nemulțumire răspunse chemării sale ; roua acoperea totul și te înghețа ca o brumă. Cu

toate acestea, presupunînd că avea vreun motiv puternic pentru a ne trezi la ora aceea nepotrivită, șeicul Thani și cu mine nu l-am mustrat, așteptînd să vedem ce urma, ca să-i putem judeca purtarea.

Cum întreaga ceată era posacă, am mărșăluit în noapte în deplină tăcere. Ne aflam la patru mii cinci sute de picioare deasupra nivelului mării și termometrul nu arăta nici 18 grade. Hamalii aproape goi zoreau să se încălzească ; mulți din ei se răniră, poticnindu-se de rădăcini și stînci sau călcînd pe spini.

La ora 3, ajunși la Unyambogi, ne-am trîntit pe jos și care mai de care s-a grăbit să adoarmă. Eu, unul, știu că am căzut într-un somn adînc, fără să mă gîndesc la ceea ce hărăzeau zorile pentru încercatele noastre caravane.

Cînd m-am trezit, era ziua-n amiaza mare, soarele fierbinte îmi scînteia în ochi. Șeicul Thani veni să mă informeze că Hamed plecase de două ceasuri. Voise să-l ia cu el pe Thani, care refuzase să-l urmeze, arătîndu-i cît era de nesocotit, că graba aceea este absolut inutilă și mă întrebă ce părere aveam eu. Am fost de acord că era o purtare năstrușnică și, la rîndul meu, l-am întrebat pe bătrînul șeic ce rost avea un marș forțat ? Oare în cursul după amiezii nu am putea ajunge pînă la locul unde se găseau apă și merinde ?

— Se poate ajunge foarte bine, răspunse arabul.

— Dealtminteri, nu am avea mijlocul de a ne procura cele necesare la Unyambogi ? am urmat eu.

— Nu mi-am dat osteneala să mă interesez de treaba asta, grăi bătrînul șeic, sau, mai bine zis, n-am fost nevoit să mă îngrijesc de ea ; sătenii înșiși m-au înștiințat că se pot găsi la ei *maweri* [1], *matama* [2], porumb, capre, berbeci, păsări din belșug și de o ieftinătate necunoscută în Ugogo.

---

[1] Mei (n. t.).

[2] Sorgo (n. t.).

— Ei, bine, atunci i-am spus lui Thani, dacă Hamed vrea să fie smintit și are chef să-și ucidă hamalii, pentru ce-am face și noi același lucru ? Sînt la fel de grăbit ca și dînsul ; dar Unyanyembe este încă departe, și nu am de gînd să-mi primejduiesc bunurile jucînd rolul unui țicnit.

Nici un loc de popas nu fusese mai bun ; o apă bună și dulce la gust, adusă din cîteva puțuri învecinate. și, așa cum i se spune bătrînului Thani, merinde berechet : șase pui pentru doi metri de stambă ; un berbec la același preț, sau șase măsuri de grîu, *sorgo,* mei ori porumb — într-un cuvînt, ajunsesem, în sfîrșit, într-un ținut îmbelșugat ca-n basme.

La 10 iunie, după patru ceasuri și jumătate de mers, am ajuns la Kiti, unde am dat iarăși peste neînfrînatul Hamed, mai agitat și mai tînguitor ca oricînd. Pretinzînd a fi un Cezar, se dovedi un oscilant Marc Antoniu. Sclava sa favorită tocmai murise, și trei hamali dispăruseră cu poveri cu tot, luînd *dish-dashes* (tunicile arabe), jiletcile brodate cu aur, vestele galonate cu argint cu care șeicul Hamed trebuia să se prezinte la Unyanyembe cu fastul cuvenit unui negustător de rangul lui. Pe lîngă veșmintele lui de zile mari, mărunțelul șeic mai pierdea orez, tacîmuri pentru pilaf, niște tăvi de aramă și două baloturi mari cu stofă, care pieriseră odată cu hamalii wangwani fugari.

— Ce cauți aici, Hamed ? îl întrebase Selim, slujitorul meu arab. Te credeam ajuns cu mult înaintea noastră.

— Îmi așteptam prietenul, răspunse dînsul. Puteam oare să-l las în urmă pe Thani ?

Merindele se găseau din belșug și la Kiti, ca și vitele și grînele, și nu se vindeau scump. Tîrgușorul acesta era populat pe atunci de wakimbi, veniți din Ukimbu, din împrejurimile lui Urori ; oameni liniștiți, preferînd a se îndeletnici, în loc de lupte, cu pașnica agricultură și în loc de cuceriri, cu creșterea vitelor. La cel mai mic zvon

de război, își duc familiile și cirezile în vreun colț de țară nelocuit, unde încep de-ndată să desțelenească pămîntul și să vîneze elefanții, pentru a le lua fildeșul. Sînt un neam de oameni frumoși, bine legați și bine înarmați și părînd capabili de a se măsura cu oricare trib din vecinătate, prin numărul și forța oamenilor lor. Dar aici, ca pretutindeni, dezbinarea îi slăbește. Sătulețele lor, cîrmuite de căpetenii independente, n-ar fi în stare să se apere, pe cînd dacă s-ar uni, ar putea prezenta în fața dușmanului forțe foarte respectabile.

Marșul următor trebuia să ne ducă pînă la Msalalo, situat la 15 mile de Kiti. Hamed, care-și căutase dezertorii și nu-i mai găsise nici pe ei, nici prețioasele lui bunuri pierdute, porni iar la drum cu noi. Voi din nou să ne întreacă, dar oamenii săi n-avură puterea necesară, așa că fu silit să facă popas la Msalalo.

În ziua de 15, după un marș de trei ore și jumătate, am ajuns la Welled Ngaraiso, mic sat înfloritor, unde alimentele se vindeau la un preț uluitor de redus, aproape de două ori mai ieftine decît în Unyambogi. La două ore de marș spre sud, se află Jiweh Mkoa, situat pe vechea rută, spre care ducea acum rapid traseul urmat de noi de cînd părăsisem Bagamoyo. Întrucît toți oamenii mei, pagazi și soldați, se comportaseră admirabil în cursul ultimelor etape îndelungi, le-am cumpărat un juncan pentru 12 metri de stambă și i-am dăruit fiecăruia cîte un șirag de perle, ca să se poată înfrupta din bunătățile oferite de ținut. Laptele și mierea se găseau din belșug și puteai obține trei *frasilahi* de cartofi, adică o sută douăzeci de livre, în schimbul unei bucăți de stofă valorînd cam 40 de cenți în moneda noastră.

Ziua de 13 iunie ne găsi la Kusuri, ultimul sat din Makunda Mkali, în districtul Jiweh la Singa. Făcusem un scurt marș de opt mile și trei sferturi.

Kusuri, cum pronunță arabii, este numit Konsuli de către localnici, care sînt wakimbu. Este încă un exemplu,

printre multe altele, de felul cum stîlcesc arabii numirile date de băştinaşi satelor şi districtelor.

Între Ngaraiso şi Kusuri, am trecut prin satul Kirurumo, aşezare actualmente pe cale de propăşire şi învecinată cu numeroase sate la fel de prospere. Oamenii ne întîmpinau ca să-l salute pe Musungu, a cărui sosire fusese demult trîmbiţată de guralivele lui caravane şi ai cărui soldaţi îi ajutaseră să dobîndească izbînda într-o bătălie avută cu fraţii lor turbulenţi din Jiweh la Mkoa.

Ceva mai departe dădurăm peste o întinsă Khambi, unde poposise sultanul Bin Mohammed, un Omani arab de neam mare. De îndată ce fu înştiinţat de sosirea noastră, Bin Mohammed ieşise să ne întîmpine şi mă pofti să-i fac o vizită. Cum cortul lui slujea drept harem, nu putusem fi primit într-însul, dar fusese aşternut afară un covor, anume pentru mine.

După întrebările uzuale cu privire la sănătatea mea, la drumul făcut, aflînd ultimele noutăţi din Zanzibar şi Oman. arabul mă întrebă dacă am multă stofă.

Este o întrebare pusă adesea de conducătorii caravanelor care coboară spre coastă, din pricină că, în lăcomia lor de fildeş, se lasă tîrîţi la cumpărături prea însemnate în porturile din Tanganica şi în alte părţi şi, uitînd prevederea, nu mai au pînzeturi destule pentru întoarcere. Cum nu-mi mai rămînea efectiv decît un singur balot din cele pe care le destinasem acoperirii cheltuielilor de drum, am putut răspunde negativ fără să roşesc.

M-am oprit la Kusuri. Marşurile precedente fuseseră foarte lungi şi o zi de popas îmi părea necesară, înainte de a mă aventura în pustietatea nelocuită ce desparte Jiweh de Singa-Uyanzi de districtul Tura în Unyanyembe. Hamed, pe care toate eşecurile suferite nu-l învăţaseră minte de fel, ne părăsi a doua zi, făgăindu-mi că-i va anunţa sosirea mea lui Sayd bin Salim, şi-i va spune să-mi procure un *tembe*.

La 15, fiind asigurat că şeicul Thani va fi silit să petreacă mai multe zile la Kusuri, unde îl reţinea marele număr de hamali de ai săi bolnavi de vărsat, plagă înspăimîntătoare a Africii Orientale, mi-am luat rămas bun de la acest arab cumsecade şi am pornit cu oamenii mei, ca să mă cufund iarăşi în pustiu şi în junglă.

Cu puţin înainte de amiază, ne-am oprit la tabăra din Mgongo Tembo — nume care însemna „spinare de elefant", şi care a fost dat acestui khambi din pricina unei costişe stîncoase a cărei şiră a spinării, căpătînd culoarea cafeniu-închis sub înrîurirea atmosferei, li se pare localnicilor că are oarecare asemănare cu spinarea de un cafeniu-albătrui a uriaşului pădurii. Oamenii din caravană avură o discuţie aprinsă cu mine, pe tema dacă se cuvenea să facem *terekeza* în ziua aceea ori în ziua următoare. Majoritatea erau de părere că a doua zi era mai potrivită, dar eu, fiind *bana* şi cîntăriîndu-mi interesele, am insistat, nu fără a vîntura de cîteva ori biciul, ca marşul forţat să fie făcut chiar în ziua aceea.

În 1857, în momentul trecerii lui Burton şi Speke, Mnongo Tembo era o aşezare prosperă, care vindea călătorilor produsul culturilor sale. Dar, deoarece cu doi ani în urmă arabii din Unyanyembe împreună cu slujitorii lui Wangwani, din pricina vreunei fapte cutezătoare săvîrşite de localnici asupra caravanelor, îi atacaseră tîrguşoarele, le dăduseră foc şi nimiciseră rodul a cinsprezece ani de muncă, în locul satelor sale nu am găsit decît sfărîmături carbonizate şi spini, iar ogoarele erau acoperite de junglă.

Ne-am odihnit sub un boschet de curmali ce dominau un tufiş des şi îmi aminteau de Egipt, iar copacii se înălţau lîngă un torent ale cărui valuri înverzite alcătuiau un ciudat contrast cu înfăţişarea sumbră a junglei uscate ce se întindea de ambele părţi.

La ora unu, fiecare îşi reluase povara şi toiagul de

drumeț și eram *en route* [1] spre Nghwhalah Mtoni, aflată la opt mile și trei sferturi. Soarele era incandescent, cerul era de foc ; torente de flăcări ne potopeau capul. Cînd soarele scăpătă, arșița deveni înăbușitoare, aerul era ars înainte de a ajunge pînă la plămîni, care-l căutau cu nesaț. Gura și gîtlejul erau scorojite, ploștile noastre nu mai aveau un strop de apă, fiind golite pentru a potoli crîncena dogoare ; setea ne mistuia. Unul din pagazi, atins de vărsat, se trînti în drum ca să moară acolo. Nu l-am mai văzut, căci înaintarea unei caravane pornită în *terezeka* e ca navigația unui vas prin uragan.

Caravana trebuie să meargă înainte, cu orice preț, vai și amar de cel care zăbovește în urmă, căci foamea și setea îl vor răpune, aidoma corăbiei ce trebuie să gonească în fața aprigei vijelii dezlănțuite, ca să scape de scufundare — vai de cel care cade peste bord.

În cele din urmă, am ajuns la Nghwhalah, un mic torent a cărui albie stîncoasă și adîncă conținea belșug de apă proaspătă și dulce.

Torentul acesta își are obîrșia dinspre nord, dintr-un ținut vestit în această regiune pentru măgarii săi frumoși. După ce aleargă spre sud, apoi spre sud-sud-vest, Nghwhalah taie ruta care vine dinspre Unyanyembe, de unde cotește către apus. Urmele mîniei unor torenți furioși sînt la fel de vizibile ca și cele din albia lui Mabunguru.

În ziua de 16, soseam la Madedita, numită astfel după un sat care nu mai există. Făcusem douăsprezece mile și jumătate de la Nghwhalah Mtoni. La cîteva sute de yarzi de drum se află un heleșteu cu apă bună, singurul rezervor ce se poate întîlni pînă la etapa următoare a caravanelor, Tura, în Unyamwezi. Chufwa, adică musca țețe, ne chinui înfiorător, ceea ce dovedește că vînatul mare vine cîteodată să se adape la acest heleșteu,

[1] În drum (fr.) (n. t.).

dar nu trebuie luat drept o dovadă că locuieşte chiar pe malurile lui. Un singur heleşteu atît de frecventat de către caravane, nu poate sluji drept refugiu animalelor pădurii, care, în această parte a Africii, se feresc cu grijă de vecinătatea omului.

În revărsatul zorilor, eram pe drum, mergînd cu un pas mai sprinten decît de obicei, deoarece în curînd aveam să lăsăm în urmă Makunda Mkali, pentru a intra într-un teritoriu mai populat şi mai roditor : ţinutul Unyamwezi.

Trecură două ore de marş rapid. şi pădurea, pe care începeam s-o socotim monotonă, prinse să se răărească. Scăzu, numaidecît deveni o junglă, apoi pieri cu totul şi ne trezirăm într-o largă cîmpie care se boltea, cobora, unduia pînă în zarea ce se împurpura în depărtare : păşisem pe pămîntul Unyamwezi-ului.

Ogoare de grîne dînd în pîrg urmau unduirile şi contururile acestei cîmpii ; se vedeau ogoare fertile, ale căror spice foşneau uşor, sub adierea dimineţii, care venea încărcată de frigul pătrunzător din Usagara.

La ceasurile opt, am sosit în satul de hotar al ţinutului Unyamwezi — Ţara de Răsărit — unde am pătruns fără a-i mai întreba pe puţinii locuitori. L-am găsit acolo pe Nondo — unul din dezertorii lui Speke şi partizanul lui Baraka în certurile avute de acesta cu Bombay. Dorind să intre în slujba mea, Nondo fu destul de îndatoritor, procurînd miere şi şerbeturi foştilor săi tovarăşi şi, pînă la urmă, hamalilor.

N-am făcut altceva decît să ne tragem sufletul un pic în satul acela, căci mai aveam încă un ceas de marş ca să ajungem la Tura-centrală. De la primul pînă la al doilea sat Tura, drumul străbate întinse cîmpuri de *sorgo,* varietatea *holcus* de porumb, de mei, sau *bajri,* cum îi spun arabii grădinii pline de gulii, de castraveţi, de dovleci, pepeni, muscaţi şi arahide care sînt cultivate în adînciturile brazdelor sale, între şirurile de *holcus.*

În apropierea satelor, tot mai numeroase, bananieri cu frunze late se alăturau acestor felurite culturi.

Satele wakimbilor sînt asemănătoare celor ale wagogilor, pătrate şi cu case cu acoperiş plat ; în interiorul lor au o piaţă mare, închizînd între laturile ei un ocol care cîteodată este împărţit în trei sau patru sectoare, prin ridicarea unor garduri împletite din tulpini de *sorgo*.

În Tura Centrală, unde am aşezat tabăra, ne-am convins de nemernicia wakimbilor. Hamed, care în ciuda eforturilor sale, de a sosi primul ca să vîndă pînzeturile înaintea altor arabi, nu izbutise să obţină ca pagazii lui să facă zilnic etape duble, fusese nevoit să-şi aşeze tabăra la Tura, unde se mai afla încă în clipa sosirii noastre, împreună cu slujitorii arabi, care preferau zorul idiot al lui Hamed înaintării precaute a lui Thani.

Această primă noapte petrecută în Ţara Lunei fu de ajuns de palpitantă. Doi hoţi se strecurară în tabăra mea, dar clănţănitul zgomotos al trăgaciului unei carabine îi înştiinţă că baloturile lui Musungu erau bine păzite, aşa că o luară la goană. Vizitară apoi tabăra lui Hamed, unde speranţele lor fură la fel de amar spulberate ; agitatul şi scundul şeic se învîrtea în jurul *bomei* sale, cu puşca în mînă, răpindu-le pungaşilor orice şansă de reuşită.

De acolo, cei doi hoţi trecură la Hassan (unul din slujitorii arabi care ne însoţeau). Fură destul de norocoşi pentru a ajunge pînă la bagaje şi a pune mîna pe două baloturi, dar zgomotul, ce-l făcură, luînd-o la fugă, îl trezi pe vigilentul sclav, cu auz ager, care apucă muscheta lui încărcată şi trase. Unul din răufăcători primi în piept un glonte ce-i străpunse inima. Aceasta a fost experienţa noastră cu wakimbii din Tura.

Plecaţi în 18, odată cu caravana lui Hamed şi cea a lui Hassan, am ajuns la Tura Perro (Tura de apus) după ce umblasem în zig-zag, între toate punctele cardinale, timp de un ceas printre cîmpuri de *sorgo*. Apoi, am intrat din nou în pădure, unde wakimbii se duc să caute

miere şi să sape capcane adînci pentru elefanţi, care se pare că sînt foarte numeroşi pe aici. Vînătorii îi prind cu ajutorul unei gropi adînci, acoperite cu împletituri făcute din mănunchiuri de nuiele, pămînt şi iarbă.

Un ceas de marş, pornind din Tura de vest, ne-aduse la un *ziwa*, eleşteu lîngă care ne-am odihnit. De partea cealaltă, mai era unul. Cele două lăculeţe se aflau în mijlocul unei mici cîmpii care cu toate că perioada secetoasă era înaintată, mai păstra umezeala anotimpului ploios precedent.

După o odihnă de trei ceasuri, caravana porni iar la drum, într-o *terekeza* de după-amiază.

Pădurea era aceeaşi, începînd de la Tura apuseană ; drumul străbate mai departe prin ea, pînă la un *mtoni* numit Kwala şi trecut greşit de Burton, pe harta lui, sub numele de Kwale. Această albie de torent, asemenea unei rîpe largi şi întortocheate, cuprinde mari iazuri sau depresiuni profunde în ale căror adîncuri mai aveau încă apă şi unde am găsit o specie de svîrlugă, deloc de dispreţuit, cînd n-ai mai mîncat peşte de trei luni. de la plecarea din Bagamoyo. Cu toate acestea, probabil că dacă aş fi avut de unde alege, cum sînt destul de mofturos, cînd împrejurările îmi îngăduie, aş fi consumat altceva decît această zvîrlugă de mocirlă.

Distanţa dintre Tura apuseană şi Kwala Mtoni este de 17 mile şi jumătate, ceea ce nu este grozav, cînd faci acest drum doar de două ori pe lună ; însă cînd se repetă cel puţin la două zile o dată, devine nespus de lungă. În orice caz, aceasta este părerea oamenilor mei, soldaţi, pagazi şi ceilalţi ; se cam ridicară glasul, cînd am ordonat să fie sunat semnalul de marş.

Abdul Kader, croitorul care se lăudase că ştie să facă de toate, începînd cu cîrpitul unui pantalon pînă la pregătirea unor delicate *entremets* [1] sau la vînzarea ele-

[1] Feluri servite între supă şi friptură (fr.) (n. t.).

fantului, dar care pe continent se dovedise a fi slăbănogul, bun doar să mănînce şi să bea. era sleit.

Mărfurile aduse cu el din Zanzibar într-o batistă, şi cu care urma să cumpere fildeş şi sclavi şi să facă avere în faimosul Unyanyembe, pieriseră de mult, la fel cu speranţele întemeiate pe ele, aşa cum se topiseră visele lui Alnaschar, nenorocosul om cu faianţele, din *O mie şi una de nopţi*. În timp ce se făceau pregătirile pentru marş, Abdul veni la mine şi mă înştiinţă, pe tonul cel mai îndurerat cu putinţă, că „i se apropiase ceasul morţii ; simţea aceasta în carnea lui, în măduva oaselor, în spinarea zdrobită de osteneală, în picioarele care nu-l mai puteau duce", pe scurt, era complet prăpădit. În cele din urmă, mă rugă să mă îndur de el şi să-l las să plece. Această cerere extraordinară, atît de nepotrivită cu proiectele ambiţioase ce le nutrise altădată, era pricinuită de faptul că în cursul dimineţii, murind doi din măgarii mei, îi ordonasem lui să care şeile pînă în Unyanyembe.

Greutatea a două şei. care nu cîntăreau, puse pe talerul balanţei, decît 16 livre, nu era copleşitoare, dar era suficientă ca să-l facă pe croitorul meu să-i treacă orice chef de viaţă, mai ales pentru că dînsul se gîndea că la povara aceea se vor adăuga dificultăţile lungilor etape ce ne aşteptau pînă în Unyanyembe.

Abdul se aruncă cu faţa la pămînt, îmi sărută picioarele şi mă imploră, în numele Domnului, să-i dau voie să plece.

Cum căpătasem oarecare experienţă cu hinduşii, malabarezii şi culii chinezi în Abisinia, ştiam precis cum trebuie tratat un astfel de caz. Am acordat fără şovăire învoirea cerută, căci eram la fel de sătul de croitor, pe cît era el de viaţă. Lui Abdul, însă, nici prin gînd nu-i trecea să rămînă singur în junglă şi-mi spuse că nu intenţiona să se despartă de mine, decît cînd vom fi în Unyanyembe.

— Mai întîi, să mergi pînă acolo, i-am răspuns, pe urmă vom vedea. Dar, pînă atunci, ca să-ți meriți hrana, vei căra aceste șei.

Îmi făgădui solemn să asculte de ordinele mele și să mărșăluiască atît cît voi voi.

Cum pînă la Rubuga aveam de făcut un marș de optsprezece mile și trei sferturi, pagazii merseră rapid și îndelung, fără popas.

Pe vremea lui Burton, după cum se arăta în cartea sa, Rubuga era un ținut înfloritor. Îți mai puteai da seama limpede de vechea bogăție a acestui teritoriu după întinderea culturilor sale. De ambele părți ale drumului, pe un spațiu de multe mile, se înșirau unele după altele ogoarele de grîne, ale căror spice se coceau în mijlocul arborilor de gumă, cactușilor, mimozelor, ce-n curînd aveau să le aducă dispariția. Asta era tot ce rămăsese din prosperitatea acestui district odinioară atît de populat, atît de bogat în cirezi și grînare. Pe unde fuseseră numeroasele sale sate, nu mai întîlneam decît ruine arse ; argilă înnegrită, schelării carbonizate. Nici urmă de locuitori, de vite ; fuseseră mînați cu sila în nord, cale de trei-patru zile de casele lor distruse și de ogoarele lor, ale căror recolte, rămase nestrînse, erau risipite, așteptînd să fie înăbușite treptat de un vălmășag de arbori de gumă și spinoși, de mimoze și *kolquall*.

Am sosit în sat, unde vreo șaizeci de wuangwana veniseră să se statornicească prin aceste locuri. Își agoniseau traiul făcînd negoț cu fildeș și își găseau hrana pe ogoarele părăsite de oamenii lui Rubuga. În satul lor ne-am oprit. Eram tare osteniți și încinși de acel marș lung, dar la ora trei sosiseră toți pagazii.

Acolo l-am întîlnit pe Amir bin Sultan, unul din acele tipuri de șeici arabi cum se văd prin cărți : cu o barbă albă ca neaua și cu chip venerabil. Amir se înapoia în Zanzibar după o ședere de zece ani în Unyanyembe.

Îmi dădu o capră, dar foarte apreciabil, într-un loc unde acest animal se vinde cu cinci *chukka,* şi adăugă pe deasupra un sac din piele de capră, plin ochi cu orez.

Ziua următoare fu o zi de odihnă. I-am expediat pe soldaţii mei la Bin Nasib şi la Sayd bin Salim, cei doi demnitari mai însemnaţi ai coloniei arabe, ca să le anunţe apropiata mea venire, iar a doua zi, la 21 iunie, ne-am îndreptat spre Kigwa, aflat la o depărtare de cinci ceasuri de marş.

Drumul trecea printr-o pădure asemănătoare cu cea străbătută în cursul ultimelor etape, între Rubuga şi Tura. Pe măsură ce înaintam spre vest, terenul se înalţa rapid.

Sosiţi la Kigwa, după un marş de cinci ceasuri, sub ochii noştri se înfăţişă acelaşi tablou ca şi la Rubuga ; un ţinut pustiit de o răzbunare cumplită.

Trei ceasuri şi jumătate de mărşăluială vioaie ne-au dus a doua zi la un *mtoni,* apa nu se vedea de fel, care desparte teritoriul Kigwa de districtul Unyanyembe. Un scurt popas, ca să ne potolim setea, apoi un nou efort de trei ceasuri şi jumătate, şi ne-am oprit la Shiza.

Deşi cam lung. acest traseu fu fermecător : meleaguri pitoreşti, oferind la fiecare pas noi aspecte şi mărturii despre firea paşnică şi hărnicia locuitorilor săi. Un decor fericit şi pastoral ; pretutindeni se auzea mugetul vacilor, behăitul oilor şi al caprelor.

Cam cu o jumătate de ceas înainte de a ne opri la Shiza, avusesem sub ochii noştri cîmpia unduioasă unde se află principala aşezare a arabilor, depozitul central al vastului şi întinsului lor comerţ în această zonă.

Căpetenia satului, dorind să mă cinstească, trimise un chiup conţinînd mai bine de cinci galoni [1] de *pombe.* Această bere de culoarea unei ape lăptoase, şi avînd

[1] Douăzeci de litri (n. t.).

gustul unei ale [1] trezite, nu-mi păru deloc plăcută. M-am mulţumit cu primul păhărel şi restul l-am dăruit oamenilor mei, care se desfătară cu băutura. Am mai adăugat şi un juncan dolofan, arătos, pe care căpetenia mi-l dăduse la preţul de 18 metri de *merikani* si care a fost tăiat pe loc, pentru serbarea de adio.

Pentru întreaga mea caravană, noaptea fu scurtă ; cu mult înaintea zorilor, ciozvîrtele de bou sfîrîiau pe jeratic, pentru ca oamenii să se poată înfrupta încă o dată, înainte de a-l părăsi pe Musungu, a cărui bunătate o cunoscuseră atît de des.

La sfîrşitul ospăţului li se dădu pulbere tuturor oamenilor care aveau puşti şi care trebuiau să vestească aşezărilor arabe apropierea noastră.

Pînă şi cel mai umil hamal îşi pusese cele mai bune straie, nu era unul care să nu-şi fi îmbrăcat cea mai frumoasă *chuka ;* cei mai puţin bogaţi purtau o stambă nou-nouţă, ceilalţi, stofe ţipătoare. pînzeturi în dungi sau carouri, Coombeesa Poonga, mătase şi pînză sau postav stacojiu, jawah, rehani somptuos. Soldaţii aveau *tarbuse* (bonete) noi şi tunicile asemenea oamenilor din Mrima şi Zanzibar, lungi, albe, căci era ziua cea mare, despre care se vorbea neîncetat încă din ceasul plecării, în vederea căreia se făcuseră lungile marşuri din ultima vreme : 178 de mile (peste 296 de kilometri), în două săptămîni, inclusiv popasurile — o medie de peste unsprezece mile pe zi !

Semnalul răsună ; caravana se puse în mişcare, voioasă nevoie mare, cîntînd din goarne şi trîmbiţe, fluturîndu-şi steagurile.

Două ceasuri şi jumătate de drum, şi iată că se zări Kwikuru, cam la două mile de Tabora, principala reşedinţă arabă.

[1] Bere englezească (n. t.).

La marginile orașului se vedea un lung șir de oameni în tunici albe, în cinstea cărora oamenii mei sloboziră o salvă de împușcături cum rareori se mai auziră prin partea locului. Pagazii își strînseră rîndurile, iar soldații mei își descărcau mai departe puștile.

Văzîndu-i pe arabi că se îndreaptă spre noi, am ieșit din rînduri și m-am apropiat de ei cu mîna întinsă, care mi-a fost apucată imediat de șeicul Seyd, de Bin Salim și apoi de alți douăzeci de oameni.

Așa s-a petrecut această *entrée* [1] a noastră în Unyanyembe.

---

[1] Intrare (fr.) (n. t.).

Capitolul VIII

VIAŢA ŞI PĂTIMIRILE MELE ÎN TIMPUL ŞEDERII ÎN UNYANYEMBE. SÎNT IMPLICAT ÎNTR-UN RĂZBOI

În timp ce mă îndreptam, alături de guvernatorul Sayd bin Salim, către *tembe*-ul său din Kwikuru, sau capitala ţinutului, am fost întîmpinat de o simpatie manifestată fără ovaţii. Pagazii wanyamwezi ieşiseră cu sutele, războinicii lui Mkasiwa, sultanul, se roteau în jurul conducătorului lor, puteai zări copiii pitiţi între picioarele părinţilor, unii chiar prunci de cîteva luni, atîrnaţi în spinarea mamelor, toţi plăteau tributul de curiozitate datorat culorii mele, concentrîndu-şi asupră-mi ochii, ca într-o singură privire uriaşă. Singurele persoane care mi-au adresat cuvîntul au fost arabii şi Mkasiwa, cîrmuitorul împovărat de ani al ţinutului, Unyanyembe.

Casa lui Bin Salim ocupa colţul de nord-vest al unui ocol situat în sat şi ocrotit de o puternică îngrăditură. Ni s-a servit ceai dintr-un ceainic de argint, însoţit de un clopot din acelaşi metal, sub care fumegau un teanc impunător de clătite. Am fost poftit să-mi iau partea mea. Un om care a mers cu stomacul gol vreo opt mile, în plin soare, bătut de arşiţă trei-patru ore în şir, fără a fi luat nici o gustare şi care de obicei are o poftă de mîncare sănătoasă se află într-o formă excelentă pentru a face cinste ospăţului ce i se oferă. Cred că mi-am surprins gazda prin dexteritatea cu care am înghiţit unsprezece ceşti din băutura lui aromată, o infuzie dintr-o iarbă

din Assam, şi prin uşurinţa dovedită în dărîmarea turnului său clădit din clătite aburinde.

Odată sfîrşit prînzul, i-am mulţumit şeicului, aşa cum numai un om stăpînit de o foame adevărată, în fine potolită, să poată mulţumi gazdei sale. Chiar de n-aş fi spus nimic, privirile mele recunoscătoare încă i-ar fi mărturisit lui Bin Salim tot ce-i datoram.

După ce mi-am exprimat recunoştinţa, mi-am scos pipa şi punga cu tutun.

— Prietene şeic, vrei să fumezi ? i-am spus gazdei mele.

— Mulţumesc, arabii nu fumează.

— Îmi daţi voie ca, pentru a ajuta digestia, să...

— *Ngema,* foarte bine, stăpîne ; fă precum ţi-e placul.

Şi întrebările se porniră lanţ ; întrebări pe teme comerciale, politice, întrebări curioase, bîrfitoare, fără nici o însemnătate sau serioase. Mai întîi, cu privire la călătoria mea.

— Cum a venit pînă aci stăpînul ?

— Prin Mpwapwa.

— E bine. Makata era rea ?

— Îngrozitoare.

— Şi ce veşti aduceţi din Zanzibar ?

— Bune. Seyd Toorkee a pus stăpînire pe Mascat ; Azim Bin Ghis a fost ucis în stradă.

— Adevărat să fie oare, Wallahi ! (pe Allah).

— Cît se poate de adevărat.

— He-he-hi ! Astea zic şi eu noutăţi, grăi amfitrionul, meu netezindu-şi barba.

— Ai auzit ceva, stăpîne, despre Suleiman bin Ali ?

— Da, guvernatorul din Bombay l-a trimis în Zanzibar, pe puntea unui vas de război şi acum Suleiman bin Ali zace închis în *gurayza* (fortul oraşului).

— Ha, asta este o veste foarte bună.

— Aţi fost nevoit să plătiţi wagogilor un tribut mare ?

— De opt ori am plătit, Hamed Kimiani voia să merg cu el prin Kiwyeh, dar am refuzat și am tăiat de-a dreptul prin codru către Munieka.

Hamed și cu Thani au chibzuit că este mai bine să mă urmeze, decît să înfrunte Kiwyehul.

— Ce s-a ales din acel hagi Abdullah, (căpitanul Burton), pe care îl văzusem noi, acum doisprezece ani, și Spiki (Speke) ?

— Hagi Abdullah ? Nu-l cunosc. A, da, da ! noi îi spunem șeicul Burton. A, este un om însemnat acum : este *bayuz* (consul) la Damasc, orașul pe care voi îl numiți El Scham.

— He-he ! *balyuz* ! He-he ! La El Scham ! Asta nu este oare lîngă Betlem el Kuds (Ierusalim) ?

— Da, cam la patru zile de marș.

— Și Spiki ?

— S-a împușcat din greșeală, în cursul unei vînători.

— Vai, vai, Wallah ! Spiki a murit ? Tristă veste, Mash Allah ! Uf, era un om minunat ! minunat ! Uf, Spiki a murit !

— Dar spune-mi, șeicule Sayd, unde se află Kazeh ?

— Kazeh ? Kazeh ? În viața mea n-am mai auzit acest nume.

— Cum așa ? Doar ai fost acolo cu Burton, cu Speke și mai tîrziu cu Grant. Ai petrecut acolo cu ei cîteva luni de zile, cînd ați stat cu toții, în Unyanyembe ; trebuie să fie pe aici pe aproape... Hagi Abdallah și Speke nu au locuit în casa lui Musa-Mzuri ?

— Locuința aceea era la Tabora.

— Atunci unde se află Kazeh ? Întreb pe toată lumea și nimeni nu-mi poate spune. Totuși, chiar așa au numit cei trei călători albi localitatea unde ai locuit împreună cu ei. Trebuie să știi unde se află Kazeh.

— Wallahi, *bana,* n-am auzit niciodată de numele acesta. Dar stai, așteaptă : în grai kinyamwezi, Kazeh înseamnă regat. Poate că au numit astfel locul unde

s-au oprit cînd au sosit aici. Oricum, fapt este că eu i-am vizitat adesea. Abdullah trăsese la Sny Bin Amer ; mai tîrziu, Speke şi cu Grant ocupară *tembe*-urile lui Musa-Mzuri, dar casele în care i-am văzut, ca şi celelalte, se află amîndouă la Tabora.

— Îţi mulţumesc, şeicule. Acum te părăsesc ; trebuie să mă duc să-mi întîlnesc oamenii şi să mă îngrijesc de ei, desigur că toţi au nevoie de merinde.

— Vin cu domnia ta ca să-ţi arăt unde vei locui ; vei sta în *tembe*-ul de la Kwihara şi de-acasă, de la domnia ta, nu ai de mers decît un ceas pînă la Tabora.

După ce am străbătut o mică trecătoare-şa, curînd am zărit Kwihara între două lungi şiruri de coline ; cel dinspre nord este străjuit spre apus de o măgură rotundă, care face impresia unei fortăreţe izolate şi este numită Zimbili. Şuvoaie de lumină inundau valea, care dobîndise o intensă strălucire rece. Fără îndoială, era efectul toamnei, al posomorîrii universale, produs de ierburile uscate, înălbite de soare, însă de o paloare al cărei ton neutru nu era contrastat de nici o pată de culoare. Grînele fuseseră secerate demult, iar mirişti le, colinele, casele de lut, bordeiele de paie, zăplazurile făcute din lemn jupuit de coajă, totul păstra aceeaşi nuanţă : o albeaţă-roşiatică, sub un cer aproape alb. La răstimpuri, un vînt rece, aprig şi nesănătos, abătut din munţii Usagarei, te-ngheţa pînă în măduva oaselor ; lumina nu se schimba deloc. Cîte două-trei vaci negre, sau ici şi colo un copac înalt, îţi opreau o clipă ochiul, dar fără a te face să uiţi prima impresie, aceea a unui tablou incolor, sau a unui aliment fără nici un gust.

Dacă ridicai capul, cerul abia-abia albastru se înfăţişa fără nici o pată şi de o seninătate cumplită...

Cînd ne apropiam de *tembe,* ne ajunseră din urmă şeicul Nasib şi alţi cîţiva arabi de vază. În faţa porţii celei mari, a *tembe*-ului, pagazii mei, care stivuiseră baloturile şi îngrămădiseră lăzile, turuiau cît îi ţinea gura,

povestindu-şi călătoria celor din celelalte trei caravane care, la rîndul lor, înşirau şi ei numeroasele întîmplări prin care trecuseră ; se auzeau istorisiri înfocate şi sonore, o larmă de glasuri fără seamăn. Dădeau impresia că nimic altceva nu merita osteneala de a fi rostit ; era vădit că, în afara cercului lor, nu le păsa nimic. Apoi, diferiţii şefi ai celorlalte caravane, avură şi ei de înşirat experienţele avute pe drum, şi larma glasurilor era mare şi agitată. Totuşi, la sosirea noastră, limbile se opriră din melităţul lor gălăgios. Şefii grupelor, precum şi călăuzele veniră să mă întîmpine ca pe un stăpîn şi să mă salute ca pe un prieten. Unul dintr-înşii, credinciosul Baruti, se azvîrli la picioarele mele ; ceilalţi îşi descărcară flintele, deslănţuindu-se ca nişte smintiţi ; entuziasmul furtunos deveni obştesc şi un strigăt de bun venit se înălţă din toate părţile.

— Fiţi bun şi intraţi, îmi spuse Bin Salim, locuinţa aceasta este a domniei tale. Iată unde vor fi încartiruiţi oamenii domniei tale : iată magaziile, bucătăria ! Aci îi veţi primi pe arabii de vază. Apartamentul acesta este al tovarăşului domniei tale, alb. Celălalt este al domniei tale : odaie de dormit, sală de baie, depozit de pulbere, arsenal şi altele... — pe măsură ce vorbea, şeicul Sayd îmi arăta diferitele încăperi şi părţi ale casei.

Pe cinstea mea, această casă africană este cît se poate de confortabilă. Ar fi făcut aproape să vibreze coarda noastră poetică, dacă am fi avut vreme pentru asemenea ambiţioase avînturi, dar pentru moment a trebuit să depozităm mărfurile şi să încheiem plăţile mici armiei de pagazi al căror angajament expira.

Bombay primi ordinul de a deschide magazia, închisă cu o uşă solidă. Baloturile de stofă fură puse în rînduri regulate : cele de mărgele de sticlă, pe mai multe şiruri, iar cele de sîrmă, într-un loc separat. Pînza de cînepă, bărcile şi lăzile fură aşezate mai sus, la adăpost de furnicile albe ; în sfîrşit, butoiaşul cu pulbere şi lăzile cu

muniții, în încăperea ce urma să le adăpostească, ferite de orice primejdie.

Fu deschis cel din urmă balot de pînzeturi și fiecare hamal, plătit după meritele sale, primi o sumă atît de mare, încît, întors la el acasă, a fost în măsură să spună prietenilor și vecinilor săi cu cît era mai bună purtarea lui Musungu, comparată cu cea a arabilor.

Toate acestea pentru caravana pe care-o condusesem eu însumi. Veniră apoi capii celorlalte caravane, prezentîndu-ne socotelile, fiecare în parte, și ne dădură, după aceea, raportul asupra evenimentelor întîmplate în cursul drumului.

Prima caravană fusese angrenată într-un mic război la Kirurumo și ieșise victorioasă din bătălie, ajungînd apoi în Unyanyembe fără nici un fel de pierdere.

A doua împușcase un tîlhar în codrul aflat în stăpînirea lui Pembera Pereh și Kididimo, cea de a patra pierduse un balot în jungla din Marenga Mkali și hamalul care îl căra se alesese cu „un cap tare vătămat" de pe urma unui ciomag noduros învîrtit de unul din tîlharii care bîntuie jungla din apropierea frontierei cu Ugogo. Am fost încîntat să aflu că nu avuseseră de înfruntat mai multe nenorociri, și apoi fiecare conducător de caravană a fost răsplătit chiar pe loc cu un cupon de pînză frumoasă și cinci doti de *merikani*.

În clipa în care începea să mi se trezească iarăși foamea, un alai de sclavi îmi aduse, din partea arabilor, tăvi pline de bunătăți. Mai întîi, o enormă mîncare de orez, însoțită de o oală cu pui cu *cari;* douăsprezece uriașe turte de grîu ; după aceea, niște dulciuri fierbinți [1], prăjite în untdelemn, apoi lămîi, papaieri, rodii.

Tocmai cînd isprăveam de mîncat, sosiră alți sclavi aducîndu-mi cinci juncani cu cocoașă, grași, opt berbeci

[1] *Crullers*, prăjiturele americane, făcute cu mult unt și gălbenuș de ou (n. t.).

și zece capre, în timp ce din altă parte căpătam doisprezece pui și o duzină de ouă proaspete.

Era o adevărată ospitalitate, totodată splendidă și practică, o curtenie nobilă, care-mi cuceri într-un iureș recunoștința.

Oamenii mei, rămași doar în număr de 25, fură la fel de mișcați ca și mine de acest dar generos și de belșugul mărinimos vizibil pe mesele și în ograda mea. Și, cum am văzut că li se aprind privirile la gîndul savurosului ospăț, făgăduit de aceste bogății, am poruncit să fie tăiat un bou, a cărui carne li s-a împărțit.

A doua zi, după sosirea expediției noastre în acest loc, pe care îl priveam ca pe un ținut clasic, de vreme ce îl vizitaseră și-l descriseseră căpitanii Burton, Speke și Grant, cu ani în urmă, oamenii de vază, din Tabora, veniră să-mi prezinte felicitările lor.

Tabora reprezintă așezarea cea mai însemnată pe care o au negustorii din Mascat și din Zanzibar în centrul Africii. În perioada aceea, cuprindea mai bine de o mie de colibe și *tembe*-uri și puteai aprecia fără teamă de exagerare numărul locuitorilor săi la cinci mii de arabi, zanzibarezi și băștinași. Între acest tîrg mare și Kwihara, așezarea următoare, se înalță două mici creste de coline zimțate ,despărțite între ele printr-o curmătură în formă de șa, din vîrful căreia privirea descoperă Tabora.

Vizitatorii mei alcătuiau o adunare chipeșă, frumoasă. Cei mai mulți erau din Oman, unii din wasawahili. Fiecare avea o suită numeroasă. Trăiau cu toții într-un lux în toată puterea cuvîntului. Cîmpia Taborei, deși lipsită de copaci, este de o rodnicie nespusă, iar pășunile ei bogate permit să se țină mari cirezi și turme de capre, care furnizează din plin lapte, smîntînă, unt și *ghee*. Pretutindeni se zăresc ogoare de orez, de cartofi, de *igname*, de *sorgo*, de porumb, de mei, de manioc, de susan, de *gesce* [1]

[1] Leguminoasă papilonacee, care seamănă la gust cu lintea (n. t.).

comestibil (numit și choroko), culturi ale căror produse se pot procura în orice anotimp și sînt ieftine.

Pe lîngă aceasta, arabii mei care, în felul lor, erau în mod vădit niște epicurieni în ale mîncării, cultivau grîne în jurul *tembe*-urilor și plantaseră manghieri, portocali, lămîi și alți arbori roditori care prinseseră de minune.

Ceapa, usturoiul, *chili* (ardeiul), *brinjall* [1], roșiile, castraveții se simțeau la fel de bine în grădinile lor. De pe litoral primeau, măcar o dată pe an, provizii de ceai, de zahăr, de cafea, de aromate, de conserve de tot soiul, de jeleuri, de vinuri și de lichioruri, de biscuiți, de sardele, de somon și toate obiectele de care aveau nevoie pentru uzul lor personal : stofe fine, parfumerie și altele.

Mai toți erau bogați în covoare de Persia, aveau așternuturi nespus de luxoase, servicii complete pentru ceai și cafea, farfurii de aramă cositorite și enorme ligheane de bronz, admirabil cizelate. Mai toți etalau ceasuri și lanțuri de aur și, la fel ca în Persia, Afganistan și Turcia, haremul forma o parte esențială din gospodăria lor. Fiecare din ei, după mijloacele de care dispunea, hrănea o ceată mai mult sau mai puțin numeroasă de odalisce, pentru că senzualitatea musulmanilor este la fel de predominantă la Tabora ca și în Orient.

Arabii aflați, în clipa aceea, în fața ușii locuinței mele, erau cei care îmi trimiseseră în ajun darurile acelea minunate. L-am salutat mai întîi, precum se cuvenea, pe șeicul Sayd ; apoi, pe șeicul bin Nasib, consulul înălțimii sale din Zanzibar, în Karagwa ; după aceea, pe Khamis bin Abdullah, cel mai nobil dintre toți ; pe urmă, pe tînărul Amram bin Mussoud care acum poartă război cu sultanul din Urori și arțăgosul lui popor, apoi pe frumosul și curajosul Soud, fiul lui Sayd din Majid ; pe urmă, pe cei care reprezentau floarea provinciei : elegantul Thani, apoi, pe Mussoud bin Abdullah și vărul său Abdullah

[1] Soi de vinete africane (n. t.).

bin Mussoud, care era proprietarul caselor — sau, mai bine zis, al locului — unde trăsesera, odinioară Burton și Speke ; în sfîrșit pe Sayd bin Sayf, apoi, pe bătrînul Suliman Dowa și pe conducătorul împovărat de ani al Taborei, șeicul Sultan bin Ali.

Vizita acestor magnați, sub a căror ocrotire iubitoare sînt siliți să se pună călătorii albi, este o simplă chestiune de etichetă cum indică protocolul cel mai impunător și sincer ; este inutil să mai relatez cuvintele schimbate în decursul ei ; am vorbit despre sănătatea mea și despre bogăția lor ; mi s-au dat asigurări de prietenie și loialitate în ce mă privește, mi-am exprimat recunoștința.

După ce am epuizat și unii și alții stocurile de politețe și de vorbe goale, arabii mei m-au părăsit, arătîndu-și dorința de a mă vedea la Tabora, unde eram rugat să poftesc la un mare ospăț ce se pregătea în cinstea mea.

Peste trei zile, urmat de optsprezece oameni din escorta mea, îmbrăcați de zile mari, am ieșit, la rîndul meu, pentru a face vizitele de rigoare și a mă duce la festinul pe care binevoiau să mi-l ofere. Ajuns la punctul culminant al micii trecători ce taie drumul din valea Kwihara spre Tabora, am avut sub ochii mei cîmpia unde locuiau arabii cu pricina, o întinsă cîmpie avînd atunci o culoare cafenie și care, de la poalele colinei aflate în stînga mea, se întinde pînă la marginea Gombeului septentrional, un mare *nullah* ce trece la cîteva mile de Tabora, pierzîndu-se printre coline învești mîntate în purpură și conuri învăluite în albastru.

În mai puțin de trei sferturi de ceas, eram sub veranda de lut a *tembe*-ului Sultanului bin Ali, a cărui așezare cuprindea un întreg sat de *tembe* și de colibe în formă de stupuri. Datorită vîrstei, bogăției și poziției sale, toți compatrioții săi, oameni însemnați sau umili, îl consideră arbitru și sfetnic ; este colonel în antipatica armată a șeicului Burghash.

După ce am savurat ceaşca de moca şi şerbetul care ni se serviseră, ne-am îndreptat paşii spre locuinţa lui Khamis bin Abdullah, unde ne aştepta o societate numeroasă, prieteni şi vecini.

Grupul acela de bărbaţi impunători, îmbrăcaţi în lungi caftane albe, purtînd pe cap tichii uşoare, spilcuite, de asemenea, albe ca zăpada, şi care se întruniseră pentru a-mi ura bun venit, la Tabora, a făcut asupra mea o vie impresie.

Soseam tocmai în clipa cînd urma să se ţină un consiliu de război ; am fost invitat să iau şi eu parte, însoţit de tălmaciul meu, Selim.

Khamis bin Abdullah, om cutezător şi brav, totdeauna gata să apere privilegiile albilor şi dreptul lor de a străbate orice ţinut, pentru a face negoţ cinstit, este cel care, în războaiele din 1860, l-a împuşcat pe bătrînul Maula, după cum scrie căpitanul Speke în volumul *Izvoarele Nilului,* şi care, după ce l-a fugărit pe Manwa Sera timp de cinci ani de-a curmezişul ţinuturilor Ugogo şi Unyamwezi, l-a ajuns din urmă tocmai în Ukongo şi i-a tăiat capul. Acum caută să-i ridice pe arabi la luptă împotriva unui oarecare Mirambo şi să-i facă să ia ofensiva într-un război, socotit iminent.

Acest Mirambo din Uyoweh părea să fie de cîţiva ani în faza de ostilităţi cronice cu toate căpeteniile din împrejurimi. Începuse ca hamal al unui arab ; ajunsese la rangul suprem, cu obişnuita iscusinţă a ticăloşilor lipsiţi de scrupule, pentru care toate mijloacele sînt bune, numai să pună mîna pe putere. Comanda o bandă de tîlhari care bîntuiau pădurile din Wilyankuru, cînd aflase de moartea căpeteniei din Uyoweh. Se dusese pe dată în provincia aceea, şi mai prin forţă, mai prin spaima pe care o stîrnea, se impusese ca suveran acolo. Cîteva expediţii cutezătoare, în cursul cărora oamenii lui se îmbogăţiseră, îi întăriseră autoritatea ; de atunci cutezanţa lui nu mai cunoscuse margini. Purtase războiul în lung

și-n lat prin Ugara și în Usagozi, pînă la Uvinza și în hotarele ținutului Ukonongo ; apoi, după ce nimicise pe locuitorii de pe trei grade de latitudine, îi căutase harță lui Mkasiwa, căpetenia din Unyanyembe ; și se considera nedreptățit de arabi pentru faptul că refuzau să-l sprijine împotriva vechiului lor prieten și aliat, cu care trăiau în bună pace.

Din pricina acestei învinuiri, prima ticăloșie comisă de el împotriva arabilor fusese oprirea unei caravane cu destinația Ujiji, care se văzuse supusă de acest despot la birul de cinci barili de pulbere, cinci puști și cinci baloturi de stofă. După dezbateri aprinse, ce duraseră mai multe zile, acest tribut exorbitant, veritabil șantaj, fusese plătit ; dar ceata primise totuși, spre marea lor mirare, ordinul de a face calea întoarsă și Mirambo declarase că, de-acum înainte, nici o caravană nu va mai străbate satele sale, decît dacă va trece peste trupul lui.

Înapoiat în Unyanyembe, nenorocosul șef al caravanei, care suferise această silnicie, înaintase o plîngere lui Sayd bin Salim, guvernatorul coloniei arabe. Bătrînul Sayd, om pașnic din fire, potrivnic războiului, folosise toate mijloacele pentru a-l îndupleca pe tiran ; acesta însă nu voise să audă de nimic și repeta că singurul mijloc pentru a-i căpăta iarăși bunăvoința era de a-l sprijini în războiul pe care-l pregătea contra lui Mkasiwa, sultanul wanyamyezilor din Unyanyembe.

— Așa stau lucrurile, spuse Abdullah în consiliu. Mirambo nu-și tăinuiește cîtuși de puțin planurile și zice că, după ce a purtat ani de zile război cu washensi învecinați, ieșind victorios, acum e un an mare pentru el ; va lupta cu arabii și nu va opri decît după ce-l va zdrobi pe Mkasiwa și va cuceri ținutul Unyanyembe, alungîndu-ne pînă la unul.

— Așa va fi, oare, fii ai Omanului ? răspunse, Salim, fecior al lui Sayf. Îl vom înfrunta pe acest *Mshensi* (păgîn), sau ne vom întoarce în insula noastră ?

Acest cuvînt al lui Khamis bin Abdullah fu urmat de un murmur aprobator. Majoritatea consiliului era alcătuită din tineri, nerăbdători să pedepsească îndrăzneala lui Mirambo. Salim, feciorul lui Sayf, bătrîn patriarh cu glas grav și lent, încercă în zadar să potolească aceste vlăstare ale aristocrației din Mascat, din Muttrah și ale beduinilor din deșert, dar cuvintele cutezătoare ale lui Hamis se întipăriseră prea adînc în mintea lor.

Saud, un tînăr frumos, fiul lui Sayd Majid, luă cuvîntul.

— Tatăl meu, zise el, își amintește de zilele cînd arabii puteau umbla de la Bagamoyo pînă la Ujiji și de la Kilwa la Lunda, și din Usenga pînă în Uganda, fără a avea alte arme cu dînșii decît toiegele de drumeți. Vremurile acelea au trecut. Swaruru din Usui ia de la noi cît poftește. Iar acum, iată că și Mirambo spune, după ce a luat un tribut de cinci baloturi de pînză de la un singur om, că nici o caravană arabă nu va mai ajunge la Ujiji decît trecînd peste trupul lui. Destul am răbdat insolența wagogilor. Veți renunța oare la fildeșul din Ujiji, din Urundi, din Karagwah, din Uganda, din pricina acestui om ? Nu ! Război ! Război pînă-n clipa cînd vom ține barba lui sub picioarele noastre, pînă-n ziua cînd puterea lui în întregul Uyoweh și Wilyankuru va fi distrusă și vom trece fără teamă, neținînd în mînă decît toiegele noastre de drumeți !

După adeziunea unanimă pe care o obținu această cuvîntare, era neîndoielnic că arabii aveau să se bată. Mă gîndeam la Livingstone, ce avea să i se întîmple dacă, în drum spre Unyanyembe, nimerea tocmai în ținutul unde bîntuia războiul ?

După ce am aflat de la arabi că intenționau să termine războiul cît mai iute, cel mult în cincisprezece zile, deoarece Hyoweh era la o distanță de numai patru etape de marș, m-am oferit voluntar să-i însoțesc, conducîndu-mi caravana încărcată de bagaje pînă la Mfuto

şi acolo să o las în paza unei mici gărzi. iar eu cu restul oamenilor să mărşăluim alături de armia arabă.

Speranţa pe care o nutream era ca să am posibilitatea după înfrîngerea lui Mirambo şi a bandiţilor lui de codru Ruga-Ruga, să-mi duc expediţia direct spre Ujiji, pe ruta care acum era blocată. Arabii erau ferm convinşi că vor dobîndi victoria, iar eu le împărtăşeam entuziasmul.

Nici nu se încheiase bine consiliul de război, că ni se aduse o enormă tavă de orez, cu *cari,* în care fuseseră risipite cu dărnicie migdale, lămîie, struguri, stafide, şi era o minune să vezi cu cîtă iuţeală fu uitată ardoarea belicoasă, făcînd loc interesului stîrnit de această mîncare regească.

Nefiind musulman, firește, am fost servit aparte din această tavă cu orez, urmată de alte tăvi încărcate cu pui fripţi, *kabob* [1], carne de viţel, clătite, plăcinte, fructe, turtă dulce, şerbeturi, limonadă, trufandale venite din Oman, ca : stafide, bule de gumă, nuci şi prune zaharisite. O cină care dovedea că, dacă gazda noastră avea suflet de războinic, totuşi nu cultiva mai puţin nici gusturile rafinate pe care le deprinsese la umbra manghierilor de pe moşiile tatălui său, în insula Zanzibar.

Îmbuibaţi cu toate aceste mîncăruri, de o delicateţe neobişnuită, m-am dus împreună cu cîţiva arabi la Mussoud bin Abdullah, care ne arătă locul unde fusese casa lui Burton şi Speke şi unde se ridica acum cancelaria lui. Locuinţa lui Snay bin Amer fusese şi ea dărîmată şi era înlocuită de un *tembe* după ultima modă, cu grinzi împodobite de sculpturi migălit cizelate, porţi, de asemenea, sculptate, ciocane de bronz, odăi impunătoare,

[1] Un fel de budincă făcută din carne tocată mărunt şi făină de orez sau *sorgo ;* arabii o numesc ***harisah*** şi este mîncarea lor de bază în regiune. Burton afirmă că se consumă cu miere sau zahăr. Ca gust, reprezintă un echivalent al chebabului turcesc (n. t.).

spaţioase, ziduri groase : o casă clădită pentru a corespunde atît necesităţilor de apărare, cît şi celor de confort,

Cea mai remarcabilă clădire din Unyanyembe aparţinea lui Amram bin Mussoud, pe care-l costase şaizeci de *frasilahi,* sau două mii o sută de livre de fildeş, reprezentînd peste trei mii de dolari. Trebuie să ştiţi că în ţinutul acesta poţi avea o casă foarte frumoasă, cu jumătate sau cu o treime din suma de mai sus.

Casa lui Amram, se numeşte Baherein (Cele două mări). Are o sută de picioare lungime pe douăzeci înălţime. O tencuială făcută cu grijă (argilă şi mortar) acoperea zidurile sale, avînd o grosime de nu mai puţin de patru picioare. Poarta cea mare, executată în ţinut, era o minunăţie de sculptură, datorată artizanilor din Unyanyembe. În interior, fiecare grindă era, de asemenea, sculptată cu multă artă ; se zăreau, de-a lungul lor, desene fermecătoare. În faţa casei erau plantaţi pomi tineri, rodii, ce se dezvoltau la fel de bine ca şi în ţara lor de baştină. În sfîrşit, apa de care se slujeau pentru a iriga grădinile era trasă cu ajutorul unui *saduf* [1], aşa cum se vede pe malurile Nilului.

Pe înserat, am luat iarăşi drumul Kwiharei, foarte satisfăcut de cele văzute în cursul zilei la Tabora. Oamenii mei aduceau cu dînşii o pereche de boi şi trei saci de orez local, sort întru totul superior, dar din partea ospitalierului Khamis bin Abdullah.

În Unyanyembe am găsit caravana formată pentru Livingstone, care plecase brusc din Bagamoyo, speriată de simplul svon al vizitei consulului. Deoarece, la fel cu celelalte, fusese oprită în Unyanyembe, în urma blocării drumului din pricina războiul ce se apropia, i-am sugerat guvernatorului Sayd bin Salim că ar fi bine ca oamenii care o alcătuiau să vină să locuiască laolaltă cu ai mei, în

[1] Puţ avînd cumpănă lungă, caracteristic Egiptului (n. t.).

tembe-ul meu, ca să pot veghea asupra încărcăturii exploratorului alb. Sayd bin Salim a încuviințat, așa că hamalii și baloturile fură trimise de îndată în *tembe*-ul meu.

Într-o bună zi, Asmani, care era acum șeful acestei caravane, căci primul murise de vărsat, cu două trei zile în urmă, îmi arătă un pachet sigilat, purtînd pe el cuvintele :

„Doctorului Livingstone,
Ujiji
Scrisori recomandate.
1 noiembrie 1870".

Era evident că scrisorile acelea fuseseră puse în pachet la data menționată. Așadar, caravana aceea pierduse o sută de zile pe litoral, la numai douăzeci și cinci de mile de Zanzibar, de la 1 noiembrie 1870 pînă la 10 februarie 1871 ! Dacă ar fi plecat la timpul cuvenit, dacă în loc să ajungă în Unyanyembe pe la jumătatea lunii mai, cu cîteva zile înainte de oprirea trecerii, ar fi sosit în martie sau chiar la jumătatea lui aprilie, ar fi fost în Ujiji înainte de perioada în care o revedeam în Kwihara, călătorind fără obstacole. Sărmanul Livingstone ! Cine știe cîte suferințe îi cășuna lipsa acelor baloturi, a căror plecare n-o putea zori atunci nimeni !

La 7 iulie, pe la ceasurile două ale după-amiezii, stăteam, ca de obicei, în *burzani* (vestibul), dar mă simțeam moale și distrat. O toropeală ciudată mă năpădi treptat, n-am ațipit, dar n-aș fi fost în stare să fac un singur gest, mi se părea că pierdusem capacitatea de a porunci membrelor mele. Totuși, creierul era ocupat ; întreaga mea viață mi se desfășura pe dinaintea ochilor, cu o precizie deosebită. Cînd retrospectiva era veselă, eram cuprins de un rîs nebun, dacă devenea serioasă, căpătam o înfățișare gravă, iar dacă era tristă, izbucneam în suspine isterice. Reminiscențe din cea mai fragedă

copilărie, amintiri din tinerețe, cu bătăliile ei crîncene și zbuciumul necontenit, scene îndepărtate sau recente, totul răsărea în închipuire și se succedea cu repeziciune : întîmplări din copilărie, adolescență sau maturitate, necazuri, călătorii, bucurii și primejdii, iubiri și uri, prieteni ca și relații întîmplătoare.

Mintea urmărea rapid și variat toate fazele vieții mele ; liniile trasate de pașii mei rătăcitori, linii șerpuitoare, prelungite sau întrerupte, se desenau în mintea mea. Dacă le-ar fi desenat conturul pe podeaua de nisip, celor din jurul meu le-ar fi pus multe probleme enigmatice ; dar pentru mine, fuseseră istorisiri cît se poate de simple, povestiri pline de limpezime și înțelepciune.

Printre trăsăturile iubite desprinse din tablourile acelea, cele mai duioase pentru ochii mei erau cele ale unui bărbat plin de noblețe și loialitate, care mă numea copilul său. Din toate amintirile mele, cele mai vii erau legate de marile păduri de pini de Missouri și de Arkansas, erau amintiri din zilele petrecute în visare sub copacii de pe malurile de la Ouachita, pini mari ale căror suspine le auzeam. Luminișul cel nou, casa încăpătoare, credinciosul nostru servitor negru, căprioarele din pădure, viața exuberantă dusă în perioada aceea nimic nu era uitat.

Apoi, îmi aminteam că odată (pe atunci locuiam pe lîngă Missisippi) am plutit la vale pe marele fluviu multă vreme, sute de mile, legat printr-o sălbatică fraternitate de niște oameni noduroși, aspri, plutași de pe fluviu, și că un bătrîn drag salutase întoarcerea mea de parcă m-aș fi întors din mormînt.

Apoi erau călătorii făcute pe jos, de-a curmezișul Franței și al Spaniei însorite. La kurzii nomazi, în Asia Mică, aventuri fără număr. Pe urmă, îmi reveneau în minte furtunoasele scene de război, cîmpurile de bătaie din America, minele de aur, preria necuprinsă, pămînturile din Far West și experiențele trăite acolo, sfatu-

rile indienilor. Îmi aminteam de lovitura dureroasă primită cînd, întorcîndu-mă dintr-o țară barbară, nu l-am mai revăzut pe omul afectuos pe care-l consideram tatăl meu, și viața arzătoare, agitată ce a urmat.

Totul se opri.

Doamne sfinte ! sîntem în 21 iulie ?

— Da, mă informă Shaw, se împlinesc cincisprezece zile de cînd deliraţi.

Ceilalți afirmau același lucru, așa că am pus în jurnalul meu data de 21 iulie. Era în 14 ; nu fusesem bolnav decît 8 zile, toți oamenii mei se înșelau cu o săptămînă. Eroarea nu a fost rectificată decît în Ujiji, cînd am cercetat, împreună cu Livingstone, almanahul nautic. Doctorul însuși nu mai știa în ce dată se află exact ; jurnalul său era în avans cu trei săptămîni. Greșeala s-a săvîrșit, fiindcă am fost informat că zăcuse la pat două săptămîni, și cum ziua în care mi-am recăpătat cunoștința era o vineri, iar Shaw și cu ceilalți oameni aveau certitudinea morală că zăceam de două săptămîni, am trecut în jurnalul meu de călătorie data de 21 iulie.

În orice caz, la zece zile după ce mă doborîse boala, eram iarăși în formă excelentă, dar numai pentru a vedea cum, la rîndul lui, se îmbolnăvește Shaw, și a mă ocupa de îngrijirea sa. La 22 iulie, Shaw se vindecase ; pe urmă, a căzut în prostrație Selim și patru zile în șir a gemut în delir, dar la 28 iulie eram cu toții pe picioare și începusem să ne luminăm la față, la perspectiva unei diversiuni oferite de marșul împotriva bastionului principal al lui Mirambo.

În dimineața zilei de 29, aveam cincizeci de oameni încărcați cu stofe, cu mărgele de sticlă și de sîrmă, destinate să fie transportate la Ujiji.

În clipa cînd ieșirăm din *tembe,* lipsi la apel un om, unul singur, dar era tocmai căpitanul Bombay. În timp ce se ducea cineva să-l caute, alți oameni plecau și ei

pentru a schimba o ultimă privire, o ultimă îmbrățișare, cu negrele lor Dalile.

Bombay nu fu găsit decît pe la ora două. Chipul lui exprima fidel mîhnirea și patima căreia îi căzuse pradă. Să părăsească el cratițele pline, să-și părăsească dulcineea din Tabora ! Să renunțe la asemenea desfătări, pentru a nu avea în perspectivă decît un marș anevoios, etape grele, lungi, care duceau la război poate chiar la moarte ! Vai și amar !

Sub înrîurirea unor asemenea sentimente, nu era de mirare ca Bombay să se arate îndărătnic față de ordinul ce i l-am dat, de a se duce la locul lui din coloană. Eram grozav de supărat, fiindcă fusesem silit să aștept de la opt pînă la două, din pricina lui. Un singur cuvînt și o privire aprigă fură de-ajuns pentru ca bastonul meu să zboare peste umerii lui Bombay, dîndu-i o ploaie de lovituri de parcă aș fi vrut să-l nimicesc. Presupun că furia mea aprinsă îi sfărîmă îndărătnicia și cerbicia mai mult decît orice, fiindcă nu-i trăsesem o duzină de lovituri, că și strigă : „Iertare !“ La auzul acelui cuvînt, am încetat să-l mai tăbăcesc, căci îl rostise pentru întîia oară. În sfîrșit, era răzbit și Bombay.

— La drum !

Călăuza avîntă coloana, urmată cu pas solemn de un șir ordonat format de patruzeci și nouă de semeni de-ai lui, care duceau fiecare, pe lîngă un împovărător balot de monedă africană, o pușcă, o secure, un sac cu muniții și o cratiță — *ugali*.

Plecarea se petrecuse într-o atmosferă de tristețe, oamenii noștri păstrau o tăcere mohorîtă. Cînd se treziră însă pe drum, fură conștienți de spectacolul impunător înfățișat de coloana lor, cu steagurile desfășurate și luară o alură mai marțială. Se scurgeau în caftanele lor roșii, bătuți în coastă de furiosul vînt de nord-est.

Oamenii păreau conștienți că alcătuiesc o priveliște demnă de a fi văzută, fiindcă am remarcat faptul că

unii luau un pas mai marțial cînd simțeau în jurul gîtului încreținduse regeasca stofă yoho, iar în spate poalele fluturau în vînt. Maganga, un mnyamwez înalt, călca aidoma unui Goliat gata să dea de unul singur lupta cu Mirambo și cu cei o mie de războinici ai lui. Săltărețul Khamisi păşea aplecat sub povara lui, imitînd mersul unui leu, în timp ce mucalitul, incorigibil, Ulimengo, avea pasul furtiv al unui motan. Dar tăcerea lor nu putea să dureze multă vreme. Vanitatea lor era atît de satisfăcută, mantiile roşii dănțuiau neîncetat dinaintea ochilor, încît ar fi fost un miracol dacă şi-ar fi putut păstra asemenea gravitate serioasă sau nemulțumire, încă o jumătate de oră.

Ulimengo fu primul care o rupse. Se autodecretase *Kirangozi,* sau călăuză, şi era stegarul nostru, purtînd drapelul american, de care oamenii erau siguri că va semăna spaima în inimile vrăjmaşului. Arătîndu-se mai întîi încrezător în puterile sale, apoi, viteaz, pe urmă exaltînd, deodată se întoarse cu fața către armia pe care o conducea şi strigă :

U. : Hoi ! Hoi !
Corul : Hoi ! Hoi !
U. : Hoi ! Hoi !
Corul : Hoi ! Hoi !
U. : Hoi ! Hoi !
Corul : Hoi ! Hoi !
U. : Încotro ne îndreptăm ?
Corul : Mergem la război.
U. : Împotrtva cui ?
Corul : Împotriva lui Mirambo.
U. : Cine este stăpînul vostru ?
Corul : Omul Alb.
Corul : Uh ! Uh !
U. : Uh ! Uh !
U. : Hiah ! Hiah !
Corul : Hiah ! Hhiah !

O ţinură aşa, fără oprire, toată ziua, cu cîntecul acela ridicul.

Am poposit în prima zi în satul Bomhoma, situat la o milă spre sud-vest de fortăreaţa naturală, dealul Zimbili. Bombay îşi revenise complet de pe urma chelfănelii încasate şi alungase gîndurile ursuze care-mi stîrniseră mînia. Şi, fiindcă toţi oamenii se comportaseră atît de bine, a fost adus un vas de cinci galoni, cu *pombe* ca să stimuleze mai departe vitejia de care erau siguri cu toţii.

În ziua următoare, am ajuns la Masangi. Abia ne făcusem tabăra, că am primit vizita lui Soud, fiul lui Sayd bin Majid. Venea să-mi spună că arabii mă aşteptau pentru a porni din Mfuto.

A doua zi, după o etapă de şase ceasuri de marş, am ajuns pînă la Mfuto de răsărit.

Shaw nu se mai putea ţine pe picioare, se lăsă să cadă în drum, zicînd că trage să moară. Vestea aceasta îmi fu adusă pe la orele patru, de către unul din ultimii întîrziaţi. Deşi fiecare era istovit, totuşi, cineva trebuia să fie trimis după bolnav. Făgăduiala unei recompense îi hotărî pe şase din oamenii mei să se întoarcă în pădure, spre a-l regăsi pe Shaw care, după spusele celui ce-l văzuse, se afla la o distanţă bună, la cel puţin trei ceasuri de tabără.

Se înapoiară cam pe la două noaptea. Shaw ceruse să fie purtat pe braţe tot timpul. L-am dus în cortul meu şi l-am examinat cu grijă : n-avea friguri. La întrebările mele cu privire la starea sa, răspunse că era copleşit de o slăbiciune de nespus şi complet incapabil să umble, nici măcar să se ţină pe spinarea unui măgar. I-am dat să bea un pahar de porto într-o ceaşcă de terci de *sagu* şi ne-am dus amîndoi la culcare.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, am mers la Mfuto, locul de întîlnire al armiei arabilor. Se dădu ordin ca în ziua următoare să facem un popas, pentru ca oamenii să-şi

poată reîmprospăta forţele mîncînd boii tăiaţi pentru ei, din care fiecare om căpăta o porţie îndestulătoare.

Efectivele noastre erau alcătuite după cum urmează :

Şeicul Sayd bin Salim	25	de mulatri
Khamis bin Abdullah	250	de sclavi
Thani bin Abdullah	80	„ „
Mussoud bin Abdullah	75	„ „
Abdullah bin Musoud	80	„ „
Nasib bin Musoud	250	„ „
Ali bin Sayd bin Nasib	50	„ „
Hamed Kimiami	70	„ „
Şeicul Hamdam	30	„ „
Sayd bin Habib	50	„ „
Şeicul Salim bin Sayf	100	„ „
Şeicul Suguru	25	„ „
Şeicul Sarboko	25	„ „
Şeicul Soud bin Sayd bin Majid . .	50	„ „
Şeicul Mohammed bin Musoud . . .	30	„ „
Şeicul Sayd bin Hamed	90	„ „
Expediţia ziarului *Herald*	50	de soldaţi
Wanyamwezi lui Mkasiwa	800	„ „
Mulatri şi wangwana	125	„ „
Căpetenii independente şi oamenii lor	300	„ „

Aceste trupe alcătuiau un total de 2255 de luptători, după cifrele date mie de Thani bin Abdullah şi verificate de belucul aflat în solda şeicului Bin Nasib. Dintre aceştia, 1500 erau înarmaţi cu puşti, muschete cu cremene, puşti germane şi franceze cu două ţevi, unele arme engleze marca Enfield, şi americane : Springfield ; pe lîngă aceste genuri de muschete, erau înarmaţi mai cu seamă cu suliţe şi cuţite lungi, cu gîndul de a reteza gîtul vrăjmaşilor şi de a lăsa crunte găuri răzbunătoare în leşurile lor. Praf de puşcă şi gloanţe aveau din belşug : unii oameni aveau cîte o sută de cartuşe, iar oamenii mei primiră cîte şaizeci.

În timp ce rîndurile noastre se scurgeau, ieşind din fortăreaţa Mfuto, cu flamuri fluturînde, indicînd diferiţii comandanţi, în timp ce cornii tunau şi cincizeci de tobe mari, numite *gomas,* vuiau, iar molahii revărsau asupra noastră binecuvîntări şi cele mai fericite profeţii ieşeau din gurile magicienilor, astrologilor şi ghicitorilor în Coran, cine ar fi putut să prevadă că acea forţă măreaţă, mai-nainte de a se fi scurs o săptămînă, avea să se retragă în goană în aceeaşi fortăreaţă, fiecare om fiind cu sufletul la gură de spaimă ?

Data plecării noastre pentru bătălia cu Mirambo a fost 3 august. Toate mărfurile mele erau depozitate la Mfuto. gata de pornit spre Ujiji, dacă urma să biruim căpetenia africană, dar cel puţin, orice soartă am fi avut, eram în siguranţă. Umanda, satul unde trebuia să ne facem tabăra, era la şase ceasuri de marş. Cu mult înainte de a sosi acolo, mă aflam în hamacul meu, pradă unui violent acces de friguri care n-avea să se sfîrşească decît la o oră înaintată din noapte.

La Umanda, preţ de şase ceasuri de Mfuto, războinicii se mînjeau cu un unguent magnific, făcut anume pentru ei de înţelepţii de prin partea locului şi compus din făină de *sorgo* amestecată cu sucurile unei buruieni preţioase, ale cărei virtuţi le cunosc doar ghicitorii băştinaşi.

Dar înainte de a porni în marş, din sat o *manneno,* sau discursul fu rostit de către oratorul wanyamwezilor ;

„Vorbe ! vorbe ! vorbe ! Ascultaţi fii ai Mkasiwei, copii ai Unyamweziului ! călătoria e în faţa voastră, tîlharii codrului vă aşteaptă ; da, sînt tîlhari care vă taie în bucăţi caravanele, vă fură fildeşul, vă omoară femeile. Luaţi seama, arabii sînt alături de voi, El Wali al sultanului arab, şi omul alb e cu voi. Plecaţi, fiul Mkasiwei e cu voi, luptaţi, ucideţi, luaţi sclavi, luaţi pînză, luaţi vite, ucideţi, mîncaţi şi umpleţi-vă pîntecele ! Plecaţi !“

Un strigăt puternic, sălbatic, urmă acestei cutezătoare cuvîntare.

Pe la ceasurile șase, la 4 august, toată lumea fiind din nou gata, porțile fură larg deschise și războinicii, drapați în albastru, în roșu sau în alb, țîșniră în goană, săltînd ca niște gimnaști, trăgînd focuri repetate pentru a-și face curaj și pentru a-i cutremura de groază pe cei care-i așteptau îndărătul zăplazului de pari din Zimbizo, fortăreața sultanului Kolongo.

Zimbizo se afla la numai cinci ceasuri de marș de Umanda ; la orele unsprezece, armata era în fața fortificațiilor sale. Se opri la liziera ogoarelor cultivate ce înconjoară satul și așezările vecine, lăsate în umbra pădurii. Diferiți șefi dăduseră ordine severe să nu se tragă nici un foc înainte de a avea în bătaia bună a puștii ocolul satului.

Strecurîndu-se tîrîș pe sub marginea pădurii, Khamis bin Abdullah se duse să se posteze cu oamenii săi la vest de sat.

Se petrecură cîteva scene caraghioase, unii oameni se prefăceau că trag, pe urmă, săreau într-o parte, apoi, înainte, îndărăt, cu agilitatea unor broscoi țopăitori, totuși, se și băteau de-a adevăratelea. Încărcătoarele oamenilor mei înghițeau cartușele mult mai iute decît aș fi dorit ; din fericire, interveni un răgaz în tir și am dat năvală în sat dinspre vest, sud, nord, prin porți și peste înaltele palisade ce înconjurau satul, săltînd ca niște mutunachi [1], iar bieții săteni fugeau din îngrăditură spre munți prin poarta de nord, urmăriți de cei mai sprinteni alergători ai noștri și de o grindină de gloanțe din spate, revărsate pe gurile flintelor și pușcoacelor.

Satul era puternic apărat și nu au fost găsite decît douăzeci de leșuri, deoarece deasa, solida palisadă de lemn le asigurase o excelentă protecție contra gloanțelor noastre.

---

[1] Localizarea expresiei englezești *Mary Andrews* (n. t.).

După ce am lăsat forțe suficiente la Zimbizo, am ieșit din sat, și peste un ceas curățisem împrejurimea de vrăjmaș, ocupînd alte două sate, încredințate flăcărilor, după ce le-am golit de tot ce aveau prețios. Cîțiva colți de fildeș și vreo cincizeci de sclavi, pe lîngă grîne din belșug, alcătuiră „prada" căzută în lotul arabilor.

În ziua de 5, un detașament de arabi și sclavi, numărînd șapte sute de oameni, cutreieră ținutul din jur și purtă focul și pustiirea pînă la *boma* din Wilyankuru.

În ziua de 6, Soud bin Sayd și cu alți douăzeci de tineri arabi porniră, în fruntea unei forțe compuse din cinci sute de oameni, chiar împotriva așezării Wilyankuru, unde se presupunea că ar locui Mirambo. Alt grup s-a dus spre colinele joase și împădurite aflate la mică distanță de Zimbizo, la nord, lîngă care surprinseră pe un tînăr tîlhar de pădure adormit, și-i retezară gîtul ca unei capre sau berbec. Alt grup se îndreptă spre sud și învinse o ceată de „bîntuitori ai pădurii" ai lui Mirambo, veste care ajunse la urechile noastre la amiază.

Dimineața m-am dus la *tembe*-ul lui Sayd bin Salim, ca să-l conving de marea necesitate de a arde ierburile lungi din pădurea din Zimbizo, ca nu cumva vreun dușman să se poată ascunde acolo ; dar la scurt timp, după aceea, am fost doborît de alt atac de malarie și silit să mă bag în pat și să mă acopăr cu pături ca să-mi produc transpirație, nu însă înainte de a fi ordonat lui Shaw și lui Bombay să nu îngăduie niciunuia din oamenii mei să iasă din tabără. Nu mult după aceea, însă, Selim mă înștiință că mai bine de jumătate din ei plecaseră, sub conducerea lui Soud bin Sayd, ca să atace Wilyankuru.

La ora șase, o veste zgudui întreaga tabără din Zimbizo : toți arabii care îl însoțiseră pe Soud bin Sayd și mai bine de jumătate din soldații lor fuseseră măcelăriți. Cîțiva din oamenii mei se înapoiară și de la ei am aflat că Uledi, fostul valet al lui Grant, Mabruki Khatalabu (ucigașul părintelui său), Mabruki-cel-mic, Baruti din Useguhha și Ferahan fuseseră uciși.

Iată cum se desfăşurase ciocnirea : arabii izbutiseră să pună pe dată mîna pe Wilyankuru, care rezistase puţin. Totuşi Mirambo şi fiul lui se aflau acolo ; departe însă de a înfrunta asediul, părăsiseră satul lăsîndu-l în voia învingătorilor. Aceştia se întorceau încărcaţi cu peste două sute de colţi de elefant, cu două sau trei sute de sclavi şi şaizeci de baloturi de stofă, cînd Mirambo şi războinicii lui le pregătiseră o ambuscadă. Ascunşi în ierburi, de ambele laturi ale drumului, se ridicaseră brusc şi-i izbiseră cu lăncile pe toţi oamenii aceia, împovăraţi de pradă. Bravul Soud doborîse doi oameni cu puşca lui cu două ţevi, şi tocmai îşi încărca din nou arma, cînd o *assagaye* îl străpunsese din parte în parte. Toţi prietenii lui avuseseră aceeaşi soartă.

Acest atac neaşteptat din partea unui duşman pe care-l credeau învins îi demoralizeze pînă-ntr-atît pe oameni, încît aruncîndu-şi cît colo comorile, o luară la sănătoasa, se împrăştiară prin păduri şi nu se înapoiară la Zimbizo decît făcînd mari ocoluri, pentru a repeta dureroasa istorisire.

Efectul acestei înfrîngeri fu de nedescris. N-a fost chip să dormim, atît de zgomotos îşi jeleau femeile soţii răpuşi. Toată noaptea scoaseră vaiete întretăiate la răstimpuri de gemetele răniţilor care se putuseră tîrî prin iarbă fără a fi văzuţi de duşman. Fugarii sosiră pînă-n zori, dar nu se mai auzi nimic despre niciunul din oamenii mei a căror moarte mi se anunţase. În ziua următoare, arabii se acuzară unul pe altul că au împins la război, cînd mai puteau fi folosite mijloacele paşnice ; în rîndul lor domnea neîncrederea, mîhnirea, dorinţa de a se retrage. Consiliul ţinu mai multe adunări furtunoase, în care se vînturase ideea înapoierii imediate în Unyanyembe. Khamis bin Abdullah, indignat de laşitatea josnică a compatrioţilor săi, tună şi fulgeră cu energia unui

monarh insultat. În curînd, se răspîndi în întreaga tabără vestea acestor adunări agitate și a propunerilor de retragere, ceea ce, mai mult decît orice, desăvîrși demoralizarea forțelor unite ale wanyamwezilor și sclavilor. L-am trimis pe Bombay la Sayd bin Salim, sfătuindu-l nici să nu se gîndească la retragere, căci asta ar fi însemnat doar o invitație ca Mirambo să poarte războiul în Unyamyembe.

Dormeam un somn greu, cînd, pe la unu și jumătate, Selim mă trezi, rostind :

— Scoală-te, stăpîne, scoală-te, fug cu toții ! Fuge pînă și Khamis bin Abdullah !

Ajutat de Selim, m-am îmbrăcat și, tocmai cînd ajungeam împleticindu-mă la ușă, l-am văzut, tîrît de oamenii lui și cu ochii aproape ieșiți din orbită de spaimă, pe Thani bin Abdullah, care își aruncă o vestă pe spate și îmi strigă :

— *Bana !* Grăbește-te ! Sosește Mirambo !

Khamis bin Abdullah plecă și dînsul, el fiind cel din urmă dintre arabi. Doi dintre oamenii mei îl urmară ; i-am ordonat lui Selim să-i silească să se întoarcă, cu revolverul în mînă.

Shaw luase șaua mea și-o puse pe măgarul lui, pregătindu-se să o șteargă și să mă lase plocon acolo, la ananghie, în grija lui Mirambo.

Numai Bombay, Mabruki Speke, Chanda se hrăneau păstrîndu-și sîngele rece, laolaltă cu Mabruki Unyanyembe, Mtamani, Jumam și Sarmean, cu totul numai șapte din cei cincizeci de oameni ai caravanei. Toți ceilalți dezertaseră și în clipa aceea erau, hăt departe cu excepția lui Uledi (Manwa Sera) și a lui Zaidi, pe care Selim îi adusese înapoi cu sila, sub amenințarea unui revolver încărcat.

I-am ordonat apoi lui Selim să-mi pregătească măgarul, iar lui Bombay să-l ajute pe *master* Shaw să și-l înșăueze pe-al lui. Peste cîteva clipe porneam la drum și oamenii mei aruncau necontenit priviri în urma lor, ca să vadă dacă nu cumva sosea dușmanul, în timp ce ne îmboldeam măgarii într-un trap întins, ceea ce mă făcea să sufăr cumplit. În unele momente, aș fi fost bucuros să mă întind, în mijlocul drumului, și să mor pe loc, dar, în fond, viața îmi părea dulce și nu pierdusem orice nădejde cu privire la îndeplinirea misiunii mele ; trebuia să trăiesc măcar pînă ce o duceam la capăt.

Cîte gînduri, cîte proiecte n-am frămîntat în mintea mea înfierbîntată, în ceasurile atît de lungi și însingurate ale acelei călătorii nocturne, pînă cînd am ajuns la Mfuto, unde i-am găsit pe arabii care se retrăseseră.

Peste noapte, Shaw se prăbuși în drum, și în ciuda implorărilor mele, nu voia să se ridice. Totuși, deoarece cu unul nu mă lăsam cuprins de disperare, nu concepeam să se lase nici el în voia descurajării ; am pus să fie urcat din nou pe măgarul lui ; de ambele părți îl susținea cîte un om și ne-am urmat goana prin beznă.

Era miezul nopții cînd am ajuns la Mfuto. La auzul glasului nostru, porțile se deschiseră și am fost iarăși în siguranță în acest sat, din care pornisem atît de vitejește, spre a ne întoarce acum ca niște netrebnici.

I-am regăsit pe fugari, care sosiseră acolo cu toții înaințe de se-nserase.

Ulimengo, cutezătoarea călăuză care înălțase în slăvi armele lui și numărul nostru și era pătruns de o certitudine atît de optimistă a victoriei, izbutise performanța de a străbate în șase ore etapa aceea de unsprezece ore de marș ; vînjosul Chowpereh, pe care îl considerasem cel mai devotat din toată trupa mea, sosise chiar cu o jumătate de oră mai tîrziu decît Ulimengo ; dar spilcuitul Khamisi, filfizonul, oratorul, demagogul sforăitor,

da, el însuși, sosise pe locul al treilea ; și „Credincioșii" lui Speke se dovediseră a fi la fel de lași ca oricare biet „tuciuriu".

Singur Selim al meu, fusese credincios și brav. Shaw, deși european, se dovedise mai fricos decît negrii pe care îi disprețuia atît de mult.

L-am întrebat pe Selim :

— De ce nu m-ai lăsat să mor, luînd-o la sănătoasa ca ceilalți ?

— O, domnule, îmi răspunse flăcăul cu naivitate, mi-era teamă să nu mă biciuiți.

Capitolul IX

VIAȚA ȘI PĂTIMIRILE MELE ÎN UNYANEMBE
(continuare)

Niciunuia din magnații arabi nu-i trecu prin cap că ar putea avea vreun motiv de a mă plînge de ei. Nici măcar nu concepeau că aveam dreptul să mă formalizez pentru modul josnic în care dezertaseră și lăsaseră în voia soartei un aliat. În dimineața următoare, cînd i-am revăzut după retragere, salamalecurile lor fură rostite la fel ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic de natură să strice bunele relații și să știrbească încrederea statornicită între noi.

Dar abia se așezară, că n-am întîrziat să le spun că, deoarece războiul purtat de dînșii îi privea personal și cum își părăsiseră pe cîmpul de bătaie răniții și bolnavii, pentru a nu se îngriji decît de pielea lor și mă temeam că erau deprinși să o ia la goană la prima ciocnire cu inamicul, trebuiau să nu se mai bizuie pe alianța mea, întrucît nu-mi dădea mîna să pierd atîta vreme.

— M-am convins, le-am declarat, după ce am văzut felul vostru de a vă lupta, că războiul nu se va sfîrși atît de curînd pe cît vă închipuiți. Mi se spune că ați avut nevoie de cinci ani pentru a-l răzbi și ucide pe Manwa Sera ; cu siguranță că nu îl veți învinge pe Mirambo în mai puțin de un an [1].

[1] Războiul mai făcea ravagii prin această regiune în aprilie 1874 (n. a.).

Eu sînt un alb deprins cu războaie purtate după alte metode, mă mai pricep şi eu la bătălii, dar în viaţa mea nu am văzut ca nişte oameni să fugă dintr-o tabără cum era cea a noastră la Zimbizo, pentru un motiv atît de neînsemnat. Fugind astfel, l-aţi invitat singuri pe Mirambo să vă urmeze pînă în Unyanyembe ; puteţi fi siguri că va veni după voi.

Rînd pe rînd, fiecare protestă că nu avusese intenţia de a mă părăsi, că mă credeau plecat, că wanyamwezi din Mkasiwa strigaseră : „Musungu pleacă !", iar la vestea aceasta oamenii lor fugiseră cuprinşi de panică şi nimic nu mai fusese în stare să-i adune iarăşi laolaltă.

În cursul zilei, îşi urmară retragerea către Tabora, care se afla la o depărtare de douăzeci şi două de mile de Mfuto.

Fiind mai puţin zorit decît ei să mă duc acolo, n-am plecat decît a doua zi şi, încărcaţi cu toate bagajele noastre, membrii expediţiei au sosit la Kwihara la trei zile după fuga noastră din Zimbizo, cu toate proviziile şi obiectele.

Extrasele următoare din jurnalul meu vor arăta, mai limpede decît tot ce-aş putea spune eu, starea de spirit în care mă găseam atunci, şi gîndurile mele după penibila noastră retragere.

Kwihara, vineri 11 august, 1871.

Am sosit astăzi de la Zimbizo, un sat din Bomboma.

Ce dezamăgire ! Aproape că mi-am pierdut curajul.

Totuşi, îmi păstrez o consolare : mi-am făcut datoria faţă de arabi ; o datorie pe care socoteam că o am de plătit din cauza amabilităţii cu care mă primiseră. Acum, odată lichidată datoria, sînt liber să-mi urmez ruta mea.

Mă simt fericit, dacă stau să judec, că mi-am plătit datoria cu sacrificii atît de mici. Firește, dacă mi-aş fi pierdut viaţa în acţiunea aceea, n-aş fi primit decît o pedeapsă dreaptă. Dar, pe lîngă datoria mea faţă de arabi, care-mi arătaseră atîta stimă, mai era necesitatea

de a încerca orice metodă pentru a ajunge la Livingstone. Ruta închisă de Mirambo mă ducea pînă acolo în numai o lună de zile de marş — aşadar, de ce să nu-mi ofer ajutorul dacă astfel putea fi deblocată mai curînd ?

De două ori am încercat să găsesc o trecere spre Ujiji, de două ori am fost nevoiţi să ne întoarcem. Hotărît, drumul este blocat, trebuie să apucăm pe altă rută. Dar pe care ?

Spre nord ar fi o nebunie, căci acolo se află wasuii, mama şi poporul lui Mirambo, fără a mai pomeni de watuţi, aliaţii săi, alţi tîlhari. Ruta sudică pare cea mai practicabilă însă foarte puţin inşi o cunosc, iar cei la care m-am informat despre ea, înfăţişează lipsa de apă şi pe tîlharii wazaviri, drept obstacole serioase. Pe lîngă asta, mai spun că pe acest traseu aşezările sînt rare şi depărtate unele de altele.

Cu toate acestea, înainte de a mă aventura să apuc pe acest drum nou, trebuie să angajez o altă serie de oameni ; ai mei se consideră liberaţi de angajament şi escapada noastră la Mfuto — în care cinci au pierit — le-a răcit simţitor ardoarea pentru călătorii. Nu pot spera de fel să angajez wanyamwezi, care nu pleacă niciodată la drum cu caravanele în timp de război.

Situaţia mea este dintre cele mai critice. Aş avea o bună scuză pentru a mă întoarce pe litoral. Dar după atîtea cheltuieli, după atîtea speranţe puse în mine, nu pot face aşa ceva ; conştiinţa mea îmi interzice. Simt, sincer, că trebuie mai degrabă să mor, decît să mă întorc.

Sîmbătă 12 august : Pagazii mei m-au părăsit, după cum mă aşteptam. Spun că i-am luat ca să meargă în Ujiji pe ruta obişnuită a lui Mirambo.

Nu-mi mai rămîn decît treisprezece din oamenii pe care-i aveam cînd am pornit în expediţie. Ce pot face cu o mînă de oameni avînd o sută de poveri în magazie ? Nici nu mai vorbesc de încărcătura doctorului : şaptespre-

zece baloturi de stofă, șase saci de mărgele și douăsprezece lăzi.

Dacă Livingstone se află în Ujiji, nici dînsul nu poate ieși de acolo, la fel cum nu pot eu să ies din Unyanyembe pînă nu se decide soarta războiului cu Mirambo.

Livingstone nu-și poate căpăta merindele, care se află aici, cu ale mele. El nu este capabil să se întoarcă la Zanzibar, iar ruta Nilului e blocată. Cu forțe și provizii suficiente, probabil că ar fi în stare să ajungă la Baker către nord — străbătînd Urundi, apoi prin Ruanda, Karagwah, Uganda, Unyoro și Ubari, pînă la Gondokoro ; însă nu poate forma nici o caravană, de vreme ce sursele de provizii îi sînt închise. E o presupunere greșită să crezi că Livingstone, sau oricare alt om energic de valoarea lui, ar putea să străbată Africa fără a avea o rezervă durabilă de pînzeturi și mărgele cu curs pe piață și o escortă.

Pe cînd se îndrepta spre Tanganica, venind dinspre lacul Nyassa, Livingstone, după spusele unui om pe care l-am văzut azi dimineață. a întîlnit caravana lui Sayd bin Omar, avînd destinația Ulamba. Era în perioada cînd se zvonise că a fost asasinat. Pe atunci călătorea împreună cu Mohammed bin Gharib. Acesta, care venea din Urungu, îl găsise pe doctor în ținutul Chi-Cumbi, sau Kwa-Chi-Kumbi ; s-au dus amîndoi în Manyuema sau Manyema, provincie situată la patruzeci de marșuri de țărmul nordic al lacului Nyassa. Livingstone mergea pe jos, îmbrăcat în stambă americană. Își pierduse toată cantitatea de stofă în cursul traversării cu barca a lacului Uemba.

Se afla pe lacul acela, cu trei piroge : într-una erau lăzile și cîțiva oameni de-ai lui ; el însuși se urcase în altă pirogă, împreună cu slujitorii săi și cu doi pescari ;

a treia pirogă, care îi ducea pînzeturile, se răsturnă. Din Nyassa ajunsese în Ubisa, apoi în Uemba și de acolo în Urungu. Purta pe cap o caschetă, avea două revolvere, o carabină cu două focuri, ce se încărca prin chiulasă, și gloanțe explozive.

Wahiyowzii, aflați cu Livingstone, îi spuseseră călătorului care mi-a dat aceste amănunte, că stăpînul lor avusese mai întîi numeroși însoțitori, dar că o mare parte din oamenii lui îl părăsiseră.

13 august: Astăzi a sosit o caravană dinspre coastă; m-au înștiințat de moartea lui William L. Farquhar, pe care-l lăsasem bolnav la Mpwapwa, și a bucătarului, în Usagara; cel dintîi. la cîteva zile după intrarea mea în Ugogo, celălalt, peste cîteva săptămîni. Primul meu imbold a fost să mă răzbun. Întîi, l-am bănuit pe Leukole că s-a descotorosit de pensionarul său fie folosind otravă, fie omorîndu-l pe altă cale. Dar convorbirea personală avută cu conducătorul caravanei mi-a spulberat bănuiala: Farquhar sucombase la scurtă vreme după despărțirea noastră, răpus de boala cumplită care-l împiedicase să ne urmeze. Pe cîte am putut înțelege, se simțise mult mai bine, ba chiar destul de zdravăn pentru a pleca, zicea el; voind însă să se ridice din pat, a căzut pe spate și a murit pe loc. Mi s-a mai spus că wasagarii, care se pare că sînt stăpîniți de o teamă superstițioasă față de morți, i-au ordonat lui Jako să-l îngroape numaidecît. Cum Jako nu avea putere să-l care, l-a tîrît în junglă și l-a lăsat acolo, fără a-l acoperi măcar cu un strat subțire de pămînt.

Astă seară i-am spus tovarășului meu:

— Sărmane Shaw, băiete, unul din noi trei s-a dus! Acum cine-l va urma?

14 august: Am scris mai multe scrisori la Zanzibar. Shaw a fost tare bolnav noaptea trecută.

Sîmbătă, 19 august: Soldaţii mei îşi petrec vremea înşirînd mărgele. Shaw nu-şi părăseşte patul. Se zice că Mirambo este în marş spre Unyanyembe. Azi dimineaţă au plecat spre Mfuto nişte arabi, însoţiţi de sclavii lor, ca să aducă îndărăt pulberea lăsată acolo de redutabilul şeic Sayd bin Salim, comandantul suprem al aşezărilor arabe.

Luni, 21 august: Shaw este tot bolnav. O sută de *fundo* (o mie de şiraguri de perle) au fost înşirate. Azi dimineaţă bin Selim, guvernatorul aşezărilor arabe. a dezmînţit înaintarea lui Mirambo asupra ţinutului Unyanyembe.

22 august: Înşiram perle, laolaltă cu soldaţii mei, cînd pe la ceasurile zece, s-a auzit larmă de împuşcături din direcţia Taborei. Lăsîndu-ne baltă munca, ne-am repezit spre poarta principală a *bomei,* care dă spre Tabora. Am auzit deslușit răpăit de salve şi focuri răzlețe. Urcîndu-mă pe creştetul *tembe*-ului meu, am văzut cu binoclul fumul împrăştiat de arme. Cîţiva dintre oamenii trimişi să afle cauza zarvei s-au întors în fugă cu vestea că Mirambo, cu peste două mii de oameni, asedia Tabora dintr-o parte, în timp ce o mie de watuţi atacau Tabora din alte direcţii, aliîndu-se cu căpetenia tîlharilor de dragul jafului.

Mai tîrziu, sau către amiază, atenţi la colinele deasupra cărora puteau vedea Tabora, fugarii au alergat cu droaia, cerîndu-ne ocrotire. Ne-au adus vestea întristătoare că cinci arabi dintrei cei mai de vază au fost ucişi şi că, printre morţi, se numără şi nobilul Khamis bin Abdullah, micul Khamis, Mohammed bin Abdullah. Ibrahim bin Rashid şi Sayf, fiul lui Ali, fiul şeicului şi cel al lui Nasib.

Am vrut să capăt amănunte ; mi-a spus că, la prima împuşcătură, Khamis, însoţit de cîţiva arabi, care se

aflau tocmai atunci în vizită la dînsul, urcase pe acoperiș și-și întoarse luneta către partea de unde se auzea schimbul de focuri ; spre marea lui surprindere, văzuse cîmpia acoperită de războinici sălbatici în plin marș și, cam la două mile depărtare, lîngă Kazima, zărise un cort ridicat, asupra căruia nu se putea înșela, căci chiar arabii i-l dăruiseră lui Mirambo, în pierioada cînd erau în bune relații.

Khamis bin Abdullah coborîse, spunîndu-le celorlalți arabi :

— Să mergem în întîmpinarea lui ! Înarmați-vă și să pornim, prieteni !

Prietenii lui îl sfătuiseră în mod hotărît, dimpotrivă, să nu iasă, argumentîndu-i, pe bună dreptate, că atîta vreme cît fiecare arab stătea în *tembe*-ul lui, le puteau veni lesne de hac tîlharilor Ruga-Ruga și watuților laolaltă. El răspunse însă, cu aprigă nerăbdare :

— Să rămînem între zidurile noastre de teama lui Mirambo acest *Mshensi* (păgîn) ? Cine vine cu mine ?

Protejatul său, micul Khamis, fiul unui prieten, care nu mai era în viață, îi ceru voie să-l urmeze, în calitate de servant. Mohammed bin Abdullah, Ibrahim bin Rashid și Sayf bin Ali, tineri arabi de familie bună, care erau mîndri să locuiască sub acoperișul nobilului Khamis, se oferiră, de asemenea, să-l însoțească.

După ce înarmă, în grabă, optzeci de sclavi, fără a asculta de sfatul prudenților săi prieteni, care stăruiau să-l oprească, ieși din oraș și, pe dată, se află față-n față cu vicleanul și hotărîtul dușman Mirambo. Acesta, la fel de șiret pe cît era de îndrăzneț, văzîndu-i pe arabi cum se apropie, dădu trupelor sale ordin de a se retrage încet.

Înșelat de asemenea manevră, Khamis își avîntă oamenii în urmărirea vrăjmașului. Deodată, răsucindu-și

armia, Mirambo își aruncă armatele întrunite într-un corp, asupra micului pîlc care sosea.

La această năvală neașteptată, oamenii lui Khamis o luară la goană, fără să se mai uite măcar în urma lor, lăsîndu-și stăpînul în voia soartei copleșitoare. Atacatorii înconjurară pe cei cinci arabi și, deși cîțiva dintre ei fuseseră răpuși de focul arabilor, continuau să tragă în micul grup pînă cînd Khamis bin Abdullah, care mergea în frunte, primi un glonte în picior și căzu în genunchi, dîndu-și seama că sclavii l-au părăsit. În ciuda rănii căpătate, continuă să tragă vitejește ; curînd însă un glonte îi străpunse inima. Cînd îl văzu căzînd, micul Khamis strigă :

— Tatăl meu adoptiv e mort ; vreau să mor și eu odată cu el !

Se bătu cu deznădejde și nu întîrzie să primească și el o rană mortală. Peste cîteva minute, nici unul din cei cinci arabi nu mai era în viață.

Seara, tîrziu, am căpătat alte amănunte. Am aflat, de la oamenii care văzuseră cadavrele, că de pe chipul lui Khamis, un bărbat de o frumusețe maiestoasă, fusese luată pielea frunții și cea din partea de jos a feții, precum și barba. Mai fuseseră luate regiunea proieminentă a nasului, grăsimea care acoperea stomacul și abdomenul și cîte o bucată din fiecare călcîi, retezate de sălbaticii aliați ai lui Mirambo. Trupurile celorlalți arabi căzuți fuseseră lăsate în același hal.

Aceste mutilări, practicate de către aliații lui Mirambo, erau, desigur, opera wagangilor sau a vracilor, care, cu bucățile de carne și piele astfel procurate, compuneau licoarea socotită extrem de tare pentru a da puteri în luptă războinicilor. Se punea în supă sau orez o anumită doză din această poțiuine magică și, după ce era

absorbită, cu o profundă credință, ea îi convingea pe cei care au cumpărat-o că sînt invulnerabili și că, de-acum încolo, puteau sfida liniștiți gloanțele și orice soi de proiectile.

Privind din așezarea de la Kwihara, în prada zbuciumului, ochilor noștri, li se înfățișa o priveliște cît se poate de întristătoare, căci mai tot cuprinsul Taborei era în flăcări și vedeam cum sute de refugiați se revarsă spre noi.

Dîndu-mi seama că oamenii erau dornici să rămînă alături de mine, mi-am refăcut pregătirile de apărare, scobind niște ambrazuri pentru muschete în meterezele solide ale zidurilor de lut din *tembe*-ul meu. Au fost făcute atît de rapid, și păreau atît de minunat adaptate unei apărări eficiente a taberei, încît oamenii mei se îmbărbătară nevoie mare și refugiații wangwanezi, cu puști în mîini, alungați din Tabora, ne cerură să fie primiți în *tembe*-ul nostru ca să ne sprijine la apărarea lui. Fură adunați și oamenii lui Livingstone și invitați să ne ajute la apărarea bunurilor stăpînului lor împotriva atacului pe care presupuneam că îl va dezlănțui Mirambo. La căderea nopții, aveam în ograda mea cincizeci de oameni înarmați, puși de strajă în fiecare punct unde ne puteam aștepta la un atac.

Mirambo a amenințat că mîine va veni la Kwihara. Sper că va veni, și dacă intră în bătaia unei carabine americane, voi vedea ce virtuți conține plumbul glonțului american.

23 august: Am petrecut o zi îngrozitoare, în valea Kwihara. Ochii ne erau mereu ațintiți spre nenorocita Tabora. Se spune că numai trei *tembe*-uri au rezistat șocului atacului.

Locuința lui Abid bin Suliman a fost distrusă și peste două sute de colți de elefant, depozitați acolo, au devenit prada acestui Bonaparte african.

Tembe-ul meu a fost amenajat pentru a putea oferi o apărare eficientă, atît cît permit posibilitățile și mijloacele locale. Casa este înconjurată de o roată de „cuiburi" de carabine și toate colibele băștinașilor, care astupau vederea au fost date la pămînt, iar tufișurile și copacii ce puteau oferi un adăpost vrăjmașilor au fost retezați.

Fuseseră aduse provizii și apă pentru 6 zile. În ultimele două săptămîni, lipsiseră alimentele.

Pereții aveau o grosime de 3 picioare și erau apartamente în interiorul altor apartamente, așa încît un reprezentant disperat al bărbaților putea să lupte pînă cînd ultima cameră era ocupată.

În jurul meu, arabii se străduiesc să pară viteji, dar este vădit că stau cu inima cît un purice. Am auzit umblînd zvonul că, dacă Tabora va fi cucerită, vor pleca *en masse* [1] și vor lăsa ținutul la discreția lui Mirambo. Dacă au această intenție și o vom aduce la îndeplinire, în frumoasă încurcătură am să mă mai aflu!

În orice caz, Mirambo nu va profita de bunurile mele, nici de cele ale lui Livingstone. Dacă arabii dau bir cu fugiții, am să incendiez casa, cu tot ce e înăuntru.

24 august: Drapelul american flutură mai departe deasupra *tembe*-ului nostru și arabii se află încă în ținut.

Pe la ceasurile zece, a venit un sol din partea oamenilor din Tabora, să mă întrebe dacă nu le voi sări în ajutor. Am simțit un impuls viu de a face acest lucru; dar, după lungi dezbateri lăuntrice, după ce am cîntărit problema pe toate fețele, după ce am cercetat dacă

[1] În masă (fr.) (n. t.).

era o soluție prudentă, dacă se cuvenea să mă duc acolo, m-am întrebat : ce s-ar alege, oare, de oamenii mei, dacă aș fi cumva ucis ? Ar dezerta din nou ?

Care era soarta lui Khamis bin Abdullah ?

Pînă la urmă, le-am trimis vorbă că nu mă voi duce la Tabora ; că s-ar cuveni să se simtă absolut ca la ei acasă între zidurile *tembe*-urilor lor, împotriva efectivelor de care dispunea Mirambo, și că aș fi bucuros dacă l-ar putea ademeni să vină el la Kwihara, în care caz, aș încerca să pun mîna pe vrăjmaș.

Mi-au spus că Mirambo și aghiotantul lui poartă umbrele deasupra capului, că el, personal, are părul lung ca un hamal mnyamwez și barbă. Dacă el se ivește, peste toți oamenii, care au o umbrelă de soare, va cădea o ploaie de gloanțe, cu speranța că un plumb norocos l-ar putea nimeri. Dacă ai sta să te ții de prejudecățile populare, ar trebui să pun să-mi toarne un glonț de argint, dar nu am la mine argint. Aș putea să torn un glonț de aur.

La amiază, am lăsat *tembe*-ul în paza a vreo sută de oameni și m-am dus să-l văd pe șeicul Bin Nasib care lăsase aproximativ 100 oameni în interiorul casei s-o păzească în lipsa lui. Acest bătrîn șeic mi-a părut totdeauna un adevărat filozof în felul lui. L-aș fi numit chiar profesor de filozofie practică. De obicei, este atît de sentențios, îndrăgind aforismele și dovedind un caracter consecvent. Am fost foarte mirat găsindu-l copleșit de disperare. Aforismele l-au părăsit și filozofia lui n-a rezistat în fața soartei potrivnice. M-a ascultat mai curînd cu o înfățișare de muribund, decît ca un om care dispune de toate mijloacele de apărare și atac. I-am încărcat pușca cu două țevi cu gloanțe, alice și mici colți de fier și l-am sfătuit să nu tragă pînă ce oamenii lui Mirambo nu vor fi la porțile sale.

Pe la patru, am aflat că Mirambo se întărise în Kazima, care se află la două mile de Tabora, spre nord-vest.

26 august: Azi dimineață, arabii au făcut o ieșire cu intenția de a ataca Kazima dar n-au izbutit, deoarece Mirambo a cerut o zi de răgaz ca să mănînce carnea furată de la ei. A avut neruşinarea să-i roage să revină în ziua următoare, adăugînd că atunci va fi gata să se bată şi să le dea el luptă pînă s-or sătura.

Kwihara şi-a redobîndit aspectul paşnic ; fugarii înspăimîntați nu se mai înghesuie între îngustele lui hotare, aducînd cu ei spaima şi deznădejdea.

27 august: Mirambo s-a retras în cursul nopții. Azi dimineață cînd arabii s-au întors în fața satului Kazima, aşezarea era pustie.

În fiecare zi se țin consilii de război, întruniri belicoase, pe care şeicii noştri par să le îndrăgească foarte mult. Nu cunosc oameni mai zoriți la cuvîntări şi mai înceți în fapte. Urmau să se alieze cu tribul watuta, dar Mirambo le-a luat-o înainte. Vorbeau de o nouă cotropire a teritoriului duşmanului ; iată că Mirambo a venit în Unyanyembe cu focul şi sabia, semănînd moartea în rîndurile lor şi ucigîndu-i pe cei mai nobili fruntaşi.

Arabii îşi irosesc ceasurile discutînd întruna, şi în timp ce ei perorează, drumul spre Ujiji şi cel spre Karagwah sînt păzite mai mult ca oricînd pentru comerțul lor. Ba chiar mulți din cei mai influenți vorbesc despre întoarcerea la Zanzibar, zicînd : „Ținutul acesta este ruinat."

Aşteptînd să văd ce se va întîmpla, mă ocup de treburile mele, deşi cu prea puțin succes. În lipsa wanyamwezilor, sînt pe cale de a angaja nişte wangwani renegați, statorniciți în Unyanyembe, ca să mă însoțească pînă la Ujiji. Îi ofer fiecăruia cîte 30 de doti, mai mult

decît întreitul prețutului obișnuit. În timpuri normale, pentru același traseu, prețul variază între 5 și 10 doti. Intenția mea este de a lăsa la Kwihara șaizeci sau șaptezeci de poveri și aproape tot bagajul meu personal, din care nu voi lua decît un mic geamantan. Cu toate acestea, am nevoie de cincizeci de oameni.

28 august: Nici o veste despre Mirambo.

Shaw se înzdrăvănește iarăși.

Bin Nasib a venit să-mi întoarcă vizita, n-a vorbit însă decît despre probleme filozofice mărunte și nimic altceva.

După ce am studiat regiunea, sînt hotărît să urmez ruta sudică străbătînd în viteză nordul ținuturilor Ukonongo și Ukawendi. L-am informat astă seară pe Bin Nasib asupra acestei decizii.

29 august: Shaw s-a dat azi jos din pat și a făcut puțină treabă.

Vai! tare mă tem că toate planurile mele, atît de bine țesute, frumoasele mele proiecte de a străbate cu o ambarcațiune lacul Victoria N'Yanza și de a coborî pe Nil, sînt nimicite de acest blestemat război cu Mirambo, acest Bonaparte negru. Am și pierdut două luni stînd aici.

Arabilor le trebuie mult timp ca să ajungă la o concluzie. Sfaturi se găsesc berechet iar cuvinte sînt cît frunza și iarba, nu lipsește decît o hotărîre.

Nădejdea și reazimul arabilor au murit. Khamis bin Abdullah nu mai este printre noi.

Unde sînt ceilalți războinici și oșteni despre care cîntă barzii wangwana și waniamwezi?

Unde sînt Kisesa sau marele Abdullah bin Nasib?

Unde este Sayd, fiul lui Majid?

Kisesa este în Zanzibar, iar Sayd, fiul lui Majid, se află în Ujiji și pînă acum nu are habar că fiul său a căzut în codrii din Wilyankuru.

Shaw se însănătoșește grabnic.

Tot nu izbutesc să-mi procur soldați.

Îmi pierd nădejdea de a mă urni de aici. Este o țară atît de leneșă, de adormită, înceată și halucinantă. Arabi, wangwana, wanyamwzi, toți sînt o apă și un pămînt; nici nu le pasă de timpul care zboară, pentru că „mîine" înseamnă pentru ei, cîteodată, peste o lună. Pentru mine este, pur și simplu, înnebunitor.

30 august: Shaw nu vrea să facă nimic. Mi-este imposibil să-l determin măcar să se clintească. Îl implor, îl răsfăț, îi pregătesc cu mîna mea mici trufandale, și în timp ce eu lucrez din toate puterile, cu nervii încordați pentru a zori plecarea noastră către Ujiji, el zace cu ochii pironiți în gol. Ce schimbare, la un om pe care-l văzusem atît de dornic să întreprindă ceva în Zanzibar!

Adineauri m-am așezat alături de el și pentru întîia oară i-am vorbit despre adevărata mea misiune; speram să-i dau curaj. I-am spus că nu mă interesează geografia țării nici măcar pe jumătate cît mă preocupă căutarea lui Livingstone. I-am spus pentru prima oară:

— Fără îndoială, dragă Shaw, crezi că sînt trimis aici pentru a sonda adîncimea lacului Tanganica. Nicidecum, dragă camarade. Mi s-a spus să-l găsesc pe Livingstone. Mă aflu aici pentru acest lucru. De aceea, voi porni din nou în marș. Nu pricepi, bătrîne, toată însemnătatea acestei măsuri? Nu vezi ce recompensă îți va da domnul Bennett, pentru ajutorul ce-mi vei acorda? Sînt sigur, dacă vii vreodată la New York, sînt sigur că niciodată nu vei duce lipsă de o hîrtie de cincizeci de dolari. Haide, scutură-ți puțin toropeala! Sări în picioare!

Arată-te mai vioi ! Spune că nu vei muri şi bătălia e pe jumătate cîştigată ! Dă-le cu tifla frigurilor ! Îţi garantez că nu te vor ucide. Am aici medicamente suficiente pentru un regiment întreg !

Ochii lui au recăpătat puţină strălucire, însă numai pentru o clipă, peste un minut, licărul se stinse, privirea era moartă.

M-am simţit demoralizat de-a binelea. Pe urmă, vrînd să-l văd reînsufleţit puţin, i-am făcut un punci tare, bun să-i toarne foc în vine. Am pus zahăr, ouă şi am potrivit gustul cu lămîie şi aromate.

— Ia să-mi bei asta, dragă Shaw, am spus, şi uită-ţi beteşugurile ! Nu eşti bolnav, dragă camarade ; este doar *ennui* [1] ceea ce simţi. Uită-te la Selim ! Pun prinsoare pe cît vrei că el n-o să moară ; o să-l aduc îndărăt teafăr, la prietenii săi ! Am să te duc şi pe tine acasă, dacă te laşi pe seama mea !

1 septembrie : După spusele lui Thani bin Abdullah, pe care m-am dus să-l vizitez azi, în *tembe*-ul său, la Maroro, Mirambo a pierdut două sute de oameni în atacul împotriva Taborei, în timp ce pierderile arabilor erau de cinci arabi, treisprezece oameni liberi şi opt sclavi, pe deasupra, *trei tembe*-uri, mai mult de o sută de bordeie arse, două sute optzeci de colţi de elefanţi, şaizeci de vaci şi juncani capturaţi.

3 septembrie : Am primit din Zanzibar un pachet de scrisori şi ziare, trimis de căpitanul Webb. Cît de plăcut este cînd nişte prieteni din Ameřica, aflaţi la o depărtare atît de mare, se gîndesc la cel absent, pierdut în inima Africii ! După cîte-mi spun ei, nimeni nu visează măcar că am şi sosit pe pămîntul Africii !

---

[1] Plictiseală (fr.) (n. t.).

Azi i-am cerut șeicului Bin Nasib să permită oamenilor din caravana lui Livingstone să meargă sub comanda mea la Ujiji. Nici n-a vrut să mă asculte, zicînd că merg la moarte sigură.

4 septembrie : Lui Shaw îi merge bine azi, după propria sa mărturisire ; Selim e doborît de friguri. Cît despre mine, îmi recapăt treptat puterile, deși cîțiva din vechii mei soldați se prăpădesc văzînd cu ochii. Umgareza este orb, Baruti e bolnav rău de vărsat, Sadala e cuprins de friguri.

5 septembrie : Baruti a murit azi dimineață. Era unul din cei mai buni membri ai escortei mele, unul din acei oameni care l-au acompaniat pe Speke în Egipt. Pierdusem pînă acum șase însoțitori ; el este al șaptelea, de la plecarea noastră din Zanzibar.

Toată ziua, urechile mi-au fost otrăvite de informațiile date de arabi cu privire la ținutul pe care-l aveam de străbătut : „Drumurile sînt proaste ; toate sînt închise, prin păduri și prin preajma lor bîntuie Ruga-Ruga, wakonongii vin dispre sud ca să se alieze cu Mirambo ; washensii poartă război între ei, se dușmănesc."

Într-un cuvînt, oamenii mei sînt abătuți ; sînt pătrunși de cuprinsul acestor povestiri ale arabilor și ale wanyamwezilor. Bombay începe să creadă și el că ar fi mai bine să mă întorc pe litoral și să-mi amîn călătoria, încercîndu-mi din nou norocul în timpuri mai fericite.

L-am îngropat pe Baruti la umbra unui smochin-banian, la cîțiva pași spre apus de *tembe*-ul meu. A fost săpată, mai întîi, o groapă adîncă, de patru picioare și jumătate pe trei lățime, la fundul acestei excavații, și lîngă unul din pereți, s-a deschis un șanț îngust în care răposatul a fost așezat răsucit pe o parte, cu fața întoarsă spre Mecca. Trupul a fost înfășurat într-un doti și ju-

mătate de stambă nouă. După ce l-am depus, cum se cuvine, în acest culcuș îngust, a fost făcut în mormînt un fel de acoperiș înclinat, din bețe, înfășurat într-o rogojină și o pînză veche, pentru ca pămîntul să nu acopere mortul. Apoi, groapa a fost umplută, în timp ce soldații rîdeau voios. S-a plantat deasupra un arbust și într-o mică scobitură făcută cu mîna, am vărsat apă, pentru ca răposatul să poată bea, ziceau ei, dacă i s-o face sete în drum spre rai. În cele din urmă, mormîntul a fost stropit cu apă limpede și plosca în care se ținuse lichidul a fost sfărîmată. După ce s-a isprăvit ceremonia, toată lumea a rostit Fat-hah[1] arab, apoi, oamenii mei s-au îndepărtat de mormîntul camaradului mort, dîndu-l pentru totdeauna uitării.

7 septembrie: Un arab numit Mohammed mi-a dăruit un mic sclav, un băiețaș pe care-l cheamă Ndugu-M'hali, adică : „Bogăția fratelui meu". Cum numele acesta mi-a displăcut, mi-am adunat șefii caravanei și i-am rugat să-mi aleagă un nume mai potrivit. Unul a propus „Simba", care înseamnă leu ; altul s-a gîndit la „Ngombe", adică „vacă", un al treilea a socotit potrivit să-l cheme Mirambo, ceea ce a stîrnit un rîs cu hohote. Bombay a sugerat „Bombay-Mdogo". Dar după ce a cercetat privirea ageră a copilului, Ulimengo a găsit cu cale că ar trebui să fie botezat Ka-lu-lu, fiindcă — după cum a remarcat el :

— Uitați-vă cum îi strălucesc ochii, priviți-i trupșorul, atît de mlădios, priviți-i mișcările ! Cît de sprinten este, cît de mlădios ! Kalulu este cu adevărat numele ce i se potrivește.

— Da, *bana,* spuseră toți ceilalți, să-i zicem Kalulu. În graiul kisawahili, este numele puiului de antilopă albastră pigmee *(perpusilla).*

[1] Primul capitol din Coran, în arabă „fathha", însemnînd „deschidere", „început" (n. t.).

Am pus să fie adusă o uriașă tingire cu apă. Selim, care nici nu-și dorea nimic mai mult decît să fie naș, a ținut copilul deasupra apei, în timp ce eu am rostit următoarele cuvinte :

— De acum înainte numele lui să fie Kalulu și nimeni să nu i-l răpească.

Astfel a primit negrișorul lui Mahommed numele pe care-l poartă acum.

Expediția noastră se mărește.

Astă seară am trecut printr-o adevărată alarmă : dinspre Tabora a izbucnit un foc susținut, făcîndu-ne să credem că ne putem aștepta la un atac. Dar ieși la iveală că era vorba de o salvă de onoare care-i vestea lui Mkasiwa, sultanul Unyanyembe-ului, vizita lui Kitambi.

8 septembrie : Spre seară, șeicul Bin Nasib a primit o scrisoare de la un arab din Mfuto, anunțîndu-l că Mirambo și cu aliații lui watuta tocmai au sosit sub zidurile acestei localități. Sîntem sfătuiți să ne pregătim de apărare.

Se pare că, dacă Mfuto este luat cu asalt, Mirambo urmează să mărșăluiască de-a dreptul asupra Kwiharei.

9 septembrie : Mirambo a suferit ieri o serioasă înfrîngere, avînd pierderi grele. Luase mai întîi cu asalt un sătuleț al wanyamwezilor ; a fost însă respins cu strășnicie sub zidurile lui Mfuto. Mirambo și-a pierdut trei din principalii săi ciraci. Silit să ridice asediul, a fost hăituit de locuitorii orășelului pînă în pădurea Umanda, unde armia lui a fost risipită și el însuși a fugit de pe cîmpul de bătaie, fără pic de glorie.

Capetele șefilor pe care i-a pierdut în luptă au fost aduse la Kwikuru, la *boma* lui Mkasiwa.

14 septembrie : Flăcăul arab Selim delirează, cuprins de friguri. Shaw este iarăși bolnav. Ei doi îmi consumă

mai tot timpul. Am devenit o infirmieră în toată regula, fiindcă nu am pe nimeni care să mă ajute la îngrijirea lor. Dacă aș încerca să-l instruiesc pe Abdul Kader în arta de a fi folositor nu aș face nici o ispravă, căci capul lui este atît de împîclit de fumurile păcătoase ale tutunului din Unyamwezi, încît rătăcește buimac de colo-colo spărgînd farfurii și răsturnînd sumedenie de bucate alese, pînă cînd ajung în asemenea hal de exasperare, încît tihna și liniștea sufletească îmi sînt complet distruse pentru un ceas și mai bine.

Dacă îi cer ceva lui Ferajji, care acum a fost înălțat după toate regulile la rangul de bucătar al meu, capul lui de lemn, refuză să prindă cea mai mică idee, astfel că sînt obligat să joc și rolul de *chef de cuisine* [1].

15 septembrie : În curînd, se împlinesc trei luni de cînd mă aflu în Unyanyembe. Dar sper că înainte de 23, voi pleca.

Soldații mei au petrecut toată noaptea, pînă la nouă dimineața, cîntînd și dănțuind în cinstea sufletelor camarazilor morți, ale căror oseminte albesc acum în codrii din Wilyankuru.

Două sau trei uriașe chiupuri de *pombe* n-au fost de ajuns pentru a stinge setea cumplită născută de acest violent obicei, așa că din revărsatul zorilor am fost chemat să contribui cu o *shukka*, pentru ca oamenii să-și procure încă o oală plină cu această băutură miraculoasă.

Mi-am petrecut toată ziua alegînd bagajele pe care trebuia să le ia fiecare soldat și pagaz. Încărcătura a fost redusă de la șaptezeci la cincizeci de livre, cu speranța că astfel vom putea merge ceva mai repede și să facem etape mai lungi. În ultimele două-trei zile, am găsit zece pagazi.

---

[1] Bucătar șef (fr.) (n. t.).

Doi-trei oameni de ai mei sînt încă foarte bolnavi ; aproape sigur că nu-şi vor putea face slujba ; dar pînă în clipa plecării, care pare să se apropie rapid, sper să-i pot înlocui.

16 septembrie : Pregătirile noastre sînt aproape încheiate. Dacă o vrea Dumnezeu, vom fi în marş înainte de sfîrşitul săptămînii, peste patru zile. Am angajat doi pagazi noi şi două călăuze : Asmani şi Mabruki. Dacă enormitatea corpului omenesc poate inspira spaimă, hotărît că Asumi trebuie să producă un efect înfricoşător : statura lui trece cu multe de şase picioare, fără încălţăminte, şi are nişte umeri laţi care ar fi de ajuns pentru doi oameni obişnuiţi.

Mîine le ofer oamenilor mei un mare ospăţ, pentru a sărbători plecarea lor din acest ţinut nefericit, semănat cu obstacole.

17 septembrie : Banchetul s-a sfîrşit. Am poruncit să fie tăiaţi şi puşi la frigare doi juncani şi am aşternut un ospăţ în toată legea. Trei oi, două capre, cinsprezece pui, o sută douăzeci de livre de orez, douăzeci de turte mari de porumb, o sută de ouă, zece livre de unt, plus cinci galoane de lapte, au completat meniul. Oamenii mei îşi poftiseră prietenii şi vecinii ; o sută de femei şi copii au luat parte la sărbătoare.

După masă au sosit urcioare mari cu bere de cîte cinci galoane ; pe urmă a început dansul — mai ţine şi-acum, în timp ce scriu.

19 septembrie : Un acces slab de friguri avut azi m-a silit să amîn pe mîine plecarea. Selim s-a însănătoşit, Shaw, de asemenea.

Pe la opt, am primit vizita şeicului Bin Nasib, care m-a implorat să nu plec în starea „atît de gravă" în care mă aflu : Thani Sakhburi mi-a sugerat să rămîn încă o lună. La această sugestie, am răspuns că albii nu sînt

deprinşi să-şi calce cuvîntul. De vreme ce spusesem că voi pleca, nimic nu mă va împiedica s-o fac.

Bin Nasib a renunţat la orice speranţă de a mă face să mai rămîn măcar o zi şi m-a părăsit zicînd că va scrie înălţimii sale Sayd Burghash pentru a-l înştiinţa cît sînt de îndărătnic şi că-mi hotărîsem singur moartea. A fost „lovitura sub centură".

Sînt ceasurile zece ; frigurile au încetat. Toată lumea doarme, afară de mine. Mă gîndesc la cele ce am de făcut, cuget la poziţia şi la intenţiile mele. O tristeţe de nespus mă covîrşeşte, o deprimare pricinuită de izolare. Nici un fel de înţelegere, nici un interes în jurul meu. Îţi trebuie mai multă tărie de cuget decît am eu acum, ca să alung toate presimţirile negre care mă năpădesc.

Dar probabil că ceea ce numesc presimţire nu este decît rezultatul pronosticurilor arabilor ; o impresie datorată avertismentelor sinistre repetate de aceşti oameni cu suflet fătarnic. Probabil că melancolia şi însingurarea mea au acelaşi izvor. Tenebrele care îmi umplu odaia şi pe care mi le înfăţişează singura lumînare ce mă luminează nu sînt nici ele menite să mă înveselească. Mă simt ca strîns între ziduri de piatră.

Dar de ce să mă simt ca momit de aceşti arabi înceţi la minte, apăsaţi de avertismentele şi croncănelile lor ? Îmi şi dă tîrcoale o bănuială : este la mijloc vreun motiv ascuns. Mă întreb dacă arabii nu cumva se străduie să mă reţină aici, cu nădejdea că îi voi sprijini în războiul lor contra lui Mirambo ? Dacă îşi fac asemenea socoteli, se înşeală amarnic, căci am făcut legămîntul solemn — şi îmi voi ţine jurămîntul cîtă vreme îmi va rămîne cea mai slabă nădejde de viaţă — ca, orice s-ar întîmpla, să nu mă las îndepărtat de la acţiunea mea ; am jurat să-mi urmez cercetările pînă ce îl voi fi regăsit pe Livingstone

viu sau mort ; am jurat să nu mă întorc decît aducînd cele mai puternice dovezi posibile că trăieşte sau că a încetat din viaţă. Nimeni pe lume nu mă va opri, doar moartea ar putea ; ba nu, nici măcar moartea ; căci nu voi muri — nu vreau, nu pot să mor ! Ceva îmi spune, nu ştiu ce anume, poate această speranţă veşnic vie care sălăşluieşte în firea mea, poate trufia firească pentru cineva înzestrat cu o vitalitate clocotitoare, sau un exces de încredere în mine însumi ; nu ştiu, dar ceva îmi spune că îl voi găsi. Să scriu asta cu litere mari : ÎL VOI GĂSI ! ÎL VOI GĂSI ! Înseşi cuvintele acestea sînt stimulente. Mă simt mai bine. Oare am rostit o rugăciune ? La noapte am să dorm liniştit.

M-am simţit obligat să copiez aceste pagini din Jurnal aşa cum au fost simţite în ceasul în care au fost scrise. Mai bine decît orice descriere aş putea face, ele zugrăvesc „Viaţa şi pătimirile mele în Unyanyembe". Îmi par mai lămuritoare decît nesfîrşite capitole descriptive. Nu cuprind nici o exagerare ; literalmente, asemenea sentimente mă încercau în perioada aceea ; ele dovedesc ce accese de friguri fără număr am suferit şi eu şi cei din anturajul meu ; ele povestesc primejdiile şi bucuriile noastre, necazurile şi plăcerile noastre, întocmai cum s-au petrecut.

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic (Henry Morton Stanley) . . XXI
Tabel cronologic (David Livingstone) . . XXVII

PARTEA ÎNTÎIA

ÎN INIMA AFRICII

Capitolul I. *Introducere. Instrucțiunile primite pentru a-l găsi și salva pe Livingstone* 3
Capitolul II. *Zanzibar* 10
Capitolul III. *Organizarea expediției* 22
Capitolul IV. *Viața la Bagamoyo* 39
Capitolul V. *Prin Ukwere, Ukami și Udoe, spre Useguhha* . 60
Capitolul VI. *Spre Ugogo* 102
Capitolul VII. *Prin Marenga Mkali, Ugogo și Unyanzi, pînă la Unyanyembe* 133
Capitolul VIII. *Viața și pătimirile mele în timpul ședерii în Unyanyembe. Sînt implicat într-un război* . . 180
Capitolul IX. *Viața și pătimirile mele în Unyanyembe* . 208

Lector : SUZANA CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor : ION GHICA

Bun de tipar 12.06.982 ; Coli ed. 12,05 ; Coli tipar 8,25

Tiparul executat sub cd. nr. 5 023/982
la Întreprinderea poligrafică Bacău,
Strada Eliberării nr. 63.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată
de C. C. H. „Letea" Bacău.

henry stanley

«Jurnalul de călătorie al lui Stanley este un fel de combinație între jurnalul de călătorie (înregistrarea fidelă a zilelor unei expediții) și romanul de aventuri de felul **Insulei piraților** de Stevenson, în care aventura se îmbină cu descoperirea, misterul cu legenda... Deși acum Africa, țările ei, sînt pe buzele tuturor și numele care păreau exotice și stranii sînt cunoscute tuturor copiilor, continuăm să fim interesați de farmecul și atracția pe care o exercită acest continent atît asupra cercetătorului cît și asupra călătorului. Africa va constitui mereu un punct de atracție, un mister, un continent al magicului și al bogăției, un continent în care s-au dus aprige lupte pentru libertate.»

ADRIANA ANGELA MAXIM

editura minerva

Lei 8